

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

**T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**6 NUMARALI NÂME-İ HÜMÂYÛN DEFTERİ'NİN
TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRMESİ
(S. 1-150)**

ŞULE ALTUNSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ

BURDUR - 2022

**T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**6 NUMARALI NÂME-İ HÜMÂYÛN DEFTERİ’NİN
TRANSKRİPSİYON VE DEĞERLENDİRMESİ
(S. 1-150)**

ŞULE ALTUNSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Üye: Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ

Üye: Doç. Dr. Mehmet Ali KARAMAN

Üye: Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

BURDUR – 2022

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (S. 1-150)” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezimin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Adı Soyadı

Şule ALTUNSOY

Tarih ve İmza

20.05.2022

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti tarihinin aydınlatılmasında arşivlerde yer alan belgelerin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Nâme-i Hümayûn Defterleri'nin yazıldıkları dönem hakkında verdikleri bilgiler çok kıymetlidir.

Bu arşiv kaynaklarından konumuzu oluşturan “6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri” Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerindeki diplomatik, siyasi, iktisadi durumuna ışık tutmasının yanında devletin iç yapısındaki düzen hakkında da birçok bilgi vermektedir. Transkripsiyon ve değerlendirmesini yaptığımız defter 1115-1133 / 1703-1721 yılları arasını ihtiva etmektedir ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde A.DVNSNMH.d. fon kodu ve 6 dosya numarasıyla kayıtlıdır. Arşivde 18 adet Nâme-i Hümayûn defteri bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız bu defter Osmanlı Devleti'nin, çağdaşı devletler ile yaptığı yazışmaları kapsamaktadır ve transkripsiyon ve değerlendirmesini yaptığımız bölüm defterin (S.1-150) sayfa aralığıdır. Metnin transkripsiyonunu yaparken başlığı olmayan nâmelerin hangi devlete yazıldığı içeriğinden hareket edilerek belirtildi. Okunuşundan emin olamadığımız sözcükleri soru işareti (?) ile okunamayan kelimeleri ise (...) nokta ile gösterdik. Çalışmamızı oluşturan ilk 150 sayfalık kısmın transkripsiyonunu yaparken kelimelerin yazımı konusuna da çok önem verdik. Çünkü bir kelime farklı okunuşlara ve farklı anlamlara sahip olabilmektedir. Defterde geçen yabancı hükümdarların isimleri ile elçilerinin isimleri de ayrıca incelenerek diğer kaynaklardan teyid edildi. Elkâbların yıllar içinde geçirdiği seyir birçok farklı kaynaktan karşılaştırma yapılarak izlendi.

Bu tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nâme-i hümayûnun tanımı yapılarak, rükünleri, çeşitleri ve şekil özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Nâme-i Hümayûn defterlerinin genel özellikleriyle ilgili bilgiler verilerek, Osmanlı Arşivi'ndeki Nâme-i Hümayûn Defterleri'nden bahsedilmiştir. Ayrıca üzerinde çalışma yapılmış defterler de bu bölümde ele alınmıştır. Tezin üçüncü bölümünde yazışmaların yapıldığı devletlerle olan ilişkilerin kısa bir tarihi verildikten sonra transkripsiyonu yapılan belgelerin yardımı ile dönemin diplomasisi değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise belgelerin transkripsiyonu yer almaktadır.

Nâme-i Hümayûn Defterleri'nin Osmanlı Devleti'nin tarihini aydınlatması açısından ne denli önemli olduğunu anlamamı sağlayan değerli hocam ve aynı zamanda danışmanım

Doç. Dr. Reyhan Şahin Allahverdi'ye teşekkür ederim. Ayrıca bu araştırmayı yaparken benden hiçbir desteğini esirgemeyen ve kaynakları temin etmemde bana yardımcı olan değerli eşim Mehmet Altunsoy'a ve arkadaşım Mehmet Kılıç'a da teşekkür ederim.

(Altunsoy, Şule, “6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (S. 1-150)”, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2022)

ÖZET

Osmanlı Devleti bilindiği gibi altı yüzyılı aşkın bir süre geniş bir coğrafya üzerinde hüküm sürmüştür. Bu durum doğal olarak birçok devletle dolaylı ya da doğrudan diplomatik ilişkiler içerisine girmesine neden olmuştur. Sadece kendi hakimiyeti dışındaki devletlerle değil, kendi hakimiyeti altındaki birçok bölgesel hakimlerle de diplomatik ilişkiler yürütülmüştür. Nâme-i Hümayûn Defterleri işte bu diplomatik ilişkiler sonucunda meydana gelmiştir. Osmanlı Arşivi’nde toplam 18 adet *Nâme-i Hümayûn Defteri* bulunmaktadır. Bu defterler Avrupa devletleriyle, Rusya, Türkistan Hanlıkları, Kuzey Afrika ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Balkan devletleri ile olan diplomatik ilişkilerin gün yüzüne çıkarılması açısından çok önemlidir.

6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, Hicri 1115-1133/ Miladi 1703-1721 yılları arasında Osmanlı Devleti ile yabancı devletler arasında ve Osmanlı’ya tabi bölgelerin hakimleriyle yapılan yazışmaları ihtiva etmektedir. Defterde nâme-i hümayûn, mektup, nişan-ı hümayûn, temessük, kaime suretleri bulunmaktadır ve defter toplamda 509 sayfadan oluşmaktadır. Bizim çalışmamız defterin s. 1-150 arasındaki mektupları kapsamaktadır. Defterde Özbek Hanı’ndan gelen ve Osmanlı padişahı tarafından Özbek hanına yazılan Farsça mektuplar ile İran’dan gelen Farsça mektupların yanında Mekke Emirliği’ne yazılan Arapça mektuplar da vardır.

Defterde Kırım hanına, Moskov çarına, Mekke şerifine, Fransa kralına, Nemçe çasarına Venedik dojunu, İngiltere kraliçesine, Özbek hanlarına, Lehistan kralına, Harezmi hanına, Kalmuk hanına, Şah-ı Acem’den gelen ve bu devletlere gönderilen name suretleri vardır. Çalışmamızı oluşturan kısımda vezirlere ve ocak ağalarına yazılmış hatt-ı şerifler ile iki adet ek belge vardır. Bu eklerden biri Arapça yazılmış 1917 tarihli bir mektuptur. Diğer ek ise dua ile başlayıp Hz. Muhammed’e ait Hırka-ı Şerif’de yer alan eşyaların yazılı olduğu bir belgedir.

Bu devletlerle yapılan yazışmaların içeriği muhatap devlete göre değişmekle birlikte genel olarak cülûs-ı hümayûn bildirimi, tüccarların ve reayanın himayesi, elçi atamaları gibi konulardır. Örneğin Moskov çarına yapılan anlaşmalara uyulması ve dostlukların

devamının temennisi için, Kırım’da hanlık değişimi, sınırların korunması, Mekke Emirliği’ne hacıların ve hac yollarının korunması, Surre-i Hümâyûn, emir değişikliği husûslarında nâmeler yazılmıştır.

Çalışmamızın amacı dönemin diplomasi geleneği ve usullerini anlamak ve defterdeki mektupların verdiği bilgiler ışığında Osmanlı dış politikası hakkında bir değerlendirme yapmaktır. Bu bakımdan 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri’nde bulunan mektupların ait olduğu dönem olan Sultan III. Ahmed’in saltanat zamanında takip edilen dış siyaset ile bunun iç siyasete yansımaları üzerinde durulmuştur. Bunu yaparken, mektupların verdiği bilgilere ilaveten, modern araştırmalardan da istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Nâme-i Hümâyûn, Osmanlı İmparatorluğu, III. Ahmed, Diplomatika, Arşiv, Diplomasi.*

(Altunsoy, Şule, “Transcription and Evaluation of the Nâme-i Hümayûn Notebook No.6 (pp.1-150)”, Master Thesis, Burdur, 2022)

ABSTRACT

As is known, the Ottoman Empire reigned over a wide geographical area for more than six centuries. This situation naturally caused the Empire to enter into direct or indirect diplomatic relations with many states. Diplomatic relations were established not only with the states outside its dominion but also with many regional rulers under its dominance. As a result of these diplomatic relations, the Nâme-i Humayun Books came into existence. There are a total of 18 Nâme-i Hümayûn Books found in the Ottoman Archives. These books are very significant in terms of bringing to light diplomatic relations with the European states, Russia, Turkestan Khanates, North African countries, Middle Eastern countries, and Balkan states.

The Nâme-i Hümayûn Book No. 6 contains the correspondence between the Ottoman Empire and foreign states and the rulers of the regions subjected to the Ottoman Empire between the years of 1115-1133 Hegira / 1703-1721 Gregorian. There are copies of nâme-i hümayûn, letters, Nişan-ı Hümayûn (Ottoman engagement celebration), title deeds, banknotes in the book, and the book consists of 509 pages in total. Our study covers the letters between pages 1-150 of the book. In the book, there are letters in Persian received from the Uzbek khan and letters written by the Ottoman sultan to the Uzbek khan, letters in Persian from Iran, as well as letters in Arabic written to the Emirate of Mecca.

In the book, there are copies of the letters sent to the Khan of Crimea, the czar of Moscow, the sharif of Mecca, the king of France, the czar of Nemce (Ottoman expression for Austria), the Venetian doge, the Queen of England, the Uzbek khans, the king of Poland, the Khan of Khwarezm, the Khan of Kalmuk, as well as the letters received from and sent to the Shah-i Acem countries. In the part that forms our study, there are "hatt-ı şerif"s written to the viziers and the hearth landowners (aghas) and two attachments. One of these attachments is a letter written in Arabic dated 1917. The other attachment is the document that begins with the prayer and includes the items in the Hırka-ı Şerif which belong to the Prophet Muhammad.

The contents of the correspondence with these states varies according to the addressee state, but in general, the subjects such as the notification of the cülûs-ı hümayûn declaration (declaration that the sultan ascended the throne in the Ottoman Empire), the protection of the traders, and rayah, and accreditation of ambassadors. For instance, letters were written to the czar of Moscow regarding compliance with the agreements made, wishing for the continuance of friendship, the change of khanate in Crimea, the protection of borders, and to the Emirate of Mecca regarding the protection of pilgrims and pilgrimage routes, the Surre-i Humâyûn, and the changes of orders.

The purpose of our study is to understand the diplomatic tradition and methods of the period and to make an evaluation in light of diplomacy of Ottoman Empire the information obtained from the letters in the book. In this regard, the foreign policy followed during the rule of Sultan Ahmed III, the period in which the letters found in the Nâme-i Hümayûn book No. 6 belong, and its repercussions on domestic politics were discussed. While doing so, in addition to the information provided by the letters, recent research was also benefited.

Keywords: *Nâme-i Hümayûn, Ottoman Empire, Ahmed III, Diplomatika, Archive, Diplomacy.*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
NÂME-İ HUMÂYÛN	1
1.1. Nâme-İ Humâyûnların Diplomatik Özellikleri	1
1.1.1. Nâme-i Humâyûn'un Rükünleri	1
1.1.1.1. Davet	1
1.1.1.2. Tuğra	2
1.1.1.3. Unvan	2
1.1.1.4. Elkab	2
1.1.1.5. Dua	21
1.1.1.6. Nakil/İbلاغ	21
1.1.1.7. Tenbih/Te'kîd	23
1.1.1.8. Tarih	24
1.1.1.9. Mahall-i Tahrir	24
1.1.2. Nâme-i Humâyûn'un Çeşitleri	25
1.1.2.1. Şekil Bakımından	25
1.1.2.1.1. Tuğra Bulunanlar:	25
1.1.2.1.2. İmza ve Mühr-i Hümâyûn Bulunanlar:	25
1.1.2.2. Yazılış Sebebi Bakımından	26
1.2. Nâme-i Humâyûn'un Şekil Özellikleri	26
1.2.1. Kullanılan Malzeme	26
1.2.2. Nâme-i Hümâyûn'un Koyulduğu Kabin Şekli	27
İKİNCİ BÖLÜM	29
NÂME-İ HUMÂYÛN DEFTERLERİ	29
2.1. Nâme-i Humâyûn Defterleri (A.DVNS.NMH.d)	29
2.1.1. Nâme-i Hümâyûn Defterleri'nin Genel Özellikleri	31

2.2. Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Nâme-i Hümâyûn Defterleri	34
2.2.1. Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi Yapılan Nâme-i Hümâyûn Defterleri	35
2.2.1.1. 1 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1111-1174/ M. 1699-1761)	36
2.2.1.2. 2 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1143-1190/ M. 1730-1776)	36
2.2.1.3. 3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1149-1176 / M. 1736-1762)	37
2.2.1.4. 4 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1203-1206/ M. 1788-1792)	37
2.2.1.5. 5 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1099-1114/ M. 1687-1702)	38
2.2.1.6. 6 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1115-1133/ M. 1703-1721)	38
2.2.1.7. 9 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1186-1218/M. 1772-1803)	42
2.2.2. Nâme-i Humâyûn Kısmı Belgeleri (A.DVN.NHM)	42
2.3. Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Nâme-i Hümâyûn Defterleri'nin Önemi.....	43
2.3.1. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde Yer Alan Hatt-ı Şerif Suretleri	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
MEKTUPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	47
3.1. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde Sayfa 1-150 Arasında Yer Alan Mektupların İçeriği.....	47
3.2. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa ve Kafkasya'da Bulunan Devletlerle İlişkileri.....	50
3.2.1. Lehistan'la İlişkiler	50
3.2.2. Rusya ile İlişkiler	56
3.2.3. Kalmuklarla İlişkiler	62
3.3. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Orta ve Batı Avrupa Devletleriyle İlişkileri	66
3.3.1. Fransa'yla İlişkiler	66
3.3.2 Avusturya'yla İlişkiler	71
3.3.3. Venedik İle İlişkiler	79
3.3.4. İngiltere'yle İlişkiler	82
3.4. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Müslüman Devlet, Hanlık ve Özel Statülü İdari Bölgelerle İlişkileri.....	87
3.4.1. Kırım Hanlığı'yla İlişkiler	87
3.4.2. Mekke Emirliği İle İlişkiler	94
3.4.3. Özbek Hanlığı İle İlişkiler	99
3.4.4. Harezmi (Hive) Hanlığı İle İlişkiler.....	105
3.4.5. İran (Şah-ı Acem) İle İlişkiler.....	107
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	115

6 NUMARALI NÂME-İ HÜMÂYÛN DEFTERİNİN TRANSKRİPSİYONU (S.1-150)	115
KAYNAKÇA	236
EKLER	245
EK 1. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde Yer Alan Belge Ek 2/1	244
EK 2. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde Yer Alan Belge Ek 2/2	245
EK 3. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde Yer Alan Hatt-ı Şerif Sureti	246
EK 4. Kırım Hanı el-Hac Selim Giray Han'a Padişah III. Ahmed'in Cülûs Haberi İçin Gönderilen Nâme-i Hümâyûn	247
EK 5. Padişah III. Ahmed'e ve Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa'ya Leh Kralı II. August Tarafından Gönderilen Nâmeler	248
EK 6. Padişah III. Ahmed'e İran Şahı Şah Hüseyin Tarafından Gönderilen Farsça Nâmenin İlk Sayfası	249
EK 7. Padişah III. Ahmed Tarafından İran Şahı Şah Hüseyin'e Gönderilen Farsça Nâme-i Hümâyûn	250
EK 8. Padişah III. Ahmed Tarafından Mekke-i Mükەرreme Emiri Şerif Aldülkerim'e Gönderilen Arapça Nâme-i Hümâyûn	251
ÖZGEÇMİŞ	252

KISALTMALAR

A.DVN.NHM	: Nâme-i Hümâyûn Kısmı Belgeleri
A.DVNS.NMH.d	: Nâme-i Hümâyûn Defterleri
B	: Receb
C	: Cemaziyelâhir
Ca	: Cemaziyelevvel
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H	: Hicri
M	: Miladi
N	: Ramazan
OTAM	:Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R	: Rebûlahîr
Ra	: Rebûlevvel
s	: Sayfa
S	: Safer
Ş	: Şaban
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Za	: Zilkade

TABLÖLAR

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Nâme-i Hümâyûn Defterleri	34
Tablo 2: Nâme-i Hümâyûn Defterleri Fihristi	35
Tablo 3: Nâme-i Hümâyûn Kısmı Belgeleri (A.DVN.NHM).....	42

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle ilişkilerin yürütülmesi, bürokratik işlerin kolaylaşması, devletin kurumlarının daha verimli işlemesi için birbirinden farklı pek çok yazışma türü bulunmaktadır. Bunlar padişahın iradesinin yer aldığı bir emir olabileceği gibi, halktan birinin isteklerini gösteren bir arzuhal de olabilirdi. Ferman, berat ve hatt-ı hümayun gibi padişahın emirlerini içerenlerle, sebab-i tahrir yine padişahlık makamından yazılan ve padişahın tuğrasını taşıyan pek çok belge türü mevcuttur. Osmanlı Devleti'nde ülke içerisinde yapılan yazışmalar, genel olarak merkezdeki daireler arası, İstanbul ile taşradaki idarî birimler arasında ve taşradaki iki yerin birbirleriyle iletişimini sağlayan belge türleridir. Bunların her birinin kendisine özgü diplomatik özellikleri bulunurdu ki ast-üst ilişkisi de belirgin bir şekilde gösterilirdi¹.

Bu araştırmanın ana konusu olan nâme-i hümayûn defterleri ise padişahın uluslararası yazışmaları olan nâme-i hümayunların suretlerinin bulunduğu arşiv kaynaklarıdır. Araştırmamızın konusunu oluşturan nâme-i hümayûn defterleri, başta diplomatik ilişkilerin gidişatı olmak üzere siyasi, ticari ve askeri yönlerden önemli ayrıntılar barındırmaktadır. Nâme-i hümayûnların sulh, elçi gönderimi, ticaret anlaşması, bir padişahın tahta cülûsunu bildirmek için gönderilmesi doğal olarak o dönemin devletlerarası ilişkilerini aydınlatmak bakımından çok önemlidir.²

Bu nâmeler dönemlerine göre sınıflandırılmış ve Nâme-i Hümayûn defterlerinde toplanmıştır. Günümüzde Osmanlı Arşivi'nde (BOA) toplam 18 adet nâme-i hümayûn defteri mevcuttur.³ Ancak bu defterlerin hepsinin transkripsiyon ve değerlendirilmesi henüz yapılmamıştır. Transkripsiyon ve değerlendirilmesi yapılan Nâme-i Hümayun Defterleri ilerleyen bölümlerde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Nâme-i Hümayunlarla ilgili ilk çalışma Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 2013 yılında yapılmış olup, “Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn (2 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri)” adıyla yayımlanmıştır. Eser, 1730-1777 (1143-1190) dönemine ait Kırım Hanlığı ile ilgili doksan bir kaydı ihtiva etmektedir. Eserde

¹ Bknz. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, 3. Baskı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2010.

² Uğur Kurtaran, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, OTAM, Sayı: 38, 2015, s. 124.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, 2010, s. 52.

sadece mektupların transkripsiyonu yapılmış olup döneme dair bir değerlendirmede bulunulmamıştır.⁴

3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1149-1176 / M. 1736-1762) ile ilgili çalışma da yine Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 2014 yılında yapılmış ve 1. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları (3 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri) adıyla yayımlanmıştır. 3 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde derlenmiş olan toplam 71 adet yazışma, ağırlıklı olarak İran Şahı Nadir Şah dönemini ihtiva etmekteyse de Alikuli Han'ın kısa süren saltanat naipliği dönemine ait yazışmalar da vardır. Defterdeki son iki mektup ise Afgan Ahmed Şah'tan III. Mustafa'ya gelen ve cevaben adı geçen şaha gönderilen nameleri içerir.⁵

Diğer bir çalışma, İlhan Gök tarafından transkripti yapılarak 2019 yılında yayımlanan 1 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'dir (1111-1174/1699-1761). Çalışma toplam 144 sayfa olup 1676-1761 yılları arasında Lehistan, Rusya, Nemçe, Sicilya, Venedik, Prusya, Hollanda, İngiltere, Fransa gibi devletlere verilen ahidnâmeleri içermektedir.⁶

Uğur Kurtaran ve Esme Çimen tarafından Nâme-i Hümâyûn Defterlerinin Kaynak Değeri ve Altı Numaralı Defterin Tanıtımı adlı çalışma yapılmıştır. Bu çalışma 2019 yılında yayımlanan “Yeni ve Yakınçağlarda Osmanlı Diplomasisi” adlı kitabın 13-57 sayfa aralığında yer almaktadır.⁷

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Nâme-i Hümâyûn Defterlerinin transkripsiyon ve değerlendirmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda yapılan dört adet yüksek lisans tezi vardır. Enstitüye sunulan tezler ise şunlardır:

⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Kırım Hanlarına Nâme-i Hümâyûn (2 Numaralı Nâme Defteri), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2013.

⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları (3 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2014.

⁶ İlhan Gök, Osmanlı Arşiv Kaynaklarından 1 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri (H.1111-1174/M.1699-1761), İdeal Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

⁷ Uğur Kurtaran-Esme Çimen (Ed. Ahmet Dönmez), Nâme-i Hümâyûn Defterlerinin Kaynak Değeri ve Altı Numaralı Defterin Tanıtımı, Yeni ve Yakınçağlarda Osmanlı Diplomasisi, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019.

Hacer Çıtırık tarafından 4 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin (H. 1203-1206/M. 1788-1792) transkripsiyon ve değerlendirilmesi yapılarak 2014 yılında kabul edilmiştir. Tezin değerlendirme kısmında belge özetleri bulunmaktadır.⁸

Songül Bediroğlu ise 9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin s. 1-115 arasındaki ve H.1186-1218/M.1772-1803 tarihlerini kapsayan kısmın transkripsiyonunu ve değerlendirilmesini yaparak 2014 yılında tamamlamıştır. Tezin ilk bölümünde arşiv kaynaklarından bahsedilirken, ikinci bölüm defterin transkripsiyonundan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise defterdeki mektup özetleri yer almaktadır.⁹

Harun Baştürk'ün, 9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s. 116-237) adlı tezi 2016 yılında kabul edilmiştir. Tezin birinci bölümünde Osmanlı Arşiv kaynaklarındaki defterler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde mektupların transkripsiyonları, üçüncü bölümde ise mektuplara ait özetler bulunmaktadır.¹⁰

2019 yılında Güler Portakal tarafından 6 Numaralı Nâme Defterindeki Kırım Hanlığı'yla ilgili yazışmaların transkripsiyonu ve değerlendirilmesi yapılmış olup H.1115-1133/M.1703-1721 tarihlerini kapsamaktadır. Mektupların, konularına göre askeri, iktisadi, idari ve dini alanlar da tasnifi yapılarak özetleri verilmiştir. Bazı nâmelerin iki grupta da (askeri-idari) değerlendirilmesi yapılmıştır. Tez toplamda 141 sayfadır. Tezin ilk bölümünde Osmanlı arşiv kaynaklarının önemi ve Nâme-i Hümâyûn defterleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Tezin ikinci bölümü Kırım'ın jeopolitik önemi, Osmanlı himayesinde Kırım Hanlığı, Rusların Karadeniz'de güçlenmeleri ve Osmanlı-Rus ilişkileri 1877-1878 yılına kadar ele alınmış, diğer kısımda ise Kırım Hanlığı üzerinde yürütülen Rusların sömürge siyaseti incelenmiştir.¹¹

⁸ Hacer Çıtırık, 4 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin (H. 1203-1206/ M. 1788-1792) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2014.

⁹ Songül Bediroğlu, 9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin Transkribi ve Değerlendirmesi (s.1-115), (H.1186-1218/M.1772-1803), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2014.

¹⁰ Harun Baştürk, 9 Numaralı Name-i Hümayun Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s.116-237) (H.1186-1218/M.1172-1803), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2016.

¹¹ Güler Portakal, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterindeki Kırım Hanlığıyla İlgili Belgelerin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1115-1133/M.1703-1721), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2019.

Hüseyin Özgür Düzenici'nin Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığı 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s. 150-300) adlı tezi 2020 yılında kabul edilmiştir. Tezin birinci bölümünde nâme-i hümayûn defterleri hakkında bilgi verilmiş daha sonra ikinci bölümde nâme yazılan devletlerle olan ilişkiler değerlendirilmiş ve üçüncü bölümde defterin transkripsiyonu yapılmıştır.¹²

Nâme-i Hümayûnlarla ilgili bir diğer çalışma şekli ise makalelerdir. 4 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterindeki 100 adet nâmenin özeti, Serhat Kuzucu ve Hacer Çıtırık tarafından yapılmış ve makale 2016 yılında yayımlanmıştır.¹³

Havvanur Sarı tarafından yapılan “Nâme-i Hümayûn Defterleri ve 7 Numaralı Defterin Tanıtımı” adlı makale 2020 yılında yayımlanmıştır.¹⁴

6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterinin 151-300 sayfaları arasındaki kısmı Hüseyin Özgür Düzenici tarafından tez olarak tamamlanmıştır. Bu çalışmamızda ise defterin ilk kısmı olan 1-150 sayfaları arasındaki 75 adet mektubun transkripsiyonu yapıldıktan sonra, mektup yazılan devletlerle olan diplomatik ilişkilerin değerlendirilmesi yapıldı. Defter H 1115/M 1703-H 1133-M 1721 yıllarını kapsamakta ise de bu kısımda 3 Ramazan 1335/23 Haziran 1917 yılına ait Arapça yazılmış bir mektup ve H 1113/M 1702 tarihli bir mektup daha bulunmaktadır. Transkripsiyonunu yaptığımız diğer mektupların büyük bir bölümü III. Ahmet dönemine aittir. II. Mustafa zamanına ait olup, İngiltere kraliçesi Anna tarafından padişaha ve sadrazama hitaben yazılan mektuplar da mevcuttur. Bunların defterde yer alan tercümesinde tarih sehven (miladi) 1803 olarak yazılmıştır. Osmanlı Devleti bu tarihler arasında Avrupa, Asya ve Afrika'da bulunan birçok devletle diplomatik yazışmalar yapmıştır. Yapılan bu yazışmaların dili büyük oranda Türkçe olmakla beraber, bazen Mekke emirlerine Arapça; İran şahına ve Buhara hanlarına Farsça lisanla mektuplar kaleme alınmıştır. Defterde yazı çeşidi olarak nesih hat stili kullanılmıştır ve yazı okunaklıdır.¹⁵

¹² Hüseyin Özgür Düzenici, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 151-300), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur, 2020.

¹³ Serhat Kuzucu-Hacer Çıtırık, “Osmanlı Tarih Yazımında Önemli Bir Kaynak: Nâme-i Hümayûn Defterleri ve 4 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterinin Belge Özetleri”, OTAM, Sayı: 40, 2016.

¹⁴ Havvanur Sarı, “Osmanlı Diplomasisinde Bir Kaynak: Nâme-i Hümayûn Defterleri ve 7 Numaralı Defterin Tanıtımı”, Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 10, 2020.

¹⁵ Hüseyin Özgür Düzenici, 2020, s. 3

Çalışmamızda nâme-i hümayûnların tüm özellikleri ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun için çeşitli Osmanlı diplomatiği ile ilgili eserlerden ve bizzat nâme-i hümayûnları konu alan çalışmalardan geniş ölçüde istifade edilmiştir. Bu çalışmalar sayesinde nâme-i hümayûnlar ve bunların kaydedildiği nâme defterleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Bu sayede daha önce yapılan çalışmaların ışığında bu çalışmanın onları tamamlayıcı nitelikte olması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÂME-İ HUMÂYÛN

1.1. Nâme-İ Humâyûnların Diplomatik Özellikleri

Nâme sözlükte, “mektup, sevgiye ve aşka dair yazılmış mektup, kitap mecmua”¹⁶ anlamlarına gelmektedir. Ayrıca Farsça asıllı bir kelime olan ve “*nâm*” ile tahsis gösteren “he”den meydana gelen “*nâme*” sözcüğü Türkçede mektup, ferman, biti, buyuruldu anlamlarına gelir. Böyle belgelere *nâme* adı verilmesinin nedeni başında ya da sonunda belgeyi kimin yazdığının belirtilmiş olmasıdır. *Nâme* kelimesiyle Osmanlı diplomatiğinde yapılan pek çok belge türü vardır: Ahid-nâme, Fetih-nâme, Tebrik-nâme gibi.¹⁷

Müslüman ve Hristiyan yabancı devlet hükümdarlarına ve yine devlete bağlı Kırım hanları, Dağıstan ve Gürcistan hakimleri, Mekke şerifleri, Eflak-Boğdan voyvodaları, Erdel kralları gibi imtiyazlı yerlerin idarecilerine; Özbek hanlarına ve Fas hakimlerine padişah tarafından gönderilen mektuplara ise *nâme-i humâyûn* adı verilir.¹⁸ “*Bunların bir sureti ile gelen cevaplar, "Nâme Defterleri" adlı defterlere kayıt olunur ve Divan Sicilleri'nden sayılırdı.*”¹⁹

1.1.1. Nâme-i Humâyûn’un Rükünleri

Nâme-i humâyûnların dokuz tane rüknü vardır. Bunlar:

1.1.1.1. Davet

Nâme-i humâyûnlardaki davet rüknü ferman, hatta beratlarındaki çok farklıdır. Bunlarda Allah’ın adı zikr edilip yardımı istenmekle kalınmamakta, Hazret-i Muhammed, bazı zamanda Onunla birlikte dört halifenin şefâatleri de dilenmektedir. Örneğin:

¹⁶ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2017, s. 942.

¹⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018, s. 146.

¹⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 146.

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, 3. Baskı, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2010, s. 11.

*“Hazret-i hakk celle alânın ulûvv-i inâyeti ve server-i enbiyâ habîb-i Hudâ Peygamberimiz iki cihan güneşi Muhammed Mustafa–salla’llâhu aleyhi ve sellem-in mûcizât-ı kesîretü’l-berekâtiyle.”*²⁰

1.1.1.2. Tuğra

*“Padişah tarafından verilen diğer belgelerde olduğu gibi nâme-i humâyûnların büyük kısmında da tuğra bulunur. Muhatablarının hükümdarlar oluşu dolayısıyla nâme-i humâyûnlar son derece itina ile kaleme alınırlardı ve tuğraları da bunlara yakışır biçimde çekilirlerdi.”*²¹

1.1.1.3. Unvan

Nâme-i humâyûnlar, genellikle tuğradan sonra *“ben ki”* diye başlayan padişahın sahip olduğu yerlerin yazıldığı ve birkaç nesil öncesindeki atalarını belirten unvan rüknüyle başlar. Daha sonraki dönemlerde bu mübalağalı durum kaybolmuştur. Nitekim, III. Selim’in nâmeleri, araya farklı bir yazı girmeksizin normal şekilde devam etmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, bütün nâme-i humâyûnlarda unvan bulunmaz. Bir kısmı da elkabla başlamaktadır.²²

1.1.1.4. Elkab

Nâme-i humâyûnlarda unvan varsa padişahın adından sonra nâmenin gönderildiği şahsın elkabı gelmektedir. Unvan olmayan nâme-i humâyûnlar ise doğrudan elkabla başlamaktadır. Bazı nâmelerin elkabının başında –ezcümle Kanuni’ye aid olanlarda- *“sen ki”*, bazen de *“siz ki”* sözü vardır. Avrupa hükümdarlarına gönderilen mektupların elkapları dönemsel farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin 1528’de Fransa Kralı I. François’ya gönderilen nâmede *“Sen ki Françe memleketinin Kralı Françesko’sun”* denildiği halde daha sonra yazılan nâme şu elkabla yazılmıştır:

*“iftihârü’l-ümerâi’l-milleti’l-Mesihîyye, muhtârü’l-küberâi’t-tâifetil’l-Îseviyye Françe Kralı Françesko’sun”.*²³

²⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 146.

²¹ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 148.

²² Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 148.

²³ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 149-150.

Devlet Hükümdarları ve Bölgesel Hakimler İçin Kullanılan Elkablar

Fransa Kralı için genel olarak “*Sen ki Françe memleketinin Kralı Françesko’sun*” ya da “*İftihârü’l-ümerâi’l-milleti’l-Mesihîyye, muhtârü’l-küberâi’t-tâifetil’l-İseviyye Françe Kralı Françesko’sun*” gibi elkablar kullanılmıştır.²⁴

III. Ahmed döneminde Fransa Kralına yalnızca cülûs bildirimi nedeniyle nâme gönderildiği için 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin ilerleyen sayfalarında Fransa Kralı için kullanılan elkab, “*İftihârü’l-ümerâi’l-izâmi’l-İseviyye muhtârü’l-küberâi’l-fihâmi’l-Mesihîyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri’n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli’l-haşmet ve’l-vekâr sâhib-i delâili’l-mecd ve’l-i’tibâr hâlâ Françe Pâdişahı olan dostumuz Luyiz*”²⁵ şeklindedir. Yukarıda belirtilen elkab ile benzerlik göstermesinin yanında “dostumuz” ifadesi burada dikkat çekmektedir.

III. Ahmed tahta geçtikten sonra adet olduğu üzere Avrupa krallarına tahta geçişini haber vermek maksadıyla name göndermiştir. Fakat bu mektupta dönemin Fransa Kralı XIV. Luiz’in elkabı mektubun tercümesinde yer almamaktadır.²⁶ Fransa kralı Luiz’in cülûs tebriki için Sultan III. Ahmed’in mektubuna cevaben gönderdiği 1704 tarihli nâmenin hitap cümlesi şu şekilde tercüme edilmiştir. “*Şevketlü ve azemetlü ve dâimâ muzaffer şehin-şâh-ı muazzam ve mucemma’ hesâil-i hamide olan muazzez ü mükerrem dostumuz Sultan Ahmed Han hâzretleri...*”²⁷dir. 18 Haziran 1774 tarihinde dönemin Fransa kralının Sultan Abdülhamid’e gönderdiği nâmenin elkab formülü daha uzundur: “*Şevketlü kudretlü ‘azimetlü muhabbetlü sultan-ı mekârım küster ve şehin-şâh-ı dâimu’l-zikr melik-i mu’azzam pâdişâh-ı Müslimîn sahibi’l-mehâsin ve’l-mekârım melikü’l-mecd ve’l-ekârim evsâf-ı kamile-i ta’zir ü temhir ile mevsûf aziz ve mecid dostumuz sultan Abdülhamid Hân*”.²⁸ Farklı tarihli iki nâmede de görüldüğü gibi burada önemli olan, dostluğun arzulanmasıdır.

18. yüzyılın sonlarında 30 Aralık 1774 tarihinde Fransa kralına gönderilen nâmede ise Fransa kralları için kullanılan klasik bir elkab rüknü tercih edilmiştir:

²⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 150.

²⁵ Rikâb-ı Hümâyûn’dan Françe Pâdişâhı Luiz’e Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 212.

²⁶ Françe Pâdişâhı Luiz’e Cülûs-u Hümâyûnu Müş’ir Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 30-32.

²⁷ Rikâb-ı Hümâyûn Şehriyârî’ye Françe Kralı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 93.

²⁸ Songül Bediroğlu, 2014, s. 111.

“İftiharü’l-ümerai’l ‘azamü’l-İsevîyye muhtarü’l-kibera’il-fehhamü’l-Mesihîyye muslih-i mesalih-i cemâhirü’t-ta’îfetü’n-Nasrânîyye sâhib-i ezyalü’l-haşmet ve’l-vekar sâhib-i delâ’ilü’l-mecd ve’l-i’tibar hâlâ Fransa Pâdişâhı haşmetlü ulu rağbetlü kâdim-i sâdık dostumuz Luiz”²⁹ şeklinde yazılmıştır. 18. yüzyılın başında kullanılan elkab ile benzerlik göstermektedir. Burada dikkati çeken krala “*Françe Pâdişahı*” denilmesidir. 1774 tarihli nâmede “*eski sâdık dostumuz*” ifadesi de gösteriyor ki 18. yüzyıl boyunca iki devlet arasındaki dostluk devam etmiştir.

Avusturya İmparatorları için: “*Kıdvet-i ümerâi’l-izâmi’l-İseviyye üsvet-i küberâi’l-fihâm fî milleti’l-Mesîhiyye, muslih-i mesâlih-i cemâhîri’t tâ’îfeti’n-Nasrâniyye, sâhibi ezyâlî’l-haşmeti ve’l-vekâr, sâhib-i delâ’ilü’l-mecd ve’l-i’tibâr...*” gibi bir elkab ve ayrıca Fransa krallarına kullanılan elkablar da kullanılmıştır.³⁰

Fransa kralına yazılan mektupta yer alan elkab, Avusturya imparatoru için kullanılan elkabla, unvan ve isim dışında neredeyse aynıdır: “...Dostumuz Roma İmparatoru Yuzekos.” şeklindedir. Fransa kralı için ise sadece “...Françe padişahı olan dostumuz Luiz” kalıbı tercih edilerek belki de, iki devlet arasındaki “büyüklük” farkı vurgulanmıştır³¹.

Genel olarak 1703 ile 1706 yılları arasındaki Osmanlı-Avusturya ilişkilerindeki diplomatik yazışmalarda Nemçe çasarından gelen nâmede elkâb “*Anadolu Rumeli vesâir memâlik pâdişâhı muazzez ü mükerrerrem dostumuz ve konşumuz şevketlü ve kudretlü şehn-şâh Âl-î Osman Sultan Ahmed Hân hâzretleri*”³² şeklinde ya da “*şevketlü ve kudretlü*” kelimeleri başa alınıp, “*Şevketlü ve kudretlü pâdişah-ı Anadolu ve Rumili ve nice nice vilâyetlerin şehriyâri ve muazzez ü mükerrerrem konşumuz ve dostumuz şehn-şâh Âl-ı Osmân Sultan Ahmed Hân Hâzretlerine*”³³ olarak yazılmıştır. 19 Şevval 1193/30 Ekim 1779 tarihli Avusturya İmparatoru II. Joseph tarafından yazılan nâmede ise padişahın elkâbı “*Anadolu ve Rumeli sâhibi ve mâliki şevketlü kudretlü azemetli pâdişâh Âl-ı Osmân Sultân Abdülhamid Hân mu‘azzez ve muhterem dostumuz ve hem-civârimız hazretleri*” şeklinde hitap edilmektedir. Burada görüldüğü gibi üslup farklılıklarının

²⁹ Songül Bediroğlu, 2014, s. 113.

³⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 150.

³¹ Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-makrûn’dan Nemçe Çâsâr’ına Gönderilen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 146-147.

³² Taraf-ı Hümâyûn-ı Şehriyârî’ye Nemçe Çâsâr’ından Gelen Nâme Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 94.

³³ Nemçe Çâsârı’ndan Gelen Nâmenin Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 145-146.

yanında 1700'lü yılların başında olduğu gibi “muazzez ve mükerrerrem dostumuz” ifadesi aradaki ilişkilerin dostça devam ettiğini göstermektedir.³⁴

Osmanlı Devleti'nden Avusturya İmparatoru Yozekus (I. Joseph)'a gönderilen 1706 tarihli nâmede ise elkâb “İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İsevîyye muhtâr-ı küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vekâr sâhib-i delâili'l-mecd ve'l-i'tibâr dostumuz Roma İmparatoru Yozekus” şeklinde yazılmıştır.³⁵ 1781 yılında Sultan I. Abdülhamid tarafından Avusturya İmparatoruna yazılan nâmenin elkâbındaki farklara gelince, 1706 yılında yazılan nâmede sadece “Roma İmparatoru” yazılmışken, 1781 yılına gelindiğinde elkâba “Roma İmparatoru ve Macar ve Çek Kralı ve Avusturya Arşidükası ve Tuşkana'nın düka-i kebiri” ifadesi eklenmiştir. Bu bakımdan Osmanlı diplomatiğinde padişahların kullandığı “unvan” rüknü yabancı imparatorlara da yazılmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki 1781 yılında padişah tarafından gönderilen nâme-i hümayûnda Avusturya İmparatoru'nun elkâbından önce padişahın egemenliği altındaki yerlerin tek tek sayıldığı birkaç nesil öncesinin de yer aldığı “unvân” rüknü yer almaktayken³⁶, 1706 tarihli Nâme-i Hümayûn'un elkab rüknü Name-i hümayun Defteri'ne aktarılmamıştır.³⁷

Aynı şekilde Avusturya İmparatoru Yozekus (I. Joseph) tarafından Sultan III. Ahmed'e gönderilen 1706 tarihli mektubunda, padişahın elkâbından sonra imparator'un egemenliği altındaki yerlerin tek tek sayılmış olması da Osmanlı diplomatiğinde bulunan “unvan” rüknünü anımsatmaktadır.³⁸ “Roma İmparatoru Nemçe ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya ve Hırvat ve İslavovine ve ana tâbi yerlerin kralı ve Avusturya memleketinin Arçedukası ve Burgondiye ve Yerobance ve İstirye ve Karoniyye ve Kadınbulukası ve Moraviye Markinizi ve Loçenirin? ve Yukaruki ve Aşağıki Silezya ve Vipertemir ki? ve Teke? Dukası ve Asuviyye Feraseti? ve İbsiverki? ve Tebrol? ve Farini? ve Keyboruğ? ve Gurveçiyi? Gorofi? ve Elsaçiyi? Landuğravi? ve Roma İmparatorluğu'nda bu

³⁴Songül Bediroğlu, 2014, s. 33.

³⁵ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-makrûn'dan Nemçe Çâsâr'ına Gönderilen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 146-147.

³⁶ Songül Bediroğlu, 2014, s. 44-45.

³⁷ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-makrûn'dan Nemçe Çâsâr'ına Gönderilen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 146.

³⁸Nemçe Çâsâr'ından Gelen Nâmenin Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 145.

Borgoviyye ve Yukaruki ve Aşağıki Losaçaye Markizi İslavoniyye? ve vilâyetinde Markiye ve Nâvek ve Saline mâliki Yuzekuz”.³⁹

Venedik Doju’na gönderilen namelerde ise farklı elkab formülleri kullanılmıştır. Kullanılan elkablardan biri Avusturya İmparatorlarına gönderilen namelerdeki “*kıdvetü’l-ümerâ*”, Leh kralı için kullanılan “*İftihârü’l-ümerâ*” ile başlayan elkablarla aynıdır. Diğer elkablar yine “*iftihâr*” ile başlamakla birlikte bazı farklılıklar gösterirler: “*İftiharü’l-ümerâi’l-İseviyye muhtarü’l-küberâi’l-Mesihîyye müessis-i bünyâddi’d-devleti’l-Efrençîyye sâhibü’t-tabl ve’l-Alem müstahdemü’t-tavâifi’n-Nasarâ bi’l-lütfi ve’l-kerem Venedik Doju*...”⁴⁰.

6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri’nde ise Venedik Doju için tercih edilen elkab yukarıdakiyle benzer bir formüldür: “*Mefâhir-i ümerâü’l-izâmü’l-İseviyye merâci-i küberâi’l-fihâm fî milleti’l-Mesihîyye mûslîh ü mesâlih-i cemâhirü’l-tâifeti’n-Nasrâniyye sevâbi ezyâlü’l-hâşmet ve’l-vakâr sevâbi delâili’l-mecd ve’l-i’tibâr Venedik doju ve cumhûru*.”⁴¹

18. yüzyılın başında Eylül/Ekim 1703 tarihli nâme-i hümâyûnda Venedik Doju’na yazılan elkâb “*Mefâhir-i ümerâü’l-izâmü’l-İseviyye merâci-i küberâi’l-fihâm fî milleti’l-Mesihîyye mûslîh ü mesâlih-i cemâhirü’l-tâifeti’n-Nasrâniyye sevâbi ezyâlü’l-hâşmet ve’l-vakâr sevâbi delâili’l-mecd ve’l-i’tibâr Venedik doju ve cumhûru*”⁴² şeklindedir. 18. yüzyılın sonlarında 1782 yılında yazılan elkâb ise “*Mefâhir’el ümerâ’il millet’el mesihîyye merâci-i kübra’il fehâm’el iseviyye muslih-i mesâlih-i cemâhir’et-ta’îfet’ün-nasrâniyye sâhibu ezyal’el haşmet ve’l vakâr sâhibu dela’il’el mecd ve’l i’tibâr Venedik Doju ve cumhûru*”⁴³ şeklinde ve üslup olarak çok farklı olmamakla beraber kelime farkları gözlenmiştir. Ancak 18. yüzyılda diğer devletlerin gönderdiği nâmelerde görülen şekil farklılığı Venedik için de uygulanmış, Doj’un elkâbından önce padişahın unvanı, sahip olduğu bütün memleketlerin adı ile birkaç nesil öncesiyle nâme de yer almıştır. 18.

³⁹Nemçe Çâsârı’ndan Gelen Nâmenin Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 145.

⁴⁰Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 150.

⁴¹Venedik Doju ve Cumhûru’na Nâme-i Hümâyûn Şevket-Makrûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 34.

⁴²Venedik Doju ve Cumhûru’na Nâme-i Hümâyûn Şevket-Makrûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 34.

⁴³Harun Baştürk, 2016, s. 53.

yüzyılın başında Venedik'e gönderilen nâme-i hümayunlarda padişahın unvanı yazılmamıştır.⁴⁴

Venedik Doju ise padişah III. Ahmed'e “Şevketlü âzametlü kudretlü şehin-şâh-ı muzaffer ü muazzam ve Anadolu ve Rumelinin iki yakasının ve Arab ve Acem ve İran ve Mısır ve nice memâlikin Pâdişâhı Sultan Ahmed Han hâzretlerinin”⁴⁵ tarzında elkâb kullanmıştır. 1702 yılında Venedik Doju'nun Sultan II. Mustafa için kullandığı elkâb ise “Sultan-ı mu'azzam ve hakan-ı i'zam mâlik-i rikâbü'l-emm mevlâ mülûk el-Arab ve el-Acem ve Rumeli ve Anadolu ve Mısır ve Şam ve sâir memâlik-i uzmânın mükerrerem ü muhterem şehin-şâh-ı şehriyârî şevketlü Sultan Mustafa Hân”⁴⁶ şeklinde olup Sultan Ahmed'e yazılan elkâba çok benzemektedir. 25 Mayıs 1781 yılında padişaha yazılan elkâb “Anadolu ve Rumeli ve Arab ve Acem ve Şam ve bi't-tamam Mısır-ı Kahirenin şehinşâhi 'azimet-i şî'arı şevketlü kudretlü 'azimetlü pâdişâh-ı da'ime'z-zafer sultan Abdulhamid şâh hazretlerine...”⁴⁷ şeklindedir. İncelenen birkaç mektuba göre Venedik'e yazılan nâme-i hümayûnlarda, Fransa ve Avusturya devletlerine yazılan nâmelerde yer alan elkâblarda bulunan “dostumuz” ifadesi yer almamıştır.

Leh Kralları için kullanılan elkab genelde “Kıdvet-i ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye” elkabında olduğu gibi kısa olduğu halde, “İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâmü'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vakâr sâhib-i delâ'ili'l-mecd ve'l-i'tibâr Sigismond kralı” gibi uzun elkabların da kullanıldığı görülmektedir.⁴⁸

III. Ahmed döneminde 1703 yılında cülûs bildirimi için gönderilen nâme-i hümayûnda Lehistan kralı için yukarıdaki uzun elkâb kullanılmış ve ayrıca Leh Kralının sahip olduğu yerler de elkâbın sonunda yer almaktadır: “İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye muhtârü'l-küberâ'ü'l-fihâmü'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vakâr sâhib-i delâ'ili'l-mecd ve'l-

⁴⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 34, 55, 58, 60, 136.

⁴⁵ Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Venedik Dojundan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 91.

⁴⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 58.

⁴⁷ Harun Baştürk, 2016, s. 51.

⁴⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 150.

i'tibâr Leh Kralı ve Litva ve Rusya ve anlara tâbi' vilâyetlerin hükümdarı Augustus sâni'” şeklindedir⁴⁹.

10 Kasım 1777 tarihinde Leh kralı Estanlavis Agustos’a gönderilen nâmede yukarıda bahsi geçen mektuptaki elkab formülünden farklı olarak elkabın sonunda kralın sahip olduğu memleketler sayılmamaktadır.⁵⁰ Bir diğer farklılık ise 18. yüzyılın sonundaki nâmede, kralın elkâbından önce yer alan padişaha ait “unvan” rüknü, 1703 yılındaki nâme-i hümayûnda yoktur⁵¹.

Lehistan krallarından gelen cevabi mektuplarda Osmanlı Sultanları için kullanılan elkablara bakıldığında ise, 1704 senesinde Leh kralı tarafından padişah III. Ahmed’e gönderilen nâmede elkâb “*Şevketlü, kudretlü ve azemetlü şehin-şâh-ı muazzam ve maşrık ve mağrib ve Rumili cevânibinde vâki' Konstantiniyye ve Arab ve Acem ve İran ve Mısır ve Kıbrıs mâliki pâdişâh hâzretlerinin huzûr-ı alilerine...*”⁵² şeklindedir. Yine III. Ahmed döneminde 1705 yılında gönderilen nâmede ise “*Konstantiniyye ve Anadolu ve Afrikiyye Rumili ve Irak-ı Arab ve Mısır pâdişâh-ı şehin-şâh-ı i'zam dostumuz ve konşumuz şevketlü ve kudretlü Sultan Ahmed Hân hazretlerinin huzûr- âlilerine...*”⁵³ şeklinde bir elkâb mevcuttur. Şekil olarak biraz farklılık olmakla birlikte içerik olarak aynıdır.

17 Nisan 1777 tarihinde Leh kralının padişaha yazdığı nâmedeki elkab “*Dariü's-saltanatü's-seniyye-yi Konstantiniyyetü'l-mahmiyyenin pâdişâh-ı 'azimet-şiâr ve şehin-şâh-ı güşâd-düşârı ve Asya ve Avrupa ve Afrika ve Irak-ı acem ve Şam ve Cezire-i Kıbrıs ve Mısır ve Arabistan ve sâir büldân ü memâlik-i 'azimenin hükümrân ü şehriyâr ve fermân-fermâ ve tacdârî şevketlü kudretlü mehabbetlü muhhib-i mu'azzez ve mu'azzam ve dost-ı mufahhâm u mükerremimiz olan es-sultân ibnü's-sultân Abdülhamid Hân hazretlerine...*”⁵⁴ gibi daha uzun bir elkab ve unvan yazılmıştır. III. Ahmed döneminde de padişah I. Abdülhamid döneminde de Lehistan tarafından “dost” ifadesi kullanılarak iki devlet arasındaki barışçı siyaset dile getirilmiştir.

⁴⁹ Rikâb-ı Hümayûn-ı Şevket-Makrun Tarafından Leh Kralına Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 62.

⁵⁰ Songül Bediroğlu, 2014, s. 200.

⁵¹ Songül Bediroğlu, 2014, s. 199-200.

⁵² Rikâb-ı Hümayûn Şehriyârî'ye Leh Kralı'ndan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 83.

⁵³ Cânib-i Şehriyârî'ye Leh Vilâyetinin Kral-ı Atiki Tarafından Gelen Nâme'nin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 104.

⁵⁴ Songül Bediroğlu, 2014, s. 196.

Rus Çarı için kullanılan elkab, “*Kıdvat-i ümerâi’l-izâmi’l-İseviyye, üsvet-i küberâi’l-fihâm fî milleti’l-Mesîhiyye, muslih-i mesâlih-ii cemâhîri’t tâ’ifeti’n-Nasrâniyye Moskov Beği*” şeklindedir ve baş kısmı kısmen Avusturya İmparatorunun elkabına benzemektedir.⁵⁵

Sultan III. Ahmed’in Rus Çarı’na yazdığı mektuplarda Fransa Kralı, Avusturya İmparatoru ve Leh Kralı’na kullanılan elkaba benzer elkab Rus Çarına da kullanılmıştır. Klasik dönemde Rus çarları için elkabın sonunda “...Moskov beği” ifadesi, Sultan Ahmed’in evâhir-i Cemaziyelevvel 1115 tarihli mektubundaki elkabda “...*Moskov vilayetlerinin çarı ve cümle-i Rus’un ve âna tâbi’ niçe yerlerin fermân-fermâ ve hükümdârı Petrus Aleksiyeviç*”⁵⁶ şeklini almıştır.

18. yüzyılın başlarında iki devlet arasında henüz bir barış dönemi başlamıştı. 1703 yılında III. Ahmed’in cülûsunu haber vermek maksadıyla Rus Çarı’na gönderilen nâme-i hümayundaki elkabın birinci kısmı, Avrupa hükümdarları için kullanılan klasik formüldür. “*İftihârü’l-ümerâi’l-izâmi’l-İseviyye muhtâr-ı küberâ’i’l-fihâmü’l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü’t-tâ’ifeti’n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli’l-hâşmet ve’l-vakâr sâhib-i delâ’ilü’l-mecd ve’l-i’tibâr Moskov vilayetlerinin çarı ve cümle-i Rus’un ve ana tâbi’ niçe yerlerin fermân-fermâ ve hükümdarı Petrus Aleksiyeviç*...”⁵⁷ Ancak elkabın son kısmında artık Rus çarları için “hükümdar” unvanı kullılmakta ve sahip olduğu memelketler sayılmaktadır.

6 Ekim 1781 tarihinde Rus Çariçesi II. Katerina’ya gönderilen nâmenin elkabında “müennes” form kullanılmıştır. Buna uygun olarak elkabın sonunda “imparatoriçe” unvanı bulunmakta olup, yine sahip olduğu yerler yazılmıştır: “*Azîmetü’l-İseviyye muhtârü’l-küberâ’ü’l-fihâmü’l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri’t-tâ’ifeti’n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli’l-hâşmet ve’l-vakâr sâhib-i delâ’ili’l-mecd ve’l-i’tibâr Moskov vilâyetlerinin imparatoriçesi ve cümle Rus’un ve ona tâbi’ ülkerlerin fermân-ı fermâ ve pâdişâhı olan haşmetlü rütbetlü dostumuz Katerinâ-yı sâniyye*” şeklinde hitap edilmiştir. 1781 yılında diğer devletlerde olduğu gibi, gönderilen nâmelerde önce padişahın unvan

⁵⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 151.

⁵⁶ Moskov Çarı’na Cülûs-ı Hümayûn-ı Müş’ir ve İnşâ Olunan Sefâin ve Muhaddes-i Kal’a Ref’ine Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 36-38.

⁵⁷ Moskov Çarı’na Cülûs-ı Hümayûn-ı Müş’ir ve İnşâ Olunan Sefâin ve Muhaddes-i Kal’a Ref’ine Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 36.

rüknü mevcuttur ki burada sahip olduğu yerlerle beraber birkaç kuşak atalarının isimleri geçmektedir.⁵⁸

Moskov Çarı'nın III. Ahmed'e 1704 yılında gönderdiği cevap mektubunda “*İftihâr-ı selâtin-i izâm û ikrâm havâkin-i kirâm Mekke ve Medine pâdişâhı ve Kudüs-ü Şerif hâmiyyesi ve Rumili ve Anadolu cevânibinde nice memâlik ve sebkhü'l-mesâlikin ve Akdeniz ve Karadeniz şehin-şâhı şevketlü ve kudretlü şehin-şâh-ı muazzam sultân ibn-i sultân ve hakân ibn-i hakân sultân Ahmed Hân bin sultân Muhammed Hân hâzretlerinin...*” tarzında bir elkâb formülü kullanılmış olup, Rus Çarı'nın sahip olduğu yerler de belirtilmiştir. Bu nâme Padişah III. Ahmed'e sunulmadan önce yapılan tercümede Rus Çarı'nın sahip olduğu yerler yazıldıktan sonra “*...kudretlü ulu Çar ve ulu Beğ Petros Aleksiyoviçus...*” hitabı bulunmaktadır.⁵⁹ Yine 1781 yılında Rus imparatoriçesi tarafından padişaha yazılan nâme “*A'zam-ı havâkin-i 'azim ve ikrâm-ı selâtin-i kirâm Mekke ve Medine'nin Hârem-i Şerifi ve Kudüs-i Şerifin hâmisi ve Rumili ve Anadolu ve bahr-i sefid ve siyah nevâhi-i ma'mure ve eyâlât-ı fesihâsının hâkan ve hâkîmi şevketlü kudretlü azametlü es-selâtin-i ibn'is-sultân ve'l-hâkan ibni'l- hâkan'es-Sultân Abdülhamid Hân ibn'is-sultân Ahmet Hân hazretlerinin...*” formülüyle başlamaktadır. Bu nâmede de imparatoriçe sahip olduğu yerleri tek tek saymıştır.⁶⁰

İngiltere ile diplomatik ilişkiler 16. yüzyılın son çeyreğinde ve Kraliçe I. Elizabeth devrinde başlamıştır. Bu dönemde Sultan III. Murad tarafından kraliçeye gönderilen nâmenin elkabı şöyledir:

"İftihârü'l-muhadderâti'l-İseviyye, muhtârü'l-muvakkarâti fi milleti'l-Mesîhiyye maslahatu mesâlihi 't-tâifeti 'n-Nasrâniyye sâhibetü ezyâli'l-haşmet ve 'l-vekar, sâhibetü delâili 'l-mecd ve 'l-iftihâr Vilâyet-i İngiltere Kraliçesi..."

18. yüzyılın başlarında, çalışmamızı oluşturan kısımda İngiltere'ye gönderilen bir mektup yoktur. Ancak yine 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nde bulunan 8 Mayıs 1711 tarihli mektuptaki elkab, “*İftiharetü'l-mülkâtü'l-azîmâtü'l-İseviyye muhtârü'l-muhadderâtü'l-fehîmâtü'l-Mesîhiyye maslahatu mesâlihi'l-cemâhîrû'n-Nasrâniye sâhibetü ezyâli'l-haşmet ve'l-vekâr, sâhibet-i delâili'l-iftihâr ve'l-i'tibâr İngiltere ve*

⁵⁸ Harun Baştürk, 2016, s. 47-48.

⁵⁹ Cânib-i Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Moskov Çarı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 105.

⁶⁰ Harun Baştürk, 2016, s. 46.

İskoçya ve İrlanda ve Ona tâbi' vilâyetlerin kraliçesi olan Anna..."⁶¹ şeklinde kullanılmıştır.

18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında İngiltere Kralına yazılan nâme-i humâyûnlarda kullanılan elkab şu şekli almıştır:

*"İftihâr-ı ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye muhtâr-ı küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vekar sâhib-i delâili'l-mecd ve'l-i'tibâr hâlâ İngiltere ve İrlanda ve İskoçya ve ana tâbi' vilâyetlerin kralı haşmetlü dostumuz..."*⁶²

16. yüzyılda Mayıs 1583 tarihli Sultan III. Murad'dan İngiltere Kraliçesi Elizabeth'e gönderilen nâme-i hümayûnda elkab: *"İftihârü'l-muhadderâti'l-İseviyye, muhtârü'l-muvakkarâti fi milleti'l-Mesîhiyye maslahatu mesâlihi 't-tâifeti 'n-Nasrâniyye sâhibetü ezyâli'l-haşmet ve 'l-vekâr, sâhibetü delâili'l-mecd ve'l-iftihâr Vilâyet-i İngiltere Kraliçesi..."*⁶³ şeklinde yazılmışken, Nisan/Mayıs 1711 tarihli III. Ahmed'in padişahlığı döneminde İngiltere Kraliçesi Anna'ya yazılan nâme-i hümayûnda *"İftiharetü'l-mülkâtü 'l-azîmâtü 'l-İseviyye muhtârü'l-muhadderâtü 'l-fehîmâtü 'l-Mesîhiyye maslâhâtu mesâlihi 'l-cemâhîrü 'n-Nasrâniye sâhibetü ezyâli 'l-haşmet ve 'l-vekâr, sâhibet-i delâili 'l-iftihâr ve 'l-i'tibâr İngiltere ve İskoçya ve İrlanda ve ona tâbi' vilâyetlerin kraliçesi olan Anna..."*⁶⁴ elkabı tercih edilmiştir. Bu iki mektupta üslup farklılıkları görülmektedir. Mesela 16. yüzyılın son çeyreğinde yazılan nâmede sadece *"Vilâyet-i İngiltere Kraliçesi"* ibaresi varken, 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan nâmede *"İngiltere ve İskoçya ve İrlanda ve Ona tâbi' vilâyetlerin kraliçesi olan Anna"* şeklinde yazılarak kraliçenin egemenliği altındaki yerler sayılmıştır. Hitap edilen kişinin kraliçe olmasından dolayı iki yüzyılda da elkab müennes formdadır.

Ticaret ehlinin hakları için gelen ve incelediğimiz bölümde bulunan Nisan 1703 tarihli mektupta ise kraliçe *"Şevketlü ve azemetlü ve kudretlü pâdişâh-ı âli-câh ve şehn-şâh-ı sa'âdet dest-gâh Sultan Mustafa Hân hâzretlerinin..."* şeklinde padişaha hitap

⁶¹ Rikâb-ı Hümayûn'dan İngiltere Karalicesi'ne Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 210-211.

⁶² Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 151.

⁶³ Akdes Nimet Kurat, Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 187.

⁶⁴ Rikâb-ı Hümayûn'dan İngiltere Karalicesi'ne Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 210-211.

etmiştir.⁶⁵ Kral II. George'un I. Mahmud'a 30 Eylül 1746 tarihinde gönderdiği nâme de ise yine İngilizce metinde II. George'un padişaha daha önceki mektuplarında yazdığı gibi, “*Şark İmparatorluğu’nun baş lordu ve kumandanı, yüce ve kudretli imparator Sultan Mahmud...*” hitabını yazdığı görülmektedir. Türkçe metinde ise, bu hitap, Osmanlı terminolojisine sokulmuş ve kral padişaha, “*Şevketlü, kudretlü, ‘azametlü pâdişâh-ı Âl-i Osmân Sultân Mahmûd Hân...*”a dönüşmüştür. Elçi tayini ve yine tüccarlarla ilgili yazılan bu nâmede de aradaki dostluğun önemi vurgulanmaktadır. Nisan 1703 tarihinde yazılan nâme ile Eylül 1746 yılında yazılan nâme arasında dil ve üslub olarak pek farklılık yoktur. Yine mektuplardan anlaşıldığı üzere iki devlet arasında birbirine üstünlükten ziyade dostluk ön plana çıkarılmıştır.⁶⁶

Diğer bir durum ise İngiltere’den padişaha gelen 16 Nisan 1703 tarihli mektubun çevirisini yapan tercüman kraliçenin elkabını padişahın elkabından önce “*Bi-avnullâhi Teâlâ hâliyâ İngiltere ve İskoçya ve Françe ve İrlande kraliçesi olub hâmiye-i dîn-i İsâ Aleyhisselâm olan Anna şevketlü ve kudretlü azametlü ve pâdişâh-ı âlî-câh ve şehn-şâh-ı sa’âdet dest-gâh-ı Sultan Mustafa Hân hâzretlerinin...*”⁶⁷ formülüne yer verirken, bu durum 30 Eylül 1746 yılında değişmiştir. Kral II. George’un I. Mahmud’a gönderdiği mektup tercüman tarafından önce padişahın elkabı verilmek sureti ile “*Şevketlü, kudretlü, azametlü pâdişâh-ı âl-i Osmân, Sultân Mahmûd Hân hazretlerinin pişgâh-ı hümayûn-ı şehriyârilerine Giyorgiyos-ı Sâni, bi-inâyetullâhi Teâlâ İngiltere ve Françiya ve İrlandiya kralı ve Âyin-i Nasâra’nın hâmîsi ve Prunsvik ve Luneburg’un dukası ve Roma İmparatorluğu’nun baş hazînedârı ve herseğiyiz.*” şeklinde değiştirilmiştir. Bunun sebebi İngilizce yazılan nâmede önce kralın elkabı yazmasına rağmen Osmanlıca metinde padişahın elkabının başa alınmasıdır.⁶⁸

18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında İngiltere kralına yazılan nâme-i humâyûnlarda kullanılan elkab: “*İftihâr-ı ümerâi 'l-izâmi 'l-İseviyye muhtâr-ı küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-*

⁶⁵ Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî’ye İngiltere Kraliçesi Anna’dan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 51-53.

⁶⁶ Ahmet Büyükkaksoy, “İngiltere Kralı II. George’un (1727-1760) Osmanlı Padişah ve Sadrazamlarına Yazdığı Mektupların Tercüme Açısından Değerlendirilmesi”, Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi, Cilt:3, Sayı:6, Temmuz 2019, s. 31.

⁶⁷ Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî’ye İngiltere Kraliçesi Anna’dan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 51-53.

⁶⁸ Ahmet Büyükkaksoy, 2019, s. 49.

haşmet ve'l-vekâr sâhib-i delâili'l-mecd ve'l-i'tibâr hâlâ İngiltere ve İrlanda ve İskoçya ve ânâ tâbi' vilâyetlerin kralı haşmetlü dostumuz..." şeklini almıştır.⁶⁹ Burada İngiltere kralından "dostumuz" şeklinde bahsedilmesi, bu yüzyıllarda İngiltere ile olan münasebetin hâlâ iyi bir şekilde olduğunun göstergesidir.

*"İngiliz tercümanlar, Osmanlıca belgeleri tercüme ettirmekte oldukça sıkıntıya düşmekteydiler. İki dil yapıları arasındaki farklar ve Osmanlı Türkçesinin ağıdalı yapısından mütevellit çeviri yapmak çok zor bir işti. Benzer bir durum Osmanlı hizmetindeki tercümanlar için de geçerliydi. Tercümanlar bu metinleri Türkçeye çevirirken, zaten zor bir işi yapmakla kalmayıp, metnin mesajını iletmekle beraber efendilerini de kızdırmamak gibi bir sorumluluğa da sahiptiler."*⁷⁰ Bu durum yukarıda bahsedilen elkabın başa alınması meselesini bir nebze açıklamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Müslüman devletlerle ve özellikle İran'la çok sıkı ilişkileri olmasından ötürü bu devletler hükümdarlarına da zaman zaman nâme-i humâyûnlar gönderilmiştir. Bu nedenle **İran Şahlarına** yazılan mektupların elkab formülü, Avrupa devletlerinin hükümdarlarına gönderilenden çok farklıdır. Meselâ, Şah Tasmaşb'a gönderilen bir nâme-i humâyûnun elkabı şu şekildedir:

*"Etnâb-ı hıyâm-i rif'at ve esbâb'l kıyâm-i haşmet, hazret-i âlî-rütbet, felek-miknet, şemse-i eyvân-ı izzet, neyyir-i âsmân-ı şevket, hıdiv-i kâmkâr, şehriyâr-ı mekremet-şi 'âr, cemşîd-i hurşîd-i tal 'at, hâkan-ı keyvân menzelet, Dârâ-yu tâc u taht, dâver-i firûz-baht, Husrev-i fağfûr-fer, Şâh-ı Ferîdûn-siyer, vâsita-yı akd-i bahtiyârî, nigîn-i hâtem-i tâc-dârî, humâyûn devlet-i müşterî-i sa'âdet-Cemcâh u nısfet-penâh, vâlâ-sadr ve bülend-kadr Tahmasb Şah"*⁷¹

18. yüzyılın başında İran ile yapılan diplomatik yazışmalarda III. Ahmed'in Safevî (İran) Şahı Hüseyin'e yazdığı Nisan/Mayıs 1706 tarihli nâme-i hümayûnda elkâb "*A lî-hazret-i mu'allâ- bârgâh-ı refi'-menzilet cemşîd-destgâh-ı bolend-himmet celîlü'l-i'tibâr sâmi-rütbet ve'l-etbâr sipihr-rif'et-i keyvân-gulâm me'âlî-menkıbet ferîdûn-ihtişâm rûnek-efzâ-yı evreng-i cem fermân-fermâ-yı memâlik-i 'acem şehriyâr-ı nısfet-şu'âr tâcdâr-ı ma'delet-düsâr cevân-baht-ı necâbet-nejâd feyrûz-taht-ı şehâmet-fu'âd nekâve-i dûdemân-ı Safeviyye tırâz-ı 'asâbe-i semti'l-mekân-ı 'aleviyye neyyer-i âsümân-ı kadr*

⁶⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 151.

⁷⁰ Ahmet Büyükkaksoy, 2019, s. 35.

⁷¹ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 151.

ü şeref hayrî 'l-halef-i hândân-ı şâh-ı Necef avnen li 'ş-şevketi ve 'l-mecdi ve 'l-ikbâli ve 's-sa 'di ve 'ş-şerefi ve 'l-iclâli gavsên li 'n-nisfeti ve 'l-'adâleti ve 'l-übühheti ve 'l-celâleti ve 'r-rif'ati ve sümüvve 'l-mekân ve 'uluvvi 'ş-şân Şâh Hüseyin ibn-i Şâh Süleymân"⁷² şeklinde uzun ve süslüdür. 7 Nisan 1778 yılında İran Şahı'na yazılan nâme-i hümayûndaki elkâb ise şu şekildedir: “Elhamdüllezî nasreddin teşivva? fî mübadinü 'l-'uhud ve 'l-iman ve eses 'ül? erkanü 'd-dîn bir fiil-hilaf min beyn-i ehlü 'l-iman ve 'l-ifân ve 'akib min sar vesileten yusfun? dâme el-müslimin bi 'l-zulm ve 'l-'üdvan ve 's-salavat ve 's-selam âli min şer '-i lamitte ve fe 'el 'uhud fî külli zaman ve mekân ve âli 'âla ve 'izzete ve ashabü 't-tâhirin kanet i 'tabehimu 'l-'aleyh li 'l mü 'minin kehfi 'l-iman [boşluk] Emâba 'd yekta süvar 'arsa-i hamaset rayet-i ifraz hâliye-i celadet havşının cenk-i Feridun ferhenk? töhmetin peykâr-ı Neriman-ı ahenk hami 'i memâlik-i İran-ı zemîn erd-şîr kavî bâzû-yı evreng temkîn miğfer-puş hâme-i dil-âver-i sipeh-keş iklîm-i hamîyyet güsteri hâlâ hükümdar-ı ilkat faris ve İsfahan ve Kirman ferma-yı eyalet-i Hamedan ve arran olan zend-i Abdülkerim Han”⁷³. Görüldüğü üzere İran Şahlarına yazılan elkâblar son derece uzundur.

İran şahlarının Osmanlı padişahları için kullandıkları elkâblar da hayli uzundur. Örneğin 1117 / 1705-1706 tarihinde İran Şahı Hüseyin'den III. Ahmed'e gelen nâmede elkâb: “A 'lî-hazret sikender-suvlet dârâ-şükûh mu 'allâ-rütbet cemşîd-haşmet-i encüm-gürûh, hüsvrev ü behrâm-heybet firûz-baht hadîv-i müştêrî-sa 'âdet firûze-taht dârâ-yı dâru 'l-emn-i dâverî 'adl-endûz-i rûz-i yâverî bânî-i mebânî-i kişver-sitânî râkî-i merâkî-i hüküm-rânî der-derc-i 'azâmet ü ikbâl mihr-i sipihr-i devlet ü iclâl semere-i şecere-i necdet ü iftihâr bâr-i şâh-sâr-ı celâlet ü iktidâr şehriyâr-ı vâlâ-tebâr hurşîd-efser kâmkâr-ı nâmdâr-ı dâd-guster ve rehşân-mehî ez-sipihr-i cûd firûzende-dürri zi-deryâ-yı cûd bulend-ahter-i âsimân-pâye girâmîyy u cûd-i girân-mâye zibende-i serîr-i 'Osmânî muzahher-i 'avârif-i yezdânî sultânü 'l-berreyn ve 'l-bahreyn sâni-i iskender-i zî 'l-karneyn, hâdimü 'l-harameyni 'ş-şerîfeyn, şemsen li 's-saltanati ve 'l-celâleti ve 'l-übühheti ve 'l-besâlet-i ve 'l-'azameti ve 'l-'adâleti ve 'l-haşmeti ve 'l-fehâmeti ve 'l-hubrati ve 'ş-şehâmeti ve 'l-'izzi ve 'l-imtinân Sultân Muhammed Hân b. Sultân Muhammed Hân”

⁷² Taraf-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'den Hâlâ Acem Şahı Olan Şah Hüseyin'e Gönderilen Nâme-i Hümayûn Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 130-131.

⁷³ Songül Bediroğlu, 2014, 227.

şeklinde başlamıştır ve önce başa “*Bismillâhirrahmânirrahîm*” yazılmıştır.⁷⁴ Burada Sultan III. Ahmed’e Sultân Muhammed oğlu Sultân Muhammed şeklinde hitap edilmesi dikkat çekmektedir. Yetmiş sene sonra, 1775 yılında İran Şahı Kerim Han tarafından I. Abdülhamid’e yazılan nâmenin elkâbı “*Elhamdulillâhi meliki’l-mülk ve’l-melekût vezbü’l-izzet ve’l-cirvet? el-mülki’l-hayyizi lâyemut hâliki’l-ümem müfzi’l-niam nedîmi’l-kerem ibteda’a mine’l-tîn bakarerete? halk-ı halîfetei’l-bi’l-beşer fusûrecen? takvime ahsenü’l-sutûr? ve zeyyene (...) hilâfete-i ber-gaybü’l-kerâmetihi teveccüh-i betâcü’l-imâmete ve enât-ı nizâm emiri’l-enâm bâdehû hıfzü’l-nevâmîs biteâkubü’l-rayyis? mine’l-mülûk ve’s-selâtîn-i tetâbu’ü’l-vülât mine’l-kayâsirat ve’l-havâkîn ve’l-salavât ve’s-selâm ‘ale’n-nebbiri’l-ecellei’l-ekrem Muhammed seyyidi’l-Arabü’l-Acem ve alâ âlihî ve ashâbe ecmâin ilâ yevmi’d-dini ba’de zahmed cenâb-ı kibriyâ bat batt na’t seyyid enbiyâ ber-mir’ât zamîr-i kudsî tahmîr âla-hazret-i kervûn? bezî? süreyya menzilet müşterî sa’âdet hûrşîd-i tuluat itâr ü fütûhât zinet-i bahş ve sâve? câh ü celâl müttekî-i eraik ferhunde ki ve ikbâl-i mıskal mir’ât matlab nümâ-yı devlet-i hûda vâv-ı şîrâze-i bend evrâk-ı perîşan bilâ ve ve a’bâ ve fâris madâ hasîm-efgeni ve düşmen şikârı menzûr-ı enzâr-ı eltâf hazret-i bârâ ferverdîn riyâz mümeyyişe? bahar sâhibkarânî hadîkai tirâz gülizâr cihândârî a’zam-ı selâtîn-i cihân efhâm-ı havâkin-i deverân nasîrü’l-islâm’ül-Müslimîn kali’ül-küffârü’l-müşrikîn kaani’l-berrîn ve hakanü’l-bahreyn hâdimü’l-haremeyni’s-şerifeyn sâni-i iskender-i zî’l-karneynü’l-müeyyid bite’yîdâtü’l-meliki’l-mennâni es-Sultân ibnü’s-sultan ve’l-havâkîn ibnü’l-hâkân es-Sultân Abdülhamid Hân”⁷⁵*

16. yüzyıldan itibaren Osmanlılarla sıkı ilişkiler kuran **Özbek Hanlarına** gönderilen nâme-i hümayûn elkabı, Müslüman devletlere özgü niteliktedir ve genel olarak şu şekildedir:

"Alî-cenâb, saltanat-meâb, sa'âdet-nisâb, şevket-intisâb, umde-i selâtîn-i hasîb-i izzet-medâr-ı merzbûm-ı Türkistân, zübde-i havâkîn-i nesîb-i ma'delet-disâr-ı memleket-i Tûrân, hâmî-i mezheb-i hanîfe-i Hanefiyye, fermân-fermâ-yı memâlik ü emsâr-ı zekiyye-i el-mahfûfu Özbekiyye, sâlik-i mesâlik-ü dîn-perverî, vâkıf-ı mevâkıf-ı adl-i güsterî... bi-

⁷⁴ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-makrûn’a Şah-ı Acem’den Gelen Nâmedir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 112-113.

⁷⁵ 9 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 78.

sunûf-i avâtîfî'l meliki'l-mennân nizâmü'd-devleti ve's-şevketi ve'l-übbeheti ve's-şân Bedir Mehmed Han...".⁷⁶

Özbek hanları ile yapılan yazışmalarda III. Ahmed döneminde cülûs bildirimi için gönderilen nâmede elkâb şu şekilde yazılmıştır: “*Âlî-i cenâb-ı saltanat-meâb rif'at nisâb übbehet-iktisâb siyâdet-intisâb câlis mesned-i iklim-i turânî hâris havza-i müslüman-ı adâlet âyîn sa'âdet karîn hülâsa-i selâtîn hafîyye-i nakâve-i havâkin-i Özbekiyye müstecmi-i hasâil-i hamiyyede-i velâ küsteri müstetbi'-i şemâil-i pesendîde sürûri nizâmenü'l-li'd-devletü'l-hükümetü'l-übbehetü'l-şân seccân kavli's-seyyid Muhammed Bahadır Han*”.⁷⁷ şeklindedir.

1818 yılında Buhara Hanı'na gönderilen nâmenin elkâbı ise “*Alî-cenâb, ma'âlî-me'âb, rif'at-nisâb, sa'âdet-iktisâb, siyâdet intisâb, câmi'-i ayât-ı nasfet ve dîndârî, râfî'-i râyât-ı übbehet ve kâm-kârî, hâmî-i havza-i Sünnet ve Cemâ'at, mâhî-i âsâr-ı bid'at ü dalâlet, müstecmi'i hasâ'il-i hâmîde-i dâd-güsterî, müstenbi'-i semâ'il-i pesendîde-i serveri, müseyyid-i erkân-ı dîn-i mübîn, fermân-fermâ-yı memâlik-i Turan- zemîn, el-müstagnî ani't-tavsîfî ve'l-beyân el-muhtass bi-mezîdi inâyeti'l- Meliki'l-Müste'ân nizâmen li'd-devleti ve'l-hükûmeti ve's-sevketi ve'l-ikbâl es-Seyyid Mîr Haydarsâh Hân*”⁷⁸ şeklindedir. Farklı padişah dönemlerinde yazılan iki elkâblar çok benzer niteliktedir.

III. Ahmed'in mektubuna cevap veren Özbek Hanı Sübhan Kulu El-Seyyid Muhammed Bahadır Han mektubuna “*Le'âlî-i mütelâlî-i hamd ve sipâs becd cevâhir zevâhir-i şükür ve sitayık lahisu vela yudavel pâdişâhânemizle layık ve sezâvardır ki cevâhir mahiyyet mümkünneyi kunne-i kenzen imhaziyyen fecibet...*”⁷⁹ formülüyle başlamıştır. Yine III. Ahmed döneminde Özbek Hanı'ndan gelen nâmede “*Bismillâhirrahmânirrahîm*” yazıldıktan sonra “*El-muğâyyid bî-tayidil mülk es-sâmed Sultan Ahmed eben ikbâle*”⁸⁰ ifadesi yer almıştır. 1789 yılında ise Buhara hakimi Muhammed Masum Hân tarafından gönderilen nâmenin defterdeki suretinde “*Ba'de'l-elkâb*” yazılıp elkâb verilmemiştir. Farsça gelen bu nâme tercüme edilerek padişaha

⁷⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 152.

⁷⁷ Özbek Sultanı Sübhankulu Seyyid Muhammed Bahadır Hân'a Gönderilen Başlıksız Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 56-58.

⁷⁸ Belgelerle Osmanlı- Türkistan İlişkileri (XVI-XX. Yüzyıllar), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005, s. 16.

⁷⁹ Özbek Pâdişâhı Olan Sübhan Kulu El-Seyyid Muhammed Bahadır Hân'dan Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-Makrûna Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 67.

⁸⁰ Rikabı Hümâyûn Şevket-makruna Özbek Hânı Ubeydullah Hân'dan Gelen Nâme Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 117.

sunulmuştur.⁸¹ Türkistan Hanlıklarından gelen nâmelerin dili son derece ağdalı bir Türkçe'yle ve yoğunluklu olarak ayetlerle süslenmiş bir şekilde yazılmıştır.⁸²

Kırım Hanı'na hitap edilirken kullanılan elkablar en karakteristik olanlardandı. Genel olarak aynı çerçevede birkaç klişe tercih ediliyordu. Cemaziyelahir 1103/Mart 1692 tarihinde Padişah II. Ahmed tarafından yazılan namenin elkâbında Kırım Hanı Safâ Giray Han'a hitap ederken "*Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb devlet-intisâb sa'âdet-iktisâb melikiyyü'l-fi'âl melekîyyü'l-hisâl encümen-efrûz-ı dūdman-ı hânî alem-efrâz-ı arsa-i fermân-rânî el-mahfûf bi-sunûfî avâtîfû'l-Melikü'l-a'lâ bi'l-fi'l Kırım Hânı Safâ Giray Hân...*" formülünü kullanmıştır.⁸³

III. Ahmed saltanatında Kırım Hanı el-Hâc Selîm Giray Hân'a gönderilen Zilkade 1115/4 Mart 1704 tarihli nâmede "*Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb zuyü'l-kadri'l-etem ve'l-fahrü'l-eşmm ilm-efrâz hutta-i şehâmet fûrûğ efrûz âsar kiyâset sülâle-i hândân-ı hânî nekâve-i dūdman-ı İlhanî bi'l-fi'l Kırım Hânı...*"⁸⁴ Nâmelerin sonu ise mektuba konu olan olayın nedenine göre "*memûldür*" ve "*şöyle bilesiz*" klişesiyle bitmektedir. Aynı defterdeki 27 Ocak 1713 tarihli nâmede Kırım Hanı Devlet Giray Hân'a yazılan nâmenin elkabında "*Siz ki Devlet-i Aliyyemizin hayr-hâh-ı hâlisü'l-canânı Kırım Hânı Devlet Giray Hansız...*"⁸⁵ tarzında hitap edilmektedir. Rebiülevvel 1190/Nisan 1776 yılında Kırım Hanı'na yazılan nâmede elkâb "*Cenâb-ı emâret-me'âb, eyâlet-nisâb, devlet-intisâb, zü'l-kadri'l-etemmi ve'l-fahri'l-eşemm, alem-efrâz-i hutta-i şehâmet, yekke-tâz-i arsa-i celâdet, sülâle-i hânedân-ı hânî, nukâve-i dūdman-ı ilhanî, hâlâ Kırım Hânı olan Devlet Giray Hân*"⁸⁶ şeklindedir. Farklı tarihli iki nâmenin elkabı hemen hemen aynıdır. Yine Kırım Hânına cülûs-ı hümayûn haberi vermek için kaleme

⁸¹ Hacer Çıtırık, 2014, s. 26.

⁸² Rikâb-ı Hümayûn-ı Şevket-makrun'a Özbek Hânı Ubeydullah Hân'dan Gelen Nâme Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 117-120.

⁸³ Nihal Metin, Viyana Avusturya Kütüphanesi nr. H.O.180D'de Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümayûn (Nâme-i Hümayûn Suretleri) (Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108 / Kasım 1687-Ocak 1697) (inceleme-Metin), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s.123.

⁸⁴ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 71.

⁸⁵ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 275.

⁸⁶ Hâlâ fermân-fermâ-yı hutta-i Kırım celâdetlü Devlet Giray Hân hazretlerine irsâl-i teşrifâtı havî ısdâr olunan nâme-i hümayûn-ı Cihân-dârî'nün müsveddesidir, 2 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 170.

alınan nâme “*Hazret-i Hudâvend-i Vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'n-nazîr-i ve'l-misâlün meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-minvâl-i mülûkânemizde istihkâk-ı kâmile-i...*” ifadeleriyle başlamıştır.⁸⁷ Bu durum daha ileriki yıllarda yazılan evâhir-i Rebîülevvel 1143/4-13 Ekim 1730 tarihli mektupta da aynıdır.⁸⁸

Osmanlı padişahları Kırım hanlarına “hanlar hanı” manasına gelen “hândân-ı hânî” tabirini kullanmışlardır.⁸⁹ Ayrıca 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri’nde varak 102’de Kırım Hanı Gâzî Giray Han’a yazılan nâme-i hümayûnda “*tarafınıza dikbaşlılık edenleri görevden alıp yerlerine bağlılık gösterenleri geçirip iyi hizmetlerde bulunmalarını sağlayın*” denilerek Kırım Hanlığı’nın iç meseleleriyle de yakından ilgilendiklerine dair bir ipucu vermektedir⁹⁰

Kalmak (Kalmuk) Hanlığı özellikle 18. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Rusya ilişkilerinde dolaylı olarak Osmanlı tarihine dahil olan bir hanlıktır. Diplomatik olarak Kalmak hanı ile olan yazışmalarda Ayuka / Eyüğe Han padişah II. Mustafa’ya “*Sa’âdetlü devletlü mürüvvetlü hudâvendigâr hazretlerine...*” elkâbını kullanmış, Osmanlı tarafından ise sadrazam tarafından gönderilen cevabi mektupta “*Umde-i ümerâ-i tavâ’if-i Kalmuk zübde-i küberâ’-i ulus ve oymak-ı deşt-i Kıpçak olan Ayüğe kîbeline*” elkâbı kullanılmıştır.⁹¹

Ayuka Han’ın 1703 tarihinde III. Ahmed’e yazdığı nâmede “*Fürûzende-i ahter-i burc-ı übbehet ü kâm-kârî-i kirâmi gevher-i derç şevket ve bahtiyârî şem’-i eyvân-ı haşmet ü iclâl-i mâh-ı tâbân celâlet ü ikbâl-nihnin deryâ-yı şehâmet-i gevher-sedef-i saltanat sultanü’l-berreyn hakanü’l-bahreyn hâdim Haremeynû’s-Şerifeyn şehin-şâh-ı izâm ve pâdişâh muazzam hâzretlerinin rikâb-ı hümayûn-ı şevket-makrunlarına...*” elkâb formülü kullanılmıştır.⁹²

⁸⁷ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân’a Nâme-i Hümayûnun, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 27.

⁸⁸ Kırım Hânı Mengli Giray Hân’a Nâme-i Hümayûn, 2 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 15.

⁸⁹ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân’a Nâme-i Hümayûnun, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 148.

⁹⁰ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân’a Nâme-i Hümayûnun, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 102.

⁹¹ Nihal Metin, 2014, s. 106.

⁹² Rikâb-ı Hümayûn-ı Şevket-makrun’a Hâlâ Kalmak Hânı Olan Ayuka’dan Gelen Ubudiyyet-Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 89.

Ayuka Han'a 1704 yılında sadrazam tarafından verilen cevap mektubunda kullanılan elkâb "*Kıdvet-i ümerâ-i tâife Kalmak zide-i kübera-i Deşt-i Kıpçak olan Ayüğe Han kibeline*" gibi önceki mektupla aynıdır. Gönderilen bu nâmede Kalmuk Hanı'na muhabbetle karşılık verilmesi Osmanlı Devleti'nin bu hanlığa olan tutumunu göstermesi açısından önemlidir.⁹³

Mekke-i Mükerreme Emiri'ne yazılan namelerde kullanılan elkablar emirliğin önemine bağlı olarak Arapça ve son derece özel formüllerden oluşmaktadır. III. Ahmed döneminde Eylül/Ekim 1703 tarihli bir mektupta yer alan elkâb şöyledir: "*Cenâb-ı emâret meâb eyalet-i nisâb sa'âdet-i iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hisabü'z-zâhir müstecmi'ül-menâkıb ve'l-mefâhir kâbiren an kâbir cemâlû's- sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü's-şecereti'z-zekıyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyyetü'l-Mustafaviyye zübdetü'r-rasûl ferre-i aynü'z-zehrâil-betûlü'l-hufûf bî-sunûf-i avâtıfû'l-meliki'l- a'lâ hadd Emîr Mekke-i Mükerreme şerifi Saîd ibn-i şerif Sa'd dâme Sa'dehû*"⁹⁴. 1782 yılında Mekke-i Mükerreme Emiri'ne yazılan nâmedeki elkâb ise: "*Siz ki şerif-i nebahat elif-i müşarünileyhsiz*"⁹⁵ şeklinde başlamaktadır. İncelediğimiz bölümde Mekke-i Mükerreme Emir'inden Osmanlı Padişahına gelen bir mektup yoktur.

18. yüzyılın sonunda Mekke emiri tarafından yazılan ve tarihsiz olarak gönderilen nâmede ise elkâb "*Sultan-ı selâtin-i izâm zalâl Allahl fi'l alemin şevketlü kerametlü mehabbetlü kudretlü azimetlü nusretlü pâdişâh-ı islâm-ı veli'n-nia'm kaffe'i enâm halledallâhu hilâfete hû ve ebed-i saltanata ila-yevm-il kıyame hazretlerinin*"⁹⁶ şeklindedir. Genel olarak III. Ahmed döneminde Mekke emirlerine yazılan nâmeler "*şöyle bilesiz*" şeklinde bitmiştir.⁹⁷ Ayrıca incelediğimiz döneme ait, Mekke-i Mükerreme Emirliği'ne yazılmış mektupların dört tanesi Arapça kaleme alınmıştır.

III. Ahmed zamanında **Harezmi Hanlığı'na** gönderilen nâmelerdeki elkabın formülleri genel olarak benzer olup, uzunluk ve kısalık bakımından küçük değişimler meydana gelmiştir. Örneğin, Ekim 1695 yılında Harezmi Hanı'na gönderilen nâmede elkâb "*Âlî-tebâr sâhib-i vakâr saltanat-medâr şecâ'at-disâr hâris-i bilâd-ı Özbekiyye*

⁹³ Kalmak Hânı Ayuka Hân'a Mektub Ki Fî 10 B Sene 1116 Sa'âdetlü Devletlü Sadr-ı A'zam Hazretleri Tarafından Yazılmışdır, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 90.

⁹⁴ Emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerifi Said İbn-i Şerif Sa'de Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 29.

⁹⁵ Harun Baştürk, 2016, s. 60.

⁹⁶ Harun Baştürk, 2016, s. 57.

⁹⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 30, 54, 76, 108, 109.

hâmî-i mezâhib-i hanîfe-i Hanefiyye râfî'-i râyât-ı dîn-i mübîn nâsır-ı cünûdü'l-İslâm ve'l-müslimîn el-mahfûf bi-sunûfi avâtîfû'l-Meliki'l-müste'ân Hârizm Hânı Bahâdır Ernek Mehemed Hân bin Bahâdır Seyyid Enûşe Hân”⁹⁸ şeklindeyken, III. Ahmed döneminde ise Harezmi Hânı'na gönderilen nâmede “*Âli-teyyâr meâli desâr memleketi medâr şûâhat şiar mülüküz zat mülkü sîfat hâris soğrad selâm fars muzmar el iktihâm hâmi egtarül beled mahi asarül bağı vel fisat el mahfûf bi sunûf avatîfûl mülkül mennân Harezmi Hânı Bahadır Şadbahd Han*” elkâbı kullanılmıştır.⁹⁹ 1849 yılında ise “*Cenâb-ı emâret-meâb, ma'âlî-nisâb, sa'âdet-iktisâb, câmi'-i âyât-ı dîndârî, müstecmi'-i cemî'-i fezâ'il-i hamîde-i dâd-güsterî hâlâ memleket-i Hârezmi Hâkimi olan Muhammed Emîn Bahadır Hân*”¹⁰⁰ kalıbı tercih edilmiştir.

Harezmi hanlığından Osmanlı sultanlarına gelen namelerde padişah için kullandıkları elkab formülleri ise hayli uzun olup, Türkçe'nin yanı sıra Arapça ve Farsça terkiplerle bezelidir. 1099 (1687-1688) yılında padişaha Harezmi Hânı'ndan gelen nâme de; “Hamd ü senâ ol pâdişâhîga sezâ-vârdur kim kudret-i kâmil ü hikmet-i şâmil bile felek-i arş-âşiyân bî-zuhûrga gîltürüp ayining vâsfidâ [Allâhullezî] refeas semavâtî bi gayri amedin [terevehâ] summestevâ alel arşî delîlidür. Vâzih ve her kimrese Tengri te'âlâ'nın fermân-ı atiyu'llâhü mazmûnı bile imtisâl kılursa iki âlemde sa'âdetga kerîme-i taizzu men teşâ zâlike takdîrû'l-azîzi'l-alîm netîcesidin ümmîd-vâr bulur...” şeklinde başlamaktadır. Padişah III. Ahmed'e Harezmi Hânı Şadbaht'ın gönderdiği nâmede elkâb “*Âli-hazret-i sâmi menkîbet-i bercîs-menzilet ma'delet ü nisfet-i destgâh-ı şevket ü haşmet-intibâh memalik-medâr-ı gerdûn-iktidâr râfî'-i me'âlim-i câh u celâl câmi'-i mekârim-i saltanat u ikbâl ferâzende-i a'lâm-i dîn u devlet fîrûzende-i ruhsâr-ı mülk ü millet gevher-derc-i cihân-bânî-i ahter-burc-i sâhib-kırânı zübde-i hândân-ı kayâsire 'umde-i dûdemân-ı ekâsire hâmî-i şerî'at-ı Mustafaviyye hâvî-i millet-i Hanefiyye zillullâhi fî'l-arzeyn kahramânü'l-mâ'i ve't-tîn bâsit-i bisâti'l-emni ve'l-emân nâşir-i sahâyi'fî'l-'adli ve'l-ihsân sultânü'l-berreyn hâkânü'l-bahreyn zâbit-i makâmeyni'l-*

⁹⁸ Nihal Metin, 2014, s. 156.

⁹⁹ Harezmi Hânı Bahadır Şadbaht Nâme-i Hümayun Şevket-makrun Ki, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 81.

¹⁰⁰ Belgelerle Osmanlı- Türkistan İlişkileri (XVI-XX. Yüzyıllar), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005, s. 61.

mes'ûdeyn hâdimü'l-harameyni's-şerîfeyn el-muhtas bi-'avâtifi'l-mülki's-settâr, muzafferü'd-dîn hazret-i pâdişâh-i hüdvendgâr"¹⁰¹ şeklinde başlamaktadır.

1.1.1.5. Dua

Elkabdan sonra gelen dua, kısmında Hristiyan sultanlara yollanan nâme-i humâyûnlarda "Allah âkıbetini hayırlı etsin" manasına gelen "*hutumet avâkıbuhûm bi'l-hayr*"¹⁰² ifadesi vardır.

1.1.1.6. Nakil/İbلاغ

Nâme-i humâyûnların nakil kısmına geçerken genel olarak "*tevki'-i refi'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki*" formülü yer alır. Nâmeler bir haber vermek için ya da daha önce bildirilen bir konu hakkında bilgi sahibi olduğunu bildirmek için kaleme alınırlar. Fermanlarda olduğu gibi bir emir söz konusu değildir. Aynı şekilde beratlarında olduğu gibi bir şey bahş etme durumu da yoktur.¹⁰³ Nâme-i humâyûn yazılmasına neden olan konular ise çok çeşitlidir. Mesela cülûs haberi, elçi gönderilmesi, sulh, ticari konular ya da yardım talebi gibi konularda yazılabilir.¹⁰⁴

Nâme-i Humâyûnlarda bir de padişahlar, taht değişikliklerinde cülûslarını haber vermek için kendilerinden önceki hükümdarın hal' veya ölüm gibi durumlarını bildirdikten sonra tarih kaydederek tahta çıktıklarını, kendileri için hutbe okunup para kestirildiğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁵ Bir nâme cülûs bildiriyorsa verilen cevapta elçinin geldiğini, nâme ve hediyeleri sunduğunu, nâmenin tercüme ettirilip taht değişikliğinin öğrenildiği, yeni hükümdarın tahtında da dostluğun devamının beklendiği, yeni hükümdarla ilgili bilgi sahibi olunduğu konularına işaret edilirdi.¹⁰⁶

İncelediğimiz kısımda Sultan II. Mustafa zamanında Moskov Çarına yazılan nâme-i humâyûnda tıpkı fermanlarda olduğu gibi "*Tevkî'-i refi'-i humâyûnumuz vâsıl olıcak ma'lumunuz ola ki*" klişesiyle nakil/ibلاغ kısmına geçiş yapılmıştır. Ardından Allah'ın inayeti ve Hazreti Peygamber'in inayetiyle daha önce gerçekleşen sulhün yenilenmesi bahsedilen nakil/ibلاغ kısmı başlamaktadır. Burada dostluğun öneminden

¹⁰¹ Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-makrûn'a Harezmi Hânı Bahadır Hân Şadbaht'ın Elçisi Muhammed Rıza Beğ'in Vesâletiyle Gönderdiği Nâmedir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 77-78.

¹⁰² 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 55.

¹⁰³ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 152.

¹⁰⁴ Zeynep Tarım Ertuğ, "Nâme-i Humâyûn", TDV İslâm Ansiklopedisi, 2016, s. 349.

¹⁰⁵ Zeynep Tarım Ertuğ, 2016, s. 349.

¹⁰⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 153.

bahsedildikten sonra, eski antlaşmaya atıfta bulunurak ihlal edilmemesi konusunda uyarılar bulunmaktadır: “*Bu esnada Özi suyu cânibinde sınır ucunda tarafınızdan kal’a binâsı ve kezâlik Azak ve Taygan ve varoşunda sefâin inşâsı ol-câniblere karîb olan serhad-i mansûremiz ahâlisinden Kırım halkının ve Nogay ve Bucak ve Yedisân ve Özi ve Taman ve Kuban ve sâir ol-sügûr havalisinde mukîm olan asâkir-i mansûremin dağdağayı kulûblerine bâis olmağla der-i devlet-medâr-ı mülûkânemize def’ât ile i’lâm-ı hâl eylemişlerdir...*”¹⁰⁷ şeklindedir.

Venedik Doju’na III. Ahmed’in cülûsunu bildirmek için gönderilen nâme-i hümayûnda ise nakil/iblağ kısmı yine “*Tevkî’-i refî’ hümayûn vâsıl olucak ma’lûm ola ki*” formülüyle başlamaktadır. Ardından Allah’ın inayetiyle ve vüzere, ulema ve cümlenin ittifakıyla gerçekleşen cülûsunu haber verdiği kısım başlamaktadır: “*Hâzret-i hudâvend-i vâhibü’l-âmâl celle şânühû ani’s-şebihi ve’n-nazîr ve’l-mesâlik-i meyâmin-i te’yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfiât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa’âdet-menâl-i mülûkânemizde olan istihkâk-ı kâmile-i ezeliyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-meâl-i hüsvânemizde olan kâbiliyyet ü isti’dâd-ı şâmîle-i gayr-i mütenâhiye muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı vüzerâ ve ulemâ-yı izâm ve icmâ’ ve ittîrâd-ı cümle-i hâss ü âm ile ...*” Bundan sonra cülûs tarihi yer almaktadır. “*İşbu sene-i hamse aşere ve miete ve elf şehri-i Rebî’u’l-ahirenin dokuzuncu günü ki çehâr-şenbedir serir saltanat mevrûsemize bi’l-istihkâk devlet ve ikbâl ve sa’âdet ü iclâl ile cülûs-u hümayûn-ı meymenet me’nûsumuz müyesser olub...*” cülûs tarihinden sonra adına hutbe okunduğu ve para bastırıldığını, bütün dost ülkelere haber verdiği kısım gelirmektedir: “*Memâlik-i vasî’atü’l-mesâlikimizde hutbe ü sikke nâm-ı şerîfimiz ile müşerref olmağla işbu haber-i meserret eserin Devlet-i Aliyyemizle musâfât üzere olan mülûk-ı sûtûde sülûka i’lâm ü i’lânı lâzım...*” Mektubu götürecek olan elçinin adı, ne zamandır İstanbul’da hizmet ettiği ve görevinin tamamlayarak döndüğü haber verilmektedir: “*Bâ-husûs Hüdavendigâr-ı sâbık karındaşım sultan Mustafa Hân zamân-ı sa’âdet-iktirânlarında te’kîd-i kavâid-i dostî ü muhabbet ve teşyîd-i zevâbıt-ı musâlaha-ı müsâlemet için nâme-i meveddet hitâmınızla elçilik hizmetiyle gönderdiğiniz kıdvet-i ümerâü’l-milleti’l-Mesîhiyye Lorenço Sorenço*

¹⁰⁷ Moskov Çarı’na Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 8-11.

Kavalyer prokurator hutimet avâkıbühü bi'l-hayr edâ-yı merâsim sefaret ve icrâ-yı levâzım-ı risâlet idüib ve müzâhir-i teşrîfât mülûkânemiz olmağla kesb-i mübâhât ve müfâheret eyledikten sonra avd ü insirafa mezûn ve murahhas kılınmağın cülûs-u hümayûnumuz vukû'nu ve elçi mûmâ-ileyhin murahhas-ı insirâf olduğunu î mâ ü iş'âr için nâme-i hümayûn-ı şevket-makrûn ü mulâtafet-nümûnumuz ısdâr ü irsâl olunmuşdur”¹⁰⁸

1.1.1.7. Tenbih/Te’kîd

Nâme-i humâyûnlar, muhatabları hükümdarlar olduğu için, bir emir rûknü bulundurmazlar. Ama bazı nâmelerde “*imdi*”, bazılarında ise “*gerektir ki*” ile başlayan kısım bulunur. Bazen arka arkaya her ikisi birden kullanılır. Bu, fermanlardaki *imdi* ve *buyurdum ki* ile başlayan emir rûknünü hatırlatır. Fakat bu, nâmelerde bir emir değil, bir hatırlatma veya uyarmadır.¹⁰⁹

Cülûs için; “*inde'l-vüsûl...*”, “*nişan-ı hümayûn için*”, “*buyurdum ki*”, “*şöyle bileler*”, *Erdel Hâkimi için* “*devlet-medârımıza arz u i'lâmdan hâlî olmayasız*” ve bazı hanlara “*imdi*” kelimeleri kullanılmıştır”¹¹⁰

İncelediğimiz kısımda Kırım Hanı’na III. Ahmed’in cülûs haberi verildikten sonra tenbih/ted’kîd kısmında cülûs haber verildikten sonra Kırım’da cülûsun kutlanması maksadıyla kalelerden toplar atılmasını istenmektedir: *İnde'l-vusûl inâyet ü ihsânım olan hil’at-i fâhire ve kisve-i bâhiremizi envâ’-ı i’zâz ü ikrâm ve esnâf-ı tevkîr ü ihtirâm ile istikbâl ve dûş-ı gayret-pûşunuza iktisâ ve izhâr-ı mübâhât ü mufâharet eyledikten sonra âstâne-i sa’âdet-unvân ve dûdmân-ı müşeyyedü'l-bünyânımızda olan vüfûr-ı sadâkat ü ihlâs-ı vefret-i hulûs-ı taviyet ve ihtisâsınız muktezâsınca serîr-i saltanat-ı cihân-bânî ve taht-ı âlîbaht-ı kişver-sitânı üzere cülûs-ı hümayûn-ı izzet-me’nûsumuz vâki’ olduğun ma’lûm eyledikde Kırım diyârında izhâr-ı şâdmânî ve i’lân-ı behcet ü hubûr nâ-mahsûr için kal’alarda toplar atdurup envâ’-ı şenlikler etdiresiz.”¹¹¹*

¹⁰⁸ Venedik Doju ve Cumhûr’una Nâme-i Hümayûn Şevket-Makrûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 34-36.

¹⁰⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 154.

¹¹⁰ Hüseyin Özgür Düzenci, 2020, s. 9.

¹¹¹ Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân’a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 27-28.

1.1.1.8. Tarih

Ferman ve beratlarda olduğu gibi nâme-i hümâyûnların tarihleri de Arapça formüllerle yazılır, tarihten önce “da yazıldı” anlamında “tahrîren fî” daha nadiren de “kütibe fî” formülü kullanılırdı. Yazılan bu formüllerden sonra ise hicri takvimin ay ve yılı gelir, kural olarak tarihte gün yazılmaz ayın onar günlük kısımları evâil, evâsıt ve evâhir şeklinde yazılırdı. Bazı nâme-i hümâyûnlarda hem hicri tarihin, hem de miladi tarihin bir arada olduğu nâmeler de vardır. Ayrıca Avrupa hükümdarları ve vekillerinden gelen nâme suretlerinde hicri ve miladi tarihlerin yanında krallıklarının kaçınıcı yılında olduğu da belirtilmiştir.¹¹² Nâme-i hümâyûnların bazılarında yalnızca onar günlük dönemler verildiği halde bazı nâmelerde ay, gün, yıl şeklinde net tarihler de bulunmaktadır.¹¹³

Örneğin 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri’nde “Fî Muharrem Sene 1118”¹¹⁴ şeklinde ayın onar günlük dönemi verilmişken, “Fî 23 Zilhicce sene 1117”¹¹⁵ şeklinde tam tarihlerin verildiği de olmaktadır. Avrupa hükümdarları ve vekillerinden gelen nâme suretlerinde ise miladi tarihlerin yanında krallıklarının kaçınıcı yılında olduğu da belirtilmiştir. Örneğin: “*Beç kal’asında tarih-i velâdet-i hazret-i İsâ’nın bin yediyüz dördüncü Roma Krallığımızın kırk yedinci ve Macar Krallığımızın ellinci ve Çeh Krallığımızın kırk sekizinci senesinde mâh-ı Ağustos’un dokuzuncu gününde yazılmışdır.*”¹¹⁶

1.1.1.9. Mahall-i Tahrir

Mahall-i tahrir belgenin nerede yazıldığını gösteren bölümdür.¹¹⁷ Nâme-i hümâyûnlar da diğer resmî yazışmalarda olduğu gibi kaleme alındığı yeri gösteren kısımla tamamlanırdı.¹¹⁸ Örneğin, Rus Çarı tarafından gönderilen nâme-i hümâyûnda bu kısım “*Narve kal’asında tahrîr olunmuşdur*”¹¹⁹ şeklinde mektubun yazıldığı yer belirtilmiştir.

¹¹² Hüseyin Özgür Düzeni, 2020, s. 9.

¹¹³ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 155.

¹¹⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 136.

¹¹⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 117-120.

¹¹⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 86.

¹¹⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 113.

¹¹⁸ Zeynep Tarım Ertuğ, 2016, s. 349.

¹¹⁹ Cânib-i Hümâyûn-ı Şehriyârî’ye Moskov Çarı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 105-107.

Avusturya İmparatorunun Başvekili'nden Sadra'zama gelen mektupta ise “*Beç kal'asında tarih vilâdet hazret-i İsâ bin yediyüz dördüncü senesinde kânûn-i saninin dokuzuncu gününde tahrir olunmuşdur*”¹²⁰ şeklinde yazıldığı yer belirtilmiştir.

1.1.2. Nâme-i Humâyûn'un Çeşitleri

1.1.2.1. Şekil Bakımından

Şekil bakımından Name-i Hümâyûnlar iki kısma ayrılmıştır:

1.1.2.1.1. Tuğra Bulunanlar:

Name-i hümâyûnların bir rüknü olmasına rağmen hepsinin bir tuğra içerdiği söylenemez. Mekke Şerifleri, Avrupa hükümdarları, Kırım Hanları'na gönderilen resmi nitelikteki name-i hümâyûnlarda kesinlikle tuğra bulunurdu. Name-i hümâyûnlar, hükümdarlara yazıldığı için tuğraları çok özenli bir şekilde çekilmiştir ve hemen hepsi de birer sanat eseridir. Her zaman altın yaldızlı çekilen tuğralardan özellikle Kanuni Süleyman zamanındakilerin çoğunda lacivert (kobalt mavisi) ve altın yaldız bir arada kullanılmıştır.¹²¹

1.1.2.1.2. İmza ve Mühr-i Hümâyûn Bulunanlar:

Resmi nitelikteki name-i hümâyûnlardan İran şahları, Buhara hanları gibi Müslüman hükümdarlara gönderilenler ve Avrupa devletleri hükümdarlarına gayr-ı resmi olarak yazılan nâme-i hümâyûnlarda tuğra yoktur. Tuğranın yerine name metninin sağ tarafta bulunan payında padişahın imzası ve mührü yer alırdı. Bu imzalar 2-4 satır üzerine düzenlenirdi. I. Ahmed, IV. Murad ve I. Mahmud gibi bazı padişahların iki farklı imzası vardı. Nâme-i hümâyûnun resmi ve gayr-i resmi olması da bu imzaların atılış şeklini değiştirmekteydi. Nâme-i hümâyûn eğer resmi ise Divan-ı Hümâyûn kaleminde altınla yazılır, gayr-ı resmi ise padişah tarafından kaleme alınır. Padişah nâmeyi bizzat imzalıyor olsa da imzanın örneği yine divan kalemlerinde hazırlanıp gönderilirdi. Padişah buna göre name-i hümâyûna imzasını attıktan sonra bu örneği yakardı. İmzanın yanına, üzerine ya da altına mühr-i humâyûn basılırdı.¹²²

¹²⁰ Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârî'nin Baş Vekili Olan Pirinç Oğniyus'un Disavya'dan Gelen Mektûbun Mefhûmudur, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 88.

¹²¹ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 155.

¹²² Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 155-157.

1.1.2.2. Yazılış Sebebi Bakımından

Name-i hümayûnlar, yazılmalarına neden olan olayla ilgili olarak Tehdit-nâme, Beşaret-nâme, Zafer-nâme, İlan-nâme, Fetih-nâme gibi isimler alırlardı.¹²³

“Beşaret-name sözlük anlamı olarak mutlu ve müjdeli haber getiren yazı veya mektup”¹²⁴ demek olup “Beşaret-nâme ve İlan-nâme” yeni pâdişâhın tahta cülusunu bildirmek üzere yabancı hükümdarlarla idaresi altındaki yarı müstakil bey ve krallara gönderdiği name-i hümayûnlar için kullanılırdı. “Fetih-nâmeler” ise diğer nâme-i hümayûnlardan biraz farklılık göstermektedir. Diğerleri yabancı devlet hükümdarları ile Osmanlı Devleti’nin vasallarına yazıldığı halde Fetih-nâmeler memleket dahilindeki ileri gelen beylere de gönderilebilmekteydiler. Bu bakımdan da öbür nâme-i hümayûnlardan farklıdırlar. Komşu bir devlet hükümdarının ahde yahut devletler arası protokol kaidelerine riayet etmemesi, mesela, cülûs bildiren nâme-i hümayûna cevap vererek tebrikte bulunmaması gibi sebepler “Tehdid-nâme” gönderilmesine vesile teşkil ederdi. Tehdid-nâmelerde, diğer nâme-i hümayûnlardan farklı olarak çok ağır bir dil ve küçültücü bir ifade kullanılırdı.”¹²⁵

Bir de şunu belirtmek de fayda var, her yıl Haremeyn'e gidecek Surre ile birlikte gönderilecek olan nâme-i hümayûnu Reîsülküttab hazırlar ve Dârüssaâde Ağası'na teslim ederdi. Reîsülküttab elçilere teslim edilecek nâme-i hümayûnu da hazırlar ve sadrazama verirdi.¹²⁶

1.2. Nâme-i Humâyûn'un Şekil Özellikleri

Name-i humâyûnların bazı şekil özellikleri vardır. Bunlar kullanılan malzemeler yani kâğıt, yazı ve tezhip bir de nâmenin koyulduğu kaba daırdır.¹²⁷

1.2.1. Kullanılan Malzeme

Kullanılan malzemelerden kâğıt büyük bir özenle seçilmekteydi. Her nâme için lâzım olan altın varak ve kâğıt bir tezkire ile kâğıtçıbaşidan istenmekteydi. Kullanılan kâğıtlar büyük boydu ve yazıların satır aralıkları geniş tutulduğundan, nâmenin yazılabilmesi için bu kâğıtlardan birkaç tanesi birbirine yapıştırılırdı. Tabi doğal olarak

¹²³ Hacer Çıtırık, 2014, s. 8.

¹²⁴ Hacer Çıtırık, 2014, s. 8.

¹²⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 159.

¹²⁶ Recep Ahışalı, “Reisülküttab” TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 34, 2007, s. 548.

¹²⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 160-161.

bu da nâme boylarının 3-4 metreye ulaşmasına neden olurdu. Nâmelerin enleri 16. yüzyılda yarım metreyi geçmezken ilerleyen yüzyıllarda enlerinde bir büyüme olmuştur.¹²⁸

Kâğıtların seçimi nâme yazılacak muhataba göre olurdu. Buna göre beyaz veya sarımtırak renklere olan bu kâğıtlar mektubun içeriğine göre metrelerce uzunluğa sâhip olabilirlerdi. Kaliteli olan beyaz kâğıttır ve yıpranmayan türdendir. Sarımtırak renkli olanı ise kolaylıkla yıpranıp yırtılabilen kâğıt cinsidir. Beyaz kâğıt nâme yazımında daha çok tercih edilse de Dîvân-ı Hümâyûn kalemî yabancı hükümdarlara yazacağı nâme-i hümâyûnlarda sarımtırak renkli kâğıdı tercih etmişlerdir. Çünkü sarımtırak olan kâğıtların ölçüsü daha büyüktür.¹²⁹

Nâmenin yazısı ise siyah mürekkeple, divani ya da celi divani yazı çeşidi ile yazılırdı. Eğer nâmede davet rûknü varsa bu kısım ve ayetler altın yaldızla sülûs ya da rika yazı çeşidi ile, beyitler ta'likle yazılırdı. Padişahın ismi dikkat çekecek şekilde yazılmışsa mürekkebin rengi lacivert olabilir. Burada şunu belirtmekte fayda var, her hat çeşidinin ustası farklı olduğundan bir nâme üç ayrı hattat tarafından yazılabiliyordu. Nâme-i hümâyûnların sadece yazısına itina gösterilmemiş, ayrıca tezhib yani altınla süsleme de yapılmıştır.¹³⁰

Nâme-i hümâyûnlar sadece milletler arası yazışmaların en güzel örnekleri olarak nitelendirilemez. Aynı zamanda bunların her biri birer sanat eseridir. Bu anlamda nâmeler, sanatlı yazı yazmada yetenekli ustalar tarafından kaleme alınmış edebî yazı örnekleridir. Meşhur hattatlar tarafından yazıldıkları için de aynı zamanda değerli hat örnekleridir de. Ayrıca üzerlerindeki tuğra ve tezhiplerle de dikkat çekici güzellikte bir sanat eseri özelliğindedirler.¹³¹

1.2.2. Nâme-i Hümâyûn'un Koyulduğu Kabın Şekli

“Nâme-i humâyûnların yazılması tamamlandıktan sonra takılan sırma kordon, içine mum dökülen kozak veya kozalak denilen madeni kutudan geçirilir, mumun üstü ise mühürlenirdi. Nâme-i humâyûnların arkasına “nâme kulağı” denilen bir kağıda bir

¹²⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 160.

¹²⁹ Hasan Gültekin, “İnsâ ve Tarihi Gelişimi”, International Journal of Central Asian Studies, 2009, 336-337.

¹³⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 160-161.

¹³¹ Zeynep Tarım Ertuğ, 2018, s. 350.

adres yazılıp yapıştırılır ve kıymetli bir ipek kumaşlardan yapılmış keselere konarak yollanırdı. Müstakil devletlere gönderilen nâmelerin keseleri serâser denilen altın, gümüş ve ipekten dokunmuş kumaştan yapılırdı. Kozakları altından olurdu. 1576'da yapılan bir tespite göre serâser kese ve altın kozakla nâme gönderilecek hükümdarlar şunlardı: Gilan ve Kartli hakimleri; Avusturya İmparatoru, İspanya, Fransa, Lehistan, Portekiz kralları, Rus Çarı, Venedik Doju. Erdel Kralına atlas keseye konup gümüş kozalakla mühürlenir; Eflak ve Boğdan voyvodalarına ise bez torba kullanılırdı. Zamanla nâme kablarında da değişiklik olmuş, kağıt zarflar içine konmaya başlanmıştır. III. Selim'in İngiltere Kralına gönderdiği mektubun zarfı böyledir."¹³²

¹³² Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 161-162.

İKİNCİ BÖLÜM

NÂME-İ HUMÂYÛN DEFTERLERİ

2.1. Nâme-i Humâyûn Defterleri (A.DVNS.NMH.d)

Birinci bölümde bahsettiğimiz gibi padişah tarafından Müslüman ve Hristiyan yabancı devletler hükümdarlarına ve devlete bağlı Kırım hanlarına, Mekke şeriflerine, Dağıstan ve Gürcistan hakimlerine, Erdel kralları, Eflak-Boğdan voyvodaları gibi imtiyazlı yerlerin idarecilerine ve ayrıca Fas hakimlerine ve Özbek hanlarına gönderilen mektuplara *nâme-i humâyûn* adı veriliyordu.¹³³ Bunların bir suretiyle gelen cevaplar da "Nâme Defterleri" adlı defterlere kayıt edildiğinden Divan Sicilleri'nden sayılırdı. Padişahlar tarafından önemli devlet işlerine dair, bilhassa yeniçeri mevâcibi itâsı, sadrazama hitâben yazılan bazı hatt-ı hümayûnlar ile muâhedenâme, tasdiknâme, temessük gibi belgelerin suretleri de bu defterlere kayıt edilmişlerdir.¹³⁴

Yeni bir Osmanlı padişahı tahta geçince dost ve civar memleketlere bu padişahın hükümdarlığını elçi ile gönderilen bir nâmeyle bildirmek âdet haline gelmişti. Elçi gitmeyen devletlerin sefirlerine ise yeni padişahın tuğrasıyla nâme-i hümayûn verilerek bunların da nâmeyi kendi sultanlarına götürmeleri sağlanırdı. Nâme-i Hümayûn Kalemine gelince burası bu tür nâmelerin hazırlandığı ve nüshalarının kaydedilip, saklandığı yerdi. Bu fonda nâme-i hümayûnlar dışında Venedik, Nemçe, Fransa gibi yerlerden gelen nâmelerin tercümeleleri de bulunmaktaydı. Nâme-i Hümayûnların bazıları tamamen Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle yaptığı anlaşmaları içermektedir.¹³⁵

Divân-ı Hümayûn'un toplanmaya başlamasıyla birlikte ona bağlı Divan kalemleri denilen Osmanlı merkez bürokrasisi oluşmuştur.¹³⁶ Bu kaleme Beylik Kalem denilmesinin nedeni ise bu kalemin beylikçiliğe ait işlerin bir kısmına bakmasından dolayıdır.¹³⁷

Divân-ı Hümayûn kalemleri, 16. yüzyılda divân, tahvil ve ruûs olarak üç kalemdi. Devlet işleri "kâtibân-ı divân-ı hümayûn" adı verilen katipler vasıtasıyla yürütülürdü.

¹³³ Mübahat S. Kütükoğlu, 2018, s. 146.

¹³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 11.

¹³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 11.

¹³⁶ Hüseyin Özgür Düzençi, 2020, s. 16.

¹³⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Tük Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 40.

Divân katiplerinin başında Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren Reisülküttab bulunmuştur.¹³⁸ Nâme-i hümayûnlar ya da daha geniş tâbiriyle padişaha sadrazam tarafından yazılacak takrirler, yabancı devletlerle yapılan ahidnâme ve müsalehanâme suretleri, başvekillerine sadrazam tarafından gönderilen mektup müsveddeleri ve mükâleme mazbataları, protokoller, elçi, konsolos, tercüman ve yabancı tüccarlara dair tahrirat ve evrak, Divân-ı Hümayûn (Beylik) Kalemi'ne sonradan dahil olan Âmedî kaleminde yazılır ve saklanırdı. Bu kalem diplomasinin öneminin artması, dışişlerinde ayrı bir ihtisaslaşmanın gerekmesi ve gizliliğinin sağlanabilmesi adına 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Reisülküttabın maiyetinde kurulmuştur. Bu tarihten önce ise bu görevler Divân-ı Hümayûn (Beylik) Kalemi'nde yürütülmüştür.¹³⁹ Divanı Hümayûnun önemi 17. asrın sonuna kadar devam etmiş, sonraki dönemlerde terk edilince bütün işler Paşakapısı yani sadrazam dairesinde görülmeye başlanmıştır.¹⁴⁰ Divân-ı Hümayûn'un akdedilmeye başlamasıyla birlikte uhdesinde Divan kalemleri denilen Osmanlı merkez bürokrasisi oluşmuştur.¹⁴¹

İlgili kalemde hazırlanan nâme-i hümayûnlar amirlerinin tasdikinden sonra tuğraları çekilerek muhataba gönderilmiş ve bir suretleri de defterlere kaydedilmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 16. yüzyıldaki nâmelerin mühimme defterlerine kaydedildiğini, nâme defterlerinin daha sonra ihdas edildiklerini, çünkü 18. yüzyıldan itibaren hükümdarlara yazılan nâme müsveddelerinin artık mühimmelerde görülmeyişi tesbit etmiştir. 1687'den itibaren nâme-i hümayûn defterlerine kayıtların başladığı, ancak 1693-1695 yıllarına ait hükümleri ihtiva eden 105 numaralı mühimme defterinde hâlâ nâme-i hümayûnlara rastlanıyor olmasından anlaşılabileceği üzere bu geçişin birden olmadığı görülmektedir.¹⁴²

Toplantıların yapıldığı Divan-ı Hümayûn fiilen ortadan kalkınca, bu tabir tamamen sembol olarak Bâb-ı Âlî'de bir kalemi ifade etmeye başlamıştır. Görevleri açısından da Bâb-ı Âlî öncesi dönemle, sonrası arasında büyük farklar yoktur. Tanzimat öncesinde ayrı ayrı kalemler durumunda bulunan Beylikçi, Tahvil ve Ruûs kalemlerine

¹³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1984, s. 39-45.

¹³⁹ Nihal Metin, 2014, s. 55-56.

¹⁴⁰ Hüseyin Özgür Düzenci, 2020, s. 16.

¹⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1984, s. 40.

¹⁴² Nihal Metin, 2014, s. 55-56.

ait olan evrak, Bâb-ı Âlî'de tek kalem altında mütâlaa edilerek Divan-ı Hümâyûn kaleminde toplanmıştır.¹⁴³

2.1.1. Nâme-i Hümâyûn Defterleri'nin Genel Özellikleri

Defter ebatlarının bir standartı yoktur. Defterler 19×30 cm¹⁴⁴, 32×22 cm, 42×20 gibi farklı ebatlardadır. Farklı ebatlara sahip bu defterlerin hepsinde defter kapağının üzerinde ait olduğu zaman aralığı, ay ve yıl şeklinde verilmiştir. Çalışmamızı oluşturan 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin başlangıç tarihi Mayıs 1703 iken bitiş tarihi Haziran 1721'dir. Tarihin hemen üst kısmında ise Suret-i Nâme-i Hümâyûn ibaresi yer almaktadır.¹⁴⁵

Bu defterlerde kullanılan yazı türleri genel olarak ta'lik, nesih, dîvânî kırması ve rik'adır. Bir defter bazen birinci sayfasından son sayfasına kadar aynı yazı türü ile yazılmışken bazen de aynı defterde yukarıda saydığımız farklı yazı türlerine rastlanabilmektedir. Örneğin; 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri nesih yazı türünde kaleme alınmış¹⁴⁶, 2 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin ise ilk 70 sayfası nesih türünde yazılmış belgelerden oluşurken 70. sayfadan sonraki sayfalarda ta'lik ve dîvânî kırması yazı türü ile yazılmış belgeler yer almaktadır.¹⁴⁷ 1 numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde diğerlerinden farklı olarak kapaktan sonra gelen, bir sayfa numarasına sahip olmayan bölümde defterde bulunan kayıtlı antlaşmaların hangi sayfalarda yer aldığını belirten bir içindekiler kısmı bulunmaktadır.¹⁴⁸

Nâme-i Hümâyûn Defterleri'nde olaylar genel olarak belli bir kronolojik sıraya göre tutulmuştur. Belgelerin başında veya sonunda ilgili belgenin tarihi yazılmıştır. Ayrıca her belgenin hemen üst bölümünde belgenin içeriği hakkında kısa bilgi veren ve genellikle iki, üç satırı geçmeyen açıklamalar yer almaktadır. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde mektupların başında:

*-Kırım Hanı El-Hac Selim Giray Han'a Nâme-i Hümâyûn*¹⁴⁹

¹⁴³ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 309.

¹⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri.

¹⁴⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri.

¹⁴⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri.

¹⁴⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 2 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri.

¹⁴⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri.

¹⁴⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 1-5.

-Nemçe Çâsârî'ndan Gelen Nâmenin Suretidir¹⁵⁰

-Sa'âdetlü Sadra'zam Hâzretlerine Leh Kralından Gelen Mektûbun Tercümesidir¹⁵¹

-Cânib-i Hümâyûn-ı Şehriyârîye Moskov Çarı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir¹⁵² şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

Nâme-i Hümâyûn Defterleri'nde elkâb, nâme yazılan devlete göre kısa ya da uzundur. Ayrıca bazı nâmelerin elkâb kısmının atlandığı da olmuştur. Örneğin 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde elkâb bazen “İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İsevîyye muhtâr-ı küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vekâr sâhib-i delâili'l-mecd ve'l-i'tibâr dostumuz Roma İmparatoru Yozekus”¹⁵³ şeklinde verilirken bazen de elkâb kısmı atlanarak “Ba'de'l-elkâb”¹⁵⁴ ya da “Elkâb-ı mu'tâdeden sonra”¹⁵⁵ şeklinde yazılıp konuya girilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, kendisine tâbi idari bölgelere ve yabancı devletlere gönderdiği nâmeler, nâmeye konu olan olayın nedenine göre bitirilmiştir. Örneğin: Moskov Çarı'na cülûs haberi vermek için yazılan nâme “melhûzunuz ola (düşünülmektedir)”¹⁵⁶, yine Avusturya İmparatoru'na cülûs haberi için yazılan nâme “bî-iştibâhdır (şüphesizdir)”¹⁵⁷, Kırım Hanı'na kale inşaatının yapımı için gönderilen nâme “memûldür (beklenmektedir)”¹⁵⁸ ve Mekke-i Mükerrreme Emirine şerif değişikliği için gönderilen nâme “şöyle bilesiz”¹⁵⁹ şeklinde bitirilmiştir.

Nâme sona erdikten sonra son olarak tarih atılmıştır. Defterdeki nâme-i hümâyûnların bazılarında yalnızca onar günlük dönemler verildiği halde bazı nâmelerde gün, ay, yıl şeklinde net tarihler de vardır. Örneğin 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde “Fî Muharrem Sene 1118”¹⁶⁰ şeklinde ayın onar günlük döneminin verildiği tarihlerin yanında “Fî 23 Zilhicce sene 1117”¹⁶¹ şeklinde tam tarihlerin verildiği nâmeler

¹⁵⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 145-146.

¹⁵¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 138-139.

¹⁵² 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 105-107.

¹⁵³ Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-makrundan Nemçe Çâsârî'na Gönderilen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 146-147.

¹⁵⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 107-108.

¹⁵⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 105.

¹⁵⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 40.

¹⁵⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 34.

¹⁵⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 148.

¹⁵⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 108.

¹⁶⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 136.

¹⁶¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 117-120.

de vardır. Avrupa hükümdarları ve vekillerinden gelen nâme suretlerinde ise miladi tarihlerin yanında krallıklarının kaçınıcı yılında olduğu da belirtilmiştir. Örneğin: “*Beç kal’asında tarih-i velâdet-i hazret-i İsâ’nın bin yediyüz dördüncü Roma Krallığımızın kırk yedinci ve Macar Krallığımızın ellinci ve Çeh Krallığımızın kırk sekizinci senesinde mâh-ı Ağustos’un dokuzuncu gününde yazılmışdır.*”¹⁶² Verilen örnekte de görüldüğü gibi nâmenin nerede yazıldığını gösteren mahall-i tahrir kısmı ile nâme tamamlanmıştır.

Osmanlı Devleti’nin diğer devletlerle yazışmalarının yer aldığı bu defterlerde, yabancı devletlerden gelen mektupların orijinal hallerine yer verilmemiş ve ilgili yazılar, Osmanlı Türkçesi’ne çevrilerek sadece tercümeleri bu defterlere kaydedilmiştir. Nâme-i hümayûn defterine kayıt edilen bu nâmelerin bir tercüme olduğu “*Rikâb-ı Hümayûn Şehriyârîye İngiltere Kraliçesi Anna’dan Gelen Nâmenin Tercümesidir*”¹⁶³ gibi ifadeler ile belirtilmiştir. Bu uygulama sadece gayr-i müslim devletlerle yapılan yazışmalarda yapılmıştır. İran’la yapılan yazışmalarda “*Taraf-ı Hümayûn Şehriyârîden Hâla Acem Şahı Olan Şah Hasan’a Gönderilen Nâme-i Hümayûn Suretidir*”¹⁶⁴ şeklinde nâme-i hümayûn defterine kayıt edilirken bunun bir suret olduğu belirtilmiştir. Arap coğrafyası ile yapılan yazışmalarda da hem Osmanlı Türkçesi¹⁶⁵ hem de Arapça kullanılarak bu nâmelerin orijinal hallerine defterlerde yer verilmiştir.¹⁶⁶ Nâme-i Hümayûn defterlerine, Müslüman devlet ve Osmanlı’ya tâbi idari bölgelerden, Farsça ve Arapça olarak gelen cevabi nâmelerin tercüme edilerek kayıt edildiği de olmuştur.¹⁶⁷

Nâme-i hümayûn defterlerinde sadece padişah tarafından gönderilen mektuplar bulunmaz. Yabancı ülke ve Osmanlı’ya tâbi idarî bölgelerden gelen mektupların yanında sadrazam tarafından gönderilen mektuplar¹⁶⁸ ile sadrazama gelen mektuplar¹⁶⁹, bazı hatt-ı hümayûnlar¹⁷⁰, hatt-ı şerifler¹⁷¹, antlaşma metinleri, bazı nişan-ı hümayûnlar ve beratlar

¹⁶² 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 86.

¹⁶³ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 49-51.

¹⁶⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 127-135.

¹⁶⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 25-27.

¹⁶⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 143-144.

¹⁶⁷ Serhat Kuzucu ve Hacer Çitırık, 2016, s.149.

¹⁶⁸ Örneğin: Sadr-ı A’zam Hazretlerinden Nemeçe Çesarına Mektûb, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 40-42.

¹⁶⁹ Örneğin: Sa’âdetlü Sadr-ı A’zam Hâzretlerine İngiltere Kraliçesi Anna’dan Gelen Mektûbun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 46-49.

¹⁷⁰ Örneğin: Mekke-i Mükerrreme Şerîfine Hatt-ı Hümayûn Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 39-40.

¹⁷¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 17-18.

da bu defterlere kaydedilmişlerdir.¹⁷² Bu deftere kayıt edilen belgeler suretleri içerdiği için tuğra, imza ve mühür bulunmamaktadır.¹⁷³

2.2. Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Nâme-i Hümayûn Defterleri

989 numaralı Divan-ı Hümayûn Defterleri Kataloğu'na kaydedilen 1111-1336/1699-1918 tarihleri arasındaki kayıtları kapsayan 18 tane Nâme-i Hümayûn Defteri mevcuttur.¹⁷⁴ “Birinci defterin başlangıç yılı 1699 iken son defterin yani 18. defterin bitiş yılı 1872’dir. Lakin bu defterlerin genelinin kapsadığı dönem ise 1687-1918 yılları arasındır. Kabaca 18. asrın başından I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadarki dönemi kapsamaktadır. Defterlerin üzerinde herhangi bir numaralandırma bulunmamaktadır. Bu numaralar sonradan arşiv tasnifi esnasında verilmiştir. Numaralar ilk başta kronolojik sıraya göre verilmesine karşın sonradan Nâme-i Hümayûn olduğu anlaşılan defterler eklenmiş ve kronolojik sıra bu yüzden bozulmuştur.”¹⁷⁵

Tablo 1.

Nâme-i Hümayûn Defterleri

Katalog No	Sıra No	DEFTERİN ADI	TARİH		Sayfa Adedi	Katalog Tertibi
			Hicrî	Milâdî		
989	1	Nâme-i Hümayûn	1111-1174	1699-1761	138	Kronolojik Fihrist
	2		1143-1190	1730-1776	103	
	3		1149-1176	1736-1762	97	
	4		1203-1206	1789-1791	113	
	5		1099-1114	1687-1702	695	
	6		1115-1133	1703-1721	523	
	7		1133-1153	1721-1741	655	
	8		1153-1186	1741-1772	610	
	9		1186-1218	1772-1803	504	
	10		1218-1245	1803-1830	457	
	11		1246-1262	1831-1846	397	
	12		1262-1281	1846-1865	351	
	13		1282-1295	1865-1878	223	
	14		1295-1313	1878-1895	385	
	15		1314-1331	1897-1913	135	
	16		1331-1336	1913-1918	189	
	17*		1159-1195	1746-1780	390	
	18**		1272-1288	1855-1872	187	

¹⁷² Nihal Metin, 2014, s. 57.

¹⁷³ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri.

¹⁷⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 52.

¹⁷⁵ Serhat Kuzucu ve Hacer Çıtırık, 2016, s. 148.

Bu defterlerin ilk dokuz adedinin baş taraflarında bulunan fihristler fotokopi ile çoğaltılıp Nâme-i Hümayûn Defterleri Fihristi adıyla katalog şeklinde basılmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:¹⁷⁶

Tablo 2.

Nâme-i Hümayûn Defterleri Fihristi

Katalog No	Cilt No	FONUN KODU	TARİH		Tasnifin Cinsi	Dili
			Hicrî	Milâdî		
1001	1-4	A.DVN.NMHD	1111-1206	1699-1791	Analitik	Osmanlı Türkçesi
1002	5		1099-1114	1687-1702		
1003	6		1115-1133	1703-1721		
1004	7		1133-1153	1721-1741		
1005	8		1153-1186	1741-1772		
1006	9		1186-1218	1772-1803		

2.2.1. Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi Yapılan Nâme-i Hümayûn Defterleri

Yaptığımız araştırmalarda 18 adet Nâme-i Hümayûn Defteri arasından 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 9 numaralı defterlerin transkripsiyonu ve değerlendirilmesinin yapıldığını tespit ettik. 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterinin ise tam bir değerlendirilmesi olmamakla beraber çalışmamızın “Giriş” bölümünde belirtildiği gibi, Güler Portakal tarafından 18. Yüzyıldaki Osmanlı-Kırım ilişkilerini konu edinerek “6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri’ndeki Kırım Hanlığı’yla İlgili Belgelerin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1115-1133/M.1703-1721)” adlı çalışma yapılmış¹⁷⁷ ve Hüseyin Özgür Düzenici tarafından da “6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 151-300)” adlı çalışma ile 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri’nin 150-300 sayfa aralığında kalan 113 mektubun transkripsiyon ve değerlendirilmesi yapılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 52.

¹⁷⁷ Güler Portakal, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterindeki Kırım Hanlığıyla İlgili Belgelerin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1115-1133/M.1703-1721), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis, 2019.

¹⁷⁸ Hüseyin Özgür Düzenici, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 151-300), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur, 2020.

2.2.1.1. 1 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1111-1174/ M. 1699-1761)

Bu defter 1699-1761 yılları arasındaki yabancı devletlerle Osmanlı Devleti arasında yapılan barış ve ticaret antlaşmalarının suretlerini içerir. Bu suretler bürolardaki ihtiyacı karşılamak için yazıldığından Venedik'e verilen ahidnâme dışında diğerlerinde davet, unvan, elkâb, dua ahidnâmenin verilme nedeni gibi kısımların bulunduğu dibace bölümü yoktur. Ayrıca defterdeki ahidnâme suretlerinin hepsinde ahidnâmenin yapıldığı yeri belirten mahalli tahrir kısmı da yoktur. Defter ciltli ve ebrulu olup 28.5×20 ebatlarındadır. 138 sayfa olan bu defterde 20-41, 54, 74, 113-138. sayfalar boştur. Divani yazı türü kullanılmıştır.¹⁷⁹

Transkripsiyonu yapılan 1 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin tamamı İlhan Gök tarafından kitap olarak hazırlanmıştır.¹⁸⁰

2.2.1.2. 2 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1143-1190/ M. 1730-1776)

2 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, 1730-1777 (Hicri 1143-1190) dönemine aittir ve özellikle Kırım Hanlığı ile ilgili 91 kaydı kapsamaktadır. Bu kayıtlardan ikisi mükerrerdir. Defter'deki kayıtların konuları: Osmanlı Devleti tarafından Kırım'a yapılan han atamaları, hanlara iltifatlar, 1731-1736 ve 1743-1746 yıllarında meydana gelen Osmanlı-İran savaşları, 1736-1739 ve 1768-1774 yıllarında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarının başlamasına sebep olan sınır ihlalleri, Belgrad Antlaşması, Kırım Hanlığı'nın İran ve Rus savaşlarındaki yeri ve yaptığı çalışmalar, bu süreçte Dağıstan'ın durumu, cülûs-ı hümâyûn ve şehzade doğumlarının ilanı, savaşlarda kazanılan zaferlerden dolayı padişahlara gazi unvanı verilmesi ve şenliklerin tertib edilmesi gibi konulardır. Ayrıca defterde Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı arasındaki ilişkilerin durumu, uygulanan teşrifat, yazışmalarda kullanılan diplomatik dil ve üslup, Kırım'ın idari ve mali yapısı, Kırım-Özi bölgesinin İstanbul zahiresinin tedariki bakımından taşıdığı önem ve bu bölgenin genel durumu, Nogayların iskan edilmesi, Kazaklar, Kabartaylar, Abazalar, Kıptîler, bazı askerî, malî, hukukî konuların yanında Osmanlı Devleti'nin işleyiş şekli hakkında da çok değerli bilgiler bulunmaktadır.¹⁸¹

¹⁷⁹ İlhan Gök, 2019, s. 14-16.

¹⁸⁰ İlhan Gök, 2019, s. 1-144.

¹⁸¹ Kırım Hânlarına Nâme-i Hümâyûn (2 Numaralı Nâme Defteri), 2013, s. 3-4.

Transkripsiyonu yapılan 2 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri'nin tamamı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından kitap olarak hazırlanmıştır.¹⁸²

2.2.1.3. 3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1149-1176 / M. 1736-1762)

3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri'nde derlenmiş olan toplam 71 adet yazışma, ağırlıklı olarak Nadir Şah dönemini ihtiva etmekteyse de Alikuli Han'ın kısa süren saltanat naipliği dönemine ait yazışmalar da vardır. Defterin son yazışması ise Afgan Ahmed Şah'tan III. Mustafa'ya gelen ve cevaben adı geçen şâha gönderilen namelerdir. Mektuplardan 3'ü mükerrerdir. Defterdeki dillere göre nâme ve mektuplar; 20'si Farsça, 7'si Arapça ve 44'ü Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.¹⁸³

Transkripsiyonu yapılan 3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri'nin tamamı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından kitap olarak hazırlanmıştır.¹⁸⁴

2.2.1.4. 4 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1203-1206/ M. 1788-1792)

4 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri, toplam 106 sayfadan oluşmaktadır. 1788-1799 yılları arasındaki dönemi içermektedir. Defterde genel olarak nesih yazı türünün kullanılmıştır. Defterin ebadı 31,5×20 cm dir. Defterin tutulmaya başladığı dönemde Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşının devam etmesinden dolayı ağırlıklı olarak bu konu ile alakalı diplomatik belgeler yer almaktadır. Sultan III. Selim'in tahta çıktığı ilk yıllara denk gelmesinden dolayı başta Prusya, İspanya, Fransa, Sicilya, Danimarka gibi Avrupalı bir devletin sultanın tahta çıkışını tebrik etmek için göndermiş olduğu mektuplar ve bunlara verilen cevabi yazılar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Diplomatik içerikli belgeler arasında Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'ya karşı Prusya ve İsveç'le kurduğu ittifakların süreci ile Buhara ve Fas gibi Müslüman bölgelerin yardım taleplerine dair yazılar da vardır. Var olan savaşlarla alakalı belgelerin dışında Osmanlı Devleti'nin, Surre Alayı organizasyonu ile hacca giden vatandaşlarının güvenliği ile ilgili Mekke Emiri ile yapılan yazışmalar da vardır.¹⁸⁵

4 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri'nin tamamı Hacer Çıtırık tarafından transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılarak tez olarak hazırlanmıştır. Tezin değerlendirme kısmı belge özetlerinden oluşmaktadır.¹⁸⁶ Ayrıca 4 Numaralı Nâme-i

¹⁸² Kırım Hânlarına Nâme-i Humâyûn (2 Numaralı Nâme Defteri), 2013, s. 1-288.

¹⁸³ I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları (3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri), 2014, s. 4.

¹⁸⁴ I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları (3 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri), 2014, s. 1-367.

¹⁸⁵ Serhat Kuzucu ve Hacer Çıtırık, 2016, s. 150-151.

¹⁸⁶ Hacer Çıtırık, 2014, s. 1-239.

Hümâyûn Defterindeki 100 adet nâmenin özeti, Serhat Kuzucu ve Hacer Çıtırık tarafından makale olarak hazırlanmıştır.¹⁸⁷

2.2.1.5. 5 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1099-1114/ M. 1687-1702)

234 mektuptan oluşan 5 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri toplam 691 sayfadır. Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da yer alan mektupların bir sureti de bu defterde kayıtlıdır. Defter H. 1099-1114/ M. 1687-1702 yılları arasını kapsamaktadır. 691 sayfalık defterin 238. sayfasına kadar yer alan mektuplar Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da yer almaktadır. Defter rik'a yazı çeşidi ile tutulmuştur.

Defterin başında II. Süleyman'ın saltanatına denk geldiği ve Sadrazam Siyavuş Paşa ile Reisülküttap Nazmi Ahmed Efendi zamanı olduğunu bildiren bir başlık bulunmaktadır.¹⁸⁸

Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da yer alan mektupların bir sureti de Başbakanlık Osmanlı Arşivi 5 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde kayıtlıdır. Münşeât-ı Divân-ı Hümâyûn'da yer alan 5 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri'ndeki mektuplar Nihal Metin tarafından tez olarak hazırlanmıştır.¹⁸⁹

2.2.1.6. 6 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1115-1133/ M. 1703-1721)

Toplam 509 sayfa olan 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri Hicri 1113-1133/Miladi 1703-1721 yılları arasını kapsamaktadır. Defterdeki mektuplar çoğunlukla Padişah III. Ahmed (1703–1721)'in saltanat yıllarına denk gelmektedir. Ancak defterde 22 M 1113/29 Haziran 1701 tarihli, Mart/Nisan 1702 tarihli, 29 Z 1113/27 Mayıs 1702 tarihli Sultan II. Mustafa'nın saltanat döneminde yazılmış üç mektup ile 3 Ramazan 1335/23 Haziran 1917 tarihine ait Arapça bir mektup yer almaktadır. Geriye kalan mektupların hepsi III. Ahmed dönemine aittir. Osmanlı Devleti bu tarihler arasında birçok devletle diplomatik yazışmalar yapmıştır. Yapılan bu yazışmaların dili Türkçe'dir. Bazı durumlarda Mekke emirlerine Arapça; İran şahına ve Türkistan hanlıklarına Farsça lisanla mektuplar yazılmıştır. Defterde nâme-i hümâyûn, mektup, nişan-ı hümâyûn, temessük, kaime suretleri hatt-ı hümâyûn, hatt-ı şerif suretleri ve antlaşma metinleri bulunmaktadır. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde yazı çeşidi olarak nesih hat stili kullanılmıştır ve yazı okunaklıdır. Defterde toplam 303 adet mektup bulunmaktadır.

¹⁸⁷ Serhat Kuzucu ve Hacer Çıtırık, 2016, s. 145-166.

¹⁸⁸ Nihal Metin, 2014, s. 51.

¹⁸⁹ Nihal Metin, 2014, s. 1-192.

Defterde sayfa usulü numaralandırma sistemi kullanılmıştır. 505. sayfadan sonra sayfa numaralandırması 518, 519, 520, 521 şeklinde yapılmıştır. 481. sayfa, 518. sayfa ve 521. sayfa numaralı olmasına rağmen boştur. Defter ciltli ve ebruludur. Defterin ebadı 19×30'dur. Defter suret ve tercümeleri içerdiği için imza, mühür ve tuğra bulunmamaktadır.

Defterin incelediğimiz kısmı sayfa 1-150 aralığıdır. Toplam 75 adet mektubun transkripsiyon çalışması yapılmıştır. Bu kısımda iki adet ek belge vardır (Ek 2/1 ve Ek 2/2). Bu eklerden biri Arapça yazılmış 1917 tarihli bir mektuptur. Diğer ek ise dua ile başlayıp Hz. Muhammed'e ait Hırka-i Şerifde yer alan eşyaların yazılı olduğu mektuptur. Ancak kim tarafından ve kime yazıldığı anlaşılamamıştır. Bu kısımda nâme-i hümayûn, mektup, hatt-ı hümayûn ve hatt-ı şerif suretleri vardır. Nesih hat sitili ile yazılan mektuplar okunaklıdır. Bazı mektuplarda safyanın sağ ya da sol tarafına eklenmiş derkenarlar bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesi ile yazılan mektupların yanında Arapça ve Farsça ile yazılmış mektuplarda mevcuttur. 4 adet Farsça mektup ve 4 adet Arapça ve 67 adet Osmanlı Türkçesi ile yazılmış mektup, defterin incelediğimiz kısmında yer almaktadır. İncelenen 75 adet mektubun bazılarında başlık, bazılarında elkab, bazılarında ise tarih bulunmamaktadır.

Çalışmamızı oluşturan kısımdaki nâmelerin yirmi altısı cülûs ile ilgilidir. On beşi Osmanlı Devleti'ne gelen elçilerle ilgilidir. Diğer mektupların sekizi antlaşmalarla, dördü tüccarlarla, beşi kale inşaatıyla, biri han değişimi, biri han azli, üçü sınırlarla, üçü hacıların ve hac yollarının korunmasıyla, altısı Surre-i Hümayûn defteriyle, biri yeni kralın tebrik edilmesiyle, biri Mekke şerifleri arasında çıkan isyanla, biri Mekke'deki şerif değişimiyle, biri eski Mekke şerifine yapılan uyarıyla ilgilidir.

Defter elçiler ile ilgili bilgiler de içermektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'ne: İngiltere'den elçi Sör Robert Sutton, Avusturya'dan elçi Minhal Talman ve elçi Horstoforus İnaçyos Ağverend, Fransa'dan elçi dö Ferriol, Venedik'den elçi Lorenço Sorenço, elçi İskayno Yustinyan ve elçi Carlo Ruzzini, Lehistan'dan elçi Françeskos Sperenger, Özbek Hanlığı'ndan elçi Korucubaşı Küçük Hacı Ali ve elçi Hoca Emin Muhammed Han, Harezmi Hanlığı'ndan elçi Muhammed Rıza Beğ, İran'dan elçi Murtaza Kulu Han ve Kalmuk Hanlığı'ndan elçi İş Mehmed Ağa gelmiştir. Osmanlı Devleti'nden bu dönemde Rusya'ya elçi Müteferrika Mustafa Ağa, Kırım Hanlığı'na elçi Mirahur

Osman, Avusturya'ya elçi Miralem İbrahim Ağa, Venedik'e elçi Mustafa Ağa, Mekke Emirliği'ne elçi Kapıcıbaşı Yusuf ve elçi Kapıcıbaşı Mustafa, Lehistan'a elçi İbrahim Ağa gönderilmiştir.

Kırım, Rusya, Fransa, Avusturya, Venedik, İngiltere, Lehistan, Mekke-i Mükerrerme Emirliği, Özbek Hanlığı, Harezmi Hanlığı, Kalmak Hanlığı ve İran ile karşılıklı yazışmaların konuları ise gene olarak şu şekildedir:

Kırım Hanlığı'na buralara yapılan kale binalarının yapım nedeni, kalelerin onarımı, bu işlerin yürütülmesi için tayin olunan görevlilerin kim olduğu, Rusya ve Lehistan ile yapılan antlaşmanın sonucu olarak sınırların yeniden tespit edilmesi gerektiği; Sultan III. Ahmed Han'ın cülûsunun haber verilmesi; Selim Giray'ın vefatı nedeniyle yerine Gazi Giray'ın geçmesi, kalıyılığın Kaplan Giray'a verilmesi, buradaki işlerin titizlikle yürütülmesi gerektiği; Gazi Giray'ın azledilip yerine Kaplan Giray'ın geçmesi; gönderilen hilat ve hediyeler gibi konularda nâmeler yazılmıştır. Rusya'ya yazılan nâmelerde, III. Ahmed'in cülûsu tebliğ edilmiş, bu devletin imzalanan İstanbul Antlaşması'na (1700) uymadığı ve sulhe aykırı davrandığı, bu durumun Kırım'daki Müslümanları rahatsız ettiği gibi konularda nâmeler yazılmıştır. Ayrıca III. Ahmet'in cülûsunu tebrik için Rus Çar'ından da mektup gelmiştir. Lehistan ile yapılan yazışmalarda ise yine cülûs-ı hümayun bildirimini yapılmakta, daha önce yapılan ahidname şartlarının korunacağı, barış ve dostluğun devam edeceği gibi konular yer almaktadır. Kalmuk Hanlığı'ndan III. Ahmed'in cülûsunu tebrik ve Osmanlı Devleti'ne sadakatlerini bildirmek için ubûdiyyetnâme ile dostluk temennilerini içeren nâmeler yazılmış ve onlara cevapları verilmiştir.

Fransa, Avusturya, Venedik, İngiltere gibi savaş halinde olunmayan devletlerle dostluğun devamı, cülûs-ı hümayûn bildirimini, cülûs-ı hümayûn tebriği, tahta yeni geçen kralın tebrik edilmesi için, eski anlaşmaların aynen devamı ve gereklerinin yerine getirilmesi, antlaşma yenilenmesi, elçi gönderimi ve elçi değişimi, tüccarların ve reayanın himayesi, yeni sınırlarda meydana gelen sıkıntıların elçiler vasıtası ile bildirilip sorunların giderilmesinin istenmesi gibi konularında karşılıklı nâmeler gidip gelmiştir.

Mekke Emirliği ile yapılan yazışmalarda cülûs-ı hümayûn bildirimini, Surre-i Hümayûn'un yola çıkarıldığı, hizmetlerinden memnun kalındığını gösteren hediye (hilat) ihsan edildiğini bildirmek için, hacıların ve hac yollarının korunması, fukaranın himaye

edilmesi, hizmetlerin gereğince yapılması için uyarılar, emirliği elde etmek için şeriflerin çıkardığı isyanın bastırılmasının istenmesi, emir değişikliği gibi konularda nâmeler gönderilmiştir.

Müslüman hanlık ve devletlerle olan yazışmalarda Özbek Hanlığı, Harezm Hanlığı ve İran ile cülûs-ı hümayûn bildirimi, cülûs tebriği, elçilerle ilgili hususlar, muhabbet ve dostluğun devamı gibi konularda nâmeler yazılmış ve cevapları gelmiştir.

III. Ahmed döneminde incelediğimiz kısımda görevde bulunan sadrazamlar ise şunlardır: Kavanoz Ahmed Paşa (22 Ağustos-16 Kasım 1703), Moralı Damat Hasan Paşa (18 Kasım 1703-28 Eylül 1704), Kalaylıkoz Hacı Ahmed Paşa (Ekim 1704-25 Aralık 1704), Baltacı Mehmed Paşa (25 Aralık-3 Mayıs 1706) ve Damat Çorlulu Ali Paşa (3 Mayıs 1706-5 Haziran 1710).

İncelediğimiz kısımda III. Ahmed'in cülûsundan önce Nisan 1703 tarihli II. Mustafa döneminde İngiltere Kraliçesi Anna (1702-1714) tarafından hem padişaha hem de sadrazama gelen dört adet mektup bulunmaktadır. İngiltere kraliçesi Anna tarafından II. Mustafa ve sadrazama hitaben yazılan mektupların tercümesinde tarih (miladi) 1803 olarak yazılmıştır. Konu ve hükümdarlık dönemi göz önüne alındığında tarihin sehven 1703 yerine 1803 yazıldığı anlaşılmaktadır.

Bu dönem aynı zamanda Rusya ile ilişkilerin gergin olduğu bir zamana denk gelmektedir. 1711 yılında Rusya ile Prut Savaşı'nın ve bunun akabinde Prut Antlaşması'nın yapıldığı, Rusya'nın bu antlaşma hükümlerine uymaması üzerine Edirne Antlaşması'nın yapıldığı, Venedik ve Avusturya ile savaşların olduğu yıllardır. Pasarofça Antlaşması'nın da bu dönemde imzalanmış olması önemlidir.¹⁹⁰

6 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri'ndeki Kırım Hanlığıyla ilgili yazışmaların transkripsiyonu ve değerlendirmesi Güler Portakal tarafından tez olarak hazırlanmıştır.¹⁹¹ Ayrıca 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nin s. 150-300 arasında kalan kısmının transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılarak Hüseyin Özgür Düzenici tarafından tez olarak hazırlanmıştır.¹⁹² Uğur Kurtaran ve Esme Çimen tarafından da 6 Numaralı Nâme-i

¹⁹⁰ Bknz., Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Antlaşması", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 34, 2007, s. 180.

¹⁹¹ Güler Portakal, 2019, s. 1-141.

¹⁹² Hüseyin Özgür Düzenici, 2020, s. 1-251.

Humâyûn Defteri'nin tanıtımı için bir çalışma yapılmış ve bu çalışma “Yeni ve Yakınçağlarda Osmanlı Diplomasisi” adlı kitapta yayımlanmıştır.¹⁹³

2.2.1.7. 9 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defteri (H. 1186-1218/M. 1772-1803)

9 numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, H. 1186-1218/M. 1772-1803 yılları arasını kapsamakta ve Sultan III. Mustafa ile Sultan I. Abdülhamit dönemleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Defterin kapsadığı dönemde Osmanlı Devleti pek çok devletle yazışmada bulunmuş olmasına rağmen Osmanlı-Rus savaşının yoğun olduğu bir dönemdir. Bu nedenle Rusya ile yoğun bir diplomasi ve mektup gidip gelmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması, Aynalıkavak Tenkihnamesi gibi Kırım'ın kaybını da içeren antlaşmalar yapılmıştır. Yani bu defter 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkilerine dair çok önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca İspanya gibi dönemin devletleriyle de bazı antlaşmalar imzalanmıştır. Defterdeki belgelerde ticari ilişkilerin yanında sosyal ve siyasi birçok konu hakkında da bilgi vardır. Ayrıca Mekke, Medine gibi Osmanlı'ya bağlı bölgelerin durumu, Surre alaylarının faaliyetleri gibi konular da defterde yer almaktadır.¹⁹⁴

9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nin s. 1-115 arasındaki kısmı Songül Bediroğlu tarafından¹⁹⁵, defterin s. 116-237 arasındaki kısmı ise Harun Baştürk tarafından transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılarak tez olarak hazırlanmıştır.¹⁹⁶

2.2.2. Nâme-i Humâyûn Kısmı Belgeleri (A.DVN.NHM)

976 numaralı Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Kalemi ve Ek Kodları Kataloğu'nda 1100-1207/1699-1792 yılları arasını kapsayan kayıtlara ait 83 adet Nâme-i Hümâyûn Kalemi belgesi vardır.¹⁹⁷

Tablo 3.

Nâme-i Humâyûn Kısmı Belgeleri

Katalog No	KODU	TARİH		Vesika Adedi	Katalog Tertibi
		Hicrî	Milâdî		
976	A.DVN.NMH	1110-1255	1699-1839	194	DES

¹⁹³ Uğur Kurtaran-Esme Çimen, 2019, s. 13-57.

¹⁹⁴ Harun Baştürk, 2016, s. 342-343.

¹⁹⁵ Songül Bediroğlu, 2014, s. 1-288.

¹⁹⁶ Harun Baştürk, 2016, s. 1-349.

¹⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, s. 278.

2.3. Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Nâme-i Hümayûn Defterleri'nin Önemi

Nâme-i hümayûnlar Osmanlı diplomasi tarihiyle ilgili birinci dereceden kaynakların başında gelmektedir. XVIII. yüzyıl Osmanlı diplomasisi ile ilgili önemli gelişmelerin yaşandığı yüzyıldır ve bu dönemde önemli olaylar meydana gelmiştir. Bu dönem hakkında Name-i Hümayûn Defterleri çok önemli bilgiler içerirler.¹⁹⁸

Nâme-i Hümayûn Defterleri Osmanlı diplomasisi ve dış politikası alanında yapılacak çalışmalar için eşî bulunmaz bir arşiv kaynağıdır. Altı yüzyılı aşan bir sürede hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'nun bir şekilde ilişki kurduğu o kadar fazla devlet vardır ki bu devletlerle olan siyasi ve diplomatik ilişkilerinin içerik ve seyrine bu defterlerden ulaşmak mümkündür. Sadece Osmanlı Devleti açısından değil Osmanlı Devleti'nin ilişki kurduğu diğer devletler hakkında da bu defterlerden bilgi edinmek mümkündür. Özellikle Avrupa devletleriyle olan diplomatik faaliyetler açısından çok değerlidir. Bu defterlerdeki en önemli husûs Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle imzaladığı tüm ittifak, barış, ticari antlaşmaların bir kopyasının kayıtlı olmasıdır. Hatta bazen bir defterin tamamına yakınında antlaşmalara ait maddeler yer almaktadır. Bir numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri buna en güzel örnektir. Bu defterde 1683-1699 yılları arasında Osmanlı Devleti ile-Kutsal İttifak Savaşları'nı sona erdiren barış antlaşmalarından, 1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nın barış antlaşmalarına kadar birçok antlaşmanın içeriği yer almaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kendi yönetimi ve kontrolü altında olup imtiyazlı eyalet statüsünde olan başta Kırım Hanlığı olmak üzere, Mekke yani Hicaz Emirliği, Eflak ve Boğdan Voyvodalığı gibi bölgelerle yapılan yazışmalar da defterlerde yer almaktadır.¹⁹⁹

6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nde siyasi, diplomatik ve ekonomik açıdan iç ve dış siyasete dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Cûlûs haberi, cûlûs tebriği, II. Mustafa dönemindeki Lehistan ile 1699 yılında yapılan Karlofça Antlaşması ve Rusya ile 1700 yılında yapılan İstanbul Antlaşma'sının sonucu olarak sınırların yeniden tespiti için yapılacak çalışmalar, Edirne Vak'ası, Venedikle her padişah döneminde yenilenmesi adet olan ticaret antlaşmasının yenilenmesi gibi önemli konulara dair mektuplar mevcuttur.

¹⁹⁸ Uğur Kurtaran, 2015, s. 110-111.

¹⁹⁹ Serhat Kuzucu ve Hacer Çıtırık, 2014, s. 149-150.

Özellikle defterin incelediğimiz kısmı III. Ahmed'in tahta cülûs dönemine denk gelmesi bakımından önemlidir. Cülûs tebliği içeren mektuplar Avrupa devletlerine, İran'a, Türkistan hanlıklarına, Osmanlı Devleti'ne bağlı imtiyazlı bölgelerden Kırım Hanlığı ve Mekke Emirliği'ne, cülûsu haber veren mektuplar gönderilmiştir. Aynı şekilde bu ülkelerden cülûs tebriği için cevap mektupları gelmiştir.

Nâme-i Hümayûn Defterlerinde Balkan ülkeleri, Ortadoğu ve Kuzey Afrika devletlerinin mali, idari, askeri konularındaki tarihi gelişmesini takip etmemizi sağlayacak kayıtlar da vardır.²⁰⁰ Üçüncü bölümde yazışmaların muhatabı devletlerle olan ilişkiler hakkında daha detaylı bilgi verilmiştir.

2.3.1. 6 Numaralı Nâme-i Hümayun Defteri'nde Yer Alan Hatt-ı Şerif Suretleri

Defterde bulunan hatt-ı şerif suretlerinden Osmanlı Devleti'nin iç siyasetine dair bilgilere ulaşmak mümkündür. II. Mustafa döneminde İstanbul'da meydana gelen isyan hakkında defterde beş adet hatt-ı şerif mevcuttur.

İstanbul'dan Gürcistan seferine yardım için yeniçeri, topçu ve cebeci ocaklarından bir miktar asker gönderilmesine karar verildiği zaman, cebeciler biriken maaşlarını almadan sefere gitmeyeceklerini söyleyip isyan başlatmışlardı. Şeyhülislamla arası açık olan Sadrazam Rahmi Mehmed Paşa da bu isyanın alevlenmesinde rol oynamıştır. Cebecilerin paralarının bir kısmı ödense de tamamını isteyerek At Meydanı'na yürümüşlerdi. Daha sonra istedikleri para kendilerine verilmesine rağmen yürüyüşe devam etmişlerdi. İstanbul sokaklarından geçtiklerinde halktan insanlar da onlara katılınca At Meydanı'ndaki isyan daha da büyümüştü. Yeniçeriler, topçular ve esnafın da katılmasıyla daha kalabalık hale gelmişlerdi. Sekbanbaşı onlara nasihat etmek istediğinde ise onu katletmişlerdir. Böylece İstanbul'u ele geçiren âsiler Padişah II. Mustafa'ya bir arıza yazarak, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, Nakibüleşraf Fethullah Efendi ve Rumeli Kazaskeri Dede Efendi'nin azledilerek İstanbul'a gönderilmesini ve Padişahın da İstanbul'a gelmesini istemişlerdi. Aksi halde Edirne üzerine yürüyeceklerini söylüyorlardı. Asiler üzerine yürüyecek ordunun başına Sadrazam Rami Mehmed Paşa serdar tayin edildi.²⁰¹ Durumun ciddiyetinin farkında olan Padişah II. Mustafa, Ağustos

²⁰⁰Yusuf Sarıay, "Bölge ve Dünya Tarihi Açısından Türk Arşivlerinin Önemi" <http://www.ayk.gov.tr/icanas38/muzeler-arsivler-kutuphaneler-yayinevleri-telif-haklari>, (13.12.2021).

²⁰¹ Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), Osman Gazi'den Sultan Vahidüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi Cilt:4, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul, 2015, s. 208-209.

1703 tarihinde yeniçeri ocak ağaları, cebeciler ve topçular ile diğer askeri topluluklara bir hatt-ı şerif sureti göndererek, Mirahur Selim Ağa'nın gönderilen mazhar ile durumu bildirdiğini yazmıştır. Ayrıca Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin azledildiğini, isyancıların şeyhülislâm yaptığı İmam Mehmed Efendi'yi, Rumeli Kazaskeri (sadr-ı Rûm) yaptığı Tevfik-zâde Mehmed Efendi'yi, Anadolu Kazaskeri yaptığı Abdurrahîm-zâde Yahyâ Efendi'yi, Nakîbü'l-eşrâflık verilen Seyfi-zâde Seyyid İbrahim Efendi'yi ve İstanbul kaymakamı yapılan Ahmed Efendi'yi tanıdığını ve buna müsaade ettiğini bildirmiştir. Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin Edirne'ye gelmelerini ve burada görüşme yapmak istediğini de belirten Sultan II. Mustafa, isyan nedeni ile zarar gören ve kazancına mani olunan esnafın dükkanlarının açılmasını ve herkesin işine gücüne dönüp kazancına bakmasını ve isyanın bitirilmesini istemiştir.²⁰² Ancak asilerin sayıları arttıkça istekleri de değişmiştir. Böylece bu asilere bir hatt-ı şerif sureti daha gönderen Padişah II. Mustafa cemiyetlerini dağıtıp Müslümanların arasındaki anlaşmazlığı bitirmeleri için iki defa hatt-ı hümayûn gönderdiklerini, ancak bu nasihatlerine uymadıklarını, “davamız var” diye dağılmadıklarını ve maksatları ne ise bunu bildirmeleri için Vezir Hasan Paşa, meşâyikten Sultan Selim Şeyhi Rıdvânullah Efendi ve Sultan Selim Müderrisi Genç Ali Efendi ve Sultan Bayezid Şeyhi Mehmed Efendi'yi görevlendirdiğini bildirmiştir. İsteklerinin her ne ise Hasan Paşa'ya söylenmesi ve antlaşma yapılarak Şeyhülislâm efendi ile Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin Edirne'ye gönderilmesini kendilerinin yerlerine gitmelerini ve kalplerinin rahat olmasını istemiştir.²⁰³ Hasan Paşa'ya da bu konu ile ilgili görevlendirildiğine dair bir hatt-ı şerif sureti gönderilmiştir. Padişah II. Mustafa, Hasan Paşa'nın akıllıca ve yiğitçe hareket etmesini ve yavaş yavaş, meydana gelen durumun düzeltilmesini istemiştir.²⁰⁴

Yeniçeri Ağası, Kul Kethüdası, Solakbaşılar, Zağarcıbaşı, Saksoncubaşı, Başçavuş vesâir ocak ağaları, Çorbacılar, Odabaşları, Oda Eskileri ve asker kullarına II. Mustafa “ocaklarının din ve devlet için gayret ettiklerinden birçok ülkenin fethedildiğinden” bahsederek iltifatlarda bulunmuş, mutlu olmalarını ve hakkını onlara helal ettiğini “ekmeğim size helâl olsun” yazan hatt-ı şerif sureti göndermiştir. Onlara itimadının olduğunu ama isyancıların başının birini öldürdüğünü, dükkanları

²⁰² Hatt-ı Şerif Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 17-18.

²⁰³ Hatt-ı Şerif Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 19-21.

²⁰⁴ Hatt-ı Şerif Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 21-22.

kapattırdıklarını, fakirleri ve zayıfları taciz ettiklerini, aykırı hareketlerine rağmen yaptıkları işlere Müslümanların güvenliği ve rahatı için müsaade ettiğini ve yine de herkesin kendi halinde hareket etmede ısrar ettiğini yazmıştır. Bu durumu ortadan kaldırmalarını, ocağın gayretlerinin ataları zamanından beri bilindiğini yine de ocağa itimad ettiğini yazarak yiğitlik ve yararlılık beklemiştir. Dualarının onlarla olduğunu, isyancıların def edilmesinde hizmette bulunan kulların bundan böyle külfetlerden muaf olacaklarını yazmıştır. Yüz kese akçe askerlere dağıtılmak üzere Padişah II. Mustafa tarafından ihsan edilmiştir.²⁰⁵ Sipahiler Ocağı'na da aynı konu ile ilgili hatt-ı şerif gönderilmiştir. İsyancıların kötü niyetlerinin devam ettiğini bu nedenle ellerinden geleni yapıp durumun düzelmesinde yardımcı olmalarını beklemiştir. Hakkını helal eden Padişah II. Mustafa, dualarının onlarla olduğunu ve on beş kese akçe ihsan ettiğini ve aralarında paylaşmalarını istemiştir.²⁰⁶ Tüm bunlara rağmen âsiler Edirne üzerine yürümeye devam etmişlerdir. Âsileri karşılayan heyet tüm isteklerinin karşılandığını, yaptıkları tayinlerin tasdik edildiğini, cemiyet dağılınca Sultan'ın İstanbul'a geleceğini söylese de, âsiler Sultan'ın hal' edilmiş olduğuna dair fetvayı Edirne'ye gönderdiler. Edirne'ye yürüyüşlerini devam ettiren âsiler, Babaeski civarında Sadrazam Rami Mehmed Paşa kumandasındaki ordu ile karşılaştı. Edirne kuvvetleri de bu asilere katılarak isyan etti. Böylece 22 Ağustos günü Edirne'ye giren asiler, Sultan II. Mustafa'yı tahttan indirip yerine kardeşi III. Ahmed'i tahta çıkardılar (Edirne Vak'ası).²⁰⁷

²⁰⁵ Hatt-ı Şerif Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 22-23.

²⁰⁶ Hatt-ı Şerif Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 24-25.

²⁰⁷ Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), 2015, s. 209-210.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKTUPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nde Sayfa 1-150 Arasında Yer Alan Mektupların İçeriği

Çalışmamızın üçüncü bölümünü transkripsiyonunu yaptığımız 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nin içindeki mektupların değerlendirmesine ayırdık. Mektupların değerlendirmesini yaparken defterdeki mektupların verdiği bilgileri diğer kaynaklar ile destekleyerek Osmanlı Devleti'nin bu devletlerle olan siyasi ve diplomatik ilişkilerinin tarihini inceledik. Osmanlı Devleti'nin çalışmamıza konu olan devletlerle ilişkilerinin başlangıcından itibaren öncelikle ikili ilişkilerin kısa bir tarihini verildikten sonra, bu devletlere yazılan ve onlardan gelen mektuplara konu olan olayların içeriği ele alınmıştır.

İncelenen dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda bir defa cülûs gerçekleşmiş olup, 22 Ağustos 1703 tarihinde Padişah II. Mustafa'nın yerine kardeşi III. Ahmed tahta geçirilmiştir. Kırım, Rusya, Fransa, Avusturya, Venedik, İngiltere, Lehistan, Mekke-i Mükerrerme emirliği, Özbek Hanlığı, Harezm Hanlığı, Kalmak Hanlığı ve İran ülkelerine ayrı ayrı mektuplar yazılarak, sultanın cülusu bildirilmiştir. Ele alınan 75 adet belgeden on biri Padişah III. Ahmed'in cülusunun tebliğ edildiği mektuplar (cülûs-nâme)'dır. Bunlar içerisinde İngiltere kral/kraliçesine cülusun haber verilmesi maksadıyla yazılan mektup mevcut değildir. Culus haberinin verildiği yabancı devlet, bölgesel hakim ve hanlıklardan cülûs tebriki için gelen dokuz adet mektup bulunmaktadır. İngiltere, Kırım ve Mekke Emirliği'nden cülûs tebriği için yazılan mektuplar incelenen kısmın içinde yer almamaktadır. Bunların dışındaki on beş mektup ise elçilerin tayini, gelişi ve dönüşüyle ilgilidir.

6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nin kronolojik sıralamasına göre öncelikle Kırım Hanlığı ile olan ilişkiler ele alınmıştır. incelediğimiz bölümde Kırım Hanlığı'na dokuz mektup gönderilmiştir. Ancak bu kısımda Kırım Hanlığı'ndan Osmanlı Devleti'ne gelen mektup bulunmamaktadır. Bu dönemdeki Kırım hanları ise el-Hac Selim Giray Han, Gazi Giray Han, Kaplan Giray Han'dır. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti açısından önemi üzerinde durulmuş, sınırda Ruslar tarafından yapılan kalelerin yapım nedeni, bazı kalelerin onarımı, bu işlerin yürütülmesi için tayin olunan görevlilerin kimler

olduğu, Rusya ve Lehistan ile yapılan antlaşmanın sonucu olarak sınırların yeniden tespit edilmesi gerektiği, Sultan III. Ahmed Han'ın cülusunun haber verilmesi, Selim Giray'ın ölmesi nedeni ile yerine Gazi Giray'ın geçmesi, kalgaylığın Kaplan Giray'a verilmesi, buradaki işlerin titizlikle yürütülmesi gerektiği, Gazi Giray'ın azledilip yerine Kaplan Giray'ın geçmesi, gönderilen hilat ve hediyeler gibi konularda nâmeler bulunmaktadır.

Dönemin Rus Çarı Petrus Aleksiyeviç'e Sultan II. Mustafa tarafından iki ve Sultan III. Ahmed tarafından bir mektup olmak üzere üç mektup gönderilmiştir. Rusya'dan ise III. Ahmed'in cülûsu münasebetiyle tebrik mektubu gelmiştir. Rusya ile yapılan mektuplaşmalarda bu devletin imzalanan sulha aykırı davrandığı, bu durumun Kırım'daki Müslümanları rahatsız ettiğinden bahsedilmiştir.

İncelediğimiz kısımda Osmanlı Devleti tarafından Lehistan'a iki adet mektup gönderilirken, dönemin Lehistan Kralı II. August'tan Padişah III. Ahmed'e altı adet mektup gelmiştir. Lehistan ile yapılan yazışmalarda cülûs-ı hümayun bildirimi ve tebrikiyle, daha önce yapılan ahidname şartlarının korunması ve dostluğun devam etmesinden bahsedilmektedir.

6 numaralı Name-i Hümayun'un 1 ila 150. sayfaları arasında bulunan karşılıklı mektuplaşmalardaki mektup içerikleri ise şu şekildedir: Fransa, Avusturya, Venedik, İngiltere ile yapılan yazışmalarda, karşılık taht değişikliklerinin bildirilmesi ve cevap mektubunda birbirlerini tebrik; var olan dostluğun ve yapılan antlaşmaların devamı veya yenilenmesi; elçi geliş gidişleri; Osmanlı ülkesine gelen yabancı tüccara dair hususlar; yeni bir antlaşma nedeniyle belirlenen yeni sınırlarda meydana gelen sıkıntıların bildirilip sorunların giderilmesinin istendiği çeşitli konularda name-i hümayunlar bulunmaktadır. İngiltere Kraliçesi Anna'dan Sultan II. Mustafa'ya dört adet mektup gelmiş olmakla beraber, bunlara ait cevabi mektuplarla, III. Ahmed tarafından İngiltere kraliçesine gönderilen veya gelen bir mektup incelediğimiz kısımda yoktur. Fransa ile yapılan iki yazışma. Biri Sultan III. Ahmed'in tahta cülûsunu bildirmek için dönemin Fransa Kralı XIV. Luiz'e gönderilmiştir. Diğer mektupta Fransa Kralı XIV. Luiz tarafından Padişah III. Ahmed'e cülûsunu tebrik amacıyla yazılmıştır. Avusturya İmparatorluğu'na dört mektup gönderilmiş, karşılığında Avusturya'dan bunların cevabı ulaştırılmıştır. Bu dönemin Avusturya İmparatoru olan Leopoldus ölünce yerine oğlu Yuzekos geçmiştir.

Defterin ilgili kısmında Venedik Doju'ndan Osmanlı Devleti'ne gelen beş adet mektub ve cevaben Osmanlı Devleti'nden giden beş adet mektup yer almaktadır. Bu dönemin Venedik Doju Alvise Mocenigo'dur. Venedik ile her padişah döneminde yenilenmesi adet olan ticaret antlaşması Carlo Roçini adlı Venedik elçisinin İstanbul'a gelmesi ile Padişah III. Ahmed zamanında yenilenmiştir.

Mekke Emirliği'ne yazılan sekiz mektup Osmanlı Türkçesi ile diğer dördü ise Arapça yazılarak gönderilmiştir. Mekke Emirliği'nden bu dönemde İstanbul'a gelen bir mektup yoktur. Dönemin Mekke emirleri Şerif Said ve ondan sonra şerif olan Şerif Abdüklerim'dir. Mekke Emirliği ile yapılan yazışmaların içeriği Sultan III. Ahmed'in cülûs-ı hümayûnunun bildirilmesi, Surre-i Hümayûn, hizmetlerinden memnun kalınmasından dolayı hediye gönderilmesi, hacıların ve hac yollarının korunması, Medine fukarasının gözetilmesi ve bu gibi hizmetlerin gereğince yapılması için uyarılarla Mekke'de yaşanan isyanların bastırılmasının emredilmesinin yanı sıra, emir değişikliği gibi konulardan oluşmaktadır.

İran, Özbek Hanlığı, Harezmi Hanlığı ve Kalmuk Hanlığı da ilgili kısımda mektuplaşma kayıtlarının bulunduğu devletlerdir. Osmanlı tarafından Özbek Hanlığı'na iki mektup gönderilmiş ve bu hanlıktan iki adet cevap gelmiştir. Dönemin Özbek Hanı Muhammed Bahadır Han ve ondan sonra ise Ubeydullah Han'dır. Harezmi Hanlığı'na bir mektup gönderilmiş, iken bu hanlıktan Osmanlı Devleti'ne yazılan iki adet mektup bulunmaktadır. Dönemin Harezmi hanı ise Bahadır Şadbaht Han'dır. Kalmuk Hanlığı'yla Osmanlı arasında karşılıklı yazılmış birer mektup vardır. Dönemin Kalmuk Hanı Ayuka Han'dır. Aynı şekilde Osmanlı sultanından İran Şahı Hüseyin'e yazılan bir mektuba karşılık İran'dan bir mektup gönderilmiştir.

Padişah III. Ahmed zamanında devlet ve hanlıklardan toplam on üç adet elçilik heyeti gelirken, Osmanlı tarafından yedi adet elçilik heyeti bu devlet ve hanlıklara gönderilmiştir. İngiltere'den Sör Robert Sutton, Avusturya'dan Minhal Talman ve elçi Horstoforus İnaçyos Agverend, Fransa'dan dö Ferriol, Venedik'den Lorenço Sorenço, İskayno Yustinyan ve Carlo Roçini, Lehistan'dan Françeskos Sperenger, Özbek Hanlığı'ndan Korucubaşı Küçük Hacı Ali ve Hoca Emin Muhammed Han, Harezmi Hanlığı'ndan Muhammed Rıza Beğ, İran'dan Murtaza Kulu Han ve Kalmuk Hanlığı'ndan İş Mehmed Ağa adlı şahıslar çeşitli zamanlarda farklı meselelerle ilgili

olarak elçilik göreviyle İstanbul'a gönderilmiş kişilerdir. Osmanlı Devleti'ni temsilen ise Rusya'ya Mütferrika Mustafa Ağa, Kırım Hanlığı'na Mirahur Osman, Avusturya'ya Miralem İbrahim Ağa, Venedik'e Mustafa Ağa, Mekke Emirliği'ne Kapıcıbaşı Yusuf ve Kapıcıbaşı Mustafa, Lehistan'a İbrahim Ağa elçi olarak gönderilmiştir. Osmanlı tarafından gönderilen şahıslar çoğunlukla mektup taşıyan hususi elçilerdir. Osmanlı Devleti'ne, Rusya'dan, Kırım Hanlığı'ndan, Mekke Emirliği'nden incelediğimiz kısımda bir elçi geldiğine dair bir tespit yapılamamıştır. Aynı şekilde İngiltere, Fransa, Kalmuk Hanlığı, Özbek Hanlığı, Harezmi Hanlığı ve İran'a gönderilen Osmanlı elçilik heyetlerinin kimler olduğu mektuplara yansımamıştır.

6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nde ayrıca, önceki bölümlerde bahsedilen, iki adet ek belge (Ek 2/1 ve Ek 2/2) ve ocak ağaları ile vezirlere yazılmış hatt-ı şerif suretleri de yer almaktadır.

3.2. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa ve Kafkasya'da Bulunan Devletlerle İlişkileri

Kuzey politikası çerçevesinde Rusya, Lehistan ve Kalmuk hanları ile siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerde bulunan Osmanlı Devleti'nin Kuzey politikasında en önemli yeri Ruslar tutmaktadır.

3.2.1. Lehistan'la İlişkiler

Osmanlı Devleti'nin kuzeyde münasebet halinde olduğu bir diğer devlet de Lehistan'dır. 15. ve 18. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nin yoğun ilişikede olduğu devletler içerisinde Lehistan önemli bir yere sahiptir. Lehistan'ın Osmanlı Devleti'ne en fazla elçi gönderen ülke olması da bunun göstergelerinden biridir. Lehistan, Altınordu'nun batı kanadının mirasçısı olarak Doğu Avrupa tarihinde büyük bir rol oynamıştır. Lehistan ile Osmanlı Devleti arasında özellikle Ukrayna ve Eflak-Boğdan sınırlarına hâkimiyet konusunda ciddi bir rekabet yaşanmıştır. İki devlet direkt olarak savaşmaktan ziyade dolaylı yolları tercih etmişlerdir. Böylece Lehistan'ın Osmanlı politikasında Kazaklar, Osmanlı Devleti'nin Lehistan politikasında ise Kırım Hanlığı temel unsur olmuştur (Bir çeşit vekalet savaşları gibi).²⁰⁸

²⁰⁸ Yücel Öztürk, "Osmanlı-Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret", Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 55, 2017, s. 225.

İkili ilişkiler Osmanlı Devleti'nin beşinci padişahı Çelebi Mehmed döneminde başlamıştır. 1414 yılında Macar Kralı Sigismund, Lehistan'a mektup yollamış ve Osmanlı Devleti'ne karşı yardım istemiştir. Lehistan yardım yerine Çelebi Mehmed'e elçi gönderip, Macaristan ile Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk yapmıştır.²⁰⁹ Varna Savaşı (1444) ile ikili ilişkiler hareketli bir hale gelmiştir. Varna Savaşı'na Lehistan resmen katılmasa da kralları III. Ladislas, Haçlı ordularının resmi kumandanlığı ve temsili liderliğini üstlenmiştir. Ancak savaş Osmanlı'nın galibiyeti ile son bulurken, Lehistan kralı da bu savaşta ölmüştür.²¹⁰

*“IL Bayezid'in yönünü Eflak ve Boğdan'a çevirmesinden sonra, Kili ve Akkerman Kaleleri için çıkılan sefer sonrasında Lehistan, iki yıllık bir ateşkes antlaşması için elçi Mikolaj Firlej'i İstanbul'a yollamıştır ve ilk resmi Osmanlı-Lehistan antlaşması olan 22 Mart 1489 tarihli ahidnâme imzalanmıştır.”*²¹¹

Yavuz Sultan Selim döneminde ikili ilişkiler ölçülü şekilde devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Macaristan Seferi sebebiyle ilişkiler biraz gerginleşmiş olsa da çatışmaya dönüşmemiştir.²¹² Kanuni döneminde ilişkilerin olumlu seyrinde Ukrayna asıllı Hürrem Sultan'ın da etkisinin olduğu görülmektedir. Hürrem Sultan ve kızı Mihrimah Sultan'ın Leh Kralı Sigismund'a hediyeler göndermesi de bunun bir delili kabul edilmektedir.²¹³

Lehistan'la ilişkiler açısından 1572 yılı bir dönüm noktasını oluşturur. Çünkü ondan sonra Lehistan'da krallar, daha önce hiçbir Avrupa devletinde uygulanmayan bir sistemle yani seçimle iş başına getirilmeye başlanmıştı. Bu sisteme göre kral adayının tahta çıkmak için tarihi çok eskilere giden Lehistan meclisi Sejm'de tüm Leh boyarlarının oyunu alması lâzımdı ki bu durum sonraki dönemde Lehistan'ın birçok devletin çıkar çatışmalarının ortasında kalmasına sebep olmuştur. Avrupa'nın başat güçleri, kendi çıkarları doğrultusunda Lehistan tahtına adaylar gösterince, her kral seçimi Lehistan için

²⁰⁹ Hacer Topaktaş, Osmanlı Sefâretnâmeleri Işığında 1730-1763 yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2005, s. 15.

²¹⁰ Hüseyin Özgür Düzenci, 2020, s. 41.

²¹¹ Hacer Topaktaş, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa'nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758)”, Osmanlı Araştırmaları, Sayı: 29, 2007, s. 205.

²¹² Hacer Topaktaş, Dersaadet'te Son Leh Elçisi: Franciszek Piotr Potocki'nin Elçiliği Ekseninde Osmanlı-Leh Diplomatik İlişkileri ve Uluslararası Boyutu (1788-1793), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 37.

²¹³ Hacer Topaktaş, 2007, s. 205.

zorlu bir süreç olmuştur. Hatta Osmanlı Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ilk seçilen Leh krallarının seçimlerinde yaşanan karışıklıklarda, olaylara müdahale ederek kendi desteklediği adayı tahta geçirmeyi başarmıştır.²¹⁴

Lehistan krallığı Kırım Hanlığı, Boğdan ve Erdel memleketleriyle hem-sınır olmaları münasebetiyle Osmanlılarla komşu bulunuyordu. Bundan dolayı Avusturya'nın teşvikiyle veyahut Boğdan voyvodolarını Osmanlı devleti üzerine kışkırtması sebebiyle Lehistan krallığı ile Osmanlılar arasında zaman zaman düşmanca olan ilişkiler 18. yüzyılda devam etmiştir²¹⁵

İki devlet arasındaki ilişkilerde 17. yüzyılda yoğun bir dönem yaşanmıştır. Bu yüzyılda iki devlet arasında iki önemli savaş meydana gelmiştir. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Kazaklar, defalarca Osmanlı Devleti ile Lehistan arasındaki sorunların nedeni olmuştur. Kazakların faaliyetleri, Leh soylularının Boğdan'a müdahaleleri, Lehistan Kralı III. Zygmunt'un Habsburg ve Katolik yanlısı politikaları Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri gerginleştirmişti. Tüm bunlar iki ülke için savaş ortamını hazırlamıştı. Böylece 1620'de II. Osman, Leh seferine çıktı. Cecora denen yerde gerçekleşen savaşta Osmanlı Devleti galip gelirken, Baş Hatman Żółkiewski savaşta ölmüş, birçok Leh soylusu da esir alınmıştı. 1620 yılındaki seferden sonra Padişah II. Osman Leh Seferi'nin ikinci kısmına girişti. Hotin Seferi olarak da bilinen bu sefer sonucunda, Leh kuvvetleri dirense de Leh elçilerinin barış istemesi üzerine, tekrar eski antlaşma maddeleri uyarınca antlaşma yapıldı. Kazak ve Tatar akınlarının durdurulması, sınır tespitinin yapılması, Eflâk, Boğdan, Erdel ve Macaristan konusunda, Lehistan'ın müdahalede bulunmaması gibi şartlarla Osmanlı Devleti lehine kararlar alınmış olsa da, antlaşmayı takip eden yıllarda Kazak ve Tatar akınlarını iki devlette önleyememiştir.²¹⁶

Kazaklar sürekli taraf değiştirdiklerinden 1668'de Osmanlı Sultanı'ndan tekrar korunma isteğinde bulunmuşlardı. Osmanlı Devleti'nin Kazakları desteklemesi hem Doğu Avrupa'daki dengeleri değiştirecek hem de Lehistan'ın Rusya karşısında zayıf kalmasına neden olacaktı. Tüm bunlara rağmen Osmanlılar, Kazakları desteklemeye karar vererek, Kazak (Ukrayna) Hatmanı Doroşenko'yu vasal kabul etmişti. Ancak Leh Baş Hatmanı III. Jan Sobieski, 1672'de Ukrayna'yı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti

²¹⁴ Hacer Topaktaş, 2012, s. 38.

²¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 133.

²¹⁶ Hacer Topaktaş, 2012, s. 39-41.

Lehistan'ın ilerlemesinden rahatsız olunca 1672'de Kamanice Seferi olarak bilinen sefere çıkmıştı. Bu sefer sonucunda Lehistan için çok büyük öneme sahip Kamanice Kalesi Osmanlılara geçmişti. Sefer sonunda imzalanan Bucaş Antlaşmasına göre; Podolya'nın Osmanlı toprağı olması ve Lipka Tatarlarının Osmanlı Devleti'ne göçüne imkân ve Osmanlı Devleti'ne haraç verilmesi de öngörülmüştü. Antlaşmanın Sejm'de onaylanmaması 1672 Seferi'nden bir yıl sonra tekrar Leh ordusunun harekete geçmesine neden olmuştu. Sobieski komutasındaki Leh ordusu Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerini yenmiş, mücadeleler 1676'ya kadar devam etmiştir. Lehistan'ın Kamanice'yi geri almak için gönderdiği elçi sadece Zurawno Antlaşması'nı 1677'de Osmanlı padişahına onaylatmıştır.²¹⁷

Papa'nın teşviki ile Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan Haçlı İttifakı'na Lehistan da katılmıştır. 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hevesi sonucu çıkılan seferde Lehistan kralı Jan Sobyieski'nin kumandasında sevk edilen müttefik kuvvetleri Viyana önlerinde Osmanlı kuveetlerini bozarak Viyana'yı kurtarmışlardır. *“Bundan sonra Osmanlılarla 1699 senesine kadar Osmanlılarla-Lehliler arasında Boğdan'ın kuzeyinde Kamanice ve Hotin önlerinde muharebeler olmuş, Kamanice'yi ele geçirmek isteyen Lehliler, her defasında mağlûp olmuşlardır. Nihayet on bir madde ve yirmi beş seneliğine yapılan Karlofça Muahede'siyle Podolya ve Ukrayna eyaletleri ve Kamanice Kalesi Lehistan'a terkedilecek, onlar da buna karşılık Boğdan'dan işgal etmiş oldukları yerleri bırakacaklardı. Ayrıca Lehistan'ın her sene Kırım'a verdiği vergi de kaldırılarak, Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında atadığı Boğdan'daki Kazak hatmanının görevine de son verildi.”*²¹⁸

18. asrın başında Avrupa tarihi açısından önemli bir yeri olan Büyük Kuzey Savaşları Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Rusya, Osmanlı Devleti ile 1700 yılında yaptığı İstanbul Antlaşması'yla Azak Kalesi'ni almış olsa da Kerç Boğazı'na hakim olamadığından Karadeniz'deki amacına tam olarak ulaşamamıştır. Çar denizlerdeki şansını Baltık'ta denemeye karar vermiş ve 1697 yılında İsveç tahtına küçük yaştaki XII. Karl'ın oturmasıyla da Çar Petro aradığı fırsatı bulmuştur. Daha önce İsveç'le aralarında birçok nedenden dolayı husumet bulunan Danimarka ve Lehistan da Rusya'nın tabi müttefikleri olarak bu savaşa dahil olmuşlardır. Kısa zamanda yenilgiye uğratacaklarını

²¹⁷ Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), 2015, s. 99-102.

²¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 186-187.

düşündükleri İsveç, önce Danimarka'ya hücum ederek Danimarkalıları barış yapmaya mecbur etmiştir. Danimarkalıları saf dışı bırakan İsveç, seri bir şekilde Lehistan üzerine yürüdü ve burada önemli başarılar kazandı.²¹⁹

Lehistan Kralı II. August Diyet Meclisi'nin de yardımıyla tahtan uzaklaştırıldı ve yerine İsveç Kralı XII. Karl için en uygun aday olan Poznan Voyvodası Stanislas Leszczynski, 1704'te Lehistan kralı ilan edildi. II. August'a son darbeyi vurmak isteyen İsveç Kralı XII. Karl, 1706'da Saksonya'yı işgal ederek burada II. August'a Lehistan üzerindeki haklarından vazgeçmesini öngören bir antlaşma imzalattı.²²⁰

İncelediğimiz kısımda Osmanlı Devleti tarafından Lehistan'a iki adet mektup gönderilirken, dönemin Lehistan kralı II. August'dan Osmanlı tarafına ise altı adet mektup gelmiştir. Bu mektuplardan üçü Sultan III. Ahmed'e, biri Sadrazam Damat Hasan Paşa'ya ve ikisi Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa'ya hitaben yazılmışlardır. 1703 ile 1705 yılları arasındaki ikili ilişkiler dostluk üzerinedir. Lehistan ile yapılacak sınır tespiti Karlofça Antlaşması'ndan sonraya kalmıştır. Bu yüzden Temmuz 1703 tarihinde Kırım Hanı el-Hac Selim Giray Han'dan, Rusya ve Lehistan ile yapılan antlaşmanın sonucu olarak, hududların yeniden tespitinin yapılması gerektiği ve bunun için yetkili komiserlerin tayin olunduğu, sınırların zaman kaybetmeden belirlenmesi istenmiştir. 1703 yılında Sultan III. Ahmed tarafından Lehistan Kralı II. August'a elçi İbrahim Ağa ile beşaret-nâme gönderilerek tahta cülûsu haber verilmiştir.²²¹

Lehistan Kralı II. August'un Osmanlı Devleti'ne gönderdiği mektuplarda Lehistan ve İsveç arasındaki savaştan da bahsedilmektedir. II. August, 4 Ağustos 1704 tarihinde gönderdiği mektupla (tebrik-nâme) ise Sultan III. Ahmed'in cülûsunu kutlamıştır. Lehistan Kralı II. August, İbrahim Ağa'nın getirdiği nâmenin kendilerine ulaştığını, iki devlet arasındaki dostluktan bahsederek III. Ahmed'in tahta çıkışına sevindiklerini; Karlofça Antlaşması'na sadık olduklarını yazmıştır. Düşmanı olan İsveçlilerle mücadelesi nedeniyle bazı hain Lehlilerin kendi aleyhine Kırım Hanı ile işbirliği yaptığını belirterek, bu durumun kendilerini üzdüğünü, onlara yardım edilmemesini isteyip, Kırım Hanı'nın bu konuda uyarılmasını istemiştir. Bir de Büyük

²¹⁹ Hüseyin Özgür Düzeni, 2020, s. 49.

²²⁰ Mustafa Ünver, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2018, s. 31.

²²¹ Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-Makrun Tarafından Leh Kralına Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 62-64.

Kuzey Savaşı'nda düşmanı olan İsveç kralı aleyhine Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Ayrıca aynı nâmede Tatarların Lehistan topraklarından esir almasına üzüldüklerini ve bunların iadesini istemektedir.²²² 4 Ağustos 1704 tarihinde aynı konu ile ilgili Sadrazam Damat Hasan Paşa'ya da bir mektup gönderilerek Kırım Hanı'na aralarındaki ahidnâmenin şartlarına uyulması konusunda uyarı yapılmasını istemiştir.²²³ 14 Mart 1705 tarihinde Lehistan Kralı II. August, Sultan III. Ahmed'e nâme göndererek İsveçle olan savaşta bazı Lehlilerin huzursuzluk ve karışıklık çıkarmak istediğini, dostluğa binaen bunların himaye edilmemesini ve Kırım hanının da tenbihlenmesini istemiştir.²²⁴ Kralı II. August, yeni Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya da aynı konu ile ilgili bir mektup gönderek, barışın korunması için Kırım hanının teşvik edilmesini istemiştir.²²⁵ 30 Kasım 1705 tarihinde Lehistan Kralı II. August bu defa, Françeskos Sperenger adlı elçiyle beraber Sultan III. Ahmed'e yeni bir nâme göndermiştir. Mektupta kendisine karşı isyan başlatan âsi Lehliler firar ederek, Osmanlı'ya/Kırım'a sığındığından kral isyancıların iadelerini istemiştir. Boğdan voyvodası ile dost olan Lehistan Kralı II. August onun aracılığı ile padişaha bir de muhabbetnâme tebliğ etmişti. Leh kralı mektubunda hem Kırım hanı hem de Boğdan voyvodasına uyarı gönderilmesini istemiş, olaya karışanları himaye edilmemesini ve Lehistan'ın içişlerine müdahalenin durdurulmasını rica etmektedir.²²⁶ Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya da bir mektup göndererek, Françeskos Sperenger adlı elçinin İstanbul'a gönderildiği ve padişaha arz edilen konuyla ilgili elçinin görevlendirildiği bildirilmiştir.²²⁷ Sultan III. Ahmed Lehistan Kralı II. August'a cevabi bir mektup yazarak, Françeskos Sperenger adlı elçi ile mektubun geldiğini, tercüme edildiğini [bu dostunuza, sadakatinizi bildiren mektubunuz geldi], ülkesindeki muhaliflere yardım ve himaye edilmesiyle ilgili isteğe binaen, Kırım Hanı ve Boğdan voyvodasının tenbihleneceğini bildirip elçiyle bu mektubu yollamıştır.²²⁸

²²² Rikâb-ı Hümâyûn Şehriyârî'ye Leh Kralından Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 83-84.

²²³ Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Leh Kralından Gelen Mektubun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 84-85.

²²⁴ Cânib-i Şehriyârîye Leh Vilâyetinin Kral-ı Atiki Tarafından Gelen Nâme'nin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 104-105.

²²⁵ Devletlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Kral-ı Mezkûreden Gelen Mektubun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 105.

²²⁶ Rikâb-ı Hümâyûn Şehriyârî'ye Leh kralı August-ı Sâni Cânibinden Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 137-138.

²²⁷ Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Leh Kralından Gelen Mektubun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 138-139.

²²⁸ Leh Kralına Mektub, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 139.

Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren, Kuzey savaşlarında zayıf düşen Lehistan'a karşı uyguladığı siyaseti değiştirerek, 18. yüzyıl boyunca, daha önce düşman olarak bildikleri Lehistan'a karşı dosttan daha ziyade himaye edici bir siyaset uygulamıştır. Bunun nedeni Orta Avrupa ile Osmanlı sınırlarına doğru ilerleyen ve büyümekte olan Ruslara karşı sınırlarını güvence altına alınmak istenmesidir.

229

3.2.2. Rusya ile İlişkiler

18. yüzyıl boyunca Kuzey'de, Osmanlı Devleti'ni en fazla uğraştıran dolayısıyla yüzyıl boyunca defalarca savaş açmak zorunda kaldığı devlet Rusya'dır. Rusya'nın (Moskova Knezliği) Osmanlı Devleti ile ilişkileri ticari ayrıcalıklar elde etmek amacıyla 1462'de başlamıştır. Kırım Hanı Mengli Giray aracılığı ile II. Bayezid zamanında Rusya'dan elçi gelmiştir. Dostça ilişkiler kurmak isteyen Rusya'nın isteği olumlu karşılansa da elçinin Rus Çarı'yla Osmanlı Sultanı'nın eşitliğini vurgulayan tavırları tepki çekmiştir.²³⁰ Çünkü Rusya henüz Avrupa ülkesi düzeyinde görülmediği gibi, Kırım'a her sene hediye adı altında haraç vermektedir. Ayrıca Kırım da Osmanlı Devleti'ne bağlıydı. Rusya'ya herhangi bir elçi gönderilmeyerek Kırım Hanlığı aracılığı ile ilişkiler sürdürülüyordu. Kırım Hanları da Rusya'nın Osmanlı Devleti ile olan doğrudan irtibatını istemediğinden iki devlet arasındaki ilişkilerde hanlar birincil rol oynama isteklerini uzun süre devam ettirmişlerdir. Lehistan-Litvanya baskısından dolayı Rusya, Kırım Hanları ile iyi geçinmek zorunda kalıyordu. Kırım Hanı ile sağladığı ittifaktan dolayı Moskova Knezi Osmanlı Devleti'nin müttefiki konumundaydı. 16. yüzyılda Kırım-Rus ittifakı bozulsada Osmanlı'nın güçlü bir Lehistan-Litvanya bloğuna karşı Moskova Knezliği'ni desteklemesine rağmen Moskova'nın Altınordu mirasına sahip olmak istemesi bu durumu değiştirdi. Ayrıca 1547'de "çar" unvanını alan IV. İvan Altınordu Hanlığı'nın yerine kurulan Kazan ve Astrahan hanlıklarının bulunduğu Volga bölgesini kendi yönetimine alma düşüncesindeydi. Kırım Hanları da Altınordu Hanlığı'nı canlandırmak istediğindedi. Bu durum Osmanlı idaresindeki Kefe için tehlikeli olabilirdi. Kırım Hanı Sahip Giray 1551'de Kefe gelirleri üzerinde hak iddia edince, Osmanlı Devleti Sahip Giray'ı hanlıktan alarak yerine Devlet Giray'ı han yaptı. Kırım kontrol altına alındı.²³¹

²²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 189.

²³⁰ Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), Osman Gazi'den Sultan Vahidüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi Cilt:2, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul, 2016, s. 261.

²³¹ Zübeyde Güneş Yağcı, 2002, s. 906-907.

Kırım hanının değişimi Rus Çarı IV. İvan'a istediği fırsatı verdi. Böylece 1552'de Kazan'ı ardından kısa bir süre sonra da 1556'da Astrahan'ı aldı.²³² Bölgedeki Kabartay Çerkezleri ile de irtibata geçerek Terek Nehri üzerinde Terek Kalesi'ni yaptırdı (1567). Diğer taraftan da Terek bölgesine Kazakları yerleştirmek suretiyle Kafkasya'ya uzanmayı da başardı. Artık olan olmuş Rus Çarlığı kurulmuştu. Çar, Volga havzasını tamamen ele geçirmeyi başarmış, sadece Kafkasya'yı değil Karadeniz'in Kuban ağzı ve Azak Denizi çevresini de tehdit etmeye başlamıştı. Bundan sonra Osmanlı Devleti için Rusya sürekli bir düşman halini aldı. Terek Kalesi'nin yapılması Osmanlı Devleti'ni rahatsız etti. Rusya'dan kalenin yıkılmasını istedilerse de Rusya kaleyi yıkmadığı gibi kuzeyden gelen Müslüman hacılara ve tüccarlara problemler çıkardı. Osmanlı Devleti'nin İran'a karşı müttefiki olan Orta Asya hanlıkları da Rusların Mekke'ye giden hac yolunu ve Harezm ticaret yolunu kestikleri için sürekli olarak Osmanlı Devleti'nden yolun açılmasını istiyorlardı.²³³

Osmanlı nüfuzundaki Güney Kafkasya'nın vaziyeti ve yapılan yardım talepleri Astrahan Seferine çıkılmasını gerekli kılmıştır. 1560 yılında Rusya'dan gelen tehlikenin farkına varan Osmanlı Devleti daha önce Sultan I. Süleyman'ın tasarladığı Don'u Volga'ya bağlayacak planı ilk kez 1563 yılında tartıştı ve 1569'da Sokullu Mehmed Paşa bu planı gerçekleştirmek için bir girişimde bulundu. Gerçekleştirilmesi olanaksız olmayan bu plan sayesinde Türkler aşağı Volga'ya ve Hazar'a egemen olabilirler ve İran'ın Semerkand'daki Özbek düşmanlarıyla doğrudan bağlantı kurmayı sağlayabilirlerdi. Ancak Deşt-i Kıpçak'ın birleşmesine engel olma sırası Kırım hanlarına gelmişti. Böylece Devlet Giray'ın kendi topraklarında Osmanlı denetimini artıracak olan bu projeye karşı gösterdiği ilgisizlik ve Rusların taarruzları hem projenin uygulanılmasından vazgeçilmesine hem de seferin kaybedilmesine neden oldu.²³⁴ Sefer, kanal açılmasından önce araştırma yapılamaması, kısa bir zamanda ve sınırlı araç gerek kullanarak sefere geç başlanması ve iklim şartlarının göz önünde bulundurulmaması gibi nedenlerle olumsuz sonuçlanmıştır.²³⁵

²³² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:2, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 479.

²³³ Zübeyde Güneş Yağcı, 2002, s. 906-907.

²³⁴ Donald Edgar Pitcher, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, 3. Baskı, çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 176.

²³⁵ Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 159.

Ruslar 17. yüzyılda dahi ön plana çıkan bir devlet konumunda değildi. Avrupa devletleriyle de önemli bir ilişkileri yoktu. Yine de bu yüzyılda Rusya kalkınmaya, genişlemeye, öte yandan Sibirya'ya doğru yayılmaya başlamıştı. 17. yüzyılın sonunda Ruslarda Karadeniz'e inme hedefi belirmişti.²³⁶ Kazaklar 17. yüzyılda Karadeniz'i bir dolaşma sahası yaparak, Karadeniz'in güvenliğini yok ettiler. 1614 yılında Sinop'u ve 1621'de de Ahyuli'yi yaktılar. 1625 yılında daha da ileri giderek İstanbul Boğazı'nda Yeniköy'ü yağmaladılar. 1637 yılında Azak Kalesi'ni zapt ederek, beş sene ellerinde tuttuktan sonra burayı sadece Rus Çarı'nın emir vermesi ile boşalttılar. 17. asrın ikinci yarısına gelindiğinde Dinyeper Kazak'ları ve Ukrayna, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Lehistan arasında mücadele meydana geldi. Sadrâzam Kara Mustafa Paşa 1678'de büyük bir ordu ile Ukrayna'yı istilâ etti. Çarlık ordularına karşı kanlı savaşlar neticesinde Çehrin'i zapt ve tahrip etti. Bu savaş Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sının ilk gerçek savaşıdır. Ancak Dinyeper Kazaklarının Moskova'ya bağlanması ile Çarlık Rusya'sı Karadeniz'in bütün güney kıyılarını tehdit altına aldı. Ruslar, bütün bunlara rağmen Karadeniz'de Osmanlılara karşı doğrudan taarruza ancak 1695 yılında cesaret edebilmişlerdir.²³⁷ 1678 yılında başlayan savaş 1681 yılında yapılan Bahçesaray Anlaşması ile bitmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti'ne daha önce doğrudan doğruya taarruz edemeyen Rusya, Osmanlı Devleti'nin altı seneden beri savaştığı Kutsal İttifak'a katılarak Osmanlı Devleti'nin dört devletle birden çarpışmasına neden olmuştur. Rusya'nın bu savaşa katılmasının nedeni Osmanlı Devleti'nin devamlı olarak kaybediyor olmasıydı. Sonunda Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiş ve Ruslarla üç sene üzerine mütareke imzalanarak savaşa son verilmiştir.²³⁸ Osmanlı Devleti, uzun görüşmelerden sonra Rusya ile Karlofça Antlaşması'nın devamı sayılan İstanbul Antlaşması'nı 1700 yılında imzalanmıştır.²³⁹

1700'de Büyük Petro imzalanan bu antlaşmaya göre Azak Rusya'da kalırken, Ukrayna'daki Osmanlı nüfuzu sona eriyor ve Rus çarının, Osmanlı padişahı ile eşit bir

²³⁶ Hüseyin Özgür Düzeni, 2020, s. 43.

²³⁷ Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", Belleten, Cilt:12, Sayı: 45, Ocak 1948, s. 397.

²³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, s. 162-164.

²³⁹ Abdülkadir Özcan, Anonim Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 144; Yasemin Nemlioğlu Koca, "18. Yüzyılda Karadeniz'de Rus Deniz Ticareti ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 23, 2017, s. 90.

hükümdar olduğunu kabul ettiriyordu. “*Bu tarih, gerçekte, Osmanlı üstünlüğünün Rus çarı lehine bozuluşu tarihidir.*”²⁴⁰

17. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı-Rus ilişkilerinin çekişmeli bir hal almasının nedeni; Rusya’nın kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı topraklarına saldırması ve Ortodoksların haklarını koruma bahanesiyle ileriki dönemlerde de artan bir kuvvetle Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışmak istemesidir. 18. yüzyıl iki devlet arasındaki ilişkilerin en yoğun olduğu dönemdir. Rusya bu yüzyılda Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Rusya’nın Osmanlı Devleti üzerindeki en büyük hedefi Karadeniz üzerinden sıcak denizlere inmek ve böylece büyük bir Avrupa devleti haline gelmektir. Bu politika Çar Petro tarafından oluşturulmuş ve uygulamaya konulmuştur.²⁴¹

Rusya’ya sınırların tespiti, Lehistan meselesi, Rusların İstanbul’da elçi bulundurması, sınır boylarında kalan halkların durumu, esirlerin serbest bırakılması ve dini serbestiyet gibi konularda 14 maddeden oluşan ilk ahidnâme 1701 yılında verilmiştir.²⁴²

1700 İstanbul Antlaşması’nın imzalanması için İstanbul’a gelen elçi, Rusların Azak Denizi ve İstanbul arasında ticaret gemileri işletmelerine izin veren bir madde koydurmak istemiş, ancak Osmanlı Devleti Karadeniz’in bir iç deniz olduğunu belirterek bu maddenin konmasına müsaade etmemiştir. Çarın Karadeniz’de ticaret izni almakta ısrar etmesinin nedeni ise Avrupa’da kopmak üzere olan İspanya Veraset Savaşı’nın öncesindeki siyasi buhrandı. Çünkü Ruslar, Osmanlı Devleti’nin, Azak Kalesi’ni geri alabilmek maksadıyla bir savaş ilan edebileceğini düşünüyordu. Bu nedenle de Rusya’nın müttefiklerinden yardım görememe endişesi vardı. Çar Petro, Osmanlı Devleti’ni bazı hususi müsaadeler dışında Karadeniz’de Rusların ticaret gemilerinin gezmesine izin vermeyeceğini anlayınca İstanbul’a elçi gönderip Osmanlı Devleti’nin siyasi münasebetleri ve Kerç Boğazı’nda yapılacak kale hakkında bilgi toplamasını istedi. Elçinin niyetini anlayan Osmanlı Devleti de Kerç ve Taman boğazında Azak ve Karadeniz arasını sağlamlaştırmak için kale yaptırmaya başlamıştır. Kırım Hanı Devlet

²⁴⁰ Halil İncalcık, Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl Sempozyumu*, Türk Dışişleri Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu ve Rusya Bilimler Akademisi, Ankara, 1999, s. 34.

²⁴¹ Hüseyin Özgür Düzenci, 2020, s. 44.

²⁴² İlhan Gök, 2019, s. 18.

Giray Han da 1702 yılında padişah II. Mustafa'ya bir mektup göndererek “Moskoflar size karşı savaşa hazırlanıyorlar, denize çok sayıda gemi indirdiler” yazarak Rusların rahat durmadıklarını belirtmiştir. Bu donanma işi Rus elçisi Tolstoy'a sorulunca elçi bunu inkar edip bu donanmanın Azak'ta demirli olan eski gemiler olduğunu, isterlerse bu gemilerin Osmanlı Devleti'ne satılabileceğini söylemiştir. Ancak Rusların Özi tarafında tahkimatı kötü niyetlerine alamet sayılmıştır. Özi Suyu tarafının sınır ucunda kale ve Rusların Azak Denizi'nde donanma yaptırmaları Karadeniz'e çıkmak amacını taşıyordu.²⁴³

Bu çalışmanın sınırları dahilindeki tarihlerde, Rus Çarı Petrus Aleksiyeviç'le Osmanlı idarecileri arasında teati edilen dört adet mektup bulunmaktadır. Osmanlı tarafından Çar Aleksiyeviç'e yazılan mektuplardan bir tanesi Haziran 1703 tarihinde Sultan II. Mustafa, diğeri ise zamanın sadrazamı Rami Mehmed Paşa'ya aittir. Sultan II. Mustafa nâme-i hümayûnunda, muahedenâmenin imzalanmasından beri geçen zaman içinde yapılan antlaşma şartlarına uyulmadığını, Özi civarında kale, Azak, Taygan ve varoşunda da gemi inşa ettirildiğine dair haberler geldiğini, yapılan sulh anlaşması ve dostluk gereğince bu durumun düzeltilmesinin gerektiği ve bu konu ile ilgili Müteferrika Mustafa Ağa'nın görevlendirildiği bildiriliyordu.²⁴⁴ Sadrazam Rami Mehmed Paşa'nın Çar Petrus Aleksiyeviç'e yazdığı 28 Haziran 1703 tarihli mektubunun içeriği de padişahla aynı konudaydı: Karadeniz'in idaresinin padişaha ait olduğunu söyleyerek, yapılan antlaşmaya uymalarını tembihliyordu²⁴⁵

Sutan Mustafa'dan sonra Osmanlı tahtına geçen Padişah III. Ahmed tahta geçtiği vakit, cülûsunu tebliğ için Ekim 1703 tarihinde Rus Çarı Petrus Aleksiyeviç'e bir beşâret-nâme mektubu göndermiştir. Müteferrika Mustafa Ağa ile gönderdiği nâmede bu durumla ilgili olarak iki devlet arasındaki barışın korunması gerekirken, Özi Nehri tarafında sınırın son noktasında bir kale ile Azak, Taygan ve varoşunda gemi inşa edilmesinin antlaşmaya ters olduğunu belirttikten sonra, gemi yapılmasının neden gerektiği sorulup “*Karadeni(z) bi'l-küllîye kabza-i tasarruf-ı hüsrevânemizde olub kimesnenin alakası olmamağla ahidnâme-i hûmâyûn muktezasınca (â)herden bir kayığın Karadeniz'e çıkmasına mesâğ*

²⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, XVIII. Yüzyıl Cilt:4/2, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, s. 175-177.

²⁴⁴ Moskov Çarı'na Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 8-11.

²⁴⁵ Moskov Çarı'na Mektup, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 11-14.

olmayub” yazılarak Karadeniz’in bir Türk denizi olduğu vurgulanmıştır.²⁴⁶ Rus Çarı Petrus Aleksiyeviç de karşılık olarak Padişah III. Ahmed’in cülûsunu tebrik etmek maksadıyla bir tebrik-nâme mektubu yazmıştı. Rus Çarı Petrus Aleksiyeviç’in gönderdiği, 25 Kasım 1704 tarihli cevabi nâmede öncelikle III. Ahmed’in cülûsunu tebrik etmiş ve 30 yıllık sulhe uyacaklarını taahhüt etmektedir. Ancak mektubu getiren elçi Mustafa Ağa’yı yeni fethettikleri Narve Kalesi’nde alıkoyduklarını yazmıştı. Gerekçe olarak ise (İsveçle) savaşta olmaları dolayısıyla savaştan zafer elde edip dönünceye kadar çok zaman geçeceğini göstermektedir. Ayrıca Sultan’ın isteklerinin başvekil ve devlet adamlarıyla görüşüldükten sonra, cevap mektubunun yazıldığını ve elçiyle gönderileceğini yazmıştır.²⁴⁷

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında kesin sınır anlaşması imzalanmadan önce iki geçici anlaşma imzalanmıştır. Bu geçici anlaşmalardan birincisi 1704 Ekim tarihli ve Rus komiseri ile Osmanlı komiseri Mehmed Efendi iki imparatorluk arasındaki sınırı Suliva Nehri sınır olacak şekilde belirlemişlerdi. İkinci anlaşma ise 22 Ekim 1705 tarihli ve bu anlaşmaya göre Dinyeper Nehri doğuda değişmez sınır olarak kabul edilmiştir.²⁴⁸

1705 yılındaki Osmanlı-Rus sınırının tespitinden sonra Nogaylı Mustafa Ağa’nın İstanbul’a döndüğü tarih olan 24 Kasım 1704’ten, 1706 yılına kadar iki ülke arasındaki ilişkilerde herhangi bir gelişme olmamıştır. Bu sürede her iki ülke de sınırdaki kalelerini güçlendirip, yeni kaleler inşa etmeye devam etmişlerdir. Rus Çarı Petro donanmasına yeni gemiler eklerken, Osmanlı Devleti ise her yıl düzenli olarak Karadeniz’e gönderdiği donanmasıyla güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.²⁴⁹

18. yüzyılın başında Osmanlı Devleti’yle Rusya arasında yeni bir savaş başlatan durum ise İsveç Kralı XII. Şarl’ın, Rus Çarı I. Petro’dan kaçıp Osmanlı Devleti’ne sığınmasıdır. Bu olay Osmanlı-Rus ilişkilerini olumsuz etkilemiş, 1711’de iki devlet arasında meydana gelen Prut Savaşı Osmanlı Devleti lehine sonuçlanınca aynı isimle bir

²⁴⁶ Moskov Çarı’na Cülûs-ı Hümâyûn-ı Müş’ir ve İnşâ Olunan Sefâin ve Muhaddes-i Kal’a Ref’ine Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 36-39.

²⁴⁷ Cânib-i Hümâyûn Şehriyârî’ye Moskov Çarı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 105-107.

²⁴⁸ Joseph von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi Cilt:13, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1986, s. 63.

²⁴⁹ İsmail Bülbül, Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy’un Faaliyetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Balıkesir, 2007, s. 35.

antlaşma yapılarak, Rusya'nın Karadeniz üzerinden sıcak denizlere inme isteği engellenmiştir.²⁵⁰

3.2.3. Kalmuklarla İlişkiler

17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kafkasya politikasında karşısına çıkan Kalmuklar, Ruslar tarafından Kalmık, batı kaynaklarında Kalmyk olarak isimlendirilmiştir.²⁵¹ Osmanlı Devleti tarafında Kalmuk adıyla anılan bu hanlık²⁵², Volga Irmağı'nın batı tarafında 1632 yılında kuruldu. Kalmuk (Oyratlar ya da Moğol kökenli budistler) Osmanlıca yazılmış olan belgerde bazen “Çerkes” olarak bazen de “Kalmuk Tatarı” olarak tanımlanmaktadır.²⁵³ Kalmuklar tarihleri boyunca Türklere pek rahat vermeseler de siyasi çıkarları gereği duruma göre Osmanlı Devleti ile de iyi ilişkiler kurmak için çaba sarf etmişlerdir. Ruslarla da siyasi çıkar gereği ilişki kuran Kalmuklara karşı Kazak Hanı Gaib Muhammed Han Osmanlı'yı uyararak, Kalmuk Hakimi Ayuka'nın iki yüzlü olduğunu ve ona karşı dikkatli olunması gerektiğini padişaha gönderdiği bir nâmede bildirmiştir.²⁵⁴

17. yüzyılda Sibiry topraklarında faaliyet gösteren Moskova yönetiminin, bölgedeki bir takım topluluklarla ilişkilerini anlaşma yoluyla geliştirdiğini görmekteyiz. Kalmuklar da Çarlık ile anlaşmaya varıp bağlılık yemini (*şert*) ederek Çarlığa vergi ödemeyi taahhüt etmişlerdi. Bunun karşılığında ise, Kamışlı, İşim, İrtiş, Ob nehirleri boyunca göçebeliklerini devam ettirme ve Tara ile Tomsk şehirlerinde ticaret yapma izni almışlardı. Böylece Kalmuklar aktif olarak Rus dış politikasında yer almaya başlamışlardır. Çarlık için ise Kalmuklarla anlaşmak demek, onların göçebelikleri nedeniyle gelişen savaşçı özelliklerini kullanabilmek demektir. Ayrıca Kalmukların bağlılık yemini ederek Çarlık yönetimi ile anlaşmaları, askeri savunma hatlarının oluşumuna da katkı sağlamıştır. 1673 Şubat ayında Kalmuk Hanı Ayuka²⁵⁵, “şert” denen bağlılık yeminini ederek, Rusya ile 13 maddelik bir anlaşmaya imza atmıştır. Anlaşmanın

²⁵⁰ Hanife Güner, XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus İlişkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2014, s.1.

²⁵¹ Oktay Berber, “Kalmuk Adı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, Avrasya İncelemeleri Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2012, s. 53.

²⁵² Bünyamin Tan, “Mustafa Rahmi'nin Pallas'ın Eserinden Bir Çevirisi: Kalmuk Türkleri”, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 62, 2018, s. 165

²⁵³ M. Akif Erdoğan, “Kalmuk Elçileri Üzerine Osmanlı Arşiv Belgeleri”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt:18, Sayı: 1, Temmuz 2003, s. 111-112.

²⁵⁴ Osmanlı Devleti İle Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992 s. XXVI.

²⁵⁵ Kaynaklarda “Eyüğe” veya “Ayuki” olarak da geçer.

beşinci maadesine göre Kalmuklar, Osmanlı sultanı, İran şahı, Kırım hanı, Azak beyleri, Temrükler, Tabanlar, Besleneyle, Kumuklar ve diğerleriyle hiçbir ilişkide bulunmayacak, onların ordularına insan ve at temin etmeyecekti. Anlaşmanın bu maddesi, Kalmukların askeri gücüne verilen önemi göstermek açısından önemlidir. Yukarıda sayılan devlet ve topluluklarla ilişkilerin önüne geçilmeye çalışılması Kalmukların Rusların dış politikasında farklı grup ve toplulukları kullanma siyasetine iyi bir örnek teşkil eder.²⁵⁶

1670’li yıllarda Kalmukların lideri Ayuka Han bir taraftan Ruslarla anlaşarak Kırım Hanlığına karşı yapılan seferlere katılmakta, bir taraftan da Özbek ve Kazak hanlıklarına akınlar yapmaktaydı.²⁵⁷ Osmanlı ve Kırım Hanlığı’na karşı yapılan başarılı seferler Ayuka’nın Rusya nezdindeki önemini arttırarak, Moğolca konuşan halklar arasındaki itibarını da yükseltti. Tibet’teki Dalay Lama’da onun başarılarını takdir etti.²⁵⁸ Kalmuk savaşçılarının vahşiliği rakip güçler için çok çekici bir unsur oluşturmaktaydı. 1684 yılında Lehistan Kralı Jan Sobieski, Osmanlı Devleti ile yapacağı savaş için Ayuka’yı kendi tabiiyetine çağırdı. Bug ve Dinyeper nehirleri arasındaki bölgeyi Kalmuklara tahsis edeceğini beyan etse de Ayuka teklifi kabul etmeyerek sadece kiralık asker gönderdi. Bu hanlığın gücü Osmanlı Devleti’nin de dikkatini çekti. Osmanlı Devleti Kırım Hanlığı aracılığıyla elçiler göndererek 1683 yılında Ayuka’nın Lehistan’a asker göndermesini engelledi. Bu tarihten sonra Ayuka ve ulusu Osmanlı taraftarı olarak kabul edilmiştir.²⁵⁹

Ayuka’nın devlet hükümdarı olarak dini makamlarca yasal olarak tanınması ise 1690’da Dalay Lama’nın onu bir “han” olarak sayıp ona bir tüzük (statü belgesi) ve han mührü verdiği zaman gerçekleşti. Ancak Çarlık hükümeti Ayuka’yı resmi olarak 1697’de tanımaya başladı.²⁶⁰ Han unvanı alan Ayuka’nın ilk işi Sizyem Han başkanlığında on kişilik bir elçilik heyetini İstanbul’a göndermek olmuştur. Bunun nedeni ise Ayuka’nın

²⁵⁶ Oktay Berber, Kalmuk İstilas ve Türk Dünyasına Etkileri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 98.

²⁵⁷ Ahat Andican, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 190.

²⁵⁸ Mert Çankara, Akak Belgeleri (Aktı, Sobranniye Kavkazskoyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeu) Işığında Çarlık Rusyası’nın İtil Kalmuklarını Kolonileştirme Siyaseti (1800-1812), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2021, s. 18.

²⁵⁹ Ahat Andican, 2009, s. 190.

²⁶⁰ Mert Çankara, 2021, s. 18.

Osmanlı Devleti'ne tabii olmak istemesi ve "han" ünvanının Osmanlı tarafından da onaylanmasını istemesidir.²⁶¹

Ayuka Han'ın yazdığı mektupta dinimiz başka olsa bile müslümanlarla barışıp size kul olmaya bel bağlamışız, sağlığımız yerinde oldukça size kulluk ederiz şeklindeki ifadesi Osmanlı Devleti'nin hanlığını onaylayarak onları kabul etmesini istemesi açısından önemlidir.²⁶²

"Demür-kapu hâricinde ma'hûd Su kulesi kurbuna bir sâye bân nihâde ve henüz gelen Kalmuk ilçisi pâye-i serîr-i a'lâya rûymâl idüp, devlete kulluk itmek üzre kralından getirdüğü ubûdiyyet-nâmesiyle hallâc yayı kadar bir kemân ve mızrak-misâl on aded ok ve sâde köseleden bir tırkeş ve bir yorga bârgîr pîşkeşin arz eyledi. Ol mahalde pâdişâh hazretleri, "Sözlerinde sâbit-kadem olup, kapum kulluğundan yüz çevirmeyüp, Kırım hanlarıyla hoş geçinürler ise dürlü iltifâtıma mazhar olup, murâdları ne ise müsâ'ade iderim" buyurup, kendü ile on nefer âdemine birer hil'at giydirildi." Buna göre Ayuka Han, istenen şartları kabul etmek koşuluyla Osmanlı sultanının kulu olarak kabul edilecekti.²⁶³

1695 yılında Ruslar'ın Azak Kalesi'ni ele geçirmek için harekete geçmeleri üzerine Osmanlı elçilik heyeti Ayuka'yı ziyaret etmiş ve kendisinden asker istemiştir. Getirilen hediyeleri kabul eden Ayuka Han, beş yüz at vermeye razı olmuş, ancak asker vermeyi kabul etmemiştir.²⁶⁴

Bu dönemde Ruslar, Karadeniz'in kuzeyine ve Kafkasya'ya doğrudan müdahale etmek yerine Kazakları ve Kalmukları kullanarak bu bölgeyi siyasi ve iktisadi açıdan istikrarsız bir hale getirmeye çalışmıştır. Kazak ve Kalmuk saldırılarına karşı Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti buradaki halkları korumak için bazı yerlerde kaleler yaptırmıştır. Ruslar 1696'da Azak Kalesi'ni ele geçirince Osmanlı Devleti'nin Kafkaslardaki faaliyetleri artmıştır. Osmanlı Devleti hem Rusların hem de Kazakların Karadeniz'e çıkışlarını engelleyebilmek adına Azak Denizi kıyısındaki önemli yerlerde kaleler yaptırmıştır. Böylelikle Osmanlı, Rusların bölge ile olan temasını en aza indirmek

²⁶¹ Ahat Andican, 2009, s. 190.

²⁶² Nihal Metin, 2014, s. 106.

²⁶³ Nazire Karaçay Türkal, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 1454.

²⁶⁴ Ahat Andican, 2009, s. 191.

için Azak Kalesi'ne giden ticaret yollarına sıkı bir denetim getirmiştir. Kazak ve Kalmuk saldırılarına karşı bölge halkını askeri açıdan desteklerken, saldırıların önlenmesi için Rusya üzerinde diplomatik bir baskı oluşturmuştur.²⁶⁵

Ruslar Azak Kalesi'ni alınca Ayuka Han, Rusya'ya yönelmiştir. 1700'lü yıllara gelindiğinde Ruslar'dan istediği çıkarları sağlayamayınca bu defa da Ayuka Han Osmanlı Devleti'ne yönelerek, Başkurt kavmi ile ittifak yapıp, Ruslara karşı mücadele edeceğini bildirdiğinde, Osmanlı bu durumu hoşnutlukla karşılayarak Kalmuk elçilerine hürmet göstermiştir. Bu olumlu hava üzerine Ayuka Han, Pehlivan Kuli adlı elçiyi İstanbul'a göndererek Kırgızların ve Ustokların Rus baskısından kurtarılmaları için Osmanlı'dan yardım istemiştir.²⁶⁶

Dönemin Rus kaynaklarına göre 40000 civarında savaşçıya sahip olan Ayuka Han, Kalmuk savaşçılarının vahşiliği sebebiyle, rakip güçler için çok çekici bir unsurdur.²⁶⁷ Bu nedenle Kalmuklar Osmanlı Devleti için de çok önemli bir unsur olmuş ve bu hanlığın savaşçı özelliklerinden yararlanma yoluna gidilerek ikili siyaset izlemesi hoş görülmüştür. Çünkü Kalmukların kontrol altına alınmasıyla, bu hanlığın Özbek ve Kazak hanlıklarına akınları, Kırım Hanlığı'na karşı yaptığı seferler, Rusya ile işbirliği yaparak Osmanlı topraklarına zarar verilmesi ve sınırlarda meydana gelebilecek sorunların önüne geçilebilecekti.²⁶⁸

Bu çalışmada incelenen kısımda Kalmuk Hanlığı ile ilgili olarak iki mektup vardır. Biri 1703 yılında Kalmuk Hanı Ayuka Han'ın Padişah III. Ahmed'e gönderdiği mektuptur. Diğer mektup ise Sadrazam Kalaylıkoz Hacı Ahmed Paşa tarafından Ayuka Han'a cevap olarak yazılmıştır. Ayuka Han 1703 yılında İstanbul'a ulaşan elçisi İş Mehmed Ağa aracılığıyla "Ubûdiyetnâme" göndermiştir. Bu nâme ile III. Ahmed'in cülûsunu tebrik edip: "Eğer beni tekrar kulluğa kabul ederseniz dostunuza dost düşmanınıza düşman olup, eskisinden daha çok çalışarak hizmetinizde elden geldiği kadar kusur etmeyeceğiz" diyerek sadakatlerini bildirmişlerdir.²⁶⁹ Talebi olumlu karşılanan Kalmuk Hanı Ayuka'ya 8 Kasım 1704 tarihinde Sadrazam Kalaylıkoz Hacı

²⁶⁵ İsmail Bülbül, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kuban Boyunda Siyaset, Etnik Yapı ve İktisat", Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, 2017, s. 83.

²⁶⁶ Ahat Andican, 2009, s. 191.

²⁶⁷ Ahat Andican, 2009, s. 190.

²⁶⁸ Oktay Berber, 2014, 114.

²⁶⁹ Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrun'a Hâlâ Kalmak Hâmı Olan Ayuka'dan Gelen Ubudiyyet-Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 89-90.

Ahmed Paşa tarafından yazılan ve yine Kalmuk elçisi İş Mehmed Ağa ile gönderilen mektupta, cülûs münasebetiyle yazdığı mektubunda sadakat ve bağlılıklarını bildirmesinden memnuniyet duyulduğu, Kırım Hanlığı'na ülkelerinin yakın mesafede olmasından dolayı eskiden olduğu gibi Kırım hanı ile dostluklarının devam edip daha da geliştirilmesi istenmiştir. Ayrıca sadrazam bu nâmede Kırım ile aralarında meydana gelen iyi hallerden padişahın da haberi olduğunu Kırım tarafından adamlarını eksik etmemesini ve aradaki dostluğun güçlendirilmesine önem verilmesini istemiştir.²⁷⁰

Kalmuklar Çarlık Rusyası ile doğrudan Osmanlı Devleti ile ise daha dolaylı şekilde ilişki kurmuşlardır. Kalmukların en güçlü yöneticisi olan Ayuka Han döneminde özellikle gündün güne güçlenen Çarlık Rusya'sına karşı belki bir tedbir olması düşüncesiyle Osmanlı Devleti'nin idarecileriyle daha sık temas edilmeye gayret edildi.²⁷¹

Kalmuklar Rusya'nın bir takım menfaat vaad etmesi ile 1708 yılında Ayuka Han tarafından imzalanan antlaşma ile Çar'a sadakât ve bağlılıklarını bildirdiler. 1710 yılında ise yine Ayuka Han tarafından imzalanan yeni bir antlaşma ile Rusya tabiiyetine girdiler.²⁷²

3.3. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Orta ve Batı Avrupa Devletleriyle İlişkileri

Coğrafi konumu gereği Osmanlı Devleti kurulduğu dönemden itibaren, hem fetih politikası gereği hem de Osmanlı sahasının ticaret güzergahlarına yakın olması dolayısıyla pekçok devletlerle ilişkiler geliştirmesi gerekmişti. Özellikle Orta Avrupa hakimiyeti konusunda, Avusturya ile yüzyıllarca savaşmak zorunda kalınmıştı. Akdeniz'den ticarî çıkar sağlayan devletlerle ise, siyasî münasebetlerin yanısıra, ticaret antlaşmaları yoluyla yakın ilişkiler içinde bulunulmuştur.

3.3.1. Fransa'yla İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Fransızlar arasındaki siyasi ilişkiler ilk olarak Kanuni Süleyman döneminde başlamıştır. Niğbolu Seferi'nde bir grup Fransız askeri bulunsa da bu iki devletin birbirilerini tanıması yahut düşmanca tavırlar sergilemesi için bu sefer çok

²⁷⁰ Kalmak Hânı Ayuka Hân'a Mektub Ki Fî 10 B Sene 1116 Sa'âdetlü Devletlü Sadr-ı A'zam Hazretleri Tarafından Yazılmışdır, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 90-91.

²⁷¹ Oktay Berber, 2014, 114.

²⁷² M. Sadık Bilge, Osmanlı Devleti ve Kafkasya, 1. Baskı, Eren Yayınları, İstanbul, 2005, s. 98.

yeterli değildir.²⁷³ İki ülkenin birbirinden uzak coğrafyalarda oluşu ve de aynı dine mensup olmamaları gibi nedenler 1525 yılına gelene kadar siyasi ilişkilerin önüne geçmiştir.²⁷⁴ 16. yüzyılın ilk yarısında başlayan Osmanlı-Fransız diplomatik ve ticari ilişkiler, bazı anlaşmazlıklar dışında genel olarak iyi yönde olmuştur.²⁷⁵

Avrupa’da Fransa ile giriştiği imparatorluk mücadelesinde başarılı olan, V.Karl (Şarlken), 1519’da Alman - İspanyol tahtına geçmişti. Fransa Kralı I.François (Fransuva)’nın bunu kabullenmemesi nedeniyle ikisi arasında başlayan savaş, Osmanlıların, Avrupa siyasetine ağırlıklarını koyma fırsatı sağladı. Fransuva’nın, Şarlken tarafından yenilgiye uğratılıp esir edilmesi, ardından da İtalya ve İspanya’daki topraklarının işgal edilmesi, Fransızları son çare olarak Osmanlılardan yardım istemeye mecbur bıraktı. Fransuva, Osmanlı Devleti’ni Şarlken’e karşı Avrupa devletlerinin varlığını güven altına alabilecek yegane güç olarak, Osmanlıları görüyordu. Osmanlı ise Avrupa’ya tek bir gücün hakim olmasını önleyebilmek maksadıyla Osmanlı-Fransa ittifakını gerekli görüyordu.²⁷⁶

Fransızlarla Osmanlı Devleti’nin ilişkileri, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan 1533 yılındaki barış anlaşmasından sonra hayli gelişti.²⁷⁷ Fransızlar, Almanlara karşı Osmanlı desteğini sağlayabilmek için harekete geçerek, I. Fransuva’nın 1535 yılında İstanbul’a gönderdiği ilk daimi elçi Jean de la Forest ile, Kanuni adına Sadrazam Makbul İbrahim Paşa arasında Fransa’ya ticari imtiyazlar tanıyan bir ahidnâme imzaladılar. Böylece daha önceki Osmanlı sultanlarının İtalyan devletlerine tanıdıkları ticari imtiyazlar Fransa’ya da verildi.²⁷⁸ İttifak özelliği taşımayan bu ahidnâme daha çok ekonomik ve hukuki boyuttaydı.²⁷⁹

1536 Antlaşması’nın önemli bir özelliği, Kanuni Sultan Süleyman’dan sonraki her padişahla yenilenmesi zorunluluğunu getirmesidir. Yani Kanuni’den sonra başa geçen

²⁷³ Mustafa Cezar, Mufasssal Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Cilt:2, Ankara, 2011, s. 958.

²⁷⁴ Hasan Şahin, “Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı Fransız İlişkileri”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:40, 2009, s. 278.

²⁷⁵ Azmi Süslü, “Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807”, Belleten, Cilt:47, Sayı:185, Ocak 1983, S. 259.

²⁷⁶ Hasan Şahin, 2009, s. 280.

²⁷⁷ Mustafa Cezar, 2011, s. 963.

²⁷⁸ İsmail Soysal, “Türk-Fransız İlişkileri”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:13, 1996, s. 181.

²⁷⁹ Mustafa Cezar, 2011, s. 963.

her padişah isterse antlaşmayı yenileme hakkına sahipti.²⁸⁰ *Osmanlı tebeası Fransa'ya açılmadığından bu muahede daha çok Fransa'nın lehine gelişmiştir. Bu muahede 1581, 1604, 1673, 1679 yıllarında ve 1683 Viyana bozgunundan sonra yenilenmiştir.*²⁸¹ Venediklilere verilen kadar geniş kapitülasyonlara kavuşan ilk Batı ülkesi de Fransa'dır.²⁸²

Fransızlara verilen 1536 tarihli kapitülasyon İbrahim Paşa'nın son siyasi eseri kabul edilmektedir.²⁸³ Hammer bu ahidnâmenin, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının değil, güçlü iktidar sahibi İbrahim Paşa'nın eseri olduğunu savunmaktadır.²⁸⁴ Bu antlaşmayla Osmanlı topraklarına gelen Fransızlara din, vicdan ve ibadet özgürlüğü tanınıyordu. Yani, özgürlükler ilk defa uluslararası bir antlaşma ile garanti altına alınıyordu. Antlaşma iki taraflı gibi görünse de Osmanlı Devleti hukuki ve dini meseleler hakkında herhangi bir talepte bulunmamıştır. Bu nedenle bu antlaşma Fransızlar lehine tek taraflıdır.²⁸⁵

1536'da Osmanlı-Fransız siyasi ilişkilerinin resmen kurulmasıyla başlayan iş birliği, 1543'te Nice şehrine karşı ortak bir deniz harekatı ile geliştiği gibi ünlü Fransız elçisi Gabriel d'Aramon'un faaliyetleriyle daha da güçlendi.²⁸⁶ I. Fransuva ile Şarlken arasında harp devam etmekteydi ve bunun için Fransa'ya yardım ediliyordu. Osmanlı adına Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki deniz kuvvetleri Fransa'ya yardıma gitmiştir. Daha sonra denizden ikinci bir yardımda bu defa Fransa kralı II. Hanri'nin Şarlken ile aralarındaki savaş için 1552 yılında Sinan Paşa kumandasında gerçekleşirken, 1 Şubat 1553 tarihinde yapılan yeni bir ittifakla Fransa Habsburglar'a karşı Osmanlı Devleti'nin desteğini almayı hedeflemişti.²⁸⁷

²⁸⁰ Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:51, Sayı:2, 2002 s. 88.

²⁸¹ Reyhan Şahin Allahverdi, "XVIII. Yüzyılda Edirne'de Ticaret Yapan Fransız Tüccar ve Hukukî Statüleri", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, Temmuz 2012, s. 170.

²⁸² Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1. Baskı, çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, Cilt:1, İstanbul, 2000, s. 427.

²⁸³ Zeki Arıkan, "1536 Kapitülasyonları ve Cumhûriyet İdeolojisi", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:24, Sayı:37, 2005, s. 16.

²⁸⁴ Joseph von Hammer, Cilt:5, 1986, s. 177.

²⁸⁵ Abdurrahman Bozkurt, "Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki Katolikleri Himaye Hakkı ve Bunun Sona Ermesi", Tarih Dergisi, Sayı: 52, İstanbul, 2010, s. 127.

²⁸⁶ İsmail Soysal, 1996, s. 181.

²⁸⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:2, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990, s. 386-381.

Kıbrıs'ın fethi hazırlıkları kapsamında Avrupa'da kurulacak Haçlı ittifakına katılmasını engellemek için 18 Ekim 1569'da Fransa'yla çok kapsamlı bir kapitülasyon antlaşması imzalandı.²⁸⁸ Kapitülasyonların her padişahın kendi inisiyatifine bırakılması ile Sultan III. Murat döneminde 1581'de, Sultan III. Mehmet döneminde 1597 yılında Fransa'ya verilen ahidnâme yenilenmiştir.²⁸⁹ 17. yüzyılın başına gelindiğinde 1604 yılında padişah Sultan I. Ahmed tarafından kapitülasyon antlaşması tekrar yenilenmiştir. Bu antlaşmaya göre Fransa Kudüs ve Katolik tebaa üzerinde yeni imtiyazlar elde etti. 17. yüzyılın ikinci yarısında ise, Osmanlı-Fransız ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise XIV. Luiz'in 1664 Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda Avusturya'nın yanında yer almasıdır ve bu durum Fransa'ya olan güvenin sarsılmasında etkili olmuştur.²⁹⁰

1670 yılında İstanbul'a tayin edilen Fransız elçi Marki Dö Noventel, 1671 yılında Sultan IV. Mehmed'in Edirne'de bulunmasından dolayı oraya gönderildi. Sultan, 1665 Girit kuşatmasında Fransa'nın maddî ve askerî olarak Venedik'e verdiği açık destek nedeniyle ile Fransa'ya dargındı. Bir de 1669 yılında Fransa donanmasının Kandiye muhasarasında Venediklilere yardımı nedeniyle Divân-ı Hümayûn'da Fransız elçisinin yeri Venedik'le sulh yapıldıktan sonra Venedik elçisine verilerek Fransız elçisinin derecesi küçültülmüştü. Böyle bir dönemde elçi ahidnâmenin yenilenmesini istedi. Fazıl Ahmed Paşa ise Fransa'nın Venedik'e bu yardımlarından dolayı ahidnâmenin yenilenmesini engelledi. Osmanlı'nın Fransa'ya karşı yaşadığı güven kaybını Fazıl Ahmed Paşa'nın Fransa elçisi Noventel'e söylediği “*Siz bana mütemadiyen Fransa'nın dostluğundan bahsetmektesiniz; bununla beraber ben hep harp ettiğim yerde kralınızın askerleriyle karşılaştım*” sözleri çok net ortaya koymaktadır. Antlaşmayı yenilemek için Noventel iki defa Edirne'ye gitti ama başarılı olamadı. Noventel bu isteğine ancak 1677 yılında ulaşabilmiş ve ahidnâme yenilenmiştir.²⁹¹

Noventel, Fazıl Ahmed Paşa'dan sonra sadrazam olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadareti zamanında İstanbul'a geldiğinde, Divan-ı Hümayûn'da ağırlanırken, Sadrazam kendisini sedirin altına ve kenar tarafına koydurduğu iskemleye oturtmak isteyince,²⁹² Noventel, iskemlenin yerinin daha önceki yer olmaması nedeniyle buraya

²⁸⁸ Erhan Afyoncu, Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 746-747.

²⁸⁹ Aybars Pamir, 2002, s. 88.

²⁹⁰ Hasan Şahin, 2009, 281.

²⁹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 211.

²⁹² Sevil Gözübüyük, “Osmanlı-Fransa İlişkilerinde Diplomatik Protokol Unsuru Olarak “İskemle”

oturmak istemedi ve buna itiraz etti. Sadrazam iskemlenin yerini değiştirmeyince elçi hediyelerini de alıp geri döndü. Bu olaydan sonra Fransa kralı XIV. Luiz Osmanlı'ya karşı tavrını yumuşatmak zorunda kalmış ve sonraki elçi aracılığıyla yolladığı mektupta, Fransa'nın artık Osmanlı düşmanlarına yardım etmeyeceğini dair garanti verince, antlaşma da yenilenmiştir. Bundan sonra gelen elçiler Fransa'nın çıkarları için çalışmış, 1699 yılında gelen Ferriol adlı elçi, Osmanlı ile Avusturya arasındaki savaşın devamı için çaba sarfetmiştir. Ayrıca 1697 yılında Fransa kralının Avusturya imparatoru ve müttefikleri ile Risvik Anlaşması'nı yapması Osmanlı Devleti'ni yine gücendirmişti. Fransa tarafından, her ne kadar bu antlaşmanın bozulacağına dair teminat verildiyse de artık Fransa'nın Osmanlı'ya destek vermesi için çok geçti. Çünkü, kısa süre sonra İngiltere ve Hollanda hükümetlerinin İstanbul'daki elçileri aracılığı ile Osmanlı ve Avusturya arasındaki savaşı bitiren Karlofça Antlaşması imzalandı.²⁹³

17. yüzyılın ikinci yarısında iyi gitmeyen Osmanlı-Fransız ilişkileri bir ara normalleşse de 18. yüzyılın başında elçi Ferriol'ün devlet teşrifatına uymamasından dolayı tekrar bozulmuştu. Belindeki kılıcını çıkarmamakta ısrar edince II. Mustafa tarafından huzura kabul edilmemiş ve hediyeleri de iade edilmişti. Bu durum iki devletin siyasetini çok etkilemese de elçinin Osmanlı Devleti'ndeki görevi süresince soğukluk devam etti. Ferriol'ün faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni epey uğraştırmıştır.²⁹⁴ Damat İbrahim Paşa'nın sadareti sırasında 1720 yılında Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa'ya gönderilmesiyle, Fransa ile yaşanan bu gergin ortam yerini sıcak bir dostluk havasına bırakmıştır.²⁹⁵

Bu çalışmada incelenen kısımda, Fransa Osmanlı ilişkilerine dair mektup, sadece iki adettir. Biri Padişah III. Ahmed'in tahta cülûsunu bildirmek için Eylül/Ekim 1703 tarihinde Fransa Kralı XIV. Luiz'e gönderilmiştir.²⁹⁶ Diğer mektup ise 1704 yılında Fransa Kralı XIV. Luiz'in, Sultan III. Ahmed'in cülûsunu tebrik için gönderdiği cevaptır. 1703-1704 yıllarında Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerle ilgi olarak, bu iki mektuba yansıyan bir sorun görünmemektedir. Daha önce yapılan kapitülasyon

(XVI.-XVII. Yüzyıllar)", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:5 Sayı:6, 2018, s. 211.

²⁹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 211-215.

²⁹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 1983, s. 203-204.

²⁹⁵ Hüseyin Özgür Düzençi, 2020, s. 89.

²⁹⁶ Françe Pâdişâhı Luiz'e Cülûs-ı Hümâyûn-ı Müş'ir Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 30-32.

antlaşmalarıyla kutsal yerleri koruma ve bakım hakkı Fransızlara tanınmıştı.²⁹⁷ Örneğin 1704 senesinde Fransa Kralı XIV. Luiz'in dönemin padişahı Sultan III. Ahmed'e cülûs tebriği için gönderdiği nâmeğe göre elçi dö Ferriol'ün birkaç seneden beri yaptığı mükemmel girişimler sayesinde uzun zamandır talep ettikleri, ama elde edemedikleri Kudüs-i Şerif'deki Hıristiyanlara özgü ziyaretgahların tamiri ve onarımı konusu ile, Sakız Adası'ndaki bazı Latin kliselerinin geliştirilmesi meselesiyle ilgili, Fransız elçisinin huzura kabul edilmesi ve dinlenmesi Fransız kralını memnun etmiştir. Yazılan mektup gösteriyor ki Fransa kapitülasyon antlaşmaları ile verilen haklarını sonuna kadar kullanmıştır.²⁹⁸

18. yüzyılın ortalarına doğru, Osmanlı-Fransa ilişkileri, Fransa'nın ve Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile olan dış siyasetinin gidişatına göre şekillenmeye devam etti. *"1736-1739 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Avusturya savaşı sonunda iki devlet arasında imzalanan Belgrad Antlaşması'na aracılık eden Fransa, bunu da kapitülasyon antlaşmasına çevirmeyi başardı. 1740 yılında verilen ve 85 maddeden oluşan anlaşmayla kapitülasyonlar artık sürekli hale geldi."*²⁹⁹

3.3.2 Avusturya'yla İlişkiler

Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'nin 1389 Kosova galibiyetinden sonra ilk defa bu devletten rahatsız olarak kendi aralarında oluşturdukları Haçlı seferleri ile Osmanlı'yı durdurmayı amaçlamışlardır. Bu dönemde Haçlı seferlerine asker göndererek yardıma bulunan Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler bunun dışında yok denecek kadar azdır. İki devlet arasındaki asıl ilişki Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile başlamaktadır. Macarlar, Türklerin Rumeli'yi almasından sonra Osmanlı ilerleyişini önlemek adına düşman olarak sürekli Osmanlı Devleti'nin karşısına çıkmıştır.³⁰⁰

16. yüzyılda Avusturya ile yapılan Pavia mağlubiyetinden sonra esir düşen, Fransa Kralı I. Fransuva'yı kurtarmak için, annesi Louise de Savoie, Kanuni'den yardım talep eden bir mektup yazmıştır. Böylece Avrupa siyasetine müdahale için uygun bir neden bulan Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa'ya yardım etmesi için Macaristan engelini

²⁹⁷ Oral Sander, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, s. 90.

²⁹⁸ Rikâb-ı Hümayûn Şehriyârîye Françe Kralı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 93.

²⁹⁹ Reyhan Şahin Allahverdi, 2012, 170-171.

³⁰⁰ Uğur Kurtaran, Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526- 1791), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2006, s. 20-21.

aşması gerekiyordu.³⁰¹ Osmanlı kaynakları bu seferin Fransa'ya yardım amacıyla düzenlendiğini belirtse bile, asıl amaç Macaristan'ı tamamen alıp, Habsburglara karşı bir üst olarak kullanabilmektir. Bu durum da gösteriyor ki iki devlet arasındaki mücadele daha çok Macaristan'a hakim olma kaynaklıdır.³⁰²

Kanuni dönemindeki Osmanlı-Avusturya mücadeleleri üç evrede gerçekleşmiştir.³⁰³ Birinci evreyi kapsayan 1520-1526 yılları arasında Osmanlı akınları iki süper güç arasında tampon görevini gören Macaristan'a yönelik olmuştur. İkinci evreyi Mohaç Meydan Muharebesi'nden sonraki Osmanlı ve Habsburgların Macaristan'daki mücadeleleri oluşturur. 1541 yılına kadar devam eden bu evrede Macaristan tampon devlet özelliğini koruyordu. Macar Kralı Layoş'un varissiz olarak ölmesinden sonra yerine, Erdel Prensi Zapolya Janos getirildi. Alman İmparatoru Şarlken'in kardeşi, Avusturya Arşidükü Ferdinand ölen Macar kralı kayınbiraderi olmasından dolayı Macaristan tahtının veraset yoluyla kendisine geçtiğini iddia ediyordu. Bu nedenle Mohaç Savaşı'ndan sonra Tokaj'da Zapolya'nın ordusunu yenerek Budin'e girdiğinde, Zapolya Lehistan kralına sığınarak, Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemişti.³⁰⁴ Zapolya'nın himaye edilmesi amacıyla, 1528 yılında yapılan bir anlaşma ile Zapolya, tâbi bir hükümdar haline getirilmiştir. 1529 Mayıs'ında sefere çıkan Kanuni teslim aldıktan sonra Macar tahtına Zapolya'yı tekrar oturtmuştur. Budin alındıktan sonra Osmanlı ordusu yol üzerindeki Estergon'u kuşatıp Ferdinand'ın bulunduğu Viyana'ya doğru hareket etmiştir.³⁰⁵

Viyana'nın savunması çok güçlüydü ve hareketin mevsimi çok uygun olmamakla beraber gerekli mühimmatın da olmaması kuşatmayı zorlaştırdı. Bu hareket ile Hristiyan dünyası korkuya kapıldı. Viyana kuşatması yirmi bir gün sürdü ancak şartlar nedeni ile başarılı olunamayınca, kuşatma kaldırıldı.³⁰⁶

1529 Viyana kuşatması Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında, ileriki yıllarda olabilecek savaşların da sebeplerinden birini oluşturmuştur. Bu kuşatmadan sonra

³⁰¹ Nurgül Bozkurt, Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2000, s. 2.

³⁰² Uğur Kurtaran, 2006, s. 28.

³⁰³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:2, 1990, s. 483.

³⁰⁴ Uğur Kurtaran, 2006, s. 28-29.

³⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:2, 1990, s. 483-484.

³⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 330-331.

Macaristan'ın kuzey ve batı bölgeleri dışındaki yerlerde ayrı bir idare kurularak tampon bir bölge oluşturulmuştur. Ferdinand Macaristan üzerindeki emellerinden vazgeçmediğini göstermek amacıyla, İstanbul'a yeniden elçilik heyeti yollayarak Macaristan'ın kendisine bırakılmasını istedi. Bir yandan da, Ferdinand 1532 yılında Budin'i kuşattı, ancak başarısız oldu. Bunu öğrenen Kanuni Sultan Süleyman üçüncü Macaristan seferine (Alman seferi) çıktı. Ferdinand kendisine ait birçok yeri alan Osmanlı ordusu karşısında, daha fazla direnemeceğini anlayınca Osmanlı padişahının isteklerine uygun bir anlaşma yapmayı kabul etmiştir.³⁰⁷

Yapılan görüşmeler sonucunda İstanbul Antlaşması yapılmıştır (23 Haziran 1533). Bu antlaşma ile Avusturya Macaristan'daki Osmanlı varlığını kabul etmiş ve vergi vermek şartı ile Ferdinand'a bağlı Macaristan ile Osmanlı himayesindeki Zpolya'ya ait Macaristan olmak üzere iki Macaristan ortaya çıkmıştır. Antlaşmaya göre Avusturya Arşidükü Ferdinand Osmanlı sadrazamına denk sayılmıştır. Ancak Osmanlı himayesindeki Macaristan'ın başında kral Zpolya ölünce Ferdinand yeniden bu topraklarda hak iddia etmiştir. Böylece Macaristan'ı doğrudan topraklarına katmaya karar veren Osmanlı'nın bu girişimi ile Macaristan toprakları Osmanlıya, Ferdinand'a ve Erdel kralı Sigismud'a ait olmak üzere üç kısma ayrıldı. 1543 yılında Kanuni sefere çıkarak Esterгон kalesi, İstolni-Belgrad'ı alarak Avusturya'yı mağlub etti. Böylece 1547 yılında barış yapılarak, Ferdinand'a bir önceki antlaşmada olduğu gibi sadrazama denk sayılacağı ve ağır vergi şartları kabul ettirildi.³⁰⁸ Ancak Erdel meselesi savaşın yeniden başlamasına neden olduğu için bu antlaşma yalnızca ateşkes niteliğinde kaldı.³⁰⁹ Antlaşma Osmanlı-Habsburg ilişkileri için bir dönüm noktasını oluşturur. Bu olay Kanuni Sultan Süleyman döneminde iki devlet arasındaki ilişkilerin üçüncü ve son safhasını oluşturur. Böylece Macaristan'ın tampon devlet olma özelliğini yitirmesiyle birlikte iki devlet birbirleriyle muhatap olmaya başlayacaktır.³¹⁰

Ölen Macar Kralı'nın eşi İsabella ve oğlu Janos Zigismund'a Erdel hanlığı verilip Lipova'ya gönderilmişlerdi. Zigismund'un naibi Martinuzzi ve Kraliçe İsabella ile

³⁰⁷ Uğur Kurtaran, 2006, s. 30.

³⁰⁸ Nurgül Bozkurt, 1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1994, s. VII.

³⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 340.

³¹⁰ Uğur Kurtaran, 2006, s. 35.

Erdel'i Osmanlı himayesinden çıkarmak maksadıyla 1549 ve daha sonra 1551'de Avusturya Arşidükü Ferdinand'la gizli bir anlaşma yapıldı. Osmanlı padişahı ise bu sıralarda durumun farkında olmasına rağmen, İran seferinde olduğu için bu meseleyle yeterince ilgilenemedi. Ferdinand, Erdel'e taarruz edip hududu geçince Sokullu Mehmed Paşa kumandasındaki ordu buradaki sorunu halletmek için bölgeye gönderildi. Osmanlı ordusunun başarılı taarruzlarından dolayı Ferdinand, İstanbul'a Busbecq adlı elçiyi gönderdi.³¹¹ Ancak, Osmanlı-İran savaşları nedeni ile Amasya'da bulunan Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Avusturya elçisi Busbecq, Sultan Süleyman'la görüşebilmek için 1555'de Amasya'ya götürülmüştür.³¹² Ferdinand, Macaristan'ın kendisine verilmesini önerdiği gibi, kendisinde kalan kısmı için de kırk bin altın vermeyi önerdi.³¹³ İran seferiyle meşgul olmasından dolayı Kanuni, Avusturya elçisi Busbecq'i Amasya'da kabul ederek, sadece altı aylığına bir mütareke yaptı (2 Haziran 1555).³¹⁴ Buna rağmen 1556'da savaşlar yeniden başladı. Sonuç olarak iki devlet arasında 1562 yılında İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Yine de sınırlardaki çarpışmalar devam etmiştir.³¹⁵ Bu barış 1566 yılında bozulmuş Kanuni son seferi olan Zigetvar Seferi'ni tamamlayamadan ölmüş ve yerine geçen oğlu II. Selim İmparator II. Maxmilian ile Edirne Antlaşması'nı yapmıştır.³¹⁶

II. Selim'in saltanat döneminde Avusturya ile ciddi bir anlaşmazlık meydana gelmedi. III. Murad'ın saltanatı döneminde sınır anlaşmazlığı yaşandı ve bu durum karşısında Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ısrarları ile Avusturya'ya savaş açılrsa da uzun süren savaşlar sonunda kesin bir sonuç alınamadı. III. Mehmed tahta geçtiğinde iki devlet arasındaki savaşlar yeniden başladı. 1595 yılında Almanlar, Estegon kalesini ele geçirince sefere çıkıldı. 1596 yılında Eğri'yi alan III. Mehmed, Almanları kuzey-doğu Macaristan'dan attı. 26 Ekim 1596 yılında iki devlet Haçova Meydan Savaşı'nda karşı karşıya geldi ve savaş Osmanlı lehine sonuçlandı.³¹⁷ 13 yıl süren savaşlar sonunda 11 Kasım 1606 yılında yirmi seneliğine Zitvatoruk Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya

³¹¹ Zeynep Karaca, 1699-1739 Osmanlı Avusturya Antlaşmalarına Göre Sınır Tespit Çalışmaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2019, s. 30-31.

³¹² Ogler Ghislain de Busbecq, Türk Mektupları, çev. Hatice Özkan, Özgü Yayınları, İstanbul, 2002, s. 45.

³¹³ Zeynep Karaca, 2019, s. 30-31.

³¹⁴ Uğur Kurtaran, 2006, s. 38.

³¹⁵ Zeynep Karaca, 2019, s. 31.

³¹⁶ Uğur Kurtaran, 2006, s. 41.

³¹⁷ Nurgül Bozkurt, 1994, s. VIII.

göre Avusturya imparatoruna kral yerine çasar (imparator) elkabı kullanılacak ve padişaha denk sayılacaktı. Avusturya'nın elinde bulunan Macaristan'a karşılık imparatorun verdiği senelik otuz bin duka altının kaldırılıp yalnızca bu muahedenin akdinde bir seferliğine mahsus olmak üzere otuz bin duka altının üçte ikisine eşdeğer olan iki yüz bin kara kuruş verilmesi kabul edildi.³¹⁸ Zitvatoruk Antlaşması'ndan 1663 yılına değin iki devlet arasında uzun bir barış dönemi yaşanmıştır.³¹⁹

Uzun süren barış döneminin ardından 1663'de Erdel olayları neticesinde yaşanan S.t Gothard muharebesi, Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa komutasındaki ordunun yenilgisiyle sonuçlandı. 1664 yılında 10 maddeden oluşan Vasvar Antlaşması imzalandı.³²⁰ 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki II. Viyana Kuşatmasına kadar bu anlaşma maddeleri yürürlükte kaldı. IV. Mehmed'in Belgrad'da kalırken, Kara Mustafa Paşa ordunun başında Raab (Yanık) Kalesi'nin fethine gönderildi. Relsülküttab Mustafa Efendi'nin de tahrikiyle, bu kadar kalabalık orduyla önemsiz bir yer olan Yanıkkale'nin fethi yerine Viyana'nın kuşatılması kararı alındı.³²¹ Sadrazamın emri ile Viyana kuşatıldı. Ancak kuşatma devam ederken 12 Eylül 1683 günü Beç (Viyana) önünde yapılan meydan muharebesi kaybedildi.³²² Merzifonlu Kara Mustafa Paşa padişahın fermanı ile idam edildi. Viyana kuşatmasının ardından Papa'nın teşvikleri ile Osmanlı'yı Avrupa'dan atmak için Hristiyan Birliği oluşturuldu. Bu birliğe Avusturya İmparatoru, Venedik, Lehistan ve Rusya katıldı.³²³ 1683 yılında II. Viyana Kuşatması ile başlayıp 1699 yılına kadar Avrupa'da Büyük Türk Savaşları olarak bilinen bu savaşları bitirmek için 26 Ocak 1699 yılında Karlofça Antlaşması imzalandı.³²⁴ İngiltere ve Flemenk, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 16 yıl süren büyük savaşta (1683-1699) aracılık yaparak bu iki devletin savaşı bitirmesini sağlamıştır. Osmanlı devleti ilk defa bu antlaşma ile ilk defa Avrupalı devletlerin aracılığını kabul etmiştir.³²⁵

³¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:3/1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2009, s. 96.

³¹⁹ Nurgül Bozkurt, 1994, s. VIII.

³²⁰ Zeynep Karaca, 2019, s. 35.

³²¹ Abdülkadir Özcan, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:29, Ankara, 2004, s. 246.

³²² Nurgül Bozkurt, 2000, s. 10.

³²³ Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", Türkler, Cilt:9, Ankara, 2002, s. 1377-1378.

³²⁴ Nurgül Bozkurt, 2000, s. 10.

³²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, C. 4/2, 1983, s. 211.

Bundan sonra 1699'da Avusturya ile 20 madde üzerine akdedilen Karlofça Antlaşması'yla beraber 1715 senesinde damat Şehit Ali Paşa'nın Mora'yı Venediklilerden geri aldığı yıla kadar olan 30 seneye yakın bir süre ilişkiler dostça devam etmiştir.³²⁶ Ayrıca Osmanlı sultanlarının Fransa ve İngiltere gibi devletlerin tüccarına tanıdıkları ticaret ayrıcalığından Avusturya'nın da yararlanacağı bir ticaret antlaşması yapıldı.³²⁷

Kalan iki tane mektup Avusturya İmparatoru'nun başvekilinin yerinde olan Carlo Ernesto Arayak tarafından Sadrazam'a³²⁸ yazılmıştır

Hemen Karlofça Antlaşması'ndan sonra Şaban 1115/Aralık 1703 ile Ekim-Kasım 1706 tarihleri arasında, Avusturya Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşız dönemde iki taraf arasında, toplam on dört adet mektup gidip-gelmiştir. Bunlar cülûs bildirim, Avusturya'da İmparator değişimi, elçi tayini ve sınırlarda meydana gelen bazı olaylarla ilgilidir. Bu tarih aralığındaki ilişkiler bazı sınır anlaşmazlıkları dışında, genel olarak dostçadır. III. Ahmed tahta geçtikten sonra bütün dost ülkeler başkanlarına olduğu gibi, Aralık 1703 tarihinde Avusturya İmparatoru Leopoldus'a da cülûsunu bildiren bir beşâret-nâme (nâme-i hümayûn) göndermiştir. Bu mektupta iki devlet arasındaki dostluktan bahsedilip, yapılan barışa uyulmasında kusur meydana gelmedikçe, Osmanlı Devleti tarafından da aksine izin verilmeyeceği taahhüt edilmektedir.³²⁹ Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa'nın Avusturya İmparatoru Leopoldus'a III. Ahmed'in cülûsunu bildirmek için gönderdiği mektubunun içeriği de yine padişahın mektubuyla aynıdır. Mektuplarda sınıra yakın bazı yerlerde yaşanan, sınır ihlalleriyle ilgili de bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, Avusturya'da krala muhalif bir grup Rum'un sınır tecavüzlerinin, Osmanlı sınır valileri tarafından İstanbul'a bildirildiği, bu sebeple sınırların korunması için oralara asker gönderildiği, ahidnâme şartlarına ve padişahın rızasına uymayan, iki devlet arasındaki dostluğa zarar veren kim olursa olsun hakkında gelineceği bildirilmektedir.³³⁰

³²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, C. 4/2, 1983, s. 197.

³²⁷ Halil İnalcık, 2000, s. 237.

³²⁸ Bu mektuplar tarihsizdir. Ancak Avusturya'dan gelen diğer mektupların tarihleri göz önünde bulundurulacak olursa başvekilin yerinde olan Carlo Ernesto Arayak tarafından yazılan mektubun muhatabının Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa olduğu anlaşılmaktadır.

³²⁹ Nemçe Çâsârî'na Cülûs-ı Hümayûn-ı Müş'ir Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 32-34.

³³⁰ Sadr-ı A'zam Hazretlerinden Nemçe Çâsârî'na Mektub ki, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 40-42.

Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa tarafından yine aynı konu ile ilgili Avusturya İmparatoru'nun başvekili Prens Ogniyus'a yazılan mektubun tarihi defterde kayıtlı değildir. Mektuba göre, iki devlet arasındaki sınırlara yakın yerlerde, Avusturya tarafında Rumların tecavüzlerinden bahsedilerek, Osmanlı Devleti'nin kendi tarafına asker gönderdiği yazılmıştır.³³¹ Avusturya İmparatoru Leopoldus'un, Sultan III. Ahmed'e yazdığı cevabî mektubun tarihi 9 Ağustos 1704'dür. Mektupta, III. Ahmed'in cülûs haberini mektubu getiren İbrahim Ağa'dan aldıklarını belirttikten sonra, yollardaki zorluklar nedeniyle İbrahim Ağa'nın dönüşünde gecikmeler yaşanabileceğini düşündüklerinden, cevap mektubunun, aradaki dostluğa uygun olarak Mihâl Talman adlı elçi aracılığıyla gönderildiği yazılmıştır. Cevap mektubunda Avusturya tarafında cülûs haberinin sevinçle karşılandığı, Osmanlı Devleti ile yapılan barışın korunmasının ve devamının arzulandığı bildirilmektedir.³³² 30 Ağustos 1704 tarihinde Avusturya İmparatoru Leopoldus'un elçisi Mihâl Talman ile gönderdiği mektuptan sonra Osmanlı elçisi İbrahim Ağa ile de III. Ahmed'e yine bir cevap göndermiştir. Bu mektubun da içeriği Talma'la gelen mektupla aynıdır.³³³ Avusturya İmparatoru Leopoldus Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa'nın mektubuna da ayrıca bir cevap göndermişti. Mektupta, sınır kalelerine daha fazla asker gönderilmesinin sebebi açıklanmaktadır. Amaç, Macar memleketindeki sınırlarda isyan eden asilerin taşkınlıklarına ve aradaki barışın bozulmasına sebep olacak bir durumun ortaya çıkmasına engel olmaktır. Ayrıca Osmanlı elçisi İbrahim Ağa'nın da konudan haberdar olduğu ve durumu onayladığı belirtilmektedir. Aynı şekilde Avusturya tarafındaki sınırlarda bulunan asker ve idarecilerin de barışın devamını tehlikeye sokacak faaliyetlerden uzak durmaları konusunda uyarıldığına dair teminat verilmektedir. Macaristan'daki isyancıların haklarından gelineceği taahhüt edildikten sonra, ahidnâmeye karşı olanların himaye himaye edilmemesi için sınırlardaki Osmanlı idareci ve ordu zabitlerine emir verilmesi istenmektedir. Diğer konuların ise İbrahim Ağa tarafından İstanbul'a dönünce açıklayacağını yazılıdır.³³⁴

³³¹ Sadr-ı A'zam Hazretlerinden Nemçe Çâsârî'nin Başvekiline Mektub ki, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 42-44.

³³² Rikâb-ı Hümayûn'a Nemçe Çâsârî'nden Gelen Nâme Tercümesidir, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 85-86.

³³³ Taraf-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Nemçe Çâsârî'nden Gelen Nâme Tercümesidir, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 94.

³³⁴ Devletlü Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârî'nden Gelen Mektubun Tercümesidir, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 95-96.

Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa'nın Avusturya başvekili Prens Ogniyus'a yazdığı mektubun cevabı, kendisinin Fransa seferi için ordunun başında olmasından dolayı, yerine bakan Carlo Ernesto Arayak tarafından yazılmıştır. Buna göre diğer mektuplarda bahsi geçen isyancıların zararlı faaliyetlerinin Avusturya askerlerinin müdahalesiyle yakın zamanda ortadan kaldırılacağı ve eskisi gibi devlete bağlanacaklarının Osmanlı sınırındaki yetkililere söylendiği ve isyancıların Osmanlı Devleti tarafından da kabul ve himaye edilmemesinin beklendiği ifade edilmektedir.³³⁵ Avusturya İmparatoru Leopoldus ölünce yerine geçen oğlu Yuzekos, 25 Şubat 1706 tarihinde yazdığı mektubuyla, babasının öldüğünü ve tahta geçtiğini Osmanlı sultanına haber vermiştir. Sultan III. Ahmed'e gelen bu mektupta, sultanın cülûs haberine sevindiğini yazmış ve Sultan III. Ahmed'i tebrik etmiştir. Babasının zamanında sulha [Karlofça] uyulduğunu ve kendisinin de bağlılığının devam edeceğini; Horstoforus İnaçyos Agverend Veral dlı elçiyi sulhun tecdidi için mektupla yolladığını; sınırdaki olayların dostluğu az da olsa sarstığını ama hemen bastırıldığını, bundan sonra da ticarî konularda işbirliğine devam edileceğini yazmıştır.³³⁶ III. Ahmed'in Avusturya İmparatoru Yuzekos'a Ekim/Kasım 1706 tarihinde yazdığı cevabi nâmede ise imparatorun tahta çıkışını tebrik ettikten sınır olaylarıyla ilgili olarak Elçi Horstoforus İnaçyos Agverend Veral tarafından bilgi verildiğini belirterek, barışı ihlal edecek hiçbir duruma asla rıza göstermeyeceklerini taahhüt etmektedir. Bununla beraber Osmanlı tarafından bu meseleyle ilgili gerekenlerin yapıldığını, ancak sınırların bazı yerlerinde Avusturya tarafından barıştan sonra bile "sağlam çardaklar" yapılmasının dostluğa zarar verecek fenalıklara sebep olduğunun gelen elçinin dahi kabul ettiğinin bilinmesini istemetedir. Dolayısıyla bu türden faaliyetlerin ortadan kaldırılması için gayret etmeleri rica edilerek aralarındaki dostluğun son derece sağlam olduğu da vurgulanmaktadır.³³⁷

Bu dönemde yazılan mektuplarda dikkat çeken en önemli nokta her iki devlet tarafından da dostluğun devamının arzulanması ve beklenmesidir. Sınırdaki meydana gelen hadiseler dostluğu biraz da sarsmasına rağmen savaşa dönüşmeden halledilmiştir.³³⁸

³³⁵ Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârının Baş Vekili Yerinde Olan Carlo Ernesto Arayak Tarafından Gelen Mektubun Tercümesidir, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 96-97.

³³⁶ Nemçe Çâsârı'ndan Gelen Nâmenin Suretidir *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 145-146.

³³⁷ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-makrûndan Nemçe Çâsârına Gönderilen Nâmenin Tercümesidir, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 146-147.

³³⁸ Nemçe Çâsârı'ndan Gelen Nâmenin Suretidir *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 145-146.

3.3.3. Venedik İle İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Venedik arasındaki ilişkilerin başlangıcı 1350 yılı civarına kadar uzanmaktadır. 1390 yılında I. Bayezid döneminde, iki devlet arasında ilk ticari sözleşme imzalanmıştır. Siyasi ilişkiler ise ülkeler arası elçilerin gidip gelmesiyle devam ediyordu. “*Bir Venedik listesine göre 1360 Martında Marino Venier ve Leonardo Contarini, Edirne’nin fethinden dolayı I. Murad’ı tebrik için gönderilmişti ve bu olay I. Murad’ın tahta geçmesinden kısa bir süre önce gerçekleşmişti. Venedik’e yollanan ilk Osmanlı elçisi adı bilinmeyen bir çavuştu; 1384 yılının başında ortak düşman olan Cenevizliler’e karşı iş birliği sağlamak amacıyla gönderilmişti. Bunu diğer elçiler takip etti.*”³³⁹ ilk ticari ilişkiler ise 1381 yılında başlamıştır. Ticaret antlaşmaları her padişah değişikliğinde yenilenir ve yeni padişah adına yeni ahidnâme verilirdi.³⁴⁰

15. yüzyılda İstanbul’un fethinden sonra 1454 yılında Venediklilerle barış yapılarak Venediklilere Osmanlı iskelelerinde ticaret yapma hakkı verildi.³⁴¹ Bu barış 1463 yılındaki iki taraf arasında yapılan savaşa kadar sürmüştür. Çünkü ticareti ön planda tutan Venedik çıkarlarına ters düşmediği sürece dostça ilişkiler kuruyor ve el altından Osmanlı Devletine karşı Haçlı Seferleri’ni desteklemekten de geri kalmıyordu. Fatih Sultan Mehmed saltanatında, 1463 yılında başlayan bu savaş 16 yıl sürmüş, 1479 yılında yapılan sulh anlaşması ile son bulmuştur. Bu anlaşma ile “balyos” ünvanıyla Venedik İstanbul’da daimi elçilik hakkını elde ederken, Osmanlı’ya vergi ödemeyi kabul etmiştir.³⁴² Fatih Sultan Mehmed’in vefatının ardından yerine geçen oğlu II. Bayezid, geleneklere göre saltanat değişikliğinde daha önce yapılan barış antlaşmasını Venedikliler ile tekrar yenilemiştir. Yenilenmenin bir sebebi ise Cem Sultan meselesinde, Sultan Bayezid’in Osmanlıya karşı oluşacak Haçlı ittifakının önüne geçme düşüncesidir.³⁴³ İnebahtı Deniz Savaşı’ndan sonra , 1499 yılında ve 1502 yılında Modon Deniz Savaşı’nın ardından İstanbul Muâhedesı imzalandı.³⁴⁴ “*Venedik Cumhuriyeti 1502 anlaşmasından sonra bazı hallerine göz yumulmak suretiyle 1537 senesine kadar otuz beş sene Osmanlılarla hoş geçinmiş ve bilhassa vezir-i âzam İbrahim Paşa’nın*

³³⁹ Maria Pia Pedani, “Venedik”, DİA, C.43, 2013. s. 44.

³⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:1, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s. 228-229.

³⁴¹ Ömer Faruk Yılmaz, 2016, s. 18-20.

³⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 111-124.

³⁴³ Ömer Faruk Yılmaz, 2016, s. 230.

³⁴⁴ Ömer Faruk Yılmaz, 2016, s. 278.

*kendilerine karşı temayülü ve onun yerine gelen Ayas Paşa'nın sulhü bozmuyacak surette mütedilâne hareketi bu hususta müessir olmuştu.*³⁴⁵

Venedik hükümetinin, Sultan I. Selim'in vefatından beri Osmanlı ile münâsebetleri iyiydi. Elçi Marko Meho vasıtasıyla, 1 Aralık 1521'de, eski kapitülasyonlar yenilenerek, otuz maddelik yeni bir ahidnâme gerçekleştirildi. Bu ahidname gelenek olduğu üzere Kanuni Sultan Süleyman döneminde yenilenmiştir. Amaç Rodos üzerine sefere giderken sorun yaşamamak için Venedik'i tarafsız bırakmaktı.³⁴⁶ Bundan sonraki Preveze muharebesinde Venediklilerle müttefik olan Papa ve İspanyol donanmalarına karşı Barbaros Hayreddin Paşa'nın elde ettiği zafer, Venedik'e karşı üstünlüğü pekiştirdi. Venedik hükümeti 1538 muahedesiyle Mora ve Dalmaçya sahilindeki kalelerle, Adalar Denizi'nde Barbaros'un zaptettiği adaları Osmanlılara bıraktığı gibi 300 bin altın tazminatı da kabul etmişti.³⁴⁷ II. Selim zamanında, 1571 yılında Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesinin bir sonucu olarak, Papalık, Malta, İspanya, Venedik ittifakıyla Osmanlı Devleti'ne karşı İnebahtı Deniz Savaşı başlatılmıştı. Ancak Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'e çıktığını öğrenen Venedik olayların kendi aleyhinde cereyan edeceğini anlayınca ittifaktan ayrılarak, 1573 yılında barış anlaşması yapmayı kabul etmişti.³⁴⁸ Barış durumu 1645'teki Girit savaşlarının başlamasına kadar devam etmiştir. 1669'da imzalanan antlaşma ile Girit'i Osmanlı Devleti'ne bırakırken, 1670'de daha önce elde ettiği imtiyazları yeniden kazandığı bir ahidnâme almayı başarmıştır. Bu barış hali ise on beş sene devam etti. Osmanlı Devleti 1683'te Viyana'da büyük bir bozguna uğradığı zaman, Girit meselesi nedeniyle fırsat bekleyen Venedikliler, Papa'nın da telkinleriyle Avusturya İmparatoru ile ittifak antlaşması yaptı. Bir yıl sonra 15 Temmuz 1684'te ise Osmanlılara savaş ilan etti.³⁴⁹

Ayamavra Adası'nı (1685), uzun mücadelelerden sonra da Mora yarımadasını (1685-1690) ele geçiren Venedik donanması, Dalmaçya ve Bosna taraflarında da bazı

³⁴⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 458

³⁴⁶ Joseph von Hammer, Cilt:5, 1986, s. 24.

³⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 459.

³⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 24-25. Ayrıca bknz. Editör Halil İnalcık ve Donald Quataert (Ed.), Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 Cilt:2, 1. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 641.

³⁴⁹ Meryem Kaçan Erdoğan, "1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 2003, s.67.

yerleri işgal etti. Osmanlı Devleti büyük toprak kayıplarına uğradı. 16 yıl süren savaş 26 Ocak 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile sona erdi. Her devlet ile ayrı ayrı sürdürülen görüşmeler sonunda Venedik Cumhuriyeti ile 16 maddeden oluşan bir barış antlaşması yapıldığında, ahidnâmeler de yenilendi.³⁵⁰ Dalmaçya, Mora ve önemli Ege adaları Venediklilere verildi.³⁵¹ Venedik Cumhuriyeti'yle olan münasebetler bundan sonra eskisi gibi sadece ticarî olmaktan çıktı.

Araştırmanın ilgili kısmında Osmanlı Devleti tarafından Venedik'e beş adet mektup gönderilmişken, o dönemin Venedik Doju Alvise Mocenigo tarafından Osmanlı Devleti'ne beş adet mektup gelmiştir. Defterde bulununan bu mektuplardan ikisinin başlığı bulunmamaktadır.³⁵² Bir tanesi 1702 yılında Sultan II. Mustafa'ya, Venedik Doju Alvise Mocenigo tarafından İskayno Yustinian adlı elçinin tayin edildiğini bildirmek için yazılmıştır.³⁵³ Diğerleri III. Ahmed zamanına aittir. Defterde yer alan ve dönemin sadrazamları olan Damat Hasan Paşa ile daha sonra onun yerine tayin olunan, Baltacı Mehmet Paşa tarafından yazılıp, Venedik'e gönderilen mektuplar ise bu araştırmanın sınırları dışında kalmaktadır. Eylül/Ekim 1703 tarihi ile Haziran 1706 yılları arasındaki mektuplara göre, ilişkilerde dostluğun ve barışın devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde elçi tayini, cülûs bildirimi, yapılan ticaret anlaşmaları, tüccarların korunması ve himayesi, dostluğun devamının temenni edilmesi ve daha önce her padişah değişiminde yapılması adet haline gelen ahidnâme yenilenmesi gibi hususlarda iki taraf birbirlerine nâmeler yazmıştır. Eylül/Ekim 1703 tarihinde III. Ahmed'in cülûs haberini vermek için Venedik elçisi Lorenço Sorenço ile Venedik Doju Alvise Mocenigo'ya gönderilen nâme-i hümayûn, bu dönemin ilk mektubudur. Bu nâmede önceki Padişah Sultan Mustafa Hân zamanında da devam eden dostluğun daha da sağlamlaştırılması ve iki devlet arasındaki anlaşma yenileninceye kadar, Osmanlı memleketinde olan tüccarların korunup himaye edilmesi ve samimi dostluğun devamı için gerekenlerin yapılması istenmektedir.³⁵⁴ III. Ahmed'in Venedik Doju Alvise Mocenigo'ya yazdığı bir diğer nâmesinin tarihi defterde kayıtlı değildir. Mektupta, eski elçi Lorenço Sorenço'nun yerine gelen İskayno

³⁵⁰ Meryem Kaçan Erdoğan, 2003, s. 67.

³⁵¹ Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Cilt:1, 3. Baskı, çev. Mehmet Harmanlı, E Yayınları, İstanbul, 2008, s. 276.

³⁵² 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 55, 58.

³⁵³ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 58-60.

³⁵⁴ Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümayûn-ı Şevket-Makrûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 34-36.

Yustinyan'ın elçiliğe kabul edildiğini, ayrıca anlaşmanın yenileneceğini, Osmanlı ülkesinde bulunan tüccarların korunacağını ve anlaşmaya dahil diğer hususların da geçerli olacağını belirtmiştir.³⁵⁵ O dönemin Venedik Doju Alvise Mocenigo da 12 Temmuz 1704 tarihli cevabi mektubunda elçi Mustafa Ağa'dan cülûs haberini aldıklarını yazarak III. Ahmed'in cülûsunu tebrik etmiş, ayrıca tüccarlarının himaye edileceğine dair verilen teminatın kendilerini mutlu ettiğini belirtmiştir. Daha önce iki devlet arasında yapılan anlaşmanın korunmasının gerektiğini ifade ederek, anlaşmanın yenilenmesi hususunu gönderdikleri elçinin padişaha arz edeceğini yazmıştır.³⁵⁶ Venedik Doju Alvise Mocenigo tarafından Damat Hasan Paşa'ya yazılan 12 Temmuz 1704 tarihli mektup, padişaha yazılan mektupla benzer hususları içermektedir.³⁵⁷

Venedik Doju Alvise Mocenigo, Sultan III. Ahmed'e, ertesı yıl 14 Temmuz 1705 tarihini taşıyan yeni bir mektup yazmıştır. Osmanlı sultanının, gönderdiği elçi Mustafa Ağa'dan Osmanlı Devleti'nin barışın devamının istendiğini öğrendiğini yazmıştır. Bunun üzerine Venedik Doju, barış anlaşmasının eskiden olduğu gibi devam edebilmesi için ve barış işinin tamamlanması için Carlo Ruzzini adındaki elçiyi tayin etmiştir.³⁵⁸ Venedik Doju ayrıca Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa'ya yazdığı, 16 Temmuz 1705 tarihli mektupta, sultana yazdığı konuları tekrarlamaktadır.³⁵⁹ Böylece karşılıklı iki devlet arasında yapılan yazışmalardan, her padişah cülûsunda yenilenmesi kanun olan antlaşmanın, 1705 yılında bu göreve tayin olunan elçi Carlo Ruzzini'nin Venedik'i temsilen İstanbul'a gelmesiyle Haziran 1706 yılında yenilendiği anlaşılmaktadır.³⁶⁰

3.3.4. İngiltere'yle İlişkiler

İngiltere ile ilk temas 1396 yılında Macar kralı Sigismund'un kumandasında toplanan Haçlı ordusu İngiliz kuvvetlerin de arasında yer almasıyla başladığı kabul edilmektedir. Lancaster kontu bin kişilik bir kuvvetle bu savaşta bulunmuş ve savaş

³⁵⁵ Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-Makrûn Tarafından Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 61-62.

³⁵⁶ Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şehriyârî'ye Venedik Dojundan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 91-92.

³⁵⁷ Devletlü Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Venedik Dojundan Gelen Mektubun Mefhûmudur, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 92-93.

³⁵⁸ Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-makrûn'a Venedik Dojundan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 121.

³⁵⁹ Devletlü Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Venedik Doju'ndan Gelen Mektubun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 135-136.

³⁶⁰ Venedik Doju ve Cumhûru'na Rikâb-ı Hümâyûn'dan gönderilen Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 136.

Sultan Yıldırım Bayezid'in Niğbolu'daki zaferiyle sonuçlanmıştı. Bundan sonra İngilizlerle direkt bir temas uzun bir süre gerçekleşmemiş, 16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise durum değişmiş ve Sokullu Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı döneminde İngilizler ile ticari ve siyasi ilişkiler başlamıştır.³⁶¹ “*Sokollu, İngiliz Hükümeti'nin temsilcisi William Harborne'e 1579'da İran'la savaşta kullanılacak demir, çelik, teneke ve bakırı sağlamak için verdiği söz üzerine, Fransız ve Venedikliler'in sahip oldukları ayrıcalıklardan yararlanmak üzere gerekli izni verdi.*”³⁶² Harborne, evail-i Rebi'ülâhur '988 (Mayıs 1580) 'de İngilizlerin Türkiye'de serbest ticaret yapmalarını kabul eden ilk ahidnameyi almağa muvaffak oldu.³⁶³ Kraliçe Elizabet, Doğu'da İngiltere ticaretini sağlamak istediğinden, bu emelini gerçekleştirmek için 1581 yılında şark kumpanyasını (Levant Company) meydana getirmişti.³⁶⁴

Bu atlaşmaya kadar İngilizler, Doğu Akdeniz'de Fransız bayrağı altında ticaret yaptıklarından İngiltere'ye verilen bu serbest ticaret izni Fransızları rahatsız etti. Fransızlar bu iznin iptali için çalışmış ve bu iznin iki yıl kadar geri alınmasında başarılı olmuşlarsa da, İngilizler tekrar amaçlarına ulaşmışlardır.³⁶⁵ Mayıs 1580'de imzalanan ilk “Sözleşme”ye göre: İngiliz tüccarlar da Fransız ve Venediklilere verilmiş olan ayrıcalıklara sahip olacaklar, İngiliz ticaret gemileri kendi bayrakları altında Osmanlı sularında dolaşabileceklerdi. Bu ticaret izni verildiğinde henüz İngilizlerin İstanbul'da elçileri yoktu. Bu ayrıcalıklardan hemen sonra, 4 Mayıs 1583 tarihinde İngilizlere İstanbul'da daimî elçi bulundurmak hakkı da verildi. Ayrıca, İngiliz tüccarlarının ticarî ve yargı işleriyle ilgilenmek üzere İskenderiye, Trablusşam, Cezayir, Tunus, Trablusgarb ve Mısır'a konsoloslar göndermeleri kararlaştırıldı.³⁶⁶ İngiltere William Harebone'u elçi tayin ederek 15 Aralık 1582 tarihli nâmesiyle ve kıymetli hediyelerle İstanbul'a göndermiştir. İstanbul'a ilk gelen İngiliz elçilerinin asıl görevleri siyasi olmaktan çok Osmanlı Devleti içindeki İngiliz ticaretini geliştirmektir. Bu elçilerin masrafları da şark ticaret kumpanyasından karşılanıyordu.³⁶⁷

³⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 224.

³⁶² Hasan Şahin, “Şark Meselesi Çerçevesinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Genel Bir Bakış”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:29, 2006, s. 215.

³⁶³ Mübahat S. Kütükoğlu, Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 17.

³⁶⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 224.

³⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 226.

³⁶⁶ Hasan Şahin, 2006, s. 215.

³⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 226-228.

Her ne kadar ilk elçilerin asıl görevleri siyasi olmasa da Tomas Roe adlı elçiyle beraber bu durum değişmiş, artık siyasi olarak da rol oynamaya başlamışlardır.³⁶⁸ “1601 yılında III. Mehmed’in ticarî imtiyazları İngilizler lehine genişletmesi ve bir ahid-nâme ile yıllardır Fransız bayrağı altında ticaret yapan Flandrlar’a, İngiliz bayrağı altında ticaret yapmalarına izin verilmesi, Akdeniz’de Fransa-İngiltere ticarî rekabetini şiddetlendirdi.”³⁶⁹ Bundan sonra İngilizler Osmanlı topraklarında ticari imtiyazlarını daha da genişletmişlerdir. Mesela 1661 yılında Kral II. Şarl’ın nâmesi ve ağır hediyelerle gelen elçi Lord Winchelsea ilk iş olarak Mora’ya ticaret yapmak için gelen İngiliz gemilerinin denetlenmesini engellemek için daha önce yapılan ahidnâmeğe bir madde ekletti.³⁷⁰ 17. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında yapılan ticaret antlaşması, 1676 yılında yenilenmiş ama bu antlaşma maddeler halinde yazılmadığı için madde sayısı net değildir.³⁷¹

17. yüzyılın sonuna doğru İngiltere Karlofça Antlaşması’nın imzalanmasında aracılık ederek ilişkileri daha da öteye taşımıştır. Bu aracılığın nedenlerinden biri de düşmanları Fransa’ya karşı, müttefikleri Avusturya imparatorunu rahatlatmaktır. Fransa her ne kadar bu savaşı devam ettirmek için uğraşsada, İngiltere ve Flemenk (Hollanda) devletleri, Osmanlı Devleti ile Kutsal İttifak arasında 16 yıl süren büyük savaşı bitiren (1683-1699) Karlofça Antlaşması’nın (1699) imzalanmasını sağlamışlardır.³⁷²

Bu antlaşmanın sağlanmasında İngiliz elçisi Lord Paget’in (1692-1702) gayretleri büyüktür. Karlofça Antlaşması’nın imzalanması ikili ilişkileri daha da kuvvetlendirmiştir. Barışın sağlanmasından dolayı İngiltere ve Flemenk hükümdarlarına da teşekkür için nâme-i hümayûn gönderilmiş ve bütün bunlardan anlaşıldığına göre 17. yüzyıl boyunca da ikili ilişkiler dostça devam etmiştir.³⁷³

İngiliz elçileri iki devlet arasındaki ekonomik, diplomatik ve siyasi ilişkilerin selameti için Osmanlı’nın idare yapısını öğrendiklerinden Fransız elçileri gibi devletin işleyişine ters hareketlerde bulunmuyorlardı. Bu da onların devlet nezdinde itibarını arttıyordu. 18. yüzyıla gelindiğinde 1701 senesinde İngiltere ve Fransa arasındaki İspanya

³⁶⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 226-228.

³⁶⁹ Hasan Şahin, 2006, s. 216.

³⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 232.

³⁷¹ İlhan Gök, 2019, s. 19.

³⁷² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 1983, s. 211-212. Ayrıca bkz. Ahdülkadir Özcan, Defterdar Sarı Mehmed Paşa Zübde-i Vekayiât (1066- 1116/ 1656- 1704), Türk Tarik Kurumu, Ankara, 1995, s. 645.

³⁷³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 1983, s. 212.

veraseti nedeniyle meydana gelen savaşta, Osmanlı hükümeti İngiliz donanmasına lâzım olan malzemelerin verilmesine dair Akdeniz'deki memurlarına emirler göndermiştir. Böylece aradaki dostluğun daha da kuvvetlenmesi istenmiştir.³⁷⁴

Daha önce belirtildiği üzere, İngiltere ile ilişkilerin ticari olarak başladığı dönemden itibaren, İngilizler tüccarlarının haklarını korumak için ellerinden geleni yapmışlar ve bunlara aykırı durumların düzeltilmesi için de Osmanlı Devleti'ne çeşitli dönemlerde nâmeler göndermişlerdir. Bu nâmelerin yanı sıra elçileri vasıtası ile de hükümete şikayetlerini bildirmişlerdir.

18. yüzyılın başlarını kapsayan ve incelenen bölümde de yine İngiltere ile yapılan yazışmalar tek taraflı mektuplardan oluşmaktadır ve sadece II. Mustafa döneminin sonlarına denk gelmektedir. Bunlar yine, daha ziyade İngilizlerin tüccar ve elçileriyle ilgilidir. İngiltere Kraliçesi Anna (1702-1714) tarafından İstanbul'a elçi olarak atanan, Sör Robert Sutton, Osmanlı Devleti'ne gelirken ikisi Padişah II. Mustafa'ya, ikisi Sadrazam Rami Mehmed Paşa'ya olmak üzere toplam dört mektup getirmiştir. Ancak bu mektuplara verilen cevaplar defterin ilgili bölümünde yer almamaktadır. Bu dört mektup da iki devlet arasındaki süregelen dostluk sebebi ile ticari ilişkilerde yaşanan problemlerin çözümü için gönderilmiştir. Örneğin, 29 Zilkade 1114/16 Nisan 1703³⁷⁵ tarihinde İngiltere kraliçesi Anna'dan Padişah II. Mustafa'ya yazılan nâmede, 23 sene önce İzmir'de vefat eden bir İngiliz tüccarının 150 bin guruşluk eşyasının zamanın Sadrazamı Kara Mustafa Paşa'nın adamları tarafından sebepsiz yere zapt edildiği; ölen tüccarın varisleri hayattayken böyle bir olayın olduğu, varislerden William Pentlo tarafından bu durumun Kraliçeye bildirildiği yazılıdır. Ayrıca tüccarın oğlu ve zevcesinin haklarını geri almak için İstanbul'a adalet ricasında bulunmaya gidecekleri zaman adı geçen vezir uyarılar yaparak onların şikayetlerine engel olmuştur. İngiliz elçisini dahi dinlemediğini ve kendilerine sadece bir miktar para vermeye razı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Kraliçe mektubunda, ölen İngiliz tüccarın oğlunun, annesi ve kız kardeşi için padişah hazretlerinden adalet istemek ve dilekçe vermek üzere devlet kapısına gitmelerini tavsiye ettiğini, bu konunun ayrıntılarıyla ilgili, elçileri Sör Robert Sutton'a sıkı emir vererek, bu olayın padişaha bildirilmesi sırasında hazır bulunmasını istediğini yazmıştır. Kraliçe

³⁷⁴ İ.Hakkı Uzuçarşılı, "Ondokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk - İngiliz Münâsebatına Dâir Vesikalar", Belleten, Cilt:13, Sayı:51, 1982, s.580.

³⁷⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde bu tarih 1702 olarak kayıt edilmiştir. Ama aynı tarihli padişaha gönderilen nâmede tarih 16 Nisan 1703'tür. Bu nedenle tarihi 16 Nisan 1703 olarak verildi.

padişahın, ölen tüccarın mallarının geriye verilmesini ve adaletin sağlanmasını rica etmektedir. İki devlet arasında olan bu samimi dostluğun artarak çoğalması sebebi ile Osmanlı topraklarında halkının güvende oldukları zaman Osmanlı ülkesinde güzellikle ve iyilikle ticaret yapacaklarının kesin olduğunu bildirmektedir.³⁷⁶ Yine Zilkade 1114/Nisan 1703 tarihinde Sadrazam Rami Mehmed Paşa'ya da bu konu hakkında mektup gelmiş, bu mektupta da yaşanan mağduriyetin giderilmesi istenmiştir.³⁷⁷

Kraliçe Anna Zilkade 1114/Nisan 1703 tarihinde padişaha gönderdiği nâmede ise yine tüccarlarının Doğu Hindistan'da yaşadığı olumsuzlukla ilgili bir şikayette bulunmuştur. Bu durumu tüccarlarının kedilerine bildirdiğini ve İngiliz gemisinin Bengal İskeleyi'nden ticaret için 1700 yılında Osmanlı topraklarından Cidde İskeleyi'ne geldiklerinde, bu iskelenin sorumlusu olan Cidde Valisi Yusuf Bey'in gemiyi güvenli bir şekilde iskeleye davet ettiğini, ancak bir süre sonra gemiyi içindeki mallarla zapt ederek kaptanı, tüccarı ve gemicileri zindana atıp paralarına ve mallarına (275.564 guruş) el koyduğundan şikayet etmektedir. Yusuf Bey'in dostluğa ve insaniyete aykırı hareket ettiğini, hatta korkmadan padişahın kutlu adını kullanarak ile adı geçenleri tuzağa düşürdüğünü sonra da eziyet ettiğini ve geminin kaptanının eziyetten öldüğünü diğerlerinin ise canlarını zor kurtardığını yazmıştır. Elçileri Sör Robert Sutton'un bu meseleden haberdar olduğunu bildirirken, Osmanlı'ya layık bir şekilde adaletin sağlanmasını rica etmektedir. Bu nâmede görüldüğü üzere İngiltere tüccarının tüm haklarını korumakta ve bu nâmede gümrük parasının (16.844 guruş) verildiği belirtilip buna rağmen tüccara bu şekilde davrananlara cezasının verileceğinden şüphe duymadıklarını bildirmektedir. Tüccarların iyi muamele görseler daha gayretli olup Osmanlı toprakları için faydalı olacaklarından bahsederek kabahatli olanların cezalandırılması beklenmektedirler.³⁷⁸ Yine bu konu ile ilgili Kraliçe Anna'nın Nisan 1703 tarihinde Sadrazam Rami Mehmed Paşa'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda,

³⁷⁶ Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye İngiltere Kraliçesi Anna'dan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 51-53.

³⁷⁷ Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine İngiltere Kraliçesi Anna'dan gelen Mektubun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 44-46

³⁷⁸ Rikâb-ı Hümayûn Şehriyârî'ye İngiltere Kraliçesi Anna'dan Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 49-51.

Doğu Hindistan’da ticaret yapan İngiliz tüccarlarının Cidde Valisi Yusuf Bey’den şikâyet ettiğini belirtilmektedir.³⁷⁹

II. Mustafa’dan sonra tahta çıkan III. Ahmet zamanında da elçi Sör Robert Sutton görevine devam etmiştir. Öyleki III. Ahmet dönemine gelindiğinde, Kraliçe Anna’nın ticari ilişkilere ilişkin ve bazı şikayetlerini de kapsayan 18. yüzyılın ilk çeyreğinde padişaha ve sadrazama yazılmış birçok nâme-i hümayûn mevcuttur. Bu nâmelere de dostça cevap verilerek İngiltere ile iyi ilişkiler kurulmaya bu dönemde de devam edilmiştir.³⁸⁰

Nisan/Mayıs 1711 tarihli III. Ahmed’in padişahlığı döneminde İngiltere Kraliçesi Anna’ya yazılan nâme-i hümayûn da yine tüccarlarla ilgili sorunlar ve ahidnâme şartlarının gözetilmesi hakkındadır.³⁸¹

3.4. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Müslüman Devlet, Hanlık ve Özel Statülü İdari Bölgelerle İlişkileri

Tarihi ve kültürel bağlar nedeniyle Müslüman dünyası ile Osmanlılar arasında sıkı bağlar bulunuyordu. Bu ilişkiler, Şîi Safevî Devleti haricindeki [Sünnî] Müslüman devletlerle (Türkistan Hanlıkları) herhangi bir savaş yaşanmamıştı. Daha ziyade Doğu’daki küçük Müslüman hanlıklar, Safevî tehdidi söz konusu olduğunda Osmanlı ile işbirliği dahi yapıyorlardı. Diğer yandan diplomasi denince akla dış ilişkiler gelmekte ise de, Osmanlı idaresinde altında bulunan Kırım Hanlığı ve Mekke Emirliği gibi özel statülü Osmanlı bölgelerinin idarecileri, padişah yahut sadrazamla her konuda mektuplaşarak haberleşiyorlardı.

3.4.1. Kırım Hanlığı’yla İlişkiler

Kırım Batı ve Güney’den Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak Denizi ile çevrili olup, bir çok medeniyete beşiklik yapan bir yarımadadır.³⁸² Coğrafi yakınlık ve stratejik konumu sebebiyle Kırım çeşitli kavimlerin ve devletlerin uğrak yeri haline gelmiş, önemli tarihi gelişmelere de sahne olmuştur. Osmanlı Devleti de coğrafi yakınlık ve stratejik

³⁷⁹ Sa’âdetlü Sadr-ı A’zam Hâzretlerine İngiltere Kraliçesi Anna’dan Gelen Mektubun Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 46-49.

³⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 1983, s. 212.

³⁸¹ Rikâb-ı Hümayûn’dan İngiltere Kraliçesi’ne Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 210-211.

³⁸² Güler Portakal, 2019, s. 18.

konumu nedeniyle Kırım'la çok yakından ilgilenmiştir.³⁸³ Zaten İstanbul'u hakimiyeti altına alan devletlerden neredeyse hepsi İstanbul'un hinterlandı konumunda olan Karadeniz'e hakim olmak istemiş ve bunun için çaba göstermiştir. Osmanlı Devleti de bu devletlerden yalnızca bir tanesidir. Karadeniz'in ve Karadeniz'in kuzeyinin siyasi ve ekonomik önemi İstanbul'un fethinden sonra daha da anlaşılmış ve bu bölge ile ilgili politikalar geliştirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Karadeniz'i hakimiyeti altına almak için yaptığı faaliyetlere bölgedeki siyasi olayların akışı da yardımcı olmuştur. İlk önce Karadeniz'in Anadolu sahillerinin alınıp, sonra 1461 yılında Trabzon fethedilmiştir. 1475 yılında Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Ceneviz'in ticaret kolonisi olan Kefe'nin Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girmesi ile Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti'ne bağlamasının en önemli adımı olmuştu. Bundan sonra kısa zamanda stratejik bakımdan önemli olan Suğdak, Taman, Don nehri ile Kerç Boğazı mansabında bulunan Azak kaleleri ele geçirildi. Kırım yarımadasının iç kesimlerinin yönetimi Kırım hanlarına bırakılmış olsa da sahil kesiminde özellikle Azak Denizi çevresinde Osmanlı düzeni kurularak doğrudan merkezden yönetim yolu seçildi. Bunun nedeni ise Karadeniz'in kontrolünün daha kolay sağlanmak istenmesidir. Osmanlı Devleti Kefe sancağı aracılığıyla Karadeniz'in kuzeyini ve buradan geçen kuzey ticaret yolunu direkt kontrol altına aldı. Osmanlı Devleti için Karadeniz'i egemenliği altına almanın ne kadar önemli olduğu özellikle Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti'ne bağlanması ve Kefe'nin fethiyle daha da ortaya çıkmıştır.³⁸⁴ Kefe'yi aldıktan sonra kıyı şeridi boyunca, eski Ceneviz kolonileri alınarak bu bölgede bir sancak kurulmuştu. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine alınması yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Böylece yarımada Kerç'ten başlayarak Balıktava'ya kadar uzanan sahiller direk olarak Osmanlı'nın kontrolüne geçmiş oldu.³⁸⁵

Fatih Sultan Mehmet Karadeniz ticaretinin emniyeti için çok önemli gördüğü Kırım'ı, iç işlerinde serbest bırakarak askeri kuvvetlerinden yararlanmıştı. Bu sayede bölgelerin kuzey bölgesi emniyet altına alınarak, Osmanlı Devleti'nin de bölgedeki ülkelere karşı aktif bir politika izlemesini sağlamıştır. "Kırım Hanlığı" Ruslar'ın, 17.

³⁸³ Halil İnalcık, "Kırım Hanlığı", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:25, Ankara, 2002, s.448.

³⁸⁴ Zübeyde Güneş Yağcı, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Karadeniz Politikası", Türkler, Cilt:12, Ankara, 2002, s.905-906.

³⁸⁵ TDV İslâm Ansiklopedisi, "Kırım" Cilt: 25, Ankara, 2002, s.449.

yüzyılın sonlarına kadar Karadeniz’e inmelerini engelleyen kuvvet ve Osmanlı Devleti’nin sağ kolu olmuştur.³⁸⁶

Osmanlı Devleti tarafından atanan ilk kırım hanı Mengli Giray’dır. Onun döneminde ilk kez Kırım güçleri Osmanlı Devleti tarafından düzenlenen büyük seferlere katıldılar. 1484’te Akkerman’a yapılan ilk sefer ile batıda iş birliği içerisinde olundu. 1502 yılına gelindiğinde Mengli Giray Han Moskova’yla dostluk siyasetini sona erdirmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken I. Mehmet Giray, babasının yerine hanlığın tahtına geçtikten sonra Moskova Knezliği’ne karşı akınlar başlatmıştır. Bu akınlar sayesinde Ruslar güç duruma düşmüş ve vergi vermek zorunda bırakılmıştır. Mehmet Giray Han, Kazan’ı Kırım’a bağladıktan sonra Astırahan’ı zapt etmiştir. Kazan Hanlığı’nın başına da kardeşi Sahip Giray Hanı geçirmiştir. Giraylar idaresindeki Altın Ordu Hanlığı’nın yaşanan olaylar neticesinde tekrar canlandığı bir anda Mehmet Giray Han rakip Nogaylar tarafından öldürülünce, Osmanlılar tarafından Kırım tahtına eski Kazan Hanı Sahip Giray (1532-1551) geçirilmişti. Bu sürede Osmanlı Devleti’nin Kırım Hanlığı üzerindeki gücü daha da arttırmıştır.³⁸⁷

Sahip Giray, “*Ateşli silahlarla donanmış asker sayısını artırdı ve idari sistemi Osmanlı usulünce merkezîleştirdi.*”³⁸⁸ Gücünü arttırarak ilerlemesi, Osmanlılar’dan Közleve İskeleyi’ni istemesi, Sadrazam Rüstem Paşa’yla üstünlük kavgası endişelere neden olduğundan İstanbul’dan gönderilen Devlet Giray Han onu katlettirerek Kırım tahtına geçmiştir.³⁸⁹

Osmanlı imparatorluğunun Kuzey sınırında bulunan Lehistan Krallığı ve Rus Çarlığı her yıl kendilerine gönderilen tarife gereğince Kırım hanlarına Tiş (Tiyiş) adıyla vergi verirlerdi. Lehistan Kralı her yıl kırk bin ve Rus Çarı da doksan bin kuruş yollardı.³⁹⁰ Devlet Giray’ın hanlık dönemi ve 17.yüzyıl başlarında Rusların karadeniz akınlarına kadar Kırımlılar, Rusları Volga Havzası’ndan uzaklaştırmak için mücadele vermişlerdir. Bu dönemlerde Rus tehlikesine karşı Karadeniz ve Kafkaslarda Kırım Osmanlı ile işbiliği içendeydi. Hanlığı’nın en görkemli zamanını yaşadığı bu devrede Osmanlı müdahalesiyle

³⁸⁶ Güler Portakal, 2019, s. 28.

³⁸⁷ Güler Portakal, 2019, s. 28-29.

³⁸⁸ M. Akif Kireççi - Selim Tezcan, Kırım’ın Kısa Tarihi, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 18.

³⁸⁹ Halil İnalcık, 2002, s. 452.

³⁹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi Cilt:3/2, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 1.

birlikte Kırım Hanlığı'nın iç meselelerle uğraşması, Rusya'nın güç kazanmasına ve 1552'de Kazan'ı işgal etmesine neden olmuştu. Rusya'nın Hazar'a inen bölgeyi tutan Astarhan şehrini zapt etmesi bu bölge için tehlike oluşturdu. Astarhan'ı geri almak ve Don-Volga arasında bir kanal açmak amacıyla Osmanlı yardım gönderdiyse de projenin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Rusların hedefi Akdeniz hatta Kırım yarımadası oldu.³⁹¹

Kırım askerleri, süvari ve piyade olarak sessiz ve ani bir biçimde ilerleyerek asıl ordu için yol açarlardı. Osmanlı ekonomisinin başlıca kalemleri için hayatî öneme sahip olan Kırım Hanlığı stratejik bakımdan Doğu Avrupa'daki Osmanlı seferleri için insan ve malzeme kaynağını sağlayarak imparatorluğun kuzey sınırlarını Ruslara ve Lehistan'a karşı koruyordu. Bozkırdaki düzenli Tatar saldırıları, bu devletleri ve Karadeniz kıyılarını uzun süredir tehdit etmekteydi. Baskınlar, bölgelerden faydalanamayan Rusların ekonomisini zayıflattı. Rusya'nın üç önemli nehrinden ikisi olan Don ve Dinyeper Kırım limanlarında Karadeniz ile buluştuğundan, hem ithalat hem de ihracat için nehir yoluyla mal taşımak mümkün değildi. Osmanlı gücüyle baş edemedikleri müddetçe Rusların, durumu değiştirmek için yapabilecekleri pek fazla bir şey yoktu.³⁹²

İncelediğimiz kısımda Kırım hanlarına gönderilen dokuz adet mektuptan üçü II. Mustafa tarafından Kırım Hanı Selim Giray Han'a yazılırken, III. Ahmed tarafından gönderilen altı mektuptan ikisi Selim Giray Han'a, üçü Selim Giray'ın yerine geçen oğlu Gazi Giray Han'a ve biri ise Gazi Giray Han'dan sonra han olan Selim Giray'ın oğlu Gazi Giray'ın kardeşi Kaplan Giray Han'a yazılmıştır.

Mart/Nisan 1702 ile Mart/Nisan 1707 yılları arasında Kırım Hanlığı ile ilişkilerde olumlu bir hava hakimdir. Nisan 1702 tarihinde Kırım Hanı El-Hac Selim Giray Han'a Sultan II. Mustafa tarafından gönderilen nâmede, Nogaylı ve Bucak tarafının ve Kırım'ın genel işlerinin yürütülmesi, Müslümanlar arasında çıkan ihtilafların yokedilmesi konusunda kendilerine güvenildiğinden bir tane kürk kaftan, bir tane sade kaftan ve bir kılıç ihsan edilip İbrahim ile gönderildiği; ayrıca Müslümanların emniyet ve huzurlarının sağlanması için Kerç ve Taman boğazında inşa olunacak kaleler için yapılacak doldurma işlemi ile oranın güvenli hale getirilmesi istenmiştir. Bunun için başkentten

³⁹¹Güler Portakal, 2019, s. 29-30.

³⁹² M. Akif Kireççi - Selim Tezcan, 2015, s. 16.

Humbaracıbaşı Mimar Osman Efendi ile bina nazırı Mustafa'nın görevlendirilip gönderildikleri de haber verilmiştir. Ancak Humbaracıbaşı Osman Efendi burada keşif yaptığında kale yapılacak yerin kumsal olmasından dolayı temel tutmayacağını bildirince, bu kalenin inşası için gereken çözümlerin bulunduktan sonra yapılması istenmiştir.³⁹³

Bu mektupların tarihinin özellikle 1699 Karlofça Antlaşması, 1700 İstanbul Antlaşması ve 1702 Edirne Antlaşması'ndan hemen sonraya ait olması bakımından çok önemlidir. Kırım Hanlığı'na yazılan mektuplarda Karlofça Antlaşması'dan sonraki sürecin yansımaları bulunmaktadır. Özellikle Rusya ve Lehistan ile olan sınır tespitlerinin yapılmasıyla ilgili Padişah II. Mustafa tarafından Kırım Hanı Selim Giray Han'a yazılan nâme bunu açıkça göstermektedir. Bu dönemde Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasından sonraya kalan Rusya ve Lehistan ile sınırın belirlenmesi işi için de bölgeyi iyi bilen ve tanıyan Kırım Hanlığı'ndan destek alınmıştır. Temmuz 1703 tarihinde Padişah II. Mustafa tarafından Kırım Hanı el-Hac Selim Giray'a gönderilen nâme-i hümayûnda, Lehistan ile yapılan Karlofça Antlaşması ve Rusya ile yapılan İstanbul Antlaşması'nın bir gereği olarak, hududların yeniden tespitinin gerektiği, bunun için yetkili komiserlerin tayin olduğu ve bu işin gereği gibi yürütülmesi istenmiştir. Özi Valisi Vezir Yusuf Paşa'nın her tarafta hazır bulunmasının mümkün ve uygun olmadığı, bunun için hâlâ Yusuf Paşa'nın yanında olan sipahi katibi İbrahim'i yanına bir katip tayin ederek, Leh ve Rus tarafı ile sınırların belirlenmesine için görevlendirilmesi emredilmektedir. Rus tarafı ile sınırların belirlenmesi için görevlilerin tayini istenmiş, hem Lehistanla sınırların belirlenmesi için hem de Azak'ın Kuban tarafının ayrılması için Açıv Kalesi muhafazasındaki Hasan'ın memur edildiği bildirilmiş, sınırların zaman kaybetmeden üç yerden belirlenmesi istenmiştir. Burada Özi Valisi Yusuf Paşa'nın görevi belirlenen sınırlarla ilgili raporu Osmanlı Devleti'ne göndermekti.³⁹⁴ Ayrıca İbrahim Ağa, iki ülke arasındaki sınırı iyi bilen Kırım ve Bucak ahâlîsinden bazılarını da Osmanlı heyetine dahil etmiştir. Osmanlı ve Leh heyeti, sınır tespitine Turla Nehri'nden başlamışlar ve nehir boyunca köy ve kaleler birer birer incelenmişlerdir. Bazen tartışmalara da neden olan incelemeler sonucunda genel hatlarıyla Osmanlı-Lehistan

³⁹³ Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 1-5.

³⁹⁴ Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 14-17.

sınırı belirlenmiş ve buna dair her iki taraf da kendi devletlerine raporlar göndermişlerdir.³⁹⁵

III. Ahmed'in tahta geçişinden sonra Kırım'a ilk gönderilen name-i hümayun, culusun haber verilmesi maksadıyla olmuştur. Mektupta genel olarak III. Ahmed'in tahta geçişi bildirilirken, bunun Kırım'da ilan edilmesi, sultan adına hutbe okutturulması, Kırım'da bulunan kalelerden top atışı yaptırılarak, çeşitli şenlikler düzenlenmesi istenmiş ve Kırım hanına bir samur kaftan gönderildiği yazılıdır.³⁹⁶ Mart 1704 tarihinde Sultan III. Ahmed, Kırım Hanı el-Hac Selim Giray Han'a özellikle sınırların korunmasında, halkın huzurunun sağlanmasında Kırım Hanı'na güvenildiğini ve Nogaylı taifesinin kontrol altına alınıp, güzelce idare olunmasını istediği bir nâme yazmıştır.³⁹⁷ 6 Ocak 1705 tarihine Selim Giray Han'ın ölümü üzerine yazılan name-i hümayunla hanlığın, vefat eden hanın oğlu Gâzî Giray Han'a, Kalgaylığın da kardeşi Kaplan Giray Han'a verildiği bildirilmiştir. Kırım Hanı olan Gâzî Giray Han'a ve kardeşi Kaplan Giray Han'a baş sağlığı dilenmiş ve dünyanın gelip geçici olduğuna ayetlerle vurgu yapılmıştır. Babası ile olan dostane ilişkilerin devam etmesi için iyi dileklerde bulunularak bir kürk, bir kalpak, iki mücevher otağ-ı hümayûn, çok değerli taşlarla süslü kılıfı olan kılıç ihsan edildiği, Kalgay Kaplan Giray için de bir tane kürk ihsan edildiği yazılmıştır. Ayrıca Kırım'ın genel işlerinin güzelce yürütülmesi "Moskov ve Lehlü" ile yapılan antlaşma şartlarına uyulması istenmiştir.³⁹⁸ Ancak Gazi Giray Han sınırları korumada ve halkın sorunlarına çare bulmada yetersiz ve kusurlu davrandığından görevden alınmıştır. Mart/Nisan 1707 tarihinde Kırım Hânı olan Kaplan Giray Han'a Padişah III. Ahmed tarafından bir nâme gönderilerek Gazi Giray Han yerine Kırım Hanlığı'na getirildiği bildirilmiştir. Kalgaylık hizmetini uygun gördüğü birine vermesi istenmiş, iltifatlara layık olduğunu göstermek için bir samur iğne ile dikilmiş kürk, bir samur kalpak, iki mücevher ve mücevher kabızalı kılıç ile değerli taşlarla işlenmiş bir okluk hediye edilmiştir. Bu hususların tebliği ve ulaştırması hizmetinde Mirahur Osman görevlendirilmiştir. Bunların dışında Akıntı Burnu'nda yapılan kalenin eksik kalan kısımlarının gerekli tamirinin bu yıl

³⁹⁵ Uğur Demir, Barış Asrı: Karlofça'dan Belgrad'a (1699-1739) Osmanlı-Lehistan Diplomatik Münasebetleri, Türkiye Polonya İlişkilerinin 600. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Beykoz Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 50.

³⁹⁶ Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûnun, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 27-28.

³⁹⁷ Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 73.

³⁹⁸ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 99-101.

tamamlanması Vezir Mehmed Paşa'ya tenbih edilip, bunun için gerekli kerestenin Çerkes tarafından temin edilerek, Kızıltaş Gölü'nden taşınması işlerinin hanın sorumluluğuna bırakıldığı bildirilmiştir. Kalgaylık hizmetine kim getirilirse kereste nakli işinin ona verilmesi ve keresteyi vaktinde yerine ulaştırması istenmiştir. Görevden alınan Gazi Giray Han'ın da Yanbolu kazasında ikamet etmesi emir ve tenbih olunmaktadır.³⁹⁹

Kırım Hanlığı sadece Rusya ve Lehistan'a karşı Osmanlı Devleti'nin sağ kolu olmamış, İran ve Avusturya ile yapılan savaşlarda da Kırım Hanlığı her zaman büyük hizmetlerde bulunmuştu.⁴⁰⁰

Osmanlı'nın 17. yüzyıldan itibaren güç kaybetmeye başlaması Azak ve Kırım yarımadasını çatışma bölgesi haline getirmişti. Bu bölge üzerindeki mücadeleler 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşına kadar devam etti. Ancak Kırım'ın kaderi 1774 yılında Osmanlı Devleti'nin Rusya ile imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması ile değişti. Bu antlaşma ile Kırım bağımsız oldu. Bu durum Rusya'nın 1783'te Kırım'ı egemenliği altına almasına kadar devam etti.⁴⁰¹ 18. yüzyılın sonunda Kırım Hanlığı'nın zapt edilmesi sonucunda, mal taşımak için kıyılarda görünmeye başlayan Rus gemileri, Osmanlının gücüne büyük bir darbe vurdu.⁴⁰²

Nâme defterlerine baktığımızda Kırım ile olan ilişkilerin diplomatik olarak bir düzen içinde olduğu, hitap şekillerinden de anlaşıldığı üzere hanlara bir muhabbet beslendiği, Kırım işlerinin yürütülmesinde kendilerine güvenin tam olduğu, fakat durum tersine döndüğünde işleyişi sağlamak adına hiyerarşik düzen içinde hân değişiminden çekinilmediği görülmektedir. Örneğin, Mart/Nisan 1707 tarihinde Gazi Giray Han yetersiz ve kusurlu görüldüğünden görevden alınmış, III. Ahmed tarafından Kaplan Giray Kırım Hanlığı'na tayin edilmiştir.⁴⁰³

³⁹⁹ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 149-150.

⁴⁰⁰ Güler Portakal, 2019, s. 30.

⁴⁰¹ Mücteba İlgürel, "Ukrayna Münasebetleri", Belleten, Cilt:60, Sayı: 227, 1996, s.157.

⁴⁰² M. Akif Kireçci - Selim Tezcan, 2015, s. 16.

⁴⁰³ Kırım Hânı Gâzî Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 149-150.

3.4.2. Mekke Emirliği İle İlişkiler

Mekke Emiri tabiri genel olarak Mekke'nin fethinden başlayarak Mekke valilerini, özel olarak da hicri 4., miladi 10. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mekke'yi yöneten şerifleri (Benî Hasen, Hasenîler) ifade ederdi.⁴⁰⁴

“Kudüs-i Şerif, Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere, Yavuz Sultan Selim döneminde, Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Savaşları ile Osmanlı topraklarına katılmıştır.” Yavuz Sultan Selim Kahire'deyken Mekke ve civarını alabilmek için bu bölgeye asker göndermek düşüncesinde olsa da, Şerif II. Berekât Kahire'de bulunan adamlarına onun hareketlerini yakından takip ettirdiği için oğlunu Kahire'ye göndererek Osmanlı'ya itaatini bildirmişti. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonrası Kahire'ye girip Memlûk idaresine son vermesiyle Memlûk toprakları ve nüfuzu altındaki yerler Osmanlı Devleti'ne geçmişti. Bu yerlerden biri de Mekke Emirliği'ydi. Böylece Hicaz, Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu.⁴⁰⁵ Osmanlı Devleti için ayrıcalıklı bir idareye sahip olan Mekke'nin yönetiminden Mekke şerifi sorumludur. İdari olarak Hicaz'ın tamamından sorumlu tutulan Mekke şerifleri berat ile atanırlardı. Geniş maiyete sahip bir mahallî idareci vasfını taşıyan Mekke şerifi, protokolde vezir rütbesindeydi ve hutbede Osmanlı padişahından sonra ismi söylenirdi. Mekke şerifleri Mısır Beylerbeyiliği üzerinden İstanbul ile yazışırldı.⁴⁰⁶

Ayrıcalıklı bir yapı içerisinde önemli yetkilerle donatılmış olan Mekke şerifinin birçok sorumluluk ve görevi vardı. Bu görevler İstanbul'dan gönderilen nâmelerle şerife bildirilir, eksikliğin görüldüğü konularda bu şekilde beyan edilirdi. Bu sorumlulukların başında Hicaz'ı korumak ve halkı himaye gelirdi. Bu koruma ve himayeden özellikle kastedilen Urban adı verilen bedevî kabileleri idare ederek, yağmacılık ve yol kesicilik faaliyetlerinin önlenmesiydi. Örneğin III. Ahmet döneminde Mekke Emiri'ne 1703 yılında gönderilen nâme-i hümayûnda hacıların Urban eşkiyasından korunması için özen gösterilmesi istenmiştir.⁴⁰⁷ Ayrıca hac törenlerinin aksamaması için gayret göstermesi, surrenin ve hububatın adaletli bir şekilde dağıtımını sağlaması, Cidde'de ve diğer

⁴⁰⁴ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Mekke”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:28, 2003, s. 572.

⁴⁰⁵ Feridun M. Emecen, “Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi ve Ebu Nümei”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı:14, 1994, s. 88.

⁴⁰⁶ Hüseyin Özgür Düzeni, 2020, s. 70.

⁴⁰⁷ Emîr-i Mekke-i Mükerrreme Şerifi Said İbn-i Şerif Sa'de Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 30.

limanlarda ticaretin sekteye uğramasına müsaade etmemesi, Mekke ve Kâbe'ye dair işlere tamirat, su yolu inşaatı, temizlik gibi belediye işleri ve Kabe örtüsü ile ilgili uygulamalara nezaret etmesi belli başlı görevleri arasındaydı. Sayılan bu görevler yerine getirilirken şer'-i şerife aykırı iş yapılmaması, yapanların engellenmesi, Cidde veya diğer limanlarda zulüm varsa hepsinin ortadan kaldırılması, vergiler hususunda kimsenin haksızlığa uğramaması, işlerin Osmanlı kanunları üzere devam etmesi telkin edilirdi. Bununla beraber bütün şerifler, ulema ve ihtiyaç sahiplerinin refah ve istirahatına kavuşturulup ihtiyaçlarının sağlanması da şerifin vazifelerindendi. Buna bağlı olarak merkezî hükümet tarafından gönderilen ve surre adı verilen paralar ile deşîşe adı verilen hububat sadakası ve Mısır vakıflarından tahsis edilen buğday halkın ihtiyaçlarının temininde mühim bir yere sahip olmuştur.⁴⁰⁸

17. yüzyılda Osmanlı Devleti Avusturya ve İran ile savaş halindeydi. Bir de Anadolu'da Celali İsyanları ile uğraşan Osmanlı Mekke Emirliği ile fazla meşgul olamamış, emirlik kavgalarıyla yeterince ilgilenememiştir. Bu sırada emir olmak isteyen üç şerif arasında ortak bir hükümet kurulması uygun görülerek I. Ahmet tarafından bu emirlere berat gönderilmiştir. Yine de sorun çözülememiştir. Çünkü hepsi de tek başına başa geçmek isteyince aralarında geçimsizlik böylece devam etmiştir.⁴⁰⁹

18. yüzyılın başlarında, Ağustos/Eylül 1703 tarihi ile Ekim 1706 tarihleri arasında Mekke-i Mükerrerme Emirliği'ne çeşitli konularda nâmeler yazılmıştır. Mekke-i Mükerrerme Emirliği'ne yazılan nâme-i hümayûnların yedisi Türkçe, dördü Arapça iken, ilaveten bir de hatt-ı hümayûn gönderilmiştir. Bu mektuplardan biri cülûs tebliğidir. Ağustos/Eylül 1703 tarihinde Mekke-i Mükerrerme Emiri Said'e yazılan nâmede Sultan III. Ahmed Han'ın cülûsu bildirilmiş, bunun bir merasimle Haremeyn ahâlîsine duyurulması ve hizmetlerine her zamanki gibi devam etmesi istenirken, mektupla beraber bir de hil'at gönderilmiştir. Defterin ilgili kısmında Mekke-i Mükerrerme Emiri tarafından Osmanlı padişahına gönderilen bir mektup bulunmamaktadır.⁴¹⁰

Bu dönemdeki en önemli konu ise emir değişikliği ve yeni emire karşı olanların tepkileri sonucu gelişen olaylardır. Şerif Sa'd 1702 senesine kadar Mekke Emirliği'nde

⁴⁰⁸Tuğba Aydeniz, Osmanlı Devleti'nde Mekke'nin Yönetimi (1517-1617), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 155.

⁴⁰⁹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 43.

⁴¹⁰Emîr-İ Mekke-i Mükerrerme Şerifi Said Bin Şerif Sa'de Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 25-27.

kalarak kendi isteği ile çekilip Mekke Kadısı Mustafa Efendi vasıtasıyla yerine oğlu Şerif Said'i tayin ettirmiş ve kendisine tahsis edilen tekaüd maaşıyla oturmuştur.⁴¹¹ Bu durum bir kısım şerifler arasında hoş karşılanmamış ve emirliğin babadan oğula ırsî şekilde geçmesi çatışmaya neden olmuştur. Bunun üzerine Şerif Sa'd'ın yeğeni Şerif Abdülmuhsin bin Ahmed ibn-i Zeyd, Cidde Paşası'nın yardımıyla amcasının kuvvetlerini yenerek Mekke'yi işgal etmiş ama emirlik kendisine değil hükümetin bir fermanı ile Şerif Abdülkerim bin Mehmed adına gelmiştir (1704 Temmuz). Bu sırada Şerif Sa'd Mekke'den kaçıp Urban'dan topladığı kuvvetlerle Mekke üzerine yürüyerek, Emir Abdülkerim'in kuvvetlerini yenmiş ve emirliği tekrar elde etmiştir. On sekiz gün sonra Şerif Sa'd vefat edince oğlu Şerif Said ikinci defa Mekke Emir'i tayin edilmiştir.⁴¹² Mekke Emiri Said şeriflerin çıkardığı isyan için Mısır'dan bin nefer asker rica etmiş ve bu konu hakkında Padişah III. Ahmed tarafından Ekim 1704 tarihinde Kapıcıbaşı Yusuf ile bir nâme gönderilerek gerekli askerin Mısır'dan gönderileceği ve başlarına bir serdar tayin edileceği ve huzursuzluk çıkarmaya devam edenlerin def edilmesine izin verilip, çıkan fitnenin bitirilmesi istenmiştir.⁴¹³ Ancak Şerifler, Zevi Zeyd ailesinden olan Şerif Sa'd ailesinin emirliği bu şekilde gasp etmesinden dolayı onlara karşı cephe almış olduklarından, Osmanlı Devleti buradaki sıkıntının daha da büyümemesi için emirliği elde eden Şerif Said'den memnun olduğunu beyan etmekle beraber bütün şeriflerin de memnun olacakları Bereketoğulları'ndan⁴¹⁴ Sabık Emir Abdülkerim bin Mehmed'i Ağustos 1705 tarihinde gönderdiği bir nâmeyle Mekke Emirliği'ne tekrar tayin etmiştir.⁴¹⁵ Ağustos 1705 tarihinde Sabık Emir Şerif Said'e de Padişah III. Ahmed tarafından şeriflerle aralarında çıkan anlaşmazlığın yatışması üzerine emirliğin kendilerinden alınıp başkasına verileceği emre uymakta tereddüt yaşamamaları, fitne uyandırmamaya dikkat etmeleri gerektiğini bildiren bir nâme gönderilmiştir.⁴¹⁶

Diğer konular ise Urban eşkiyasının hacılara ve hac yollarına verdiği zararlar ile hacıların korunması için gerekenin yapılmasıyla ilgili Mekke Emiri'ne tenbihler, Surre-i

⁴¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 45.

⁴¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 2011, s. 38.

⁴¹³ Emîr-i Mekke-i Mükerrerme Şerif Saîd Bin Şerif Sa'de Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 74-76.

⁴¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, c. 4/2, s. 38.

⁴¹⁵ Şerif Dâme Sa'de'ye Emet-i Mekke-i Mükerrerme Tevcih Olunduğun Mutazammin Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 107-108.

⁴¹⁶ Sâbika-ı Mekke-i Mükerrerme Emiri Olan Şerif Said Dâme Sa'de'ye Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 108-109

Hümâyûn defterinde yazılı olan para, altın ve hediyelerin Mekke ve Medine halkına adil bir şekilde dağıtımı ve Şam Hac Emirliği ile ilgili konulara dairdir. Örneğin, Eylül/Ekim 1703 tarihinde Padişah III. Ahmed Şerif Said'e nâme göndererek kendilerinden umulan güzel hizmetlere ihsan olarak samur hilat gönderildiği ve hacıların Urban eskiyasından korunması istenmiş, bunların bildirilmesi ve gönderimi için Kapıcıbaşı Mustafa'nın görevlendirildiği yazılmıştır.⁴¹⁷

12 Eylül 1703 tarihinde gönderilen hatt-ı hümâyûnda Şerif Said'in emirliği sırasında Şam Hac Emirliği'nin hak edenlere verilmediğinden ve şerif olanların ihmalleri yüzünden Urban eşkiyası yollardaki hacıların saldırarak bazılarını öldürmüştür. Şam Hac Emiri'nin kötü yönetiminin sebep olduğu olaylar nedeniyle Sultan III. Ahmed'in emriyle bu göreve Osman Paşa getirilmiştir. Osmanlı sultanları için, hacıların ve hac yollarının güvenliği son derece önemli olduğundan Mekke Şerifi Said de bu meseleyle ilgi uyarılmıştır.⁴¹⁸

Şerif Said'den sonra Mekke şerifi olan Emir Abdülkerim'e Ağustos/Eylül 1706 tarihinde Padişah III. Ahmed tarafından yazılan nâme-i hümayûna göre, yeni şerif Harameyn-i Muhteremeyn ahâlisine gönderilen Surre-i Hümâyûn'un dağıtılmasında göstermiş olduğu özen sebebiyle padişahın hayırdusını almış olduğu gibi güzel hizmetlerinden dolayı kendisine bir de hilat hediye edilmiştir. Bu nâme ve hilat'ın gönderimi için Sitancı başı Muhammed görevlendirilmiştir. Eski emir Şerif Sa'de'ye verilen Cidde mutasarrıflığından gelen kırk kese akçeye ilaveten, Cidde öşründen beş kese akçe, onun ölümünden sonra, Şerif Abdülkerim'e ihsan edilmiştir. Ayrıca seyitlerin, şeriflerin, ulemanın, zayıfların ve fakirlerin himayesinde; Şam'dan giden hacıların güvenliğinin sağlanmasında ve Hac hizmetlerinin yürütülmesinde gösterilen özenden memnun olduğu belirtilmektedir.⁴¹⁹

Bundan sonra gönderilen namelerde Hac hizmetlerinin düzenle yürütülmesi, yolların eşkiyadan emin hale getirilmesiyle birlikte Surre Alayı'yla beraber gönderilen paranın defterde yazılı olduğu şekilde dağıtılmasıyla ilgili genel uyarılarla birlikte, devlet

⁴¹⁷ Emîr-i Mekke-i Mükerrreme Şerifi Said İbn-i Şerif Sa'de Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 29-30.

⁴¹⁸ Mekke-i Mükerrreme Şerîfine Hatt-ı Hümâyûn Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 39-40.

⁴¹⁹ Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-makrun'dan Emir Mekke-i Mükerrreme Şerifi Abdü'l-Kerim'e Nâme-i Hümâyûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 142-143.

için dua edilmesi istenmektedir. Mesela Kasım 1703 tarihinde Sultan III. Ahmed tarafından Şerif Said'e gönderilen Arapça mektuba Mekke Şerifi övülerek başlanmış, Surre alayının götürdüğü hediyelerin, Mekke emiri ve Haremeynü's-Şerifeyn şeyhlerinin nezaretinde ihtiyaç sahiplerine özen gösterilerek dağıtılması istenmektedir. "Şüphesiz Allah size emaneti ehline vermenizi emrediyor" ayet-i kerimesi de mektupta hatırlatılmıştır. Surre Alayı ile gönderilen hediyelerin kimlere dağıtılacağı yazılı olduğu Surre defterinde adı bulunanların paraları verildikten sonra, adı defterde kayıtlı olup da bulunamayan kişiler varsa bunların haklarının saklanması ve kayıt altına alınması gerektiği yazılıdır. Oradaki alimlerden, dua ehli kimselerden devlet için dua edilmesi istenmektedir. Salavat-ı şerife ile mektup sona ermiştir.⁴²⁰

Kasım 1704 tarihinde Şerif Said'e gönderilen Arapça mektupta yine Mekke ve Medine emiri methediliyor ve önceki mektuptan farklı olarak şeriatin kanunlarının uygulanmasına dikkat edilmesi gerektiğine değinilmiştir. Mektupta, Surre'nin sahip olunan malların ve hububatın en iyisinden, paranın ise kırmızı altın ve gümüşten gönderildiği ve bunların dağıtılma hususuna önem verilmesiyle ilgi uyarılar yer almaktadır. Haremeynü's-Şerifeyn şeyhlerinin ve emirlerinin bu dağıtım hususunda tam bir ihtimamla nezaret etmelerinin yanı sıra, ahâlî ve ziyaretçilerin eşkıyadan korunması hususu hatırlatılarak dua istenmektedir.⁴²¹ Mayıs-Haziran 1705 tarihinde Şerif Abdülkerim bin Muhammed'e daha edebi bir tarz ile yazılmış bu nâmede yazılan Arapça mektupta Haremeyn idaresi ve hizmetlerinin şeref ve fazileti üzerinde durulduktan sonra, diğer mektuplarda yer alan hususlar yinelenmektedir.⁴²² Aynı şekilde Ekim 1705 tarihinde yazılan nâmenin de içeriği benzerdir.⁴²³

Şerif Abdülkerim 1711 tarihine kadar emirlikte kalmıştır. Ancak Şam Valisi Nasuh Paşa ile aralarının açılmasından dolayı onun merkeze yazmasıyla görevden alınıp yerine, yine Zevi Zeyd'den eski şerif Sa'd'ın oğlu Şerif Said'i tekrar Mekke Emirli'ğine getirilmiştir (1717 Mart). Şerif Said'in ölünce eski şerif Abdülkerim tekrar emir olmak

⁴²⁰ Bu nâme başlıksızdır. *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 64-67.

⁴²¹ Bu nâme başlıksızdır. *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 98-99.

⁴²² Bu nâme başlıksızdır. *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 122-123.

⁴²³ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-mâkrûn'dan Emir Mekke-i Mükerrreme Şerifi Abdülkerim'e Nâme-i Hümayûn Ki, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, s. 143-144.

için bir hamle yapsa da emirlik beratı Said'in büyük oğlu Şerif Abdullah adına gelmiştir.⁴²⁴

Osmanlı padişahlarının İslam halifesi olarak tanınmalarından dolayı Hicaz bölgesinde düzenin sağlanması, hacıların güven içinde ibadetlerini yapmaları için ne kadar çaba göstermiş olursa olsun bu bölge özellikle de Mekke ve çevresi düzenden yoksun kalmıştır. Bu duruma Urban denilen eşkiyalardan daha çok Urbanların da desteğini alıp bu bölgelerde huzursuzluk çıkaran şeriflerin emirlik için mücadeleleri neden olmuştur. Osmanlı, şerif seçiminin düzeni bozmaması için türlü yollar denesede yapmış olduğu tayinlere karşı da memnuniyetsizlik olunca, yine devlet zor duruma düşmüştür. Osmanlı Devleti de nihayetinde merkezdeki sorunlar nedeniyle Hicaz işini olurluna bırakmış, galip gelen şerifi tanımış, tanıdığı emire karşı çıkan olursa onun da emirliğini tasdik etmiştir. İlerleyen yıllarda mezkez zayıfladıkça buradaki Osmanlı nüfuzu da zayıflamış ve işleri öyle ya da böyle idare etmek yoluna gidilmiştir.⁴²⁵

3.4.3. Özbek Hanlığı İle İlişkiler

Özbek hanlıklarıyla Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler 16. yüzyılda Sultan II. Beyazıd'ın saltanat döneminde başlamış, Yavuz Sultan Selim döneminde kurumsallaşarak, Kanuni Sultan Süleyman döneminde de ilişkiler en üst seviyeye çıkmıştır. Bu iki devlet arasındaki ilişkilerin İran ile yaşanan mücadelelerde yoğunlaştığını görmekteyiz.⁴²⁶

Timur'un ölümüyle (1405) halefleri arasında çıkan taht kavgalarından faydalanan Özbekler, Türkistan (Orta Asya)'a hâkim oldular. Özbek hükümdarı Ebul Hayr, Timur'un haleflerinin kendi arlarındaki mücadeleden yararlanarak kısa zamanda topraklarını genişletmeyi başardı. Ebul Hayr'ın oğlu Ebul Muhammed Şeybani Han zamanında ise Özbekler asıl yükselme dönemlerini yaşamaya başladılar. Şeybani Han, Türkistan'daki Timurlu egemenliğine son verip, İran merkezli Safevi Devleti ile mücadele etmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin de düşmanı olan bu devletle mücadelesi aynı zamanda Osmanlılar ile ilişkilerin de asıl başlangıcını oluşturmaktadır. Safevi Devletin'nin Şiî propagandası yaparak Sünnîlere karşı uyguladığı baskı, Sünnî mezhebine tabi olan

⁴²⁴Hüseyin Özgür Düzeni, 2020, s. 72.

⁴²⁵Uzunçarşılı, c. 4/2, s. 41.

⁴²⁶ Halil Ülker, "Osmanlı Özbekistan Siyasi İlişkileri (1514-1873)", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Sayı:4, 2019, s. 3977.

Osmanlı ile Özbeklerin bu devlete karşı düşmanlık beslemelerinde büyük rol oynamıştır. Şah İsmail'in Türkistan'ı ele geçirmek için yaptığı savaşlarda Sünnî Müslümanlara uyguladığı eziyetler de halkın Safevilerden nefret etmesini sağladı. Özbek hanları bu Safevilerle tek başlarına mücadele edemeyeceklerini anlayınca Osmanlı Devleti'nden yardım istediler.⁴²⁷

Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı tahtına çıkışı doğu siyaseti açısından çok önemlidir. Selim, tahta geçtiğinde bu engeli ortadan kaldırmak için Safevi Devleti üzerine açtığı seferin sonunda, Şah İsmail'i Çaldıran Savaşı'nda mağlup etti. Osmanlılarla Özbekler arasındaki ilk temas da bu seferden önceki mektuplaşmalarla başlamıştı. Yavuz sefer önce Köçkuncü Han'a yazdığı nameyle seferi haber veriyordu. Köçkuncü Han gönderdiği cevap mektubunda, Muhammed Şeybani Han'ın ölümünden sonra tahta geçtiğini bildiriyordu. İran-Osmanlı mücadelesinden yararlanan Özbekler İran'a kaptırdıkları Horasan'a yeniden hakim oldular. Kanuni zamanına gelindiğinde ise Osmanlı-Özbek ilişkilerinin seyri İran ile yapılan savaşların seyrine göre artarak devam etti.⁴²⁸

IV. Murat'ın saltanat dönemine gelindiğinde İran'a yapılacak sefer için Özbek Hanı İmam-kulu'ya (1611–1642) elçi ile nâme gönderildi. Bu nâme ile vaktiyle Şîî Safevi Devleti'nin ortadan kaldırılması amacıyla iki devletin yaptığı ittifakın yeniden hayata geçirilmesinin istendiği bildirildi. 16. yüzyılın büyük kısmında iki devlet Safevilere karşı ortak hareket etmesi rağmen, 1590 yılında, Özbek Hanı Abdullah'ın muhalefetine rağmen, Osmanlı Devleti ile İran arasında barış yapılıncaya Osmanlı-Özbek ittifakı bozulmuştu. Böylece Özbekler Safevilerle mücadelelerinde yalnız bırakılmışlardı. Şah Abbas Bağdat'ı ele geçirdiği gibi, kutsal mekânları tahrip ederek, Sünnî mezhebine saldırıda bulunduğu zaman, Sadrazam Hafız Ahmed Paşa Bağdat'ı geri almak için harekete geçtiğinde, Osmanlılar, Özbekleri de doğudan Safevi topraklarına saldırmaları için teşvik ediyorlardı. Osmanlı idaresi, bu defa Safevilerle asla barış yapmayacaklarını, daha önce olduğu gibi ittifakı yarıda bırakıp gitmeyeceklerini taahhüt ediyorlardı. Bütün çağrılara rağmen Özbeklerin, Osmanlı Devleti'ne güvenmemeleri ve Safevilerle bir

⁴²⁷ Tuğba Bozkır, Name-i Hümayun Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Özbek Münasebetleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2009, s. 35.

⁴²⁸ Tuğba Bozkır, 2009, s. 36.

süreden beri ilişkilerinin olumlu seyretmesi, Kuzeydoğudan da İran'a bir cephe açılmasının önüne geçti.⁴²⁹

IV. Murad'dan sonra tahta geçen Sultan İbrahim döneminde Özbek Hanlığı ile ilgili bir gelişme yaşanmamıştır. Ancak Sultan İbrahim tahttan indirildikten sonra Osmanlı tahtına çıkarılan IV. Mehmet zamanında ilişkiler yeniden başlamıştır.⁴³⁰ 1642 yılında İmam-kulu Bahadır Han'ın yerine Özbek hükümdarı olan kardeşi Nezir Mehmed Han'a karşı, oğlu Abdülaziz Han muhalefet mücadeleye girmişti. Nezir Mehmed Han, tahtı oğlu Abdülaziz Han'a bırakmak zorunda kaldığı zaman,⁴³¹ IV. Mehmed'in tahta cülûsunu da vesile sayarak tahtı tekrar elde etmek ve oğlu ile arasının bulunması için 1649 yılında Osmanlı Devleti'ne, Abdülmennan adında bir elçi ile nâme göndermiştir.⁴³² Bu isteği dikkate alan Osmanlı Devleti baba ile oğulun arasını bulmak için önce nasihat yollu iki tarafa da nâme göndermiştir. Ayrıca Hindistan hükümdarı Şah Cihan'ı da bu meselede hakem tayin ederek, durumu bildirmek için Şah Cihan'a da bir nâme yollanmıştı. Dönemin İran şahı Şah II. Abbas'a da bu konuda nâme gönderilmiştir. Padişah IV. Mehmed'in gönderdiği nâmelerde Nezir Mehmed Han'ın hükümdarlığa iadesi işaret edilmiştir. Ancak Nezir Mehmed Han ölünce karışıklık sona ermiş ve Abdülaziz Han'ın hükümrانlığı tüm memleketçe kabul edilmiştir. Abdülaziz Han zamanındaki ilişkiler dostluk üzerine devam etmiş ve iki taraf elçileri karşılıklı olarak gidip gelmiştir.⁴³³

1687 yılında ise IV. Mehmed'den sonra Osmanlı tahtına geçen II. Süleyman'ın cülûs haberi bir nâme-i hümayûn ile haber verilmiştir. O sırada ise Özbek tahtında Sübhankulu Han bulunuyordu. Bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin batı cephesindeki Avusturya savaşlarından dolayı bir süre ikili ilişkilerde durgunluk yaşanmıştır.⁴³⁴

Sübhankulu'nun yirmi üç senelik hükümrانlığı süresinde Osmanlı Devleti, Batı tarafındaki savaşlarla meşgul olmuştur.⁴³⁵ 1689 yılında Avusturya cephesine gidecek olan Kırım Hanı Selim Giray Han, Özbek Hanı Sübhankulu Han'a bir nâme göndermiş,

⁴²⁹ Özer Küpeli, Osmanlı-Safevi Siyasi Münasebetleri (1612 – 1639), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009, s. 95.

⁴³⁰ Mustafa Budak, Osmanlı-Özbek Siyasi Münasebetleri (1510-1740), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987, s. 48.

⁴³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, Cilt:3/2, s. 257-258.

⁴³² Mustafa Budak, 1987, s. 48.

⁴³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, Cilt:3/2, s. 256.

⁴³⁴ Mustafa Budak, 1987, s. 50.

⁴³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, Cilt:3/2, s. 258.

Padişah II. Süleyman'ın dört taraftan düşmanlarının⁴³⁶ meydana çıktığını, bu nedenle sultana yardım etmek gerektiğini yazmıştır. Ayrıca bu nâmede memleketinin Ruslara karşı savunulmasını rica etmiştir. Sübhankulu Han bu nâmeyle “*Taraf-ı birâderlerinden kangı gün asker taleb olundukda, gönderilmedi? Ve asker benim değildir sizindir, cân u baş üstüne gayret-i İslâm muktezâsınca her ne kadar imdâd-ı asker lâzım ise ifâde buyurun...*” şeklinde olumlu bir cevap vermiştir.⁴³⁷ Bu münasebet ile Edirne'ye gelen Kırım Hanı ile bir Özbek elçisi 1689 yılında Sultan II. Süleyman tarafından kabul edilmiştir. Sübhankulu Han, II. Süleyman ölünce yerine geçen II. Ahmed'in cülûsunu tebrik etmek için de Abdülmüminin adında bir elçi ile nâme göndermiştir. Bu elçi ile gönderilen hediyeler takdim edildikten sonra elçi hacca gitmiş, daha sonra memleketine geri dönmüştür. Bundan sonraki süreçte de zaman zaman elçiler gidip gelmiştir.⁴³⁸

Önceki yüzyıllarda olduğu gibi 18. yüzyıl başlarından itibaren 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile Özbek Hanlıkları arasında Osmanlı padişahının İslam halifesi olması nedeniyle karşılıklı nâmeler gönderilmiştir. İkili ilişkilerin ana nedeni Şii İran'a karşı Sünni Osmanlı-Özbek ittifakı şeklinde başlamışken, daha sonraki süreçte İran'ın zayıflaması ve buna karşılık Rusların güçlenmesi nedeniyle 18. yüzyıldan itibaren ikili ilişkiler Ruslardan şikayet ve dostluk nedeni ile devam etmiştir. 17. yüzyıl sonları ile 18. yüzyıl başlarında Özbek Hanı bulunan Sübhankulu Han, Sultan II. Ahmed'den sonra tahta geçen Sultan II. Mustafa'ya Küçük Hacı Ali adındaki elçisi ile bir nâme göndermiştir. Ancak bu elçi geldiğinde Edirne Vakası meydana gelmiş, Sultan II. Mustafa tahttan indirildiği için yerine Sultan III. Ahmed geçmiştir. Küçük Hacı Ali Sultan III. Ahmed tarafından huzura kabul edilmiş, elçi nâme ve hediyelerini padişaha takdim etmiştir.⁴³⁹ Bu durum Zübde-i Vekaiyât'ta şöyle anlatılmaktadır: “*Özbek Pâdişâhı Mehmed Hân tarafından “Küçük Ali Bey” nâm elçisi gelüp, mu'tâd üzere Dîvân-ı hümayûn tertîb ve sene-i mâziyyenin iki kist mevâcibi ihrâc ve ziyâfet-i dîvâniyyeden sonra, 'arza giren vüzerâ ardınca beş nefer âdemleri ile pâye-i serîr-i saltanatı bûs ve nâmesin teslîm ve hedâyâ ki arz eyledi.*”⁴⁴⁰ Elçi vazifesini yaptıktan sonra hacca gitmiş ve daha sonra İstanbul'a gelerek buradan ülkesine geri dönmüştür. Elçi geri döndüğünde

⁴³⁶ Padişah II. Süleyman tahta çıktığında Osmanlı Devleti, Avusturya, Venedik, Lehistan, Malta, Toskana, Papalık ve Rusya ile savaş halindeydi.

⁴³⁷ Nazire Karaçay Türkal, 2012, s. 1211-1212.

⁴³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, Cilt:3/2, s. 258-259.

⁴³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, Cilt:4/2, s. 138.

⁴⁴⁰ Abdülkadir Özcan, Zübde-i Vekaiyât, 1995, s. 831-832.

Sübhankulu Han ölmüş yerine oğlu Ubeydullah Han tahta geçmişti.⁴⁴¹ Ubeydullah (1703–1717) tahta geçtiğinde ülke hem ekonomik hem de siyasi açıdan zor durumdaydı, ayrıca beylerin çıkardığı ayaklanmalarla uğraşıyordu. Özbek boyları ve bu bölgede yaşayan göçebe bozkır halklarının baskılarıyla Türkistan'ın durumu karışmıştı. Bu karışık durum içinde bile hanlar Osmanlı Devleti ile münasebetlerin devam etmesine özen göstermiş ve elçiler vasıtası ile bağlılık bildirmişlerdir.⁴⁴²

Bu çalışmanın kapsamında, III. Ahmed döneminde Osmanlı-Özbek ilişkilerine dair, Türkçe yazılmış dört adet nâme mevcuttur. Mektuplardan ikisi Sultan III. Ahmed tarafından Özbek Hanı'na gönderilmiş, diğer iki mektup ise Özbek Hanı'nın Sultan III. Ahmed'e yazdıklarıdır. Özbek Hanlığı'ndan elçilikle gelen Korucubaşı Küçük Hacı Ali geldiğinde Sultan III. Ahmed'in tahta çıkışına denk gelmiş (9 Rebiülahir 1115/22 Ağustos 1703), o nedenle Özbek Hanı Muhammed Bahadır Han'a yazılan cülûs tebliğine dair nâme-i hümayûn, onunla gönderilmiştir. Padişah III. Ahmed Recep 1115/Kasım 1703 tarihli nâmede, eskiden beri var olan dostluğun devamını dilediğini de yazmıştır.⁴⁴³ Özbek Hanı Muhammed Bahadır Han tarafından elçisi Küçük Hacı Ali bir mektup ve hediyelerle gönderilerek Sultan'ın cülûsu tebrik edilmiştir. Mektubunda Osmanlı'nın (Frenk) Batı'daki kafir düşmanlarına karşı her zaman yardım ve ittifaka hazır olduklarını; İslam kardeşliğinin bunu gerektirdiğini ifade etmiş ve cülûsu tebrik için gelen elçiden bahsetmiştir.⁴⁴⁴

Yine Sultan III. Ahmed zamanında Özbek Hanı Ubeydullah Han, elçisi Hoca Emin Muhammed Han, 7 Nisan 1706 tarihli bir mektupla İstanbul'a göndermiştir. Adet olduğu üzere elçi beraberinde hediyeler getirmişti. mektubun içeriğinden anlaşıldığına göre elçi Hoca Emin Muhammed Han'ın derecesi daha önce gönderilenlere göre mertebeye daha yüksektir. Özbek hanı, bu mektubuyla Osmanlı sultanına ubudiyetini bildirdikten sonra, bölgedeki kendi fetih faaliyetlerinden bahsederek, “İslam'ın nurunu yükseltmek ve kâfirleri yok etmek bizim de buralarda vazifemizdir.” demektedir. Bilhassa isyankâr Kalmukların uzaklaştırıldığını ve bunun da diğer asi kavimlere örnek

⁴⁴¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, Cilt:4/2, s. 138.

⁴⁴² Tuğba Bozkır, 2009, s. 39.

⁴⁴³ Özbek Sultanı Sübhankulu Seyyid Muhammed Bahadır Hân'a Gönderilen Başlıksız Nâme-i Hümayûn, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 56-58.

⁴⁴⁴ Özbek Pâdişâhı Olan Sübhân Kulu El-Seyyid Muhammed Bahadır Hân'dan Rikâb-ı Hümayûn Şevket-Makrûn'a Gelen Nâmenin Tercümesidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 67-71. Bu nâme tarihsizdir.

olacağını umduğunu yazmaktadır. Ayrıca Harezm valisinin yeniden itaat altına alınmasından; Kazak sultanlarıyla, Karakalpak ve Deşt-i Kıpçak'ın diğer askerlerine de boyun eğdirildiğini ve onların artık kendi hizmetlerine hazır durduklarını duyuruyordu. Özellikle Kazakların eskiden beri fitne ve fesatla meşgul olup, bölgedeki Müslümanlara zarar verdiklerini, ancak onların da Müslümanlığı seçtikten sonra her zaman din düşmanlarına karşı çarpıştığından övünerek bahsetmektedir. Osmanlı sultanlarını İstanbul'a ve bütün İslam alemine hakim olarak tanıdıklarını; İslam kardeşliği gereğince, Müslümanların nerede olursa olsun birbirleriyle dost ve birlik olması gerektiğinden bahsederek, Osmanlı Devleti'nin düşmanlarını düşman bildiklerini ve yardıma hazır olduklarını bildirmektedir.⁴⁴⁵ Bu tarihte henüz Osmanlı tarafından, İran'a açılan bir sefer olmadığı gibi, Özbek Hanlığı'yla bir ittifak da sözkonusu olmamıştır. Bununla beraber Özbek hanı, en azından kendi bölgelerinde bulunan "kâfir" halklar üzerine yaptığı seferleri de "İslam kardeşliği" adına yapılmış bir savaş gibi değerlendirmektedir.

Özbek Hanlığı'ndan gelen bu nâmeye 3 Haziran 1706 yılında cevap veren III. Ahmed, nâmelerinin dostluğu güçlendirdiğinden bahsederek ikili ilişkilerin seyrinin olumlu yönde olduğunu yazmıştır. Ayrıca Sultan III. Ahmed gönderdiği bu nâme-i hümayûnunda, Özbek Hanı Ubeydullah'ın mektubundan yer alan bahsettiği gaza haberlerinden duyduğu memnuniyeti de yazmaktadır.⁴⁴⁶

Gönderilen nâmelerde Türkistan Hanlarının "İslam halifesi" makamında olan Osmanlı padişahına bağlılıkları ve duyduğu saygı ortadadır. Osmanlı Devleti'nin bu hanlıkların içişlerine karıştığına dair belge ise mevcut değildir. Bu hanlıklar karışıklıkların çözümünü ise Osmanlı Devleti'nde aramaktadır. Ancak Osmanlı bu devletlerin yardım isteklerini ve şikayetlerini İran'a ve Rusya'ya karşı yapılan savaşlarda dikkate almıştı. Osmanlı Devleti'nin batı ile olan mücadelesini fırsat bilerek Türkistan'a sefer düzenleyen İran'a karşı Özbek Hanı Ebulfeyz'in 1720 ve 1721 yılındaki ittifak teklif ettiklerinden ise Osmanlılar bu teklifi iyi dileklerle karşılamış ancak, bölgeyi Rus ve İran saldırılarına karşı kaderine terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Rikabı Hümayun Şevket-makrun'a Özbek Hânı Ubeydullah Hân'dan Gelen Nâme Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 117-120.

⁴⁴⁶ Rikâb-ı Hümayûn Şevketi Makrun'dan Özbek Hânı El-Seyyid Ubeydullah Hân'a Gönderilen Nâme-i Hümayûn Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 124-126.

⁴⁴⁷ Tuğba Bozkır, 2009, s. 40-53.

3.4.4. Harezmi (Hive) Hanlığı İle İlişkiler

Harizm bölgesinde kurulduğu için Harizm Hanlığı olarak da bilinen devletin adı, özellikle 18. yüzyıl Rus ve Batı Avrupa kaynaklarında Hive Hanlığı şeklinde geçer. Hanedanın kurucuları, idareleri altındaki Özbek kabileleriyle 1511'de Harizm'i ele geçiren Yadigar Han'ın oğullarından İlbars ve Balbars hanlardır.⁴⁴⁸ Türkistan'ın en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Hive, Timurlular ve Özbekler arasındaki mücadelede sık sık el değiştirmiştir. Hive, 1505 yılına kadar Timur soyundan gelen Hüseyin Baykara'nın yönetiminde kalmıştır. Bu bölge 1505'te Şeybani Han'ın Harezmi'nin merkezi olan Ürgenç'i almasıyla Özbek hâkimiyetine girmiştir. Şah İsmail ile Merv yakınlarında yaptığı savaşı kaybeden Şeybani Han'ın ölmesiyle Harezmi, İran'ın eline geçmiştir. Ancak Şii İran'ın yönetiminden memnun olmayan Harezmi Özbekleri, 1511 yılında Ebul Hayr'ın soyundan gelen İlbars'ı "han" ilan etmiş ve İran'a karşı ayaklanmışlardır. Hiveliler, 1511 yılında bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra uzun süre Ruslara ve Özbeklere karşı bağımsızlıklarını korumayı başarmışlardır.⁴⁴⁹

Hive Hanları ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri 16. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu hanlardan biri olan I. Arab Mehmed Han'a, dönemin padişahı Sultan I. Ahmed tarafından, hem Türkçe hem de Arapça nâme gönderilmiştir.⁴⁵⁰ Bu tarihten sonra da 19. yüzyılın başlarına kadar "*Osmanlı padişahlarının İslam halifesi olması itibariyle*" Osmanlılarla Buhara ve Hive hanları arasında karşılıklı nameler teati edilmiştir.⁴⁵¹

6 Numaralı Nâme-i hümayûn defterinin incelenen kısmında, Harezmi Hanlığı'na dair üç adet mektup bulunmaktadır. Bu mektuplardan bir tanesi Harezmi Hanı Bahadır Şadbaht Han tarafından, Sultan III. Ahmed'e yazılan Farsça mektubudur. Bir diğeri ise Harezmi Hanı Bahadır Şadbaht Han tarafından yine Farsça olarak kaleme alınan ve Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa'ya gönderilen mektuptur. Sultan III. Ahmed'in Harezmi Hanı Bahadır Şadbaht'a yazdığı ikinci mektup ise Türkçe kaleme alınmıştır. Mektuplara yansıdığı gibi Sultan III. Ahmed zamanında, Harezmi Hanlığı'yla olan ilişkiler eskisi gibi, mektuplaşma ve elçilerin gidip-gelmesi şeklinde devam etmektedir.

⁴⁴⁸ Mehmet Saray, "Hive Hanlığı", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:18, 1998, s. 167.

⁴⁴⁹ Tuğba Bozkır, 2009, s. 16.

⁴⁵⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 1983, s. 147.

⁴⁵¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:4/2, 1983, s. 138.

Sultan III. Ahmed tahta geçtikten sonra, Osmanlı teşrifat kuralları gereği, Harezm Hanı Bahadır Şadbaht Han'a da bir nâme-i hümayûn gönderip, cülusunu tebliğ ederken, aradaki ilişkilerde dostluğun devamını beklediğini yazmaktadır.⁴⁵² Bu mektuba karşılık, Harezm Hanı Şadbaht, III. Ahmed'in cülûsunu tebrik etmek için elçisi Muhammed Rıza Beğ ile Farsça bir nâme ve hediye göndermiştir. Mektubunda, Sultan III. Ahmed'in cülûsunu kutladıktan sonra, "lafı fazla uzatmamak iyidir" deyip, Sultan III. Ahmed ve vezirine övgülerde bulunmaktadır. Sultanın makamının yüceliğine dikkat çekerek, herkesin itaat etmesinin vacip olduğunu söyleyip, padişaha gönderdiği hediyesi altın ciltli Kur'an-ı Kerim'i "Büyüklerle büyük hediye yakışır." diyerek takdim etmektedir.⁴⁵³ Şadbaht Han'ın Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya yazdığı Farsça bir mektubun tarihi defterde kayıtlı değildir. Şadbaht Han, Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya gönderdiği mektubunda, "Eğer padişahın herhangi bir durumda kendisini çağırması icab ederse hazır bulunacağını samimiyetle itaat edeceğini" yazmaktadır.⁴⁵⁴

18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti daha çok Buhara Hanlığı ile yakın ilişkiler içindeydi. Hive ve Hokand hanlıkları ise Buhara Hanlığı'nın parçalanmasıyla oluşmuşlardır. 1735 yılında Harezm Hanı II. İlbars, Niyaz Çağatay ve Molla İvaz isimli iki elçisini İstanbul'a göndermiştir. Elçileri aracılığıyla Sünni İslam dünyasını bölen İran'dan şikâyetle, Osmanlı Devleti'nden İran'ın ortadan kaldırılması için yardım talep etmiştir. Osmanlı Devleti ise İran'da yönetimde olan Nadir Şah'ın eskisi gibi davranmadığını, Sünni İslam yoluna girdiğini anlatarak elçilere olumsuz cevap vermişti.⁴⁵⁵

Orta Asya Türk devletleri, Osmanlı Devleti'nin birlik ve beraberlik tavsiyesine rağmen birbirleriyle sürekli mücadele içinde bulunuyorlardı. 19. yüzyılda Ruslar, Hokand ve Buhara'yı aldıktan sonra Hive Hanlığı için harekete geçti. Ruslar'ın bu hazırlıklarını öğrenen Said Muhammed Rahim Han barış yapmayı teklif ettiyse de onlardan cevap alamadı. Bunun üzerine büyük bir endişeye kapılarak Osmanlı Devleti ve İngilizler'in Hindistan valiliğine elçiler gönderip ülkesinin Rus istilasından korunması için yardım

⁴⁵² Harezm Hânı Bahadır Şadbaht'a Nâme-i Hümayûn-ı Şevket-makrun Ki, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 81-82.

⁴⁵³ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-makrun'a Harezm Hânı Bahadır Hân Şadbaht'ın Elçisi Muhammed Rıza Beğ'in Vesâtetiyle Gönderdiği Nâmedir, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 77-79.

⁴⁵⁴ Saadetli Vezîr-i A'zam Hazretlerine Harezm Hânı Şadbaht'ın Elçisi Muhammed Rıza Bek Vesâtetiyle Gönderdiği Mektubdur, 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 79-81.

⁴⁵⁵ Halil Ülker, 2019, s. 3993.

istediyse de Buhara ve Hokand hanlıklarına yapıldığı gibi yalnızca nasihat verilerek iyi komşuluk tavsiyesinde bulunuldu. Böylece Hive Hanlığı da 19. yüzyılda Rus hakimiyetine girerek bir süre daha varlığını sürdürmüştür.⁴⁵⁶

3.4.5. İran (Şah-ı Acem) İle İlişkiler

İran ve Türkler arasındaki ilk temaslar her iki milletin İslam'a geçmesinden önceki zamanlara kadar duzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin İran'la etkileşimi ise, sınırlarının Doğu'ya doğru genişlemesinden sonra başlamıştır. Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ilişkilerin tarihi, 16. yüzyılın başında İran'da Safevî hanedanının kurulması ile başlamıştır. İlk Osmanlı-Safevî çatışması ise 1514'te Çaldıran Savaşı'nda yaşanacaktı.⁴⁵⁷

II. Bayezid'in saltanat döneminde Şah İsmail sadece Türkistan topraklarını tehdit etmiyor, Anadolu'da da faaliyet gösteriyordu. Anadolu'ya Şiîliği yaymak için halifeler gönderiyorlar ve halk arasında huzursuzluk çıkarıyorlardı. Bu durum o sırada şehzade olan Yavuz Sultan Selim'i rahatsız ettiğinden babası II. Bayezid'i Şiî tehlikesine karşı uyararak, Safevi topraklarına saldırdı. Bu saldırılardan rahatsız olan Şah, İstanbul'a elçi yolladı. Horasan'ın hakimiyeti için Özbek Hanı Şeybani ile girdiği mücadeleyi kazanan Şah İsmail, Osmanlı Devleti'ne gözdağı vermek amacıyla Şeybani Han'ın kesik kafasını, Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e göndermişti.⁴⁵⁸

Yavuz Sultan Selim saltanatında ise “*Safevîlerin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da siyasi hakimiyet ve nüfuz tesis etme girişimleri ile Alevî halka dini ve siyasi propaganda yapmalarının, Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin iktidarı için tehdit oluşturması*” gibi sebeplerle başlayan Şark Seferi'nde, 20 Mart 1514'te 'Çaldıran'da iki ordu karşılaşmıştı.⁴⁵⁹ Canını zor kurtaran Şah İsmail Osmanlı Devleti ile anlaşmak için çok uğraşmış ancak Yavuz Sultan Selim onu muhatap almayarak dâimâ ikilemde bırakmış, iki ülke arasında bir anlaşma sağlanamamıştır. Kanuni Sultan Süleyman devrinde de ilişkiler pek dostça devam etmemiştir. Çünkü Şah İsmail ölünce yerine geçen oğlu Şah Tahmasb da Osmanlı Devleti'ne karşı dostane şekilde hareketlerde bulunmamıştır. Bu nedenle Kanuni Sultan Süleyman Şah Tahmasb'a hem hakaret hem de

⁴⁵⁶ Mehmet Saray, 1998, s. 169.

⁴⁵⁷ Adile Karakaya, Osmanlı Devleti İle İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Âlim Diplomatlar (XVII. VE XVIII. Yüzyıllar), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 23-24.

⁴⁵⁸ Tuğba Bozkır, 2009, s. 35-36.

⁴⁵⁹ M. Sadık Bilge, 2005, s. 38-39.

tehdit içeren bir nâme göndermiştir. Ancak Şah Tahmasb bu nâmeye itibar etmeyerek Alman İmparatoru, Macaristan ve Portekiz krallarına Osmanlı aleyhinde ittifak teklif etmiştir.⁴⁶⁰ Fakat Kanuni Sultan Süleyman hemen İran üzerine hareket etmemiştir. Avrupa cephesindeki işleri düzene koyup, Macaristan'ın fethini tamamlamış ve Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında da 22 Haziran 1533 İstanbul Antlaşması yapıldıktan sonra, yönünü Doğu'ya yani İran'a çevirmiştir.⁴⁶¹

1533 yılında Irakeyn Seferi⁴⁶² adı verilen sefere çıkmıştır. Bu seferde Adilcevaz, Ahlat, Erciş ve Van kaleleri alınmış, 1535 yılında da Bağdat ele geçirilmiştir. Bu seferden on üç sene sonra Şah Tahmasb Osmanlılar'ın Avrupa'da seferde olmasından faydalanarak Van bölgesini ele geçirmiştir. Bunun üzerine Kanuni, bizzat ordunun başında 1548 ve 1549'da İran'a iki sefer yapmıştır. Şah Tahmasp'ın ele geçirdiği yerler geri alınmış, Gürcistan'dan da yirmi kadar kale zapt edilmiştir. Padişah İstanbul'a döndükten sonra Şah Tahmasb yine sınırı geçerek Osmanlı topraklarını tehdit etmiştir. Bu nedenle 1553 yılında tekrar İran'a sefer düzenlenmiştir. Ancak Şah ortaya çıkmayınca savaş olmadığından geri dönülerek Amasya'da kışı geçirip ertesi sene İran'a tekrar sefer düzenlemeye karar verilmiştir. Bundan sonra Şah Tahmasb Kanuni Sultan Süleyman'a Osmanlı-İran barışı için Amasya'ya bir elçilik heyeti göndermiştir. Yapılan görüşmeler sonunda 1 Haziran 1555 (11 Recep 962) tarihinde Amasya Barış Antlaşması imzalanmıştır.⁴⁶³ Osmanlı Devleti bu antlaşmaya uymaya büyük özen gösterdi. Hatta Şehzâde Bayezid ve oğullarının İran'a sığınması bile bu barışın bozulmasına neden olmadı. Kanuni Sultan Süleyman öldükten sonra da Osmanlı-Safevi ilişkileri dostane bir şekilde devam etmiş, II. Selim'e cülûsu tebriği için Safeviler elçilerle kıymetli hediyeler göndermiştir.⁴⁶⁴

Bu dostane ilişkiler 1578 yılına kadar sürmüştür ve II. Selim'den sonra tahta geçen III. Murad döneminde 12 yıl süren savaşlar yaşanmıştır. İran Şahı I. Tahmasb 1576 yılında, III. Murad'ın cülûsunu tebrik etmek ve başsağlığı dilemek için, elçisi Revan ve

⁴⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 449.

⁴⁶¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1976, 127.

⁴⁶² Osmanlı ordusunun doğuya yönelik en büyük ve en uzun süreli askerî harekâtlarından biri olup sefer sırasında Kuzeybatı İran kesimiyle (İrâk-ı Acem) Bağdat ve yöresine (İrâk-ı Arap) girilmesi sebebiyle kaynaklarda Irakeyn (iki Irak) Seferi olarak adlandırılır.

⁴⁶³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:2, 1990, s. 449-450.

⁴⁶⁴ Bekir Kütükoğlu, Osmanlı-İran Siyâsi Münâsebetleri Cilt:I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1962, s. 4.

Nahçıvan Hâkimi Tokmak Han'ı hediyelerle İstanbul'a göndermiştir. Tokmak Han çok gösterişli bir şekilde karşılanmıştır.⁴⁶⁵ Bu elçinin bir diğer geliş nedeni de Amasya Antlaşması'nı yenilemekti. Ancak Osmanlı Devleti ile antlaşmayı Şah Tahmasb'ın ölümünden sonra yerine geçen Şah II. İsmail yenilemiştir.⁴⁶⁶ Şah II. İsmail döneminde İran'ın Anadolu Kızılbaşlarını kışkırtması, Kürt beylerini Osmanlılar aleyhine tahrik etmesi ve yapılan barış anlaşmasını ihlal etmesi Osmanlı Devleti'ni savaşa sevk etmiştir. Ancak savaş Şah II. İsmail ölümünün duyulması ile fiili olarak başlamıştır. 1578 yılında İran'a karşı açılan savaşta Sinan Paşa ve Lala Mustafa Paşa serdar tayin edilmiştir.⁴⁶⁷

Savaş devam ederken, Sinan Paşa serdarlıktan azledilerek, Lala Mustafa Paşa yerine şark serdarı tayin edilmiştir.⁴⁶⁸ Şah Muhammed Hudabende zamanında bir kez sadrazam Siyavuş Paşa ve bir kez de sonraki Serdar Sinan Paşa'nın girişimi ile İran ile barış yapılmak istense de bu mümkün olmamıştır. 1587 yılında Şah Muhammed Hudabende'nin mürâcaâtı ile barış yapılmak üzereyken, Şah etmiştir. Yerine hükümdarlığa Şah Abbas Mirza geçmişti. Barış görüşmeleri kesilmiş ve barış taraftarları öldürülmüştür. Böylece iki tarafta savaşa kaldığı yerden devam etmek için sefer hazırlıklarına başlanmıştır.⁴⁶⁹ Hem serdar Ferhad Paşa'nın gayretleri hem de Özbek Hanı Abdullah Han tarafından sıkıştırılan Şah Abbas savaşamayacağı için Osmanlı Devleti ile anlaşmaya mecbur kalmıştır.⁴⁷⁰

Sefere devam eden Ferhad Paşa'ya geri dönmesi için hüküm gönderilince, rehin aldığı İran şehzadesi Haydar Mirza ve İran elçilik heyeti ile İstanbul'a geldi. Sultan III. Murad tarafından elçilik heyeti kabul edilmişti. Elçi Mehdikulu Han, Şah Abbas'ın barış isteğinde bulunduğu namesini padişaha sunmuştu. 1590 yılında İstanbul'da yapılan ve 12 yıllık Osmanlı-İran savaşını bitiren antlaşmayla, Osmanlılar başta Tebriz, Azerbaycan ile Şirvan, Gürcistan, Luristan ve Şehrizar taraflarını almışlardır; Ayrıca İran Şahı dört islam halifesinden ilk üçü -Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Hazret-i Peygamberin eşi Ayşe

⁴⁶⁵ Reyhan Şahin Allahverdi, "17. Yüzyılın Sonunda Bir Safevî Elçisinin Osmanlı Devleti'ne Maliyeti", İran Çalışmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2021, s. 243.

⁴⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/1, 2011, s. 244.

⁴⁶⁷ Bekir Kütükoğlu, 1962, s. 21.

⁴⁶⁸ Reyhan Şahin Allahverdi, Kafkas Fatihi Özdemiroğlu Osman Paşa, 1. Baskı, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2016, s. 172.

⁴⁶⁹ Reyhan Şahin Allahverdi, İsmiyle Yaşayanlar Siyavuş Paşa ve Vakıfları, 1. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 65-66.

⁴⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2011, s. 245.

hakkında kötü sözler söylememeyi kabul etmiştir (Ferhat Paşa Antlaşması).⁴⁷¹ Barışın sağlanmasıyla elçiler İran'a iade edilmiştir. Bu antlaşma ile Osmanlı askerinin 12 yıl Kafkasya ve Barı İran'da uğruna savaştığı fetihler korundu. Osmanlı ve İran savaşın sona ermesi ile rahatlamış ve Osmanlı'nın doğu İran'ın batı sınırında bir müddet huzur hakim olmuştur.⁴⁷²

III. Mehmed zamanında Osmanlı Devleti'ne karşı İran'ın ekonomik ve siyasi alanda Avrupa ülkeleriyle anlaşmak için kral ve imparatorlara elçi göndermesi, on üç buçuk sene süren barış halini bozmuştur. Bir taraftan da ordusu ile harekete geçen Şah Abbas 1603 yılında Osmanlı Devletine karşı saldırıya geçmiştir.⁴⁷³ İran bu tarihlerde Anadolu'da Celâlîlerin faaliyetlerinden ve Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yaptığı savaştan yararlanarak iki cephede savaşımaya mecbur edip, Osmanlıyı zor duruma düşürmüştür. Böylece daha önce bırakmak zorunda olduğu bir kısım yerleri (Azerbaycan) geri almış ve Tebriz'i işgal etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti Avusturya ile antlaşma sağlayınca İran Şahı barış istemiştir. Bunun üzerine 1612 yılında Nasuh Paşa Antlaşması yapılmıştır. Ferhat Paşa Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne geçen yerleri geri alan İran bu yerlere karşılık her sene Osmanlılara iki yüz yük ipek ve bir yük kumaş vermeyi kabul etmiştir.⁴⁷⁴

Nasuh Paşa Antlaşması'ndan sonra Şah'ın Gürcistan harekatı, yaklaşık iki senedir İran'da bulunan Elçi İncili Mustafa Çavuş'un hâlâ iade edilmemiş olması ve Şah'ın her yıl için göndermeyi kabul ettiği iki yüz yük ipeğin de gelmemiş olması, barış halinin çok uzun sürmemesine neden oldu.⁴⁷⁵ Bunun üzerine İran seferi yeniden başladı. İstanbul'daki gelişmeler ciddi bir hal alınca, Şah Abbas barışın devamını sağlamak için Kuşçu Zâkir Ağa'yı, hem I. Ahmed'e hem de Sadrazam Nasuh Paşa'ya yazılmış iki mektup ve Gürcülerden ganimet olarak ele geçirilmiş kıymetli çok değerli taşlarla süslü bir taç ile birlikte elçilik göreviyle İstanbul'a göndermiştir. Bu süreçte Nasuh Paşa, I. Ahmed'in emri ile idam edilmiş ve yerine ise Öküz Mehmed Paşa getirilmişti (1614).⁴⁷⁶

⁴⁷¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, 1976, 379-380.

⁴⁷² Reyhan Şahin Allahverdi, 2019, s. 68.

⁴⁷³ Abdurrahman Ateş, Osmanlı-İran Siyasî İlişkileri (1720-1747), Ankara 2012, s. 50.

⁴⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 247.

⁴⁷⁵ Mehmet Saray, Türk-İran İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 51.

⁴⁷⁶ Özer Küpeli, 2009, s. 48.

Öküz Mehmed Paşa'nın sadarete gelişiyle beraber Nasuh Paşa'nın Safevilere karşı izlediği barışçı siyaset terk edilmiş, yine de diplomatik temaslar bir süre daha sürmüştü. I. Ahmed de barışa karşıydı ve İran'a savaş açmak için fırsat kolluyordu. Şah Abbas, Osmanlı tarafından Öküz Mehmed Paşa'nın serdar tayin edilmesi üzerine telaşlanarak, Kasım Bey adındaki elçiyi gerginleşen ilişkileri yatıştırmak için İncili Mustafa Çavuş ile birlikte İstanbul'a yollamıştır. Ancak elçinin bir senelik vergiyi getirmesi şahın antlaşmaya uymayacağını gösterdiğinden, I. Ahmed seferin devam etmesini emretmiştir (1615).⁴⁷⁷

İlkbahar gelince tekrar sefere çıkılmış, Revan'a varılarak burası 1616 yazında kuşatılmıştır.⁴⁷⁸ Revan'ı alamayıp kuşatmayı kaldırıp başarısız olan ve çok zaiyat veren Sadrazam Öküz Mehmed Paşa azledilip yerine Halil Paşa sadrazam yapıldı. Halil Paşa Diyarbakır'da kışlarken tahta bir değişiklik oldu ve I. Ahmed ölünce yerine tahta kardeşi I. Mustafa geçti (22 Kasım 1617).⁴⁷⁹ I. Mustafa Sadrazam Halil Paşa'ya gönderdiği bir mektupla seferin geleceğiyle ilgili kararı kendisine bırakmıştı. Birkaç ay sonra akıl sağlığı yerinde olmadığı nedeniyle azledilen I. Mustafa'nın yerine geçen II. Osman da (26 Şubat 1618) zamanında da⁴⁸⁰ savaşın devam etmesi, İran'ın direnişini azaltmış, Halil Paşa'nın saldırılarına karşı Şah Abbas, Tebriz ve Erdebil'i boşaltarak çekilmiştir. Sonunda iki taraf arasında 1618 yılında Serav Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre İran Osmanlı'ya gönderdiği iki yüz yük ipeği yüz yüke indirmiş, Vehmin, Derne, ve Dertenk sancaklarına ilave edilen arazi ve köyler İran'a bırakıldı. Kars ve Ahıska Osmanlıda kaldı.⁴⁸¹

Serav Antlaşması'ndan sonra beş sene süren barış hali Sultan IV. Murad döneminde bozulmuştur. 1623 yılında Bağdat Subaşı Bekir Bağdat valiliğini istemiş ama olumlu yanıt alamayınca, Osmanlı Devleti'ne karşı isyanı etmiştir. Bunun üzerine Sultan IV. Murad tarafından görevlendirilen Hafız Ahmed Paşa karışıklığı bastırmakla görevlendirilmiştir.⁴⁸² Daha fazla direnemeyeceğini anlayan Bekir Subaşı, İran Şahı Abbas'a haber göndermiş ve İran'ın tabiiyetine geçmek istediğini bildirmiştir. Bu isteği olumlu karşılayan Şah Abbas, Osmanlı ile İran arasında yapılan barış anlaşmasını yok

⁴⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/1, 2009, s. 67.

⁴⁷⁸ M. Sadık Bilge, 2005, s. 72.

⁴⁷⁹ Erhan Afyoncu, 2016, s. 242.

⁴⁸⁰ Özer Küpeli, 2009, s. 48.

⁴⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cilt:3/2, 2011, s. 248.

⁴⁸² Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), Osman Gazi'den Sultan Vahidüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi Cilt:3, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul, 2015, s. 468.

saymıştır.⁴⁸³ Hafız Ahmed Paşa durumu öğrenince Bekir Subaşı'ya Bağdat valiliğinin verildiğini haber vermiştir. Bekir Subaşı Osmanlı valiliğini kabul ettiğini bildirip, İran elçisini de başından savmış ve İran ordusunu da Bağdat'dan çıkarmıştır. Bu duruma kızan Şah Abbas Bağdat üzerine yürüyerek, şehri ele geçirdikten sonra Bekir Subaşı'yı idam ettirmiştir. Şah Abbas teslim olanlara hiçbir şey yapılmayacağını temin ettiği halde, burada Sünnî halka, şehrin idarecileri ve dini önderlerine türlü eziyetler etmiştir.⁴⁸⁴

Bağdat'ın İran Devleti tarafından zaptı iki devlet arasındaki barış haline son verirken, savaş yeniden başlamıştır. IV. Murad önce Hafız Ahmed Paşa'yı 1625 yılında Bağdat üzerine sefere görevlendirmiş ancak Paşa başarılı olamamıştır. Daha sonraki Serdar Hüsrev Paşa da 1630 yılında giriştiği Bağdat kuşatmasından eli boş ayrılmıştır.⁴⁸⁵ Bu süre zarfında İstanbul'daki karışıklıkları ve Anadolu'daki isyanları bastırarak devlet otoritesini sağlayan, IV. Murad savaş hazırlıklarının ardından Bağdat üzerine yürümüştür. Kırk gün boyunca kuşattığı Bağdat'ı geri almayı başarmıştır (1638). Böylece on dört yıl aradan sonra Bağdat'ın kaydedilmesi İran'ı endişelendirmiş ve barış isteğinde bulunmasına neden olmuştur. Böylece uzun süren barış görüşmelerinin ardından iki taraf arasında 1639 yılında Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı-İran ilişkileri, 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra durgun bir döneme girmiştir.⁴⁸⁶

Yaklaşık otuz yıl iki taraf arasında önemli bir sorun yaşanmamıştır. Osmanlı ordusunun Viyana önlerinde aldığı yenilgi ve bu yenilgi sonucunda Osmanlı'nın içine düştüğü zor durumdan yararlanmak isteyen Şah Hüseyin, sınır boylarında anlaşılmazlıklar çıkarmaya başladı. Şah Hüseyin'in desteğini alan Müntefik aşireti reisi Şeyh Mani, 1694'te Basra'yı işgal etti. Osmanlı Devleti, Avusturya ile olan savaşları nedeniyle doğudaki İran meselesi ile yeterince ilgilenemedi.⁴⁸⁷ Osmanlı Devleti'nin Batı cephesinde savaş halinin devam ettiği, savaşın ne zaman ve nasıl biteceğinin belli olmadığı bir zamanda Sultan II. Mustafa tahta geçti. İran Şahı, elçisi Ebu'l-Ma'sum Han'la gönderdiği bir mektupla sultanın cülusunu tebrik etti. İran Şahı'nın elçi aracılığıyla dostluk göstermesi, Batı'daki savaş halinin decam etmesinden dolayı memnuniyetle karşılandı.

⁴⁸³ Özer Küpeli, 2009, s. 82.

⁴⁸⁴ Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), Osman Gazi'den Sultan Vahidüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi Cilt:3, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul, 2015, s. 468.

⁴⁸⁵ Özer Küpeli, 2009, s. 111-112.

⁴⁸⁶ Abdurrahman Ateş, 2012, s. 50-51.

⁴⁸⁷ Tuğba Bozkır, 2009, s. 33.

Elçilik görevini tamamlamasının hemen ardından, Mani'nin işgal ettiği Basra'nın anahtarlarının, Şah tarafından elçi Rüstem Han adlı elçiyle Sultan II. Mustafa gönderdi. İranla ilişkiler son derece olumlu bir sürece girdi.⁴⁸⁸ 1699'da Batı cephesi kapandıktan sonra, 1701 yılında büyük bir Osmanlı ordusunun Basra yakınlarına kadar gelmesi Safevi kuvvetlerini endişeye düşürmüştü. Bunun üzerine herhangi bir çatışmaya girmek istemeyen Safevi kuvvetleri Basra ve civarını boşaltıp kendi sınırlarına çekilmişlerdi.⁴⁸⁹

Osmanlı Devleti'ne farklı nedenlerle 1696-1742 tarihleri arasında İran şahları tarafından elçiler gönderilmiştir. İncelenen dönemde, İran'la yapılan yazışmalarla ilgili iki adet mektup vardır. Acem Şahı Hüseyin tarafından 1117/1705-1706 tarihinde, Nahcivan Hakimi Ustacalu Murtaza Kulu Han'la İstanbul'a gönderilen bir mektup yazılmıştır. Sultan III. Ahmed'in cülûsunun büyük övgülerle tebrik edildiği mektupta, Osmanlı Devleti'yle aralarında uzun zamandan beri devam eden dostluğa vurgu yapılmakta ve Sultan III. Ahmed'in tahta geçmesinden ötürü büyük sevinç duyulduğundan bahsedilmektedir.⁴⁹⁰

Şah'ın elçisi, eskiden beri adet olduğu üzere karşılanarak Şah Hûbân Sarayı'nda misafir edilmiştir.⁴⁹¹ Elçi Murtaza Kulu Han'a ve maiyetine Divân-ı Hümayun'da ziyafet verilip ber birine hilatler giydirildikten sonra, Arz Odası'nda III. Ahmed ile görüştürülmüş ve İran şahının gönderdiği hediyeleri padişaha takdim edilmiştir. Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa da Murtaza Kulu Han'ı Anadoluhisarı'ndaki Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'na davet ederek ziyafet vermişti. Daha sonra Murtaza Kulu Han, İran Şahı'na gönderilecek nâmeyi teslim almak için Divan-ı Hümayun'a davet edilmiştir. Ziyafetin ardından elçiye hilat giydirilip, arz odasında padişahla görüştürüldükten sonra, ülkesine dönmesine izin verilmiştir.⁴⁹²

Sultan III. Ahmed tarafından İran Şahı Hüseyin'e yazılan diğer nâme-i hümayûn ise Nisan-Mayıs 1706 tarihli ve Farsça'dır. Bu cevabi nâme-i hümayûnda İran Şahı'na, devletinin devamlı olması temennileri iletirken, gönderdikleri elçi Murtaza Kulu Han'dan

⁴⁸⁸ Reyhan Şahin Allahverdi, 2021, s. 261.

⁴⁸⁹ Özer Küpeli, III. Ahmed Devri'nde Osmanlı-İran İlişkileri, *Uluslararası Lale Devrinde Osmanlı Devleti ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir, 9-12.11.2017, s. 681.

⁴⁹⁰ Rikâb-ı Hümayûn Şevket-makrûna Şah-ı Acem'den Gelen Nâmedir, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri*, 110-117.

⁴⁹¹ Abdülkadir Özcan vd., *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt:2, Klasik Yayınları, İstanbul, 2013, s. 755.

⁴⁹² Nurten Sevinç, *Osmanlı Devleti'ndeki İran Elçilerinin Gelir Giderleri (1696-1741)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 8.

çok memnun kaldıklarını, gelen hediyelerden dolayı da sevindiklerini ve kendilerinin de onlara layık güzel bir mektup ile elçiyi yolcu edecekleri yazılmıştır.⁴⁹³

III. Ahmed döneminin ilk yıllarında dostça devam eden ilişkiler İran'ın Şiiliği yayma faaliyetleri hız kazanınca bozulmuştur. Uzun yıllardır savaşmayan iki devlet yeniden karşı karşıya gelmiştir. Ehl-i Sünnet Müslümanlarının eziyete maruz kalması ve İran'ın sınırlarını bilmemesi gibi gerekçelerle Nisan 1723'te İran'a savaş ilan edilmiştir. Savaşın ilk safhalarında İran, Osmanlı Devleti'nin üstünlüğünü kabul ederek Hamedan Anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır (4 Ekim 1727). Anlaşma sağlanmış olmasına rağmen kısa süre sonra savaş yeniden başlamıştır.⁴⁹⁴ III. Ahmet Patrona Halil İsyanı (1730) nedeniyle tahttan indirilip, yerine I. Mahmut geçtikten sonra da, savaş aralıklarla devam etmiştir. İran'da Afşar Aşireti Reisi Nadir Kulu Han, Şah II. Tahmasb'ı tahttan indirerek İran tahtına oturduktan sonra, savaşta Osmanlı ordusuna karşı üstünlüğü ele geçirmiş ve 1736 yılında imzalanan barış antlaşmasıyla savaş fiilen bitmiştir (1736). Nadir Şah'ın bu antlaşmaya dahil etmeye çalıştığı Caferilik mezhebinin, Osmanlılarca kabul edilmemesi yüzünden gerilen ilişkiler, 1746 yılında imzalanan Kerden Antlaşması'ndan sonra durma noktasına gelmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti, Batı dünyası ile uğraşırken, İran'da Nadir Şah'ın ölümünün ardından yaşanan karışıklıklar her iki devleti kendi iç sorunları ile uğraşmaya mecbur bırakmıştır.⁴⁹⁵

⁴⁹³ Taraf-ı Hümâyûn-ı Şehriyâr'iden Hâlâ Acem Şahı Olan Şah Hüseyin'e Gönderilen Nâme-i Hümâyûn Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 127-135.

⁴⁹⁴ Ömer Faruk Yılmaz (Ed.), 2015, s. 292-294.

⁴⁹⁵ Tuğba Bozkır, 2009, s. 33-34.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6 NUMARALI NÂME-İ HÜMÂYÛN DEFTERİNİN TRANSKRİPSİYONU (S. 1-150)

[s.1] Bismihi sübhânehû ve Teâlâ ve musalliyâ? alâ nebiyyihi'l-Mustafa ve alîhî ve sahbihi'l-mücteba hâzihî kuyûd-ı menâşir ve müraselât ürsilet min cânib-i hazret-i sultani'l-berreyn hakanü'l-bahreyn hâdimü'l-haremeyni's-şerifeyn es-Sultân Mustafa Han bin es-Sultân Muhammed Hân Abdullah saltanat ilâ inkırâzı'd-deverân fî ibbân sadr-ı südürü'l-vüzerâ hazret-i Mehmed Paşa ve fî eyyâm-ı hazret-i reisü'l-küttâb Abdü'l-Kerim Efendi atâlellahû bekâhümâ el-vâki' fî evâil-i şehr-i Muhârremü'l-haram sene hams-ı aşere ve miete ve elf mine'l-hicretü'n-nevebiyyeh alâ sahbihî efdalü's-salâvat ve ekmelü't-tahiyyet

Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn ⁴⁹⁶

Emirü'l-ümerai'l-kirâm Rumeli Beylerbeyiliği pâyesiyle kapucular kethüdâmız olan Veli Paşa damet meâliyehu ile münba'is olan mektûb-ı musâdakât-üslûbunuz manzur-ı nazar-ı mülûkânemiz olub mefhumu muhât-ı ilm-i âlem-âray-ı hüsvânemiz olmuştur bitevfikihi Teâlâ Nogay ve Bucak tarafının tertîb-i esbâb-ı nizamı ve sâyir ahâlî-i memleket ahvâlî düstûr-ı mükerrerem müşir-i mufahham nizâmü'l- âlem Özi valisi vezîrim Yusuf Paşa edâmellâhû Teâlâ iclâlehu ile müzâkere [s.2] ve cenâb-ı nîamü'l-meâbınız Kırım tarafının tanzim-i umûriçün ol cânibe inanriz-i azîmet olduğunuzu îlâm eylemişsiz bu hidmet-i mebrûreniz kemâl-i sadâkat ve hulûs tutulan? ser-zede olmağla huzur-ı lâmi'un-nur-ı pâdişâhânemizde meşkur olub bundan böyle ol-cânibde Müslîmîn beyninde vâki' olan ihtilafın def' ü ref'inde ve tanzime muhtac ahvalinde ve sâir umûrda tıynet-i sadâkat-şîârınızda muzmar olan cevâhir-asalet ve gevher-i besâlet muktezâsı üzere cenâb-ı sûtûde-etvarlarından mesâi-yi cemîletü'l-âsâr me'mûl ve muntazar olmağla hâliyâ hakkınızda lem'ât-neyyirât-ı âtufet-i şâh-ânemiz pertevriz ve bahar-ı zehhâr-ı inâyet-i pâdişâhânemiz mevc-engîz olub hassa-i hil'a fâhire-i mülûkânemizden bir savb-ı hil'at-i postin ile bir savb-ı sâde hil'at müverresü'l-behcet-i sultânî ve esyaf-ı fâtihatü'l-eknâf-ı hüsvânemizden bir kabza-ı şimşir-i adûv-tedmîr-i sâhib-kırânî inâyet ve ihsânımız olmağla Devlet-i Aliyye'miz emekdârlarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-âyân

⁴⁹⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 1-5.

İbrahim zîde mecdühu ile irsâl olunmuşdur inşallah vusûlünde inâyet ve ihsânımız olan hil'ât-ı fâhire ve kisve-i zâhiremizi hutuvât-ı ta'zîm ve ibticâl ile istikbâl ve iktisâ ve şimşir-i zafer te'sirimizi bend-i miyân-ı hamîyyet-i pirâ edüb nevâziş ve iltifat-ı şâh-ânemiz ile izhâr-ı müfâheret ve mübahât eyledikten sonra zat-ı sadâkat-ı nihâdınızda merkûz ve cibilliyet-i rezânet-i i'tiyâdınızda mermûz olan hamîyyet-i hudadâd ve kıyaset-i kifayet-mûfad [s.3] sedâd-ı istinâd-ı muktezâsı üzere darü'l-cihâd ve ma'âd-ı cellâd olan Kırım vilâyetinin ve ol-havalinin kâffe-i umûrunun tanzim ve tensikine takayyüd-i tâmm ve bi-avnillâhü'l-mülükü'l-allâm her husûsa gereği gibi nizâm virüb ve bundan akdem Kırım ahâlîsinin ve ol-havalide olan Müslîmînin kulûblerin te'mîn için Kerç ve Taman Boğazında bir kal'a binası fermanımız olmağla humbaracıbaşı Osman mimâr ve Mustafa bina nazırı ta'yîn olunub gönderilmişidi ol-tarafa vardıklarında mukaddemâ keşf ü mu'âyene olunduğu üzere kal'a binâ olunacak mahal kumsal olmağla temel tutmaz diyû humbaracıbaşı Osman'ın cevap verdüğü mukaddemâ der ü devlet-medârımıza i'lâm olundukda ve ik'â-yı musammem olan mahal kumsal olmağla temel tutmayub ol-mahalde binâsına imkan olmadığı halde iki taraftan tob erişür bir dâr mahalline boğaz hisarları misillü iki kal'a binâsı ve suya beraber büyük şayka topları vaz'ı ile mi olur yohsa ol-boğazın her semti yoklanub ortalarında vaz' esas kabul eder bir yer mi bulunur yahud bazı mahallerine dükündü mü iktizâ eder hâsılı sefine mürurûnun men'i her ne tarikile mümkün olursa vukuf-ı şu'ûru olanlardan istikşâf ü istiksaâ vücuhu bulunub i'lâm olunmak üzere cevabı gönderilmişidi amma henüz cevabı gelmeyüb ve bundan esbak lağımçı başı Mehmed dahi yine bu husûs için ol-canîbe irsâl ve bi-fazlullâhı Teâlâ donanma-yı hümâyûnumuz dahî [s.4] bu sene-i mübarekede Karadeniz'e çıkub ve ol-tarafa varmak üzere fermân-ı hümâyûnumuz şeref-sudûr bulub ve bu husûs himmet-i kaviyyü'l-azîmet-hânîlerine vâbeste ve niçe sa'âb-ı tedbir-dil-pezîrleriyle münhal ola gelüb ale'l-husûs sedd-i televvüm ve irâhe-i ahâlî tehevüm için şürû' olunmuş bir emr-i cemil olmağla bu madde de dâhi fitra(t)-ı zekiyye ve himmet-i celiyye ve ruyyet-i kaviyyeleri müsted'âsı ve icrâ ve hâlâ ol-tarafda humbaracı başı ve lağımçı başı ve binâ nâzırını vesâir vukûf ü şu'ûru olanları bir yere getürüb her birini istintâk ve nice olmalu ise kal'a binâsının veçhini istiksâ ve istikrâ ve balâda zikr olunan vücûhdan her kangısı ile mümkün ise i'lâm ve biavni Teâlâ binâsına şürû ve ikdâm ve donanma-yı hümâyûnumuz dahi ol-cenîblere lenger-endâz vusûl oldukda iktizâsına göre istihdâm olunub inşâallahü Teâlâ Kerç ve Taman boğazının sefâin mürûrundan men'î ile eger

Kırım ahâlîsinin ve eger ol-havalide olan sükkân ve kıttânın? itmînân-ı kulûblerine himmet-i hânîleri masruf kılınub mûmâ-ileyh İbrahim zide mecdühuyu ol-tarafın ahbâr ve âsârlarıyla der-i devlet-medârimıza îade ve mukaddemâ bu cânibden bucak tarafına teveccüh ü azîmetleri esnasında Azak ve Taygan tarafına varuşundan müceddeden indirilmek üzere istimâ' olunan sefâin ahvâli ve kezâlik Potkal tarafına muhdes-i kal'a husûsîçün mu'temedün-aleyh kimesneler ta'yîn ve bi'l-teftiş mahallerine varub [s.5] ne keyfiyet üzeredir bi'l-mu'âyene-i müşâhede etmek üzere müzâkere ve tasmin olunmuşidi bu mevvâdın künhüne ve gurruna? ıttılâ'-ı emr-lâzım olmağla hâliyâ bu husûs içün dergâh-ı muallamız kapucu başlarından iftiharü'l-emâcid ve'l-ekârim Mehmed ve İbrahim dâme mecduhûma ta'yîn ve irsâl olunmağla inşâallahû Teâlâ re'y-i rezîn ve fikr-i güzîn bâ-temkininiz muktezâsınca mahallerine gitmelerinin ber-vech-i vecîh ile tariki bulunub mûmâ-ileyh Mehmed dâme mecduhû Azak ve Taygan tarafına ve İbrahim dâme mecduhû dahi Potgal cânibine ta'yîn ve yanlarına taraf-ı hânîlerinden dahî mevsukunbih ademler koşulub bi-tevfikihi Teâlâ her birisi varub bi'l-muayene-i müşâhede ve sıhhati ile haber getürmek üzere irsâl ve inşâallahû Teâlâ alınan haberi cenâb-ı nîamü'l-meâbları dahi i'lâma himmet ve kâfe-i umûrda din ü Devlet-i Aliyyemize âmme-i mü'minîne nâfi' müesser-i pesendide vücûda getürülmeyi isticlâb-ı rızâ-yı yümn-i iktizâ-yı hüsrevânemize sa'i-i cemilleri memûldür şöyle bilesiz evâil-i zilka'de sene 1113

Ek 2/1:

Minel hadide ilessafa 3 Ramazan sene 335

Cenâb-ı Hazret-i el-Ahi Muhterem Arif Efendi el-harsa Dâme Allahü Teâlâ bade hidâi mezid selâmün aleyküm ve rahmetüllâhi ve berekatühü Hazarathü el-posta ve lem ehaznâ minküm kitabün an'el-manî el-hayr ve yevmi târihihi isteslemnâ min muhasebeti tarafînâ mieteyni mecîdî ve Ataynâhüm bimukabilihâ el-makbuz el-lâzîmü ve eyzan sehabnâ Aleyküm kıtaten şek mecîdî mieteyni tahte hamsah vesebeun yürü El-Ahi Ahmet Muhtar Bey kumandan şira ard bitarafînâ ercû vakfeha lehu ve eyzan yenme tarihîhi belâğnâ haber biennâ livis fe kad Vâhede hamlü hımarî biz sevaün kevnühu ercû min fazlıküm dafhasu anha haysü'l-müslimi hamile begel aşretu melak va vahet hemlân ve hamlü hımar kevnühu el-cümle isna aşera ham melak vebilhâl sehabnaküm seccelna lekum ellainvan bihazâ el-husûs el-ülûf elvis el-eşâm Lâ arifü bi mucibi'ş-şütûri ellezi

beyne ve nahnü nazırîne vürüdü şeyün lehu min tarafiküm ve âzimîne maa el-hâvî
kebnünâ atıraf lime kadernâ ale'l-cülûsi ve hezâ esselam ve rahmet İmza.

Ek 2/2:

Bismillâhirrahmenirrahim

Elhamdülillahi rabbi'l-âlemin ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidina
Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ve sellim ammâ ba'dü fî hâzihî muhallefât-ı sultanü'l-
enbiyâ Muhammedü'l-Mustafa sallâllahü Teâlâ aleyhi ve alâ âlihî ve sahbihî ve sellim

Hırka-i Şerîf

Mushaf-ı Şerif, Seccade-i Şerif (Deve Tüğünden), Kaftan-ı Şerif (Hurma
Lifinden), Tesbih-i Şerif (Hurma), Misvak-ı Şerif (3), Tarak-ı Şerif (Çimşir), Diğer
Tarak-ı Şerif (Sandal), İbrik-i Şerif (...), Hasır-ı Şerif, (...) Şerif, Ridâ-i Şerif.

Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn⁴⁹⁷

Cenâb-ı emâret meâb eyalet-i nisâb sa'âdet iktisâb devlet intisâb zü'l-kadrü'l-
etemmm ve'l-fahrü'l-eşem ilm ifrâz hıttâ-ı şehâmet yekke-tâz arsa-i celâdet sülale-i
hânedân-ı hânî nekâve-i dûdmân İlhanî bi'l-fi'l Kırım Hânı olan el-hac Selim Giray Hân
dâmet meâliyehu tahiyyât anber bâr ve teslimat abher nisâr ki mahz-ı inâyet-i pâdişâhiden
sâdır olur mütalaâ kılındıktan sonra ma'lûmları ola ki Kırım ahâlisinin ve ol-havalide olan
[s.6] müslimînin te'min-i kulûbları için Kerş ve Taman boğazında derya ortasında
mukaddemâ binâsı tasmîm olunan kal'anın mahallini bina ahvâline vukûf ü şu'ûru olan
kimesneler muayene ü müşahede eylediklerinde kumsal olub ol-mahalde vaz' esâsa
imkan olmadığı müteayyin olmağla Kırım adasında vâki' Kerç kurbunda Akındı Burnu
demekle ma'rûf mahalde bir kal'a ve kara tarafında üç tabya ve deryasının bir mikdâr yeri
dökündü olub ve Taman Adası önünde Kızıltaş Gölü ve Azak Denizi beyninde vâki'
temrek nâm mevzi'de dahi müceddeden bir kal'a bina olunması ale'l-ittifâk istisvâb
olunduğu i'lâm olunmağın te'min-i kulûb-ı Müslîmîn için hatt-ı hümayûn-ı şevket-
makrûnumuz ile binâsı fermanımız olmağın iktizâ eden mühimmâtının i'dâd ü ihzârı ve
mahalline nakl ü irsâli için evâmir-i aliyyemiz ile taraf taraf mübaşirler gönderilüb sâbıka

⁴⁹⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 5-8

bostancı başı olan iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa dâme mecdühû binâ nâzırı ta'yin ve emirü'l-ümerai'l-kirâm bi'l-fi'il kapudanımız olan Mehmed Paşa damet meâliye hu dahi donanma-yı hümayûnumuz sefineleri ile ol-cânibe tesyîr ü irsâl olunub inşâallahû Teâlâ kereste ve mühhimmat-ı sâire erişince tazyîl-i evkât olunmamak içün mahalli me'mûra vardıkları gibi dört kıt'a çekdiri ifrâz ve ümerâ-yı deryadan birini üzerlerine başbuğ nasb ü ta'yin ve bi-tevfikihi Teâlâ temrük nâm mahalde müceddeden binâsı musammem olan kal'anın hendekleri hafrında ve sâir iktizâ eden hidmetlerde bezl-i makdûr eylemek üzere [s.7] ol-tarafa irsâl ve kendüsi dahi re'y-i sedâd-ı arây-ı hânîleri üzere yanında kalan çekdirilerin her birisinden ellîşer nefer forsa ihraç ve Akındı Burnu'nda binâsı fermânımız olan kal'a hendeklerinin hafr u tathîrine ikdâm ve bâkî kalan forsalara sandal ve tonbaz ve pot vesâir ol-mahalde isti'mâle kâbil sefine ve kayıklar ile iri taşlar taşıdub dökündü olacak mahallere dökdürüb avn-ı Hakla kereste ve mühhimmat varduktan sonra çekdirilerde olan marankoz ve burgucu vesâir bu misillû ameleye suya baturulacak sanduklar çatdurub ve bi'l-cümle kal'a binâsına müteallik iktizâ eden hıdemât-ı aliyehimizde bezl-ü sâ' ve kudret eylemek üzere tenbîh-i hümayûnumuz olub bu hutûb azim hâsseten cenâb nîâmü'l-meâblarının i'ânet İlhanîlerine vâbeste olan umûrdan olmağla nâme-i hümayûn-ı mulâtefet-makrunûmuz ısdâr ve binâ nâzırı mûmâ-ileyh kulumuz ile irsâl olunmuşdur vüsûlünde fitrat-ı hâmiyyet-perver ve cibilliyet-i asâlet küsterlerinde muzmer ü muhammer olan eser-i sadâkat ve cevher-i kiyâfet muktezâsı üzere bu bâbda himmet-i kavvîü'l-kuvvet-i hânîleri masruf kılınub bâ-husûs ahşab nev'inden lâzım gelen kerestenin Çerkes yakasından kat' ve naklinde bi'l-nis(b)e sühulet olub inşâallahû Teâlâ iktizâ iden baltacıları bu taraftan tedarik ve irsâl ve kereste Çerkes tarafından kat' ve nakl etdirilmek musammem olmağla munâsib gördükleri sultanlardan birisi mahsusen bu maslahat içün taraf-ı me'âlî karinlerinden [s.8] Çerkes tarafına ta'yîn ve iktizâ eden kerestenin kat' ve nakl etdirilmesi gereği gibi tavsiye ve sipariş olunub Girecik dahi mahalli karîbde yakdırılması ve ahcârın dahi yakın yerlerden nakli mümkün olmağla ânın dahi vech-i meşrûh üzere husûlüne himmet ve bu mekûle kal'a binâsı havalisinde olan ahâlî-i bilâdın emn ü istirahatleriçün olub vücûh ile fevâidi müterettib olduğundan etrâf ü eknâfından imdâd oluna gelmekle Kırım ve Taman ve ol havalilerin ahâlisine alî vechü'l-münâvebe imdâd etdirilüb re'y-i rezîn-i hânîleri üzere her husûsun i'dâd-ı esbâb-ı itmâmına himmet-i kaviyyeleri ve ol-taraflara müteallik kâfe-i umûrda din ü devlet aliyye'mize ve âmme-i mü'minine nâfi-i

meâsir-pesendîde zuhûra götürülmekle isticlâb-ı rızâ-yı yümn-i iktizâ-yı mülûkânemize sa’i-cezîlleri me’mûldür

Fi Evâil-i Muharrem Sene 115

Moskov Çarı’na Nâme-i Hümâyûn⁴⁹⁸

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmü'l-Îsevîyye muhtâr-ı küberâ'ü'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü'l-tâ'ifeti'l-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlû'l-haşmet ve'l-vakâr sâhib-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-i'tibâr Moskov vilayetlerinin çarı ve cümle Rus'un ve âna tâbi' nice yerlerin fermân-fermâ ve hükümdarı Petrus Aleksiyeviç hatemallâhû avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd ahsen-i ileyh sebîlû's-sevâb ve's-sedâd tevkî'-i refî'-i hümâyûnumuz vâsıl olıcak ma'lumunuz ola ki cenâb-ı hakk ü feyyâz-ı mutlâk cell-ü ve alâ'nın inâyet-i bîgayeti ve [s.9] iki cihan fahrî peygamberimiz habibi hüda ve resûl-i müctebâ Hazret-i Muhammedü'l-Mustafa aleyhi efdâlû's-salavât ve ezkâhanın mucizâtı kesireti'l-berekâtıyla mercî'-i selâtîn azâm ve melca-i havâkîn-i kirâm olan dergâh-ı şâmiḥ?ül-erkânımız ile bundan akdem şerâit-i sulh ü salâh tecdîd ve revâbıt-ı musâfât ü mevâlât-ı temhid ü teşyîd olunmağla müceddeden payidâr ü üstüvâr olan vedd-i vifâk ü istilâf ve ittifâkın fimâ ba'd hıfz ü hırâseti ile mukadderât ve mustevhenâtı bi'l-küllîye mündef' ve müstetir ve âsâr-ı asayiş ve itmînân taraf taraf mültemi' ve münteşir olmağışün mâbeynde hâsıl olan dostluğun levâzım istihkâmının îfâsı ve munâkız ve münâfî olan esbâbın ref' ü ilgâsı dahi şerâit-i sıyânet-i emr-i musâlahadan idüğü zâhir ve bâhir iken bu esnada Özi suyu cânibinde sınır ucunda tarafınızdan kal'a binâsı ve kezâlik Azak ve Taygan ve varoşunda sefâin inşâsı ol-câniplere karîb olan serhad-i mansûremiz ahâlisinden Kırım halkının ve Nogay ve Bucak ve Yedisân ve Özi ve Taman ve Kuban ve sâir ol-sügûr havalisinde mukîm olan asâkir-i mansûremin dağdağ-yı kulûblerine bâis olmağla der-i devlet-medâr-ı mülûkânemize def'âtile i'lâm-ı hâl eylemişlerdir fi-nefsi'l-emr sınır ucunda bu misillû kal'a binasına şürû' memâlik-i mahrûsemizden ol-havaliye musâkıb ü mukârib olan bilâd ahâlîsinden ve gâkiş ve heycâ-endîş olan Kırım halkı ve sâir muhâfazîn sügûr veşâ? [s.10] ve muharisîn-i sınır ve tahazzûn olan asâkir-i mansûre-i mevfûremizin intibaz-ı gark-ı hâmiyyetlerini müstetbi' olmağla tarafınızdan bu mekule keyfiyyate sebeb olur i'mâle şürû' dostluğa muvâfık etvârdan olmayub ve kezâlik Azak ve Taygan ve varoşunda sefain tedarikinin dahi el-hâletü hâzihî ceht lüzumu nedir

⁴⁹⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 8-11.

ma'lûm olmamışdır zîrâ Karadeniz bi'l-küllîye kabza-yı tasarruf-ı hüsrevânemizde olub kimesnenin alakası olmamağla ahidnâme-i hûmâyûnumuz muktezâsınca âherden bir kayığın Karadeniz'e çıkmasına mesâlih olmadığı âşikârdır bir gayr-i ma'ber ve derya yokdur ki Azak ve Taygan ve varoşunda işlenen gemiler ol-tarafa tesyîr içün i'dâd olunmasına haml oluna inkızâ-yı müddet-i sulhden sonra gelecek zaman mulâhazası ise bu eyyâm-ı hengâm-ı (m)usâlahanın evâili ve otuz sene müddet sulh ta'yîn olunmuşiken kablû'l-iktizâ bu esnada bilâ müceb gemiler inşâsı ve iktizâ-yı müddet-i sulhe terakkub ile limanlarda müddet-i medîde yatub kalması abes müşâhede olunub hâsılı eğer sınır ucunda müceddeden kal'a binası ve eğer sefâin ihzârının bir hayırlı niyyet-i muzammen-i muhammil hüsnü olmayub ve tarafeynin emniyyeti mevâdd-ı musâlahadan olmağla istikrâr-ı sulh ü salâha muhal olan bu mekule esbâbın tarafınızdan ref'i ile hâsıl olan dostluğun sebât ü devamı içün nâme-i hûmâyûn-ı âtufet-makrûnumuz şeref-yâfte-i sudûr olub degâh-ı muallâmız müteferrikalarından [s.11] kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim müteferrika Mustafa zîde mecduhû bu husûs içün mersûl ve lisanen dahi bu husûslara müte'allik îrâd-ı kelâma mevkul kılınmışdır inşaallâhü Teâlâ vusûlünde eger zikr olunan kal'a ve eger mahall-i merkûmda i'dâd olunan sefâinin eyyâm-ı musâlahada tarafınıza bir vechle luzumu ve bir mahmil hısnı dahi olmamağla mabeyinde hâsıl olan sulh ü salâh ve dostluk müktezası üzere bunları ref' ile Kırım halkı ve sâir ol-havaliye karîb olan serhad-i mansûremiz ahâlîsinin şikâyetleri def' olunub dostluğa muvaffik hâlet ve mevâdd-ı musâlahadan olan tarafeynin emniyyetini riâyet ve istikrâr ü istimrâr sulh ü salâhi müstebi' olur keyfiyyet ile mûmâ-ileyhi meks etdirmeyüb atabe-i aliyye-i pâdişâhânemize avdet etdirmeniz melhûzdur ve's-selâm alâ-min-etba'i'l-Hudâ Fî evâil-i S sene 115

Moskov Çarı'na Mektup⁴⁹⁹

İftihâr-ı ümerâü'l-izâmi'l-İsevîyye muhtâr-ı küberâü'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü'l-tâifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlî'l-haşmet ve'l-vekâr sâhib-i delâilü'l-mecd ve'l-i'tibâr Moskov vilayetlerinin Çarı ve cümle Rus'un ve ana tâbi nice yerlerin fermân-fermâ hükümdarısın hürmetlü mehabbetlü ulu dostumuz Petrus Aleksiyeviç hatemallâhu avâkıbihü bi'l-hayr ve'r-reşâd sebilü's-sevab? ve's-sadad? kıbeline müekked bebaini mühr-ü mevedded tevkî'-i refi' hûmâyûn vâsıl olacak ma'lûm

⁴⁹⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hûmâyûn Defteri, s. 11-14.

ola ki hâzret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ahsen-i ileyhi sebilüssavab ve's-sedâd kabline muvekked mebnâ-i mühr ü müddet ve müessis esas-ı vedd ü ülfet olur nekâve-i kelâm-ı muhâleset-encâm ve hülâsa-i peyâm-ı musâdakat-fercâm [s.12] ittihâf ve ihdâsından sonra dostâne inhâ ve muhlisâne ebnâ olunur ki cenâb-ı Allahü azîmü's-şanın ulüvv-i inâyeti ve iki cihan fahrı peygamberimiz Hazret-i Muhammedül Mustafa aleyhi's-selâvat ve's-selâmın mu'cizâ-ı kesiretü'l berekâtıyla zahîrû'l-İslâm ve'l-müslîmin nâsirü'l-guzât ve'l-mücahîdin zıllüllahü fi'l-arzeyn-i âlem-penâh-ı felek-bârgâh şevketlü ve kudretlü ve azîmetlü ve mehâbbetlü efendim pâdişâh-ı cemcihân ve şehn-şâh encem-sipâh ayyedullah-ı Allahü Teâlâ vekavah(vakvah)? hâzretlerinin merci'-i selâtîn-i izâm ve melcâ-yı havâkin-i kirâm olan dergâh-ı şevket-penâh-ı bülend eyvân ve bârgâh-ı sipîhr-i iştibâh-ı haşmet-âşiyân-ı mülûkâneleriyle bundan akdem vedâyi'-i hâlikü'l-berâyâ olan aceze ve reâya-yı cânibeynin ârâmiş ü istirahat ve âsâyiş ü refâhiyyetleri için mâbeynde mün'akd olan sulh ü salâhın kıyâmına kemâyenbagî sa'i ü dikkat olunub bîtevfikü'l-Allahu Teâlâ lâyı-ı tarafeyn olduğu vech üzere bu hayr-endişiniz vesâtetiyle müceddeden şerâit-i sulh ü salâh tecdîd ve revâbit-ı musâfât ü muvâlât temhîd olunmağla levâzım-ı istihkâmı dahi kemâyenbagî mer'î ve münâkız ü menâfî olan esbâbın selb ü def'i dahi şerâit-i siyânet-i musâleheden ve tarafeynin emniyyetini mevâdd-ı mevâdaa'dan iken bu esnâda Özü cânibinde sınır ucunda tarafınızdan kal'a binâ ve Azak ve Taygan ve varoşunda sefâin inşâsına şürû' olunduğu şüyû' bulub Karadeniz bi'l-küllîyye tasarruf-ı pâdişâhîde olub muktezâ-yı ahidnâme-i hümayûn üzere aherden bir kayığa ruhsat-ı güzere ve bir gayr-i sefâin tesyîr olunacak derya ve ma'ber olmayub [s.13] bu tedarik iktizâ-yı meveddet-i sulh vaktine sarf olursa müddet-i sulh otuz sene ve henüz zaman-ı musâlehenin evâili iken tarafınızdan bu gûnâ i'mâle mübâşeret serhad-i mansûre-i tacdârîden ol-havaliye karîb olan Kırım halkı ve Nogay ve Bucak ve Yedisân ve Özi ve Taman ve Kuban ahâlîsi ve sâir muhâfazeyn-i sügûr ve muhârisin-i sınırın bâi's-i dağdağ-yı kulûbleri olub i'lâm-ı hâl etdiklerinden mâ'dâ hengâm-ı musâlehenin evâilinde bilâ-müceb dostluğa muvâfık olmayan tarîka sülûkünüz Devlet-i Aliyye'nin dahi hilâf-ı me'mûlû olmağla mün'akd olan sulh ü salâhın devamı ve hâsıl olan muhabbet ü meveddetin istihkâmı için hâlâ şeref-yâfte-i sudûr olan nâme-i hümayûn-ı mülâtef(e)t-nümûn dergâh-ı âlî müteferrikalarından husûs-ı mezbûra müteallik lisânen dahi îrâd-ı kelâma me'zûn ve murahhas olan kıdvetü'l-emâcid ve'l-â'yân Mustafa ağa zide mecdûhu ile ırsâl olunmağla

bu nîk-hâh ve hayr-endîşiniz tarafından dahi mektûb-ı musâdıkât tahrir olunmuşdur inşâllahû Teâlâ lediü'l-vusûl nâme-i hûmâyûn-ı şevket-makrûnun mazmunı mer'î ü makbul tutulub bî-vech-i istikrâr sulh ü salâha muhill olub eyyâm-ı musâlehedde tarafınıza lüzûm ü iktizâsı olmayan muhaddes-i kal'anın ve mahalli merkumlarda i'dâd olunan sefâinin ref' ile serhad-i mansûre ahâlîsinin şikayetleri def'ine mubâderet ve mûmâ-ileyhi mûceb-i istikrâr-ı sulh ü salâh olur [s.14] keyfiyyet ile bir gün evvel atebe-i aliyye-i şehn-şâhiye avdet etdirmeniz me'mûldür ve's-selâm alâ-min-etba'î'l-Hudâ

Fî 13 Safer sene 115

Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hûmâyûn⁵⁰⁰

Ba'de'l-elkâb bi-meşîyyatü'llâhü Teâlâ ârâmiş-i ibâd ve asayiş ziyâ' ve bilâd için Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendimiz ile Leh Kralı ve Cumhûru ve Moskov Çarı beyninde musâlehe ve mevâda'a in'ikâd bulunmağla verilen ahidnâme-i hûmâyûnumuz mevâdd-ı üzere tahdîd-i hudûd ve sınır ve temyîz-i arâzî ve sügûr-ı tetimme-i sulh ü salâhdan olub ve hâlâ maslahat-ı tahdîd-i müsalemet-i temhîd için Lehlü tarafından Leh komısarları ve Moskov tarafından Barabaş hatmânı ta'yîn olunduğun Özi valisi vezîrim Yusuf Paşa edâmellâhû Teâlâ iclâlehû der-i devlet-medârıma i'lâm ve bu husûs için vezir-i müşârün-ileyh kemâfiü'l-evvel me'mûr olmağın inşâllahû Teâlâ kat'-ı hudûda murahhas olan Leh komısarlarıyla haberleşdikden sonra kapusu halkından yanında olan asâkir-i mansûremizden bin nefer güzîde süvâri intihâb ve mâ'dâsını Kili ve İsmail ve ol-havalide bir munâsib olan mahalde alıkoyub üzerlerine beylerbeylerden birisini başbuğ ta'yîn ve kendisi vech-i meşruh üzere (bin) nefer müntahâb süvâri ile Bender ve ol-havalide mâ'kul ü munâsib olan mahalde ârâm eyleyüb bu sene-i mübâreke hem Lehlü ve hem Moskovlu ile tahdîd iktizâ eylediğinden mâ'dâ [s.15] bu husûs sene-i atıyyeye ve tûl zamana i'tidâ etmemek için biavnühû Teâlâ kat'-ı hudûda mevâzi'-i müte'addideden şürû olunur ise Yusuf Paşa bi'n-nefs her tarafda hazır bulunmak mümkün ve münâsib olmamağla hâlâ yanında olan İbrahim zide mecdühûyu Leh tarafıyla kat'-ı hudûda ta'yîn ve Bender toprakları müntehî olduğu Turla kenarında Lehlü ile umûr-ı tahdîde mübâşeret ve Moskov ile kat'-ı hudûd için dahi taraf-ı Devlet-i Aliyyemizden kapucu başlık pâyesi olub bi'l-fi'l sipâhilerim kâtibi olan İbrahim dâme mecdühû ile bir kâtib ta'yîn ve ahidnâme-i hûmâyûnumuzdan hudûda müteallik olan mevâddın suretleri bi'l-cümle ihrâc

⁵⁰⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hûmâyûn Defteri, s. 14-17.

ve vezir-i müşârün-ileyh tarafına irsâl ve Moskov tarafıyla kat’-ı hudûd ahvâli cenâb-ı nîamü’l-meâb hânîleriyle haberleşilüb taraf-ı bâ-şeriflerinden ademler ta’yin olunduktan sonra inşâllahû Teâlâ berû’ tarafından cânib-i Devlet-i Aliyyemizden irsâl olunan mûmâ-ileyh İbrahim dâme mecdühû vesâtiti ve öte taraftan maslahat-ı tahdîd için Berabaş hatmânıyla haberleşüb Lehlü ile hudûd müntehî olduğu mahalden Moskov tarafıyla dahi bidâ’ ve mübâşeret ve kezâlik Azağın Kuban cânibini bir başka semt olmağla ol-cânibde dahi ahidnâme-i hûmâyûnumuz mazmun-ı münîfi üzere Azak toprağını tefrik ü temyîz için emirü’l-ümerâi’l-kirâm Açuv kal’ası muhafazasında olan Hasan dâme ikbâlühû me’mûr ve kezâlik ol-cânibine dahi taraf-ı hânîlerinden âdem gönderildikten sonra [s.16] Berabaş ve Azak hatmanıyla haberleşilüb inşâallahû Teâlâ bu vech üzere üç yerden kat’-ı hudûda şürû olunub eger bazı müşkülât zuhûr eder ise tefrît-i vakit ve temdîd-i zaman maslahat olmamak üzere re’y-i sedîd-i hânîleri mükâranetiyle müsinn? ü ehl-i vukûf serhad-i mansûremiz ihtiyarlarının ahabîrlarıyla bâyy-ı vech-i kân-ı? semti bulunub ve hall olunub bir tarik ile imkân olmadığı halde ol-mekûle müşkilât der-i devlet-medârımıza i’lâm ve ne’ vech ile emr-i şerifimiz sâdır olur ise âna göre amel ü hareket olunmak üzere fermân-ı hûmâyûnumuz şeref-nefâz bulub umûr-ı tahdîd madde-i azime ve cenâb ve’n-nisâblarının mukârenet-i himmet-i celilelerine merbût umûrdan olmağla nâme-i hûmâyûn-ı mülâtefet-neşûrumuz şeref-yâfte-i südur olub [boşluk] zide mecdühû ile irsâl olunmuşdur inşâllahû Teâlâ vusûlünde Moskov ile kat’-ı hudûd maslahatının ahidnâme-i hûmâyûnumuz mevâddına muvâfık temşiyeti için cânib-i âlî-i hânîlerinden eger Bender cânibinde Yusuf paşa yanına ve eger Açuv muhafazasında olan Hasan dâme ikbâlehû ile bile bulunmak üzere Kuban ve Azak tarafına hudûd-ı ve sınır ahvâline vâkıf kârgüzâr ve mu’temed ü mü’tenâ ademler ta’yîn ve bi’n-nefs bir iki tarafa nezâret ve mûkteza-yı sadâkat ihtivâ-yı kaânileri üzere icrâ-yı levâzım kifâyet idüb bi-tevfikühül Teâlâ umûr-ı tahdîd sene-i âtiyyeye kalmayub ahidnâme-i hûmâyûnumuz (mev)adına muvâfık vech üzere Moskov ile tefrik-i arâzi ve temyîz-i hudûd-i sınır ve [s.17] vaz’-ı alâim ile bu umûr-ı mühimmin itmâm ve ikmâline bezl-i cidd-i mevfûr ü sarf-ı sa’î bî-kusûr eylemeleri me’mûldür.

Fî evâhir-i Safer sene 115

Hatt-ı Şerif Suretidir⁵⁰¹

Siz ki asitâne-i sa'âdet-âşîyanemizde olan ulemâ-yı izâm ve meşâyih-i kirâm ve eimme ve hutebâ' ve sâdât-ı zûyü'l-ihtirâm ve talebe-i ulûm ve altı bölük halkı ve dergâh-ı muallâm yeniçerilerinin ocak ağaları ve neferâtı ve cebecileri ve tobçuları ve tob arabacıları ve corbacıları ve odabaşıları vesâir tevâif-i askeriyye ve kâfe-i mü'minînsiz selâm-ı mülûkânemiz ile hâliniz taltif olundukdan sonra ma'lûmunuz ola ki mirâhûr sâni Selim ağa kulum ile gönderdiğiniz mahzar gelüb manzur ü malûm-i mülûkânem olmuştur beemrullâhû Teâlâ seyyid Ali Efendiye illet isâbet etmekle sâbikan şeyhü'l-islâm olan Mehmed Efendi dâi'miz için rütbe-i fetvâ ve Tevfîk-zâde Mehmed efendi dâi'miz için sadr-ı Rûm ve Abdurrahîm zâde Yahyâ efendiye sadr-ı Anadolu ve Seyfî-zâde seyyid İbrahim Efendiye nakîbü'l-eşrâflık ve Mısır'dan ma'zûl Ahmed efendiye İstanbul kazâsı istidaâ olunmuş avâtıf-ı seniyye-i mülûkânemden müsâ'ade-i hümâyûnum olmuştur ve müftî-i sâbık Feyzullah Efendi evlâd ü etbâ'î ile nefy ü ta'zîb olunmuştur emvâl ve erzâk [s.18] ve kendünde ve itbâ'ı üzerinde olan mülûkâneleri mîriden zabt olunur bununla iktifâ' olunmaludur ve âstâne-i sa'âdetime teşrîf-i hümâyûnumuz dahi inşâallahû Teâlâ musammemdir şeyhü'l-islâm efendi ve sadreyn efendi dâi'lerimiz geldiklerinde söyleşilüb azîmet olunur bundan akdem mahzar ile gelen Hasan Efendi dâi'miz Şeyh Îsâ Efendi ve Şeyh Mustafa Efendi duâcılarımız dahi me'zûn-ı insirâf olmalarıyla hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz şeref-yâfte-i sudûr olub ma'ân irsâl olunmuştur sâir refikleri dahi gönderilür İnşâallahû teâla vusûllerinde ol-tarafda olan ehl-i sükun dükkanları kapanub bu kadar zamandır kâr ü kesblerinden kalub muzdrîbü'l-ahvâl olmuşlar ba'de'l-yevm herkes işinde gücünde ve kâr ü kesbinde olub mü'minîn beyninde iyâzubillâhî teâla şek asâ vuukuyla? şemâtet-i a'dâ-yı dîn ve ihtilâl-i sügûr-ı İslâmiye'ye ve bu misillû nice müfâsede mudî olacak harekâtdan ihtirâz eyliyesiz taraf taraf serhâdlarda nice umûrumuz olmağla hayır-duâmızı isterseniz bu ihtilâfı i'tilafa ve bu şikâkî vifâka tebdîl eyleyüb devâm-ı ömrü devletim ed'iyyesine meşgûl olasız ve fîmâ ba'd altı bölük halkı ve dergâh-ı mu'allam yeniçerileri ve cebecileri ve topçu ve tob arabacıları ve bostaniyan-ı hassa ve bi'l-cümle kapum kullarının mevâciblerine takayyüd-i ve ihtimâm olunmak üzere tenbîh-i hümâyûnumuz olunmuştur inşâallahû teâla zaruret ü muzâyıka çekmezler ve's-selâm Fî evâsıt-ı Ra sene 115.

⁵⁰¹ Hatt-ı Şerif Suretidir, 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 17-18.

Hatt-ı Şerif Suretidir⁵⁰²

[s.19] Siz ki âstâne-i sa'âdetimizde olan ulemâ-yi i'lâm ve meşâyih-i kirâm eimme ve hutebâ' ve sâdât-ı zuyü'l-ihtirâm ve talebe-i ulûm ve dergâh-ı muallam yeniçerileri ve sipah ve silahdar ve dört bölük halkı vesâir tavâif-i askeriyye ve kâfe-i mü'minînsiz selâm-ı mülûkânemiz ile hâliniz taltif ve kulûbunuz te'lîf olunduktan sonra ma'lumunuz ola ki “Ve in taifetani minel mu'minin ektetelu fe aslihu beyne humâ” muktezâsı ve dahî “edhi ila sebil-i rebk bi'l-hikmetihi ve el-mev'iza el-hasene”? fehvâsı üzere beşeriyyet hasebiyle vâki' olan cem'iyyetinizi dağıdub Müslîmîn beyninde ihtilâfı def' etmek üzere iki def'â hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz ile size nush u pend olunub lâkin emr-i şerîfimize i'timâd olunmayub da'vâmız vardır deyü cem'iyyetde ısrâr ve evvelki hâliniz üzere istikrârınız istimâ' olunub da'vâ-yı şer'iyye i'dâd-ı i'tâd ve cem'-i icnâd ile olmayub bu husûsda akvâlinizden münfehim olana ef'âliniz mübâyen olmağla istikşâf-ı hâl idüb maksûdunuz ne ise taraf-ı hümâyûnumuza i'lâm içün vüzerâ-yı i'zâmımızdan Hasan paşa kulumuz ile meşâyih-i kiramdan sultan Selim şeyhi Rıdvânullah Efendi ve sultan Selim ders-i âmı genc Ali Efendi ve sultan Bayezid şeyhi Mehmed Efendi dâ'îlerimizi [s.20] ırsâl olunmuşdur da'vânız müfti-i sâbık Feyzullah Efendi mâddesi ise keyfiyyet-i ahvâli malûmunuz olmuşdur andan da'vânız olduğu halde şeyhü'l-islâm efendi ve sadreyn efendiler geldiklerinde olduğu mahalden ihzâr ve murâfa'a dahi olunub muktezâ-yı şer'-i şerîf her ne ise icrâ olunur bunun içün îkâz-ı fitne neden iktizâ eder bu hareketiniz eger şimdiye değin vâki' olan sû-i sun'înin muktezâsı üzere eser terettüb etmek mülâhazasıyla adm-i emniyyetiniz cihetinden ise afv ü safh ahsen-i i'mâl ve ecmel-i hısâl olmağla ba'de'l-yevm cem'iyyetinizi dağıdub semt-i salâha rücû' etmek üzere her ne vechile kulûbunuz mutmain olur ise Hasan paşa kulumuz taraf-ı hümâyûnumuzdan tevkil olunub me'zûn ve murahas kılınmışdır ahd ü peymân olunub der-i devlet-medârimıza arz eylesün anın münâsib gördüğü makbûl-i hümâyûnumuzdur Allah-ı azîmüşşan hakkı ve Resul-i Ekrem hürmetiçün mâbeynde vâki' olan muâhedeye bir dürlü hilâf olmak ihtimâli olmaduğundan mâ'dâ müfti-i sâbık ve evlâd ü itbâ'i ba'de'l-yevm tahsîs etdüğü münâsib ilmiyye cümle münhalle olmağla şeyhü'l-islâm efendi dâi'miz geldiklerinde münâsib gördükleri üzere erbâb-ı isti'dâda tevzî' ve ulemâ efendiler duâ'cılarımız yerlü yerince ikrâm olunur kezâlik merâtib-i seyfiyye dahi yollu yolunca ol zümrenin müstehak

⁵⁰² Bu belgede başlık bulunmamaktadır. İçeriğe göre başlık verilmiştir. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 19-21.

olanlarına tefvîz olunub hâsılı [s.21] eger ulemâ' efendiler ve eger tavâif-i askeriyye ihtiyârları cümle avâtıf-ı seniyye-i mülûkânemden behremend ve bir murâd olurlar mü'minîn beyninde olan ihtilâfın vizrini fikir idüb şer'-i şerîfe muvâfık murâdınız ne ise Hasan paşa kulumuz ile söyleşüb ve muâhede idüb şeyhü'l-islâm efendi ve sadreyn efendiler dâi'lerimizi bu tarafa irsâl ve kendiniz yerlü yerinizde gidüb ve mutmainü'l-kalp olub ve dünyada ve âhiretde râhat ü selâmet ihtiyârlar eyleyesiz ve's-selâm

Hatt-ı Şerif Suretidir⁵⁰³

Sen ki İstanbul'da tehazzüb eden bugat-i tevfik ve ıslâh için me'mûr olan vezîrim Hasan paşasın inşâllahû Teâlâ me'mûr olduğun üzere varub mezbûrlara nush u pend ile semt-i salâha rücû'a tergîb eyleyesin eger ba'de'l-yevm cem'iyetlerin dağıdub herkes kendi halinde olmak üzere ahd ü peymân ederler ise sen dahi şimdiye değin vâki' olan sû-i sun'îler için taraf-ı hümâyûnumdan cezâ tertîbine şürû olunmayub cürmleri karîn-i afv-ı hümâyûnum olmak üzere taahhüd eyleyüb ve keyfiyyeti arz ü i'lâm eyleyesün bundan sonra dahi müntesih ve müte'essir olmazlar ise bâgîler olmağla mukatele iktizâ ederse [s.22] mukatele ve İstanbul'dan çıkmayub eski halleri üzere meks ederler ise her ne tarikle olursa tarafından tazyîk olunub hâsılı eger musâlaha ve eger mukatele ve eger sâir tarikle tazyîk olunmak gibi her ne iktizâ eder ise taraf-ı hümâyûnumdan me'zûn ü murahhas olmuşsundur âkilâne ve dilîrâne hareket eyleyüb ve zuhûra gelen ahvâli peyderpey i'lâm eyleyesin seni Allah'a emanet eyledim göreyim seni ne vechile hüsn-i tedbîr ve gayret ü hamîyyet ile hareket edersin vesselâm

Hatt-ı Şerif Suretidir⁵⁰⁴

Siz ki dergâh-ı muallam yeniçerileri ağası ve kul kethüdası ve solakbaşılar ve zağarcıbaşı ve saksoncubaşı ve baş çavuş vesâir ocak ağaları ve corbacıları ve odabaşıları ve oda eskileri ve neferât kullarımı(n)ız iltifat-ı şâh-ânem ve teveccühât-ı pâdişâhânem ile halkınız taltif olunduktan sonra ma'lumunuz ola ki ocağınız din ü Devlet-i Aliyyemin mâtekaddümden doğru ve yarar ve gayretkeşî olub seferlerde can ü baş terk idüb sadâkat ve istikâmet ve gayret ü hamîyyetiniz ile nice memâlik fethi müyesser olmuşdur berhudâr olasız ekmeğim size helâl olsun bundan sonra dahi sıdk-ı kalb ve ittifâk ü ittihâd ile sizden

⁵⁰³ Bu belgede başlık bulunmamaktadır. İçeriğe göre başlık verilmiştir. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 21-22.

⁵⁰⁴ Bu belgede başlık bulunmamaktadır. İçeriğe göre başlık verilmiştir. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 22-23.

hidmet memûl olub ocağınıza itimâd-ı hümâyûnum vardır İstanbul'da [s.23] cem'iyet eden tâife-i bâgîyye ocağınızın baş ağası âl-i resûlden mahkûnû'l-dem? bir kimesneyi katle ve mahtûrat-ı şer'iyyeden nice if'âl-i nâ-sezâyeye cesâret ve bu kadar eyyâm haber ve kere ile ehl-i sûka dükkanların kapadub fukarâ ve zuafâyı tazyîk ve ta'ciz eylediler şer'i şerife mugayir olmayan mes'ullerine dahi Müslümanların emniyyet ü rahatı için müsa'de-i hümâyûnum olub ve hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla fîmâ ba'd cem'iyetlerin dağıdub herkes kendi halinde olmak üzere ısrar etmeleriyle bu tarafda olan ulemâ ittifâklarıyla şer'en def' bi's-seyf lâzım gelmeyin ocağınızdan bu bâbda dahi gayret ü hamiyyet me'mûldür ecdâd-ı izâmım zamanından ilâ haz olan her vakitte ocağınızın gayret ü hamiyyeti ve sadâkat ü istikâmeti zâhir olagelmiştir yine de ocağınıza i'timâd-ı hümâyûnum vardır dilâverlik ve yararlık ve gayret ü sadâkat vaktidir ve duâ-yı hayrım sizinle bilebilir göreyim sizi ne vechle gayret edersiz bu tâife-i bâgîyyenin def'inde uğur-ı hümâyûnumda hidmetde bulunan kullarımın fîmâ ba'd esâmeleri çalınmayub ve cümle tekâlîfden muâf olsunlar bir hatt-ı hümâyûnum ocağınızda hıfz olunub mücebin(c)e ilâ mâşâallah amel oluna ve neferât kullarıma tevzî' olunmak üzere avâtıf-ı seniyye-i mülûkânemden yüz kise akçe ihsânım olmuşdur neferâta tevzî' eyleyesiz ve's-selâm [nush ü pend dahi olunmuşiken yine cem'iyetlerin dağıtmayub fesâd üzerine]⁵⁰⁵

Hatt-ı Şerif Suretidir⁵⁰⁶

[s.24] Siz ki sipahiler ağası ve kethüdası ve kethüda yeri ve baş cavuş ve veznedâr ve baş eski ve cavuşları vesâir neferât kullarımız tevcihat-ı şâhânemiz ile hâliniz taltif olunduktan sonra ma'lumunuz ola ki sipahiler ocağı din ü Devlet-i Aliyyeme sadâkat ile hidmet ede gelüb seferlerde ve gazâlarda gayret ü hamiyyetiniz zâhir ola gelmiştir berhudâr olasız et[k]mekim size helâl olsun bundan sonra dahi cümleinizden gayret ve uğur-ı hümâyûnumda sadâkat me'mûldür İstanbul'da cem'iyet eden tâife-i bâgîyye âl-i resûlden mahkûnû'l-dem? bir kimesneyi katle ve şer'en mahzûr olan nice if'âl-i se(n)iyeye cesâret ve ehl-i sûka cebren ve kerhen dükkanların kapatdırup fukarâ ü zuafâ'yı bu vech ile tazyîk eylediler muhâlif-i şer' kavîm olmayan mes'ullerine dahi emniyyet-i Müslîmîn için müsâade olunub ve fîmâbad cem'iyetlerin dağıdub kendi hallerinde olmak üzere hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla nush u pend olunmuşiken

⁵⁰⁵ Bu derkenar 23. sayfanın sol yan tarafına yazılmıştır.

⁵⁰⁶ Bu belgede başlık bulunmamaktadır. İçeriğe göre başlık verilmiştir. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 24-25.

yine cem'iyetlerin def' etmeyüb niyyet-i fesâd üzere ısrarları müteayyin olmağla bu tarafda olan ulemâ ittifâklarıyla şer'en def' bi's-seyf lâzım gelmeyin ocağınızdan bir husûsda dahi gayret ü hâmiyyet ve can ü baş ile hizmet me'mûl-i hümayûnumdur göreyim sizi ne vechle gayret edersiz duâ-yı hayrım sizinle bilebilir [s.25] merdânelik edüb ocağınız gayretini yerine getürmeğe bezl ü sa' ve kudret eyleyesiz bu tâife-i bâgîyyenin def'inde hidmetde bulunan kullarım niam-ı celîle-i pâdişâhâneme mazhar olurlar ve hâliyâ avâtıf-ı seniyye-i mülûkânemden ocağınıza on beş kise âkçe ihsânım olmuştur beyninizde tevzî' eyleyesiz ve's-selâm

bir sureti

vech-i meşrûh üzere silahdâran ocağına

Emîr-i Mekke-i Mükerrime Şerifi Saîd Bin Şerif Sa'de Nâme-i Hümayûn⁵⁰⁷

Hazret-i Hudâvend-i Vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'n-nazîri ve'l-misâlün meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmün-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-minvâl-i mülûkânemizde istihkâk-ı kâmile-i elhiyye? ve cebhe-i ikbâl-i şevket-ma'âl-i hüsrevânemizde olan kâbiliyyet ü isti'dâd-ı şâmile-i gayr-i mütenâhiyye muktezâsı üzere umûr-u lâzimü't-tebcîl-i saltânat ve iclâlimiz "İnnâ ce'alnâke halîfeten fi'l-arz." zînetiyle müzeyyen ve tâc-ı bâ-ibtihâc-ı devlet ü ikbâl ferhunde-fâlımız "Fa'lhküm beyne'n-nâsi bi'l-adl." unvânıyla mu'anven olup ittifâk-ı ârâ ve rey' şûvâ-yı vüzerâ-yi izâm u ulemâ'-yı kirâm ve icmâ' ü ittîrâd-ı cümle-i havâss ü avâmm ile işbu sene hams aşre ve mi'e ve elf şehir-i Rebî'u'l-ahiresinin [s.26] dokuzuncu günü ki cehâr-şenbedir serîr-i saltanat-ı mevrûsumuza bi'l-istihkâk devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile iclâs ü libas-ı kerâmet iktibâs "Ve ce'alnâküm halâife fi'l-arz." kâmet ve'r-rütbet hüsrevânemize elbâs olunub cülûs-ı hümayûn-ı sa'âdet-me'nûsumuz ile müstes'ad ve rû'ûs-ı menâber ve vücûh-ı derâhim ve denânîr ve hutbe ü sikke nâm-ı nâmemiz ile müzeyyen ve sudûr-ı emsâle ve ahkâm ve menâşîr tuğrâ-yı garrâ-yı tevkî'-i refî'-i âlem-ârâmız ile musadder ü muanven olduğun cenâb-ı sa'âdet-meâbınıza ve sâir mücâverân-ı beldeü'l-emîn ve menzil-i vahy-i mübîn olan sükkân-ı beytüllahü'l-harâm ve cîrân-ı rabbü'l-inâm cânibine i'lâm ve cenâb-ı sa'âdet-meâblarına teşrîfât-ı hassa-ı mülûkâne ve in'âmât-ı mahsûse-i pâdişâhânemizden bir savb postîn semmûr

⁵⁰⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 25-27.

müsteclibü's-sa'âdet i'tâ ve ihsânımız olub nâme-i hümayûn-ı sa'âdet-makrunûmuz ile [boşluk] irsâl olunmuşdur vusûlünde edâ-yı merâsim-i istikbâl ta'zîm ü takrîm şerâit-i edâ ve dūş-ı mefâhiretinize istiksâ ve kisve-i sûdmend bilüb izhâr-ı mübâhât ve müfâharet eyledikten sonra âstâne-i sa'âdet-âşiyânemize ebâ-an-cedd sebk eden vufûr-ı mevâlât ü meziyyet-musâfâtınız mûcebince haber-i meserret-eser cûlûs-ı hümayûnumuz vusûl bulduğu gibi hutbe-i cem'iyye-i mübârekeyi rû'ûs-ı menâberde-i nâm-ı şerîf ve ism-i münîfimize okudub ve şeref-i hizmet ü himâyet ile selâtîn-i sâireden mümtâz [s.27] ve havakîn-i kirâmdan serefrâz olduğumuz Haremeynü'ş-şerîfeyn zâde hüma-Allah teâlî şerefen ve tekrîmen ve sâir aktâr-ı hicâziyye sükkânına ifâza-i adl ü ihsân ve işâ'a berr ü emsaline teveccüh-i kalb ve cenânımızı i'lâm ve i'lân eyleyüb eslâf-ı kirâmınız kâ'idesi üzere Haremeyn-i muhteremeynin ta'zîm şe'âir veistirâhat-ı mücâverin ü müsâferün ve huccâc ü züvvâr ve mütereddidîn ve tüccârın refâh-hâl ve ferâğ-bâlleri bâbında hüsn-i ihtimâm ile isticlâb-ı hâtır-ı feyz-i me'asirimize sa'i ü himmet eyleyesiz tahrîren Fî evâsıt-ı Rebûlahîr sene 115

Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn⁵⁰⁸

Hazret-i Hudâvend-i Vâhibü'l-âmâl celle şânühû anî's-şebîhi ve'n-nazîr-i ve'l-misâlün meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-minvâl-i mülûkânemizde istihkâk-ı kâmile-i elhiyye? ve cebhe-i ikbâl-i şevket-me'âl-i hüsrevânemizde olan kâbiliyyet ü isti'dâd-ı şâmile-i gayr-i mütenâhiyye muktezâsı üzere umûr-ı lâzimü'l-tebcîl-i saltanat ve iclâlimiz "İnnâ ce'alnâke halîfeten fi'l-arz." zîneti ile müzeyyen ve tâc-ı bâ-ibtihâc-ı devlet ü ikbâl-i ferhunde-fâlımız "Fa'hküm beyne'n-nâsi bi'l-adl." unvânı ila me'nûn olup ittifâk-ârâ ve rey'-i şûrâ-yı vûzerâ-yı izâm ve ulemâ'-yı kirâm ve icmâ' ü ittîrâd-ı cemile-i havâss u avâmm ile işbu sene hamis aşere ve mi'e ve elf şehr-i Rebî'ü'l-ahiresinin [s.28] dokuzuncu günü ki cehâr-şenbedir serîr-i saltanat-ı mevrûsumuza bi'l-istihkâk u devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile iclâs ü libâs-ı kerâmet-iktibâs "Ve ce'alnâküm halâife fi'l-arz." kâmet-i vâlâ-rütbet-i hüsrevânemize ilbâs olunup hutbe ü sikke nâm-ı şerîfimizle müşerref olmağın bu mevhibe-i azmi ve atıyye-i kübrâ-yı elhiyyenin? cümle-i memâlik-i mahrûsemize i'lâm ü i'lânı lâzım husûsen evliyâ-yı devlet-i alıyyemiz olan hükkâm-ı kirâma iş'âr ve ifhâmı umûr-ı mütehâttim olmağın hâliyâ hakkınızda mezîd-i inâyet-i

⁵⁰⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 27-28.

aliyye-i şâhâne ve meziyyet-i re'fet-i seniyye-i pâdişâhânem zuhûra getürüp hâssa-i hıl'a-
i fâhire-i mülûkânemizden semmûr-ı fâ'izü's-sürûra dühte bir savb hil'at-ı
mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânım olup nâme-i hümayûnumuz ile [boşluk] irsâl
olunmuştır inde'l-vusûl inâyet ü ihsânım olan hil'at-i fâhire ve kisve-i bâhiremizi envâ'-ı
i'zâz ü ikrâm ve esnâf-ı tevkîr ü ihtirâm ile istikbâl ve dûş-ı gayret-pûşunuza iktisâ ve
izhâr-ı mübâhât ü mufâharet eyledikten sonra âstâne-i sa'âdet-unvân ve dûdmân-ı
müşeyyedü'l-bünyânımızda olan vüfûr-ı sadâkat ü ihlâs-ı vefret-i hulûs-ı taviyet ve
ihtisâsınız muktezâsınca serîr-i saltanat-ı cihân-bânî ve taht-ı âlîbaht-ı kişver-sitânî üzere
cülûs-ı hümayûn-ı izzet-me'nûsumuz vâki' olduğun ma'lûm eyledikde Kırım diyârında
izhâr-ı şâdmânî ve i'lân-ı behcet ü hubûr-ı? nâ-mahsûr için kal'alarda toplar atdurup
envâ'-ı şenlikler etdiresiz Tahrîren fî evâsıt-ı
Ra sene 115

Emîr-i Mekke-i Mükerrreme Şerifi Said İbn-i Şerif Sa'de Nâme-i Hümayûn⁵⁰⁹

[s.29] Cenâb-ı emâret meâb eyalet-i nisâb sa'âdet-i iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-
nesebü't-tâhir ve'l-hisabü'z-zâhir müstecmi'ül-menâkıb ve'l-mefâhir kâbiren an kâbir
cemâlû's- sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü's-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-
ulviyyetü'l-Mustafaviyye zübdetü'r-rasûl ferre-i aynü'z-zehrâil-betûlü'l-hufûf bî-sunûf-i
avâtıfû'l-meliki'l- a'lâ hadd Emîr Mekke-i Mükerrreme şerifi Saîd ibn-i şerîf Sa'd dâme
Sa'dehû tevkî'-i ref'-i hümayûn mûtâ'ımız vusûlünde ma'lûmunuz ola ki siz bu hânedân-
ı müşeyyedü'l-erkânımızın nîk-endîş-i hâlisü'l-cenânı ve dûdmân-ı me'âlî-bünyânımızın
sadâkat-kîş-i muhâleset unvânî olup zât-ı pâkînzinde tıynetinizde mûnderic ü mûndemic
olan asâr-i asâlet ve necâbet ü emânet muktezâsı üzere her vech ile sizden asâr-ı celîle-i
hasene ve mesâi-i cemîle-i müstahsene me'mûl ü melhûz hümayûnumuz olmağla hâliyâ
hakkınızda muttâlî-i-i mevâhib-i seniyye-i şâh-ânemizden neyyir-ziyâ efrûz-u atûfet-i
pâdişâhânemiz sâtı' ü lâmi' olup hâssahıl'-i fâhire-i mülûkâne ve kisve-i bâhire-i
hüsrevânemizden semmur fâizü'l-sürûr kaplu bir savb-i hil'at-ı mûrisü'l-behcet-i sultânî
inâyet ve ihsânımız olmağın teblîğ ü irsâli hidmetiyle dergâh-ı muallam kapucu
başlarından Mustafa dâme mecdühû ta'yîn ve nâme-i hümayûn-ı mülâtaf[â]t-
makrunumuz ısdâr ve irsâl olunmuştur ledie'l-vusûl fitrat-ı zekiyye ve hil'at [s.30]
merzîyyenizde mermûz ü meknûz olan vüfûr-ı sadâkat ü istikâmet muktezâsı üzere hil'at-

⁵⁰⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 29-30.

1 fâhiremizi merâsim-i ta'zîm ü ibticâl ile istikbâl ve iktisa ü kesb ü sürûr ü ibtihâc eyledikten sonra beher sene mu'tâd üzere irsâl olunan surre-i memhûr ü mahtûm defter mucibince bilâ-tebdîl ü tağyîr ve tebzîr ü taktîr ashâbına îsâle nezâret ve bu hizmet-i celîlenin itmâm ü ikmâline mübâderet eyleyüb ve mütemekkin-i izyâl beytüllahü'l-haram mücâvirîn ravza-ı mutahhâra-i hâzret-i seyyidü'l-enâm olan şürefa ü sâdât-ı kirâm ve ulemâ ü meşâyih lâzımü'l-ihtirâmın riâyetlerinde bâ-husûs islâf-ı necâbet-iktisâfınız müteahhid oldukları üzere huccâc-ı zuyû'l-ibtihâcın ilâ menzili'nden medâ'in-i sâlihîyye'ye dek istikbâl ü teşyî' ve urban eşkıyâsından himâyet ü siyânetlerinde hüsn-i ihtimâm ile ferâğ-bâl ü refâh-hâl üzere iyâb ü zihâbları husûsunda dikkat-i tâmm eyleyüb ve sâir ol-aktâr-ı nazîfe ve emsâr-ı lâtifede din ü Devlet-i Aliyyemize ve nâm-ı nâmûs-ı saltânımıza muvâfık harekâta bezl-i cell-i himmet idüb isticlâb-ı hâtır-ı feyz-i müzâhir-i mülûkânemize ıkdâm ü ihtimâm eylesesiz şöyle bilesiz Fî evâsıt-ı Ca sene 1115

Françe Pâdişâhı Luiz'e Cûlûs-ı Hümâyûn-ı Müş'ir Nâme-i Hümâyûn⁵¹⁰

Meyâmin-i te'yidât-ı aliyye-i ezeliyye-yi sübhâniyye ve teyamin-i tevfikât-ı celîle-i lem-yezeliyye-i elhiyye ve hazret-i sultân-ı taht-gâh-ı eflâk-mesned-nişîn-i bâr-gâh-ı levlâk-ı müfehhar-ı evlâd-ı âdem-i maksûd-ı [s.31] maksûd-ı⁵¹¹ âferîniş-i âlem-i habib-i hudâ-i resûl-i müctebâ Muhammedi'l-Mustafa aleyh mine's-salâvati ezkâhâ ve mine't-tahiyyâtı evfâhânın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile serîr-i saltânat ve hilâfet-i şehriyârî daverenin haşmet-i übbühet-i cihândârî cenâb-ı devlet-me'âbımıza müyesser ve işbu sene hamse aşere ve mi'e ve elf şehir-i Rebî'ü'l-ahirenin dokuzuncu günü ki cehâr-şenbedir taht-ı âlî-baht-ı sultânî ve serîr-i saltanat kişver-sitâni üzere cûlûs-u hümâyûnumuz mukadder olup cümle-i memâlik-i mahrûsemizden mecma' mü'minîn ve ma'bed-i müslimîn olan cevâmi'-i kuds ü mecâmi'in rû'ûs-ı menâberinde nâm-ı hümâyûnumuza hutbeler okunup ve dârü'l-darb-ı nukûd-ı nâ-ma'dûd olan mahallerde vücûh-i derâhim ü denânîrde ism-i sa'âdet-i resmimize sikkeler urulup ahkâm-ı kazâ-mazâmız cümle-i memâlik-i mahrûseti'l-mesâlikimizde cârî ve eşî'a-ı nûr-ı âfîtab-ı adl ü dâdın zılâm-ı zulm ü sitem ve kahr mütevârî olmağla ahbâr-ı meserret-âsâr-ı cûlûs-ı [cûlûs] izzet-me'nûsumuz hânedân-ı azîmü'ş-şân ve dûdmân-ı hilâfet-mekânımız ile sadâkat ü mevâlât ve muhabbet ü musâfât üzere olan mülûk-sütûde sülûke iş'âr-ı âdet-i

⁵¹⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 30-32.

⁵¹¹ Bu kelime iki kere yazılmıştır.

kadîme-i eslâf ü eşrâfımız olub bâ-husûs islâf-ı sa'âdet-ittisâfımızın zaman-ı sa'âdet-iktirânlarından ilâ yevminâ hâzâ mâbeynde karâr-dâde olan şerâit-i ahd ü peymân muktezâsınca cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun haber-i meserret-eseri i'lâm ü i'lânı için nâme-i hümâyûn-ı sa'âdet-makrunûmuz ısdâr olunub [boşluk] ile irsâl olunmuşdur [s.32] kadîmü'l-eyyâmdan ilâ hâze'l-ân hânedân-ı şâmi hü'l-erkân ve dûdmân-ı râsihü'l-el-bünyânımız ile müstahkem ü pâydâr ve müşeyyed ü üstüvâr olan uhûd-ı sâdika ve şürût-ı vâsika muktezâsınca cülûs-ı hümâyûnumuzdan dostluğa lâyük meserret-i bî-nihâye izhâr ve taht-ı hükûmetinizde olan hükkâm-ı memleket ve ayân-ı vilâyetinize iş'âr edüp ecdâd-ı âlî-nejâd ve eslâf-ı firdevs-nihâdımız enâra'llâhu te'âlâ berâhînihümün zamân-ı sa'âdet-i iktirânlarından berü mâbeynde mün'akd-i müstâhkem ve tarafeyden mürtesim? olan şerâit-i ahd ü peymân ve vesâyik-i sevkend-i imân zamân-ı meymenet-avânımızda dahi kemâkân mukarrer ü mu'teber tutulub mâdem ki tarafınızdan sulh ü salâh riâyetinde kusûr u zuhûr eylemeye cânib-i hümâyûnumuzdan dahi vechen mine'l-vücûh hilâfına cevâz gös[t]erilmeyüb ahd ü yerinden bir ve mâbeynde mürtesim olan musâfât ü mevâlâtın merâsimi gereği gibi riâyet olunmasını emin ü rahat ve reâya-yı tarafeyne vesile idüğü bî-iştibâhdır ve's-selâm alâ-min-etba'î'l-Hudâ bir suret İngiltere kralına bir dahi Nederlânda estât-ı cenerâl vech-i muharrer üzere yazılmışdır Fî evâsıt-ı Ca sene 1115

Nemçe Çâsârı'na Cülûs-ı Hümâyûn-ı Müş'ir Nâme-i Hümâyûn⁵¹²

Cenâb-ı hâzret-i sultan melikü'l-melik cillet-i azimetenin meyâmin-i te'iyedât-ı celileyi ezeliyye teyâmin-i tevfikât-ı aliyye-i lem-yezeliyyesi ve hazret-i sultân-ı taht-gâh-ı eflâk ü şehriyâr-ı sedre-makâm memâlikin levlâk müfeharını edm-i maksûd-ı âferîniş âlem matlub-ı külli hûda-yı sebil hâtime-i [s.33] cümle-i enbiyâ resûl ü habîb-i hudâ Muhammed Mustafa aleyhi mine's-salâvat ezgâhâ ve mine'l-tahiyyâtı erfâhâtın mu'cizât-ı kesîretü'l-berekâtı ile serir-i saltanat ü hilâfet-i şehriyârî ve evreng haşmet ü übüvvet-i cihândârî cenâb-ı devlet-me'âbımıza müyesser ve işbu sene-i hamse aşere ve mi'ete ve elf şehir-i Rebî'ü'l-ahirenin dokuzuncu günü ki çehâr-şenbedir taht-ı âlî-baht-ı sultânî ve evreng saltanat-ı kişver-sîtanî üzere cülûs-ı hümâyûnumuz mukadder olup cümle-i memâlik-i mahrûsemizde mecmu' mü'minîn ve ma'bed-i müslimîn olan cevâmi'-i kudsün-i mecâmi'n ru'ûs-ı menâbirinde nâm-ı hümâyûnumuza hutbeler okudulub ve dârü'l-darb-ı nukûd [n]â-ma'dûd olan mahallerde vücûh-ı derâhim ü

⁵¹² 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 32-34.

denânîre ism-i sa'âdet-resmimize sikkeler urulup ahkâm-ı kazâ-mazâmız cümle memâlik-i mesihetü'l-enhâmızda cârî ve eşi'a-i-nûr âfâtâb-ı adl ü daddan zilâm-ı zulm ü sitem? mütevârî olmağla ahbâr-ı cülûs-ı izzet-me'nûsumuz Devlet-i Aliyyemiz ile sulh ü salâh-ı müstevcibü'l-felâh üzere olan mülûk-ı sûtûde-sülûka iş'âr âdet-i kadîme-i islâf-sa'âdet-ittisâfımız olmağın bu deydene-i müstahsene mûra'âtiyle cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun haber-i meserret-eserin i'lâm ü i'lân için tarafınıza dahi nâme-i hümâyûn-ı izzet-makrûnumuz ısdâr olunub [boşluk] ile irsâl olunmuşdur ledie'l-vusûl hânedân-ı şâmihi'l-erkân ü dûdmân-ı râsihü'l-bünyânımız ile müstahkem ü pâydâr ve müşeyyed ü üstüvâr olan uhûd-ı sâdika ve şürût-ı vâsika muktezâsınca cülûs-ı hümâyûnumuzdan dostluğa [s.34] lâyık-ı meserret-i bî-nihâye izhâr ve taht-ı hükûmetini(z)de olan hükkâm-ı memleket ü a'yân-ı vilâyetinize iş'âr idüb mâbeynde mün'akd ü müstâhkem ve tarafeynden mürtesim olan şerâ'it-i ahd ü peymân ve vesâyik-i sevgend ü eymân zamân-ı meymenet evânımızda dahi kemâkân mukarrer ü mu'teber tutulub mâdem ki tarafınızdan sulh ü salâh riâyetinde kusûr u zuhûr eylemeye cânib-i hümâyûnumuzdan dahi vechen mine'l-vücûh hilâfına cevâz gösterilmeyüb mâbeynde mürtesim olan musâfât ü mevâlâtın merâsimi gereği gibi riâyet olunması emn ü rahat ve re'âya-yı tarafeyne vesile idüğü bî-iştibâhdır ve's-selâm alâ-min-etba'i'l-Hudâ bir suret minvâl-i meşrûh üzere Leh kralına yazılmışdır Fî evâsıt Ş sene 115

[Devlet-i Aliyyemiz hüddâmından sâbika yeniçeri katibi olub mir âlem pâyesi olan iftiharü'l-emâcid ve'l-ekârim İbrahim dâme mecdühu ile irsâl ve mûmâ-ileyh hemcivârlık ve dostluk merâsimini te'kîd ü teşyîde müteallik îrâd-ı kelâm-ı mesalet iştîmâle mezûn ü murahhas kılınmışdır]⁵¹³

Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümâyûn Şevket-Makrûn⁵¹⁴

Mefâhir-i ümerâü'l-izâmü'l-İseviyye merâci-i küberâi'l-fihâm fî milleti'l-Mesîhiyye mûslih ü mesâlih-i cemâhirü'l-tâifeti'n-Nasrâniyye sevâbi ezyâlû'l-hâşmet ve'l-vakâr sevâbi? delâilü'l-mecd ve'l-i'tibâr Venedik doju ve cumhûru avâkıbuhum bi'l-hayr ve'r-reşâd tevkî'-i refî' hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki hâzret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'n-nazîr ve'l-mesâlik-i meyâmin-i te'yîdât-i ezeliyye ve teyâmin-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-menâl-i

⁵¹³ Bu derkenar 33. sayfanın sağ yan tarafına yazılmıştır.

⁵¹⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 34-36.

mülûkânemizde olan istihkâk-ı kâmile-i ezeliyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-meâl-i hüsrevânemizde olan kâbiliyyet ü isti'dâd-ı şâmîle-i gayr-i mütenâhiye muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı [s.35] vüzerâ ve ulemâ-yı izâm ve icmâ' ve ittîrâd-ı cümle-i hâss ü âm ile işbu sene-i hamse aşere ve miete ve elf şehir-i Rebî'u'l-ahirenin dokuzuncu günü ki çehâr-şenbedir serir saltanat mevrûsemize bi'l-istihkâk devlet ve ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile cülûs-u hümâyûn-ı meymenet me'nûsumuz müyesser olub memâlik-i vasî'atü'l-mesâlikimizde hutbe ü sikke nâm-ı şerifimiz ile müşerref olmağla işbu haber-i meserret eserin Devlet-i Aliyyemizle musâfât üzere olan mülûk-ı sûtûde-i sülûka i'lâm ü i'lânı lâzım bâ-husûs Hüdavendigar-ı sâbık karındaşım sultan Mustafa Hân zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında te'kîd-i kavâid-i dostî ü muhabbet ve teşyîd-i zevâbıt-ı musâlaha-ı müsalemet için nâme-i meveddet hitâmınızla elçilik hizmetiyle gönderdiğiniz kıdvet-i ümerâü'l-milleti'l-Mesîhiyye Lorenço Sorenço Kavalier prokurator hutimet avâkıbühü bi'l-hayr edâ-yı merâsim sefaret ve icrâ-yı levâzım-ı risâlet idüb ve müzâhir-i teşrîfât mülûkânemiz olmağla kesb-i mübâhât ve müfâheret eyledikten sonra avd ü insirafa mezûn ve murahhas kılınmağın cülûs-u hümâyûnumuz vukû'nu ve elçi mûmâ-ileyhin murahhas-ı insirâf olduğunu îâm ü iş'âr için nâme-i hümâyûn-ı şevket-makrûn ü mulâtafet-nümûnumuz ısdâr ü irsâl olunmuşdur (În)şâallahü'r-rahmân bu hânedân-ı şâmihül-erkân ve dûdmân-ı râsihül-bünyânımızla mâbeynde akd olunan sulh ü salâh te'kîd ve uhûd-ı şurût tecdîd olununcaya değin memâlik-i mahrûsemizde olan züvvâr ü tüccârınız mahmî ve mer'î [s.36] olub merâsim-i musâfât ve levâzım hüsn-i mevâlât mürâât olunması melhûzunuz ola ve's-selâm alâ-min-etba'i'l-Hudâ Fî evâsıt Ca sene 1115 [Yeni cülûs-ı hümâyûn ihbar ile tebrik olunmak]⁵¹⁵

Moskov Çarı'na Cülûs-ı Hümâyûn-ı Müş'ir ve İnşâ Olunan Sefâin ve Muhaddes-i Kal'a Ref'ine Nâme-i Hümâyûn⁵¹⁶

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-Îsevîyye muhtâr-ı küberâ'i'l-fihâmü'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlî'l-hâşmet ve'l-vakâr sâhib-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-i'tibâr Moskov vilayetlerinin çarı ve cümle-i Rus'un ve ana tâbi' niçe yerlerin fermân-fermâ ve hükümdarı Petrus Aleksiyeviç hatemallâhu avâkıbühü bi'l-hayr ve'r-reşâd ve âhsen-i ileyh sebîlû's-sevâb ve's-sedâd tevki'-i refi'-i

⁵¹⁵ Bu derkenar 34. sayfanın sol yan tarafına yazılmıştır.

⁵¹⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 36-38.

hümâyûnumuz vâsıl olucak ma'lûmunuz ola ki hâzret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânehû ani'ş-şebîhi ve'n-nazîri ve'l-mesalik-i meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfiât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-menâl-i mülûkânemizde olan istihkâk-ı kâmile-i ezeliyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-meâl-i hüsrevânemizde olan kâbiliyyet ü isti'dâd-ı şâmile-i ayr-i mütenâhiyye muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı vüzerâ ü ulemâ-yı izâm ve icmâ' ve ittîrâd-ı cümle-i havâss ü âmm ile işbu sene-i hams aşere ve miete ve elf şehir-i Rebî'u'l-ahirenin dokuzuncu günü ki çehâr-şenbedir seri- saltanat mevrûsemize bi'l-istihkâk devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile cûlûs-u hümâyûn-ı meymenet me'nûsemiz müyesser olub memâlik-i vasî'atü'l-mesâlikimizde hutbe ü sikke nâm-ı şerifimizle müşerref olmağla işbu haber-i meserret-eserin Devlet-i Aliyyemizle musâfât üzere [s.37] olan mülûk-ı sûtûde-i sülûka i'lâm ve i'lânı lâzım ve bâ-husûs Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendimiz ile bundan akdem şerâit-i sulh ü salâh tecdîd olunmağla mün'akd olan uhûd u şürûtun fimâ ba'd hıfz ü siyânati ve müfîmel? ve menâfi olan keyfiyyâtın ref' ü izâlesi lâzım iken bu esnada Özi suyu cânibinde sınır ucunda tarafınızdan kal'a binâsı ve Azak ve Taygan ve varoşuna sefâin inşâsı ol-câniblere karîb olan serhadd-i mansûremiz ahâlîsinden Kırım halkının ve Nogay ve Bucak ve Yedisân ve Özi ve Taman ve Kuban ve sâir ol sügûr havalisinde mukîm olan asâkir-i mansûremizin dağdağ-yı kulûblerine bâis olmağla der-i devlet-medâr-ı mülûkânemize defaât ile i'lâm-ı hâl eylemişlerdir fî nefsi'l-emr sînûr ucunda bu misillû kal'a binasına şürû' memâlik-i mahrûsemizden ol havaliye kârib olan bilâd ahâlîsinden Kırım halkı vesâir muhafîzeyn-i sügûr ü sülûm olan asâkir-i mansûre-i mevfûremizin tahrik-i urûk-ı gayret ve hâmiyyetlerini müstelzim olmağla tarafınızdan bu mekûle işe sebep olur i'mâle şürû' olunmasının bir vecihle mülâyemet ve münasebeti olmayub ve kezâlik Azak ve Taygan ve varoşunda sefâin tedarikinin dahi el-hâletü hâzihî ceht-i lüzumu nedir tevfiik olunamadı zîrâ Karadeni(z) bi'l-küllîye kabza-i tasarruf-ı hüsrevânemizde olub kimesnenin alakası olmamağla ahidnâme-i hümâyûn mûktezasınca (â)herden bir kayığın Karadeniz'e çıkmasına mesâğ olmayub ve gayr-i ma'ber u derya yokdur ki [s.38] Azak ve Toygan ve Varon'ışde işlenen gemiler ol-tarafa tesyîr içün i'dâd olunmasına haml oluna iktizâ-yı müddet-i sulhden sonra gelecek zaman mulâhazası ise bu eyyâm-ı hengâm-ı musâlahanın evâili ve otuz sene müddet ta'yîn olunmuşiken kablü'l-inkızâ bilâ müceb gemiler inşâsı ve inkızâ-yı müddet-i sulhe terakkub ile limanlarda müddeyii medîd yatub kalması abes-i müşâhede olunub netice-i kelâm eğer sınır ucunda müceddeden kal'a binâsı ve eger

sefâin ihzârının bir hayırlu niyyet-i mutazammin muhammil-i haseni olunub ve tarafeynin emniyyet-i mevâdd-ı musâlahadan olmağla vech-i meşrûh üzere inşâ olunan sefâin ve kal'anın def' ü ref'i muktedî olmağın ol-bâbda nâme-i hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz ısdâr ve dergâh-ı muallamız müteferrikalarından müteferrika Mustafa zide mecdûhu bu husûs için mersûl ve lisanen dahi bu husûslara müteallik îrâd-ı kelâma mevkul kılınmışdır inşaallahü Teâlâ vusûlünde gerek ihdâs olunan kal'a ve gerek mahall-i merkûmda i'dâd olunan sefâinler def' olunmağla şerâit-i musâlahaya riâyet ve Kırım halkı ve sâir ol-havaliye karîb olan serhad-i mansûremiz ahâlîsinin şikâyetleri ve dağdağa-yı kulûbleri def'ine mübâderet olunub ve mûmâ-ileyh meks etdirilmeyüb muvaffakiyeti mutazammin hâlet ile südde-i seniyye-i şâhânemize avdet etdirilüb ve illâ cânibeynin emniyyeti mevâdd-ı musâlahadan ve lâzımü'l-sıyâne iken tarafınızdan hilâf-ı irtikâb olduğu melhûzunuz ola ve's-selâm alâ-min-etba'î'l-Hudâ tahriren fî evâhir cumadiye'l-evveli sene-i hams aşre ve mi'e ve elf

Mekke-i Mükerreme Şerîfine Hatt-ı Hümâyûn Suretidir⁵¹⁷

[s.39] Siz ki devlet-i ebed-i bünyânımızın hayr-hâhı nik-endîş-i dûdmân-ı sa'âdet-ünvânımızın devâm-cûy-ı sadâkat-kîş-i bi'l-fi'il Mekke-i Mükerreme şerîfi şerîf Said'siz hüsn-i teveccüh-i şâhânedan mütebâdirü'l-lutf tehâyâ-yı mülûkânemiz ile hâl-i şâneniz taltif ve tekrîmden sonra ma'lûmunuz ola ki tevâf-i beytü'llahül-harâm ve ziyâret-i ravzâ-ı mutahhâra-i resûl-i seyyid âlâ nâm-ı aliyye-i efdâlu's-salâvat ve's-selâm için beher sene tevcih-i veche-i azîmet eden huccâc-ı zeviyyü'l-ibtihâcın kemâl-i emn ü selâmet ile iyâbüzzehâbları akdem-i umûrdan iken bir kac seneden berü Şâm emirü'l-hacılığı istihâl ü istihkâkı olmayana verilüb ve şerîf olanlar tarafından dahi takayyüd olunmadığından nâşî urban eşkıyası huccâc Müslîminin yollarına inüb katl-i nüfus vegadet emvâl gibi niçe şekâvete cesâret eyledikleri mem(n)u'-ı hümâyûnum olmağla hâliyâ Şâm mir-hacılığı te'biden Devlet-i Aliyyem emekdâr ve kâr-güzârlarından sâbıkâ dergâh-ı muallam yeniçerilerim ağası vezîrim Osman paşaya taklîd ü tefviz olunub cenâb-ı şerâfet meâbınızdan dahi külli hidmet-i memûl ile işbu hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz şeref-yâfte-i sudûr olub gönderilmişdir imdi kavâfil-i huccâccın tertîb-i esbâb nizâmları ve tarîkinin hıfz ü hırâsetde ihtimâm iktizâ iden mahalleri ve bi'l-cümle buna müteallik ü müterettib umûri mûmâ-ileyh ile [s.40] haberleşilüb ve hayn-ı? mülâkatda dahi gereği

⁵¹⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 39-40.

gibi müzâkere ü müşâvere olunub cibillet-i pâkînzinde tıynetinizde müntavî olan cevâhir-asalet ve eser necâbet mûktezası üzere inşallahû Teâlâ huccâc-ı Müslîmîn refâh hâl ve ferâğ-ı bâl ile eyâbüzhâblarında ve turuk ve mesâlikin mazarrat-ı eşkıyadan te'min ü tathîrinde ve bi'l-cümle havza-ı hükümet ve havme-i emâretinizde olan aktâr-ı hicâziyenin kâffe-i umûrunun tanzim ü tensîkinde hüsn-ü ihtimâm üzere olası huccâc-ı Müslîmîn ve tarîk-i haccın te'mini umûrunda ve sâir lâzime-i uhde-i ihtimâmınız olan husûslarda sâir senelerden ziyâde hidmet-i müstahsene memûl ederim iyâzenbillâh teâla eyyâm sa'âdet ve hengâm hilâfetimde huccâc-ı Müslîmîne bir zarar ve güzend erişmekden ittikâ edüb rızâ-yı hümayûnuma muvaffak hizmetlerde bulunmağa ve duâ-yı hayrı icâbet eser-i mülûkâneme mazhar olmağa himmet ve mübâderet eylesiz ve's-selâm Fî 11 C sene 1115

Sadr-ı A'zam Hazretlerinden Nemçe Çâsârına Mektûb Ki⁵¹⁸

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmü'l-İsevîyye muhtârü'l-küberâ'i'l-fihâmü'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlü'l-haşmet ve'l-vakâr sâhib-i delâ'ilü'l-mecd ve'l-i'tibâr hürmetlü haşmetlü mehabbetlü ulu dostumuz Roma imparatoru çâsâr Leopoldus hatemallâhu avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ahsen-i ileyh sebîlü's-sevâb ve's-sedâd kabline irâd-ı maânî-i habb ü vedâd ve inşad-ı vebânî-i vedd ü ittihâd ile te'kîd muâkîd-ı muhabbet karâr-dâd ve teşyîd-i merâsîd tehâbb ü tevâdd eder hülâsa-i peyâm muhâleset müfâd [s.41] ve nakâve-i kelâm müsâdikât me'âd müsâlemet istinâd-ı makam-ı ref'et fercâm-ı ülfet irtisâmlarına layık i'zâz ü ikrâm ile ittihâf ve inhâ olunduktan sonra i'lâm-ı dostane ve ebnâ-i mecane budur ki hazret-i hudâvend vâhibü'l-âmâl ve cenâb-ı vehhâb müfîzü'l-bürûü'l-nevâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'l-misâlün tevfikât-ı ezeliyye-i celîyye ve te'yidât-ı sa'âdet lem-yezeliyyesiyle işbu bin yüz on beş sâl-ı ferhunde-i fâlinın şühûr-u meymenet zuhûrundan şehr-i Rebî'u'l-ahîrin dokuzuncu günü serîr-i saltanat-ı Osmani ve evreng-i bâ ferheng-i cihâniyânî şevketlü kerametlü kudretlü âzemetlü efendim pâdişâh gerdûn-vakâr ve şehn-şâh-ı kuvvetü'l-iktidâr behîü'l-iştihâr Sultan Ahmed Hân bin el-sultan gâzi Muhammed Hân bin el-sultan İbrahim Hân eyyid-Allâhü devleti ve ebed saltânat ilâ inkirâzü'l-deverân hâzretlerinin cülûs-u

⁵¹⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 40-42.

meymenet me'nûs hüsrev-âni ve betü-i zât ferîşte-sıfat sultanileriyle karin-i ferr ü bahâ ve sikke tuğra-i nâm-ı şeref-nümâ ve sa'd intimâlarıyle fâiz-i şerîf evfâ' olmağla ahhâr-ı cülûs-u hümâyûn şevket-mâkrunların Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendleriyle sulh ü salah üzere olan mülûk-ı sûtûde-i sülûke iş'âr-ı âdeat-ı kadîme-i islâf ferhunde asâr ve şîme-i kavîmiyye-i ibâ sencîde-etvarları olmağın bu deyde-i kadîmeyi riâyet ve teveddüd-i islâf hamidü'l-evsafî muhafazet için tarafınıza dahi i'lâm-ı cülûs-u übühheth-irtisâmların müştemil nâme-i hümâyûn mülâtafât-nümûnları şeref-yâfte-i sudûr olub Devlet-i Aliyyeleri hüddâmından sâbıkâ [boşluk] hâlâ [boşluk] olan dâme mecdûhu ile irsâl olunmağla taraf-ı muhlis ihlâs mashûblarından dahi mektûb-ı muhâleset-üslûb [s.42] tahrir olunmuşdur lediü'l-vusûl hânedân-ı şâmi hü'l-erkân ve dûdmân-ı râsihü'l-bünyân ile müstâhkem ü üstüvâr ve müşeyyed ü payidâr olan ukud-ı uhûd-ı sâdıkâ ve şürût-ı müsâlemet-menût ü vâsıkâ muktezâsınca lâzımü'l-mürâât olan merâsim-i müvâlat ve musâfât-ı zaman sa'âdet-iktirânlarında dahi muhteber ü muhterem ve dostluğun şerâit ü zavâbiti mukarrer ü müstâhkem tutulub ol-taraftan sulh ü salah riâyetinde kusur zuhûr etmedikçe cânib-i Devlet-i Aliyyeden hilâfına cevaz gösterilmeyüb mâbeynde mün'akd olan vedâd-ı vifâk ve itilâf ü ittifâk riâyet olunması mukarrer mülâhaza olunub ve dahi sınura karîb olan bazı yerlerde tarafınıza izhâr-ı mugayeret ü muhalefet ile cem'iyyet eden kavmîn sû-i hareketleri serhâdd-i islâmiyyenin valileri tarafından i'lâm olunmağla bihasebi'l-iktizâ ve sınır ve sügûrumuzu muhâfaza için civar serhadd-i mensûrede hırsreti lâzım olan tuhûm ü sulûma bir miktar asker ta'yîn olunub lakin ahidnâme-i hümâyûnun bi'l-cümle mevâdd ü şerâiti ve uhûd u kuyûdun kemâ-yenbagî riâyet ile mâbeynde karâr-dâde olan ahd ü misâk ve vedd ü vifâka halel virir ve vaz' ü halet zuhûr etmemek üzere zabıtlarını tenbîh-i ekid ile tenbîh olunub rızâ-yı hümâyûn-ı şehriyârîye muhâlif her kangısından bir nâhemvâr iş sâdır olursa hakkından gelinmesi ve iki devlet beyninde müstekırr olan dostluk levazımı gereği gibi mûra'ât olunması musammim idüğü ma'lûmunuz ola

Sadr-ı A'zam Hazretlerinden Nemçe Çâsârı'nın Başvekiline Mektûb Ki⁵¹⁹

Kıdvet-i ümerâi'l-milleti'l-Mesîhiyye umdeti küberâi'l-tâifeti'l-İseviyye Roma imparatorunun [s.43] baş vekili olan mâhabbetlü ve meveddetli dostumuz Perenç

⁵¹⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 42-44.

Oynoyo hutumet avâkıbuhu bi'l-hayr ve'r-reşâd tevki'-i refi' hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki hâzret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi bi'l-hayr kıbeline kelâm-ı muhâleset-encâm ve peyâm-ı müsâlemet-fercâm iblâğıyla dostane inhâ ü efhâm olunur ki hazret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl ve cenâb-ı vehhâb müfzû'l-bürûü'l-nevâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'l-misâlün tevfikât-ı ezeliyye-i celîlesiyle serîr-i saltanat -ı Aliyye-i Osmani üzere şevketlü kerametlü kudretlü âzemetlü efendim pâdişâh gerdûn-vakâr Sultan Ahmed Hân ebedullâhû saltânatihi ve izz-i ensâre hâzretlerinin cülûs-u meymenet-me'nûs hüsrevânelerin efhar? mülûk-nasâri ve ekber-i sanâdîd mülk-ârâ haşmetlü hürmetlü Roma imparatoru çâsâr bavkar hâzretlerine ahhâr ü ifhâm için nâme-i hümâyûn şevket-makrûnları şeref-yâfte-i sudûr mücebince bu dostunuzun tarafından dahi tâhrir olunan mektûb-ı meveddet mestur-ı cânib-i şehriyârîlerinden ta'yîn olunan [boşluk] ile irsâl olunmuşdur lediü'l-vusûl reâya ve berâyânın ârâmiş ve istirahati ve bi'l-cümle karâr-dâde olan mevâdd ü şerâit-i musâlahanın muhâfaza ü muhâresesi üzerimize ve üzerinize lâzım ve Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile mâbeynde hâsıl olan dostluğun kadr ü kıymeti gözedilmek emr-i mühim idüğü beyâna muhtâc değildir bu husûsda tarafımızdan dakika fevt olunmayub ahidnâme-i hümâyûnun mazmûn men'i bi'l-cümle masun ve mahfûz olub bu ana değin [s.44] musâfât ve muvâlâtın te'kîd ü teşyîdi ile ihtimâm olunmuşdur size dahi layık olan muhâfaza-i uhûd ü misâka şedd ü sâk olunub bâ-husûs serhadd-i mensûreye kârib yerlerde sakın olan ibâdullahın kalblerine vehm îrâs eder bazı îcâd ve îhdâsdan hazer eylemek üzere hudud ü sınırların muhafızlarına tenbîh-i ekid ile tenbîh olunmak levâzım sıyânet şerâit sulh ü salâhdan idüğü zâhirdir inşâllahû Teâlâ Devlet-i Aliyye tarafından müddet-i muâhide şürût musâlahaya mugayir ve muhâlif bir vaz' ü halet sudûri muhtemel değildir hatta sınura kârib bazı yerlerde cânibinize ızhâr mugayeret ü muhalefet ve tecâvüz iden kavîm mefsedet-i Rum'un sû-i hareketleri istimâ olunmağın serhadd-i mansûrede vâki' sınır u sügûr muhâfazasıçün ta'yîn olunan bir mikdar asker gereği gibi zabt ü rabt olunub sulh ü salâha mugayir vaz' ü halet zuhûr eylememek üzere zâbitlerine tenbîh-i ekid ile tenbîh olunmuşdur bu vech üzere siz dahi mâbeynde hâsıl olan dostluğun istihkâmına ihtimâm ile reâya-yı cânibeynin asude-i hâl ve mutmainü'l-bâl olunmalarına tekayyü-i tâmmınız zuhûra gelmek melhûzdur

Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine İngiltere Kraliçesi Anna'dan gelen Mektûbun Tercümesidir⁵²⁰

Bi-avnillâhi Teâlâ hâliyâ İngiltere ve İskoçya ve Françe ve İrlanda kraliçesi olub [s.45] hâmiye-i dîn-i İsâ Aleyhisselâm olan Anna dostumuz sa'âdetlü devletlü sadra'zam ve düstûr-ı ekrem hâzretlerinin huzûr-ı şeriflerine mezîd-i muhabbet ü riâyet ile tahiyyât-ı sâfiyyat-ı iblâğından sonra taraf-ı şeriflerine inhâ dostane olunan oldur ki sadâkat ile ma'rûf reâyamızdan Wilyam Pentlu? nâm yek-zâde bu mihlislarına arzuhâl ile veky üzere vezîr-i a'zam sâbık Kara Mustafa paşadan kendüye ve annesine ve hemşiresine olan gadr ü zulmü ârz idüb malûmumuz oldukda cenâb-ı sa'âdetlerine i'lâm ü ifâde eylemeği mâkul görüb işbu ihlâs-nâme ile malûm-u aliyyeleri oldukda her vechle adâletinize ve dostluğumuza binâen mezbûrun hakkında icrâ-yı hakk ideceklerine şübhemiz yokdur bu ana gelince mezbûrlara icrâ-yı hakk olunmaduğunun vechi paşa-yı müşârün-ileyhin olmaddede hem davacı ve hem hâkim olduğundan nâşîdir zîrâ mezbûrların babaları yirmi üç sene mukaddem Medine-i İzmir'de fevt oldukda mevcut olan mal ü menâliği paşa-yı müşârün-ileyhin âdemları defter eyledikleri üzere yüz elli bin guruş mikdarı eşyasını zabt eyledüğünde ne sebeb ile ve ne tarîk ile zabt eyledüğü kimesnenin ma'lûmu olmayıb hatta mağdurun-ı mezbûrun ol-esnâda der-i devlet-medara adâlet ricâsıyla vardıklarında zecr ü men' ve habs dahi itdürdüb şikayetlerine mâni' olmuşdur velhâsıl bu husûs şer'i şerîfe ve tarafeynde mün'akd olan ahidnâme-i hümayûna her vechle mugayir olmağla hâliyâ âstâne-i sa'âdetde mukîm olan mu'temed ve mu'teberimiz Sör Robert [s.46] Sutton Kavalyer nâm elçimize gerek şevketlü pâdişâh-ı âlî-câh hâzretlerine ve gerek Cenâb-ı âlîlerine arz u i'lâm eylediği tenbîhimiz olub Cenâb-ı âlîleri şevketlü pâdişâh-ı İslâm hâzretlerinin vekil-i mutlakı ve vezîr-i muhteremi olmalarıyla memûlümüzdür ki reâyamızın malı gerü alıvermek husûsunda himmet-i şerîfleri derkâr ve mûmâ-ileyh elçimiz bu husûsun tafsilini lisanen dahi ifâde eyledüğünde kelimâtına itimâd-ı şerîfleri olub husûlü bâbında adâlet-i aliyyeleri erzânî buyrulmak mütevakkidir reâyamızın hakkında vücûd-pezir olan lütufları bu muhliselerine bâis-i minnet-i azîm olmağla bizim dahi tarafımıza olan dostluğunuza her vech ile i'tibâren şükrân üzere olmamız mukarrerdir bâkî hemîşe hak sübhâne ve Teâlâ hâzretleri cenâb-ı şerifinizi hıfz ü

⁵²⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 44-46.

emanetde ve nazar-ı hümayûn şehriyârîde dâim ve ber-karâr eyleye tahriren Fî 16 der
zaman-ı Abril sene 1703 be-makam Londra

**Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine İngiltere Kraliçesi Anna'dan Gelen
Mektûbun Tercümesidir⁵²¹**

Bi-avnullâhi Teâlâ hâliyâ İngiltere ve İskoçya ve Françe ve İrlanda kraliçesi olub
Hâmiye-i dîn-i İsâ Aleyhisselâm olan Anna dostumuz sa'âdetlü ve devletlü düstûr-ı
ekrem ve sadra'zam hâzretlerinin huzûr-ı şerîflerine mezîd-i muhabbet ü riâyet birle
tahiyyât-ı sâfiyyat iblâğından sonra taraf-ı şerîflerine inhâ-yı dostane olunan oldur ki
âstâne-i sa'âdetde mukîm mu'temed ü mu'teberimiz olan Sir Robert Sutton Kavalier nâm
elçimize cenâb-ı sa'âdetlerine i'lâmı tenbîhimiz olan husûsun mazmûnu ki vükelâmızdan
olub Hind-i şarkîde olan [s.47] reâyamızın Hâkimi ve taht-ı hükümetinde olan tüccar
tâifesi Cidde paşası Yusuf Beyden şikâyeti mütezammin tafarımıza arz ve mahzar
gönderüb mefhûmunda deyamend tabir olunur bir kıt'a İngiltere sefinemiz Bengal?
iskelesinden ticaret tarîkiyle bin yedi yüz tarihinde Mart ayının âherinde Cidde iskelesine
kârib yere geldikde mezbûr Yusuf Bey sefine-i mezkûrenin kapudanını emn ü emân ile
girmek üzere dostluk ve sadâkat yüzünden dâvet olduğu ana binâ-i iskeleye dâhil olub
biraz zamandan sonra mezkûr Yusuf Bey sefine-yi bi'l-cümle yüküyle zabt idüb kapudanı
ve tüccârı ve gemicileri der-zindân ba'dehu mahzenlerin dahi basub cümle emvâl ü eşya
ve akçelerin gasb ve garet etmekle reâyamıza şol mertebe zulmen ve kahren cebr
eyledüğünden nâşî sefine-i mezbûrenin nâzırı eziyetinden adm-i tahammül ile fevt olub
mâadâsı urban ve nâlân gücüyle canların halâs eylemişlerdir hatta bu vech muharrer
sefine zabt eyledüğünden sonra korsandır deyü bahane ve şer'i bu vech ile oydurmayub
ve râzı olmayub kapudan-ı merkûmu bilür yirmi neferden ziyâde Hindi bâzirgânlarının
korsan olmaduğuna şehâdetlerin dahi dinlemeyüb lâ-an-şeyin böyle bir gadr sarih
eylemişdir bu ahvâlin tafsilini mûmâ-ileyh elçimize sipâriş eyledik ki mezbûr Yusuf Bey
böyle zâlimane hareket ile şer'-i şerife ve nâmus-ı âlîmâne ve dostluk ve insâniyyete
muhâlif vaz' ve hayfına cenâb-ı izzü-meâblarına vukû'i üzere vukûf hâsıl ola zikr olunan
[s.48] sefine ve içinde olan himl-i Hind şerîfede olan reâyâ ve tüccârımızın olub bunlar
ise gerek ol-tarafta ve gerek İngiltere'de ziyâde sahib-i iktidâr kimesnelerdir bu
muhliseleri tarafından kıyas olunur ki bu vak'a mukaddem mesmû-ı şerîfeniz olmuştur

⁵²¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 46-49.

binâenaleyh eğer zikr olunan reâyamız ol cânibde hüsn-i muâmele-i müşâhede eyleseler tarafına her vech ile mezîd intifâ' olacağı cenâb-ı şerîflerine dahi meşhûr olurdu husûsa ki yalnız sefine-i mezkûre taraf mirîlerine on altı bin sekiz yüz kırk dört esedî gurus gümrük edâ eylemiştir bu ahvâl mulâhaza olunub ve mezbûrun beyne'l-tarafeyn mün'akid olan musâfât ü müvâlâta mugayir bu makule âşikâre vaz' ü kadîmü'l-eyyâmdan berü mâbeynde cereyan eden dostluk ve muhabbete muhâlif hareket eyledüğü melhûz-ı şerîfleri oldukda şübhemiz yokdur ki cenâb-ı alîleri şevketlü ve kudretlü pâdişâh-ı âli-câh hâzretlerinin vekil-i mutlakı ve adl ü adâlet icrâsında vezîr-i muhterem ve muhtârı olmalarıyla gayr-ı te'hîr olunmayub reâyamızın bu kadar nâ-hakk yere alınan malların ve eşyaların bi'l-cümle gerüye istirdâd ve icrâ-yı adl olunub mezbûr Yusuf Bey ile sâir kabahatkârların gereği gibi haklarından gelinmek için himmet-i şerîflerin derkar eyleyeler inşâllahû Teâlâ tarafeynin tüccar ve reâyaları âsude-i hâl ve mürtefiül-bâl olmağla cânibeyne nâfi' muâmele ile hareket eylemeleri mukarrerdir bu husûsda ve sâirinde vücûd pezir olan lütfunuzdan her vechle memnun ve mahzûz oluruz bâkî⁵²² [s.49] bâkî hemîşe hakk sübhâne ve Teâlâ hâzretleri cenâb-ı şerîfinizi hıfz ü emândave nazar-ı hümayûn şehriyârîde mesned-i madelet-i vezâretde kâim ve ber-karâr eyleye tahrîren Fî Abril sene 1803⁵²³ an milâd Îsâ makam-ı Londra mine'l-muhlise Anna

Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye İngiltere Kraliçesi Anna'dan Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵²⁴

Bi-avnilâhi Teâlâ hâliyâ İngiltere ve İskoçya ve Françe ve İrlande kraliçesi olub hâmiye-i dîn-i Îsâ-yı Aleyhisselâm olan Anna şevketlü ve azemetlü ve kudretlü pâdişâh-ı âli-cân ve şehn-şâh-ı sa'âdet-i dest-gâh Sultan Mustafa Hân hâzretlerinin huzûr-ı şerîf-i mevfûr sa'âdetlerine bi'l-sıdk ve'l-ihlâs ve bi'l-muhâlesât ve'l-ihtisâs-ı tahiyyât-ı zâkîyyat ve tekrîmât-ı sâfiyât iblâğından sonra şevketlü azemetlü kudretlü pâdişâh-ı enâm hâzretlerine inhâ-yı muhlisâne ve ebnâ-yı dostane olunan oldur ki Hind-i şarkiyyede mütemekkin vükelâmızdan olub reâyamızın Hâkimi ve taht-ı hükümetinde olan tüccar tâifesi bu muhliselerine arz ve mahzar gönderüb deyamend tabir olunur İngiltere sefinesi Bengali İskelesi'nden ticaret tarîkiyle bin yedi yüz tarihinde Mart ayının âherinde memâlik-i mahrûseden Cidde İskelesi'ne karîb yere geldikde iskele-i mezbûrenin Hâkimi

⁵²² Bu kelime iki kere yazılmıştır.

⁵²³ İngiltere kraliçesinden Sadrazama gelen mektupta 1703 olarak yazılması gereken tarih 1803 yazılmıştır.

⁵²⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 49-51.

olan Yusuf Bey'in sefine-i mezkûre-yi emn ü emân ile gelmek üzere dâvet eylediğinden sonra sene-i mezbûrede cûnyus ayının evâilinde zikr olunan sefineyi ve içinde olan [s.50] emvâl ve eşyayı bi'l-cümle zabt idüb kapudanı ve tüccârı ve gemicileri der-zindân ba'dehu mahzenlerin dahi basub akçelerin ve cevâhirlerin ve sâir emvâl ü eşyaların bi'l-cümle gasb edüb cem'an iki yüz yetmiş beş bin beş yüz altmış dört esedî guruşluk şeylerin alub ve'l-hâsıl bu ahvâlin tâfsili ile şevketlü pâdişâh-ı âlî-cenâh hazretlerini tasdî'den tehâşî olunub ve lâkin mezbûr Yusuf Bey bu makûle hareket ile şer'-i serîfe ve nâmus-ı âlimâne dostluk ve insaniyyete muhâlif vaz' eyleyüb hatta havf eylemediği şevketlü pâdişâh hâzretlerinin nâm-ı hümayûnları ile mezbûrları dâvet edüb ba'dehu ol-karâr zulm ü cebr eylemiştir ki hatta sefinenin nâzırı eziyetden vefât edüb mâ-adâsı üryân ve giryân gücüyle cânların halâs eylemiştir binâenaleyh işbu ahvâl hasâret-i mealin tafsil üzere i'lâmını der-i devletlerinde mukîm mu'teber ü mu'temedimiz olan Sör Robert Sutton Kavalier nâm elçimize sipariş edüb şübhemiz yokdur ki arz-ı devletlerine layık olduğumuz üzere bu husûs kemâl-i mertebe-i adâlet buyuralar şevketlü azemetlü pâdişâh sa'âdet dest-gâh hâzretlerinin sâye-i himâyelerine ve vükelâ-yı devletlerinin adâlet üzere hükümetlerine itimâd ile sefinelerin ve malların ve canların reâyamız emânet ile iskele-i mezbûra gelüb bâ-husûs nâm-ı âlîleri med'ûv iken vechi meşrûh üzere mağdûr olmalarıyla bu vechle şikâyetimize bâis olunmuşdur tüccâr ve reâyamız ticâret-i mezbûrede hüsn-i muâmele müşâhede eyleseler ticâretlerinde [s.51] gayretlenüb memâlik-i mahrûselerine her vechile fâideleri mukarrer olub bâ-husûs ki sefine-i mezbûre taraf-ı mirîlerine on altı bin sekiz yüz kırk dört esedî guruş gümrük edâ eylemiştir binâenaleyh mâbeynde olan kadîmi dostluğa ve musâfâta nazar ile bu mertebe zulmen mağdur olan bî-günâhın hakkında zuhûr edecek adâlet-i aliyyelerine kat'an iştibâhımız olmaduğuna binâen inşâallahû'r-rahmân ümîddir ki reâyamızın hakkı bi'l-cümle istirdâd ve icrâ-yı hakk olunduktan sonra saîre mûcib ibret için kabahatkâr olanların haklarından gelinmek üzere tenbîh-i hümayûnları mukarrer mulâhaza olunmağla ziyâde tasadî' ve ibrâma hâcet kalmayub zîrâ reâyamızdan ve vafir kimesnelerin alâkaları olmağın fevku'l-gaye memûlümüzdur ki husûlû bâbında mezîd-i adâlet-i aliyyeleri erzânî buyrula bâ-hakk sübhânehu ve Teâlâ hâzretleri şevketlü ve azametlü pâdişâh hazretlerine devlet ü âfiyet ile mesned-i saltanatda

ber-karâr eyleye âmin. tahriren fî Abril sene 1803⁵²⁵ be-makam-ı Londra mine'l-muhlise Anna.

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şehriyârî'ye İngiltere Kraliçesi Anna'dan Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵²⁶

Bi-avnüllâhi Teâlâ hâliyâ İngiltere ve İskoçya ve Françe ve İrlande kraliçesi olub hâmiye-i dîn-i İsâ Aleyhisselâm olan Anna şevketlü ve kudretlü azametlü ve pâdişâh-ı âlî-câh ve şehn-şâh-ı sa'âdet dest-gâh-ı Sultan Mustafa Hân hâzretlerinin huzûr-ı şeref-i mevfûr-ı hümâyûnlarına bi'l-sıdk ve'l-ihlâs tahiyyât-ı zâkîyyat ve tekrîmât-ı sâfiyyat iblâğından sonra şevketlü kudretlü azametlü [s.52] pâdişâhânem hâzretlerine inhâ-yı muhlis-âne ve ibnâ-yı dostane olunan oldur ki sadâkat ile ma'rûf reâyamızdan Wilyam Pentlu? nâm yek-zâde bu muhlislerine arzuhâl edüb babası memâlik-i mahrûsede ticaret eden reâyamızdan bir maldar kimesne olub yirmi üç sene mukaddem Medine-i İzmir'de vefât eden oğlu mezbûr ve kızı ve zevcesi var iken ol-vakitde vezîr-i a'zam Kara Mustafa Paşa müteveffa-yı mezbûrun bilâ-sebeb paşanın İzmir'de ademleri defter eyledikleri üzere yüz elli bin gurus mikdarı malını kayd gasp idüb arzuhâl eden mesfur yek-zâde ol esnada sagir olmağın anası ile astâne-i sa'âdet tarafına adâlet ricâsına gider olduklarında vezîr müşârûn-ileyhin tenbîhi üzere hays? etdirüb şikâyetlerine mâni' ve kat'a kendülerine bir akçe ve bir habbe vermeğe râzı olmaduğundan mâ-âda der-i devletlerinde olan elçilerimizi dahi dinlemeyüb der-minvâl muharrer lâ-an-şey'in ol-kadâr malını kayd eyledüğü mukarrer olunmağın hâliyâ mağdur mezbûrun annesi ve hemşiresi şevketlü ve kudretlü pâdişâh-ı âlî-câh hazretlerinin adâlet-i şerîfleri istid'âsına der-i devletlerine revâne olmağla bu ahvâlin tâfsilini astâne-i sa'âdetde mûkîm ve mûteber ü mûtemedimiz olan Sör Robert Sutton Kavalier nâm elçimize tenbîhimiz üzere huzûr-ı hümâyûnlarına arz ü i'lâm ve mezbûr hakkında mezîd-i adâlet şerîfleri der-kâr buyrulub mağdûren ve magsûben alınan malların gerüye alıverilmek bâbında tenbîh-i âlîleri erzâni ve bunca zamandan berü bu mertebe sergeşte ü sergerdân kaldıklarına nazar-ı adâlet buyurmalarıçün bu muhliseleri tarafından her vechle ricâ olunur mezbûrlara icrâ-yı hakk olunduğundan gayrı hâsseten bu muhliselerine [s.53] minnet-i azîm olacağı mulâhaza-i âlîleri buyurulub inşâallahû Teâlâ bundan böyle mâbeynde cârî olan dostluk ve musâfâtın

⁵²⁵ İngiltere kraliçesinden pâdişâha gelen mektupta 1703 olarak yazılması gereken tarih 1803 olarak yazılmıştır.

⁵²⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 51-53.

izdiyâd ve istihkâmına bâis olmağla memâlik-i mahrûselerinde reâyalarımıza dahi itmînân-ı küllî hâsıl olub ticâretlerinde her vechile hüsn-i hâl ü refâhet-i bâl ile hareket eylemeleri mukarrerdir bâkî-i hakk sübhânehû ve Teâlâ şevketlü azemetlü kudretlü pâdişâh hâzretlerine devlet ü âfiyetle mesned-i saltanatda ber-karâr ve ber-devâm eyleye âmîn tahriren Fî 16 mâh-i Abril sene 1803⁵²⁷ be-makam-ı Londra mine'l-muhlise Anna.

Emîr-i Mekke-i Mükەرreme Şerifi Saîd Bin Şerif Sai'de Nâme-i Hümâyûn⁵²⁸

Cenâb-ı emâret meâb eyalet-i nisâb sa'âdet-i iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhîr ve'l-hisabü'z-zâhîr müstecmi'ül-menâkıb ve'l-mefâhîr kâbiren an kâbir cemâlû's-sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü's-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyye tû'l-Mustafaviyye zübdetü'r-rasûl ferre-i aynü'z-zehrâil-betûlü'l-hufuf bî-sunûf-i avâtıf min la yuhlifül-va'd Emîr Mekke-i Mükەرreme şerifi Saîd ibn-i şerîf Sa'd dâme Sa'de tevkî'-i ref'-i cihan-metâ'ımız vusûlünde malûmunuz ola ki siz bu hânedân-ı müşeyedü'l-erkânımızın nîk-endîş-i hâlisi'l-cenânî ve dûdmân-ı me'âlî bünyânımızın sadâkat-kîş-i muhâleset-unvânî olub zât-ı pâkîze tıynetinizde mûnderic ü mûndemic olan âsâr-ı asâlet ve necâbet ve emânet muktezâsı üzere her vechile sizden âsâr-ı celîle-i hasene ve mesâi-i cemîle-i müstahsene mâmûl-ı hümâyûnumuz olmağla hâliyâ hakkınızda muttâlî-i mevâhib-i seniyye-i şâh-ânemizden neyyir ziyâ-yı efrûz-ı atûfet-i pâdişâhânemiz satı' ve lâmi' olub hâssa-i ilâ fâhire-i mülûkâne ve kisve-i bâhire-i hüsrevânemizden [s.54] semmur fâizü'l-servere kaplu bir nüveb hil'at mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânımız olmağın teblîğ-i ve ırsâli hidmetiyle dergâh-ı muallam kapucu başlarından iftiharü'l-emacid ve'l-ekârim Mustafa dâme mecdühû ta'yîn ve nâme-i hümâyûn-ı mülâtafât makrunumuz ısdâr ü ırsâl olunmuşdur lediü'l-vusûl inâyet ve ihsânımız olan hil'at-i fâhiremizi merâsim-i ta'zîm ve ibticâl ile istikbâl ve iktisa ü kesb-i sürûr ve ibtihâc eylediğinizden sonra fitrat-ı zekiyye ve hil'at-ı merzîyyenizde mermûz ü meknuz olan vüfûr-ı sadâkat ve istikâmet muktezâsı üzere bilâ tebdîl ve vala tağyir beher sene mu'tâd üzere ırsâl olunan surre-yi memhûr ü mahtûm defter mucebince ashâbına îsâle nezâret ve bu hidmet-i celîlenin itmâm ü ikmâline mübâderet eyleyüb ve müteşebbisin izyâl-i beytüllâhül-haram ve mücâvirin ravza-i mutahhâra-i hâzret-i seyyidü'l-enâm olan şürefâ

⁵²⁷ İngiltere kraliçesinden pâdişâha gelen mektupta 1703 olarak yazılması gereken tarih 1803 yazılmıştır.

⁵²⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 53-54.

ü sâdât-ı kirâm ve ulemâ ü meşâyih-i lâzımü'l-ihtirâmın riâyetlerinde bâ-husûs islâf-ı necâbet ittisâfınız müteahhid oldukları üzere huccâc-ı zeviyyü'l-ibtihâcın alâ menzîlinden medâ'in-i Sâlihîyye'ye dek istikbâl ü teşyî'ine ve urban eşkıyâsından himâyet ü siyânetlerine hüsn-i ihtimâm ile kıyâm ve ferâğ-bâl ve refâh-hâl üzere iyâbüzihâbları husûsunda dikkat-i tâmm eyleyüb ve sâir ol aktâr-ı nazîfe ve emsâr-ı lâtifede din ü devlet aliyyemize ve nâm-ı nâmûs-ı saltanatımıza muvâfık harekâta bezl-i cell-i himmet idüb isticlâb-ı hâtır-ı feyz-i müzâhir-i mülûkânemize ikdâm ü ihtimâm eylesin şöyle bilesin Fî evâsıt-ı Ş sene 1115

Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümâyûn⁵²⁹

[s.55] [Boşluk] Mefâhir-i ümerâi'l-izâmi'l-Îseviyye meraci-i kübera'il-fihâmü'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih-i⁵³⁰ mesâlih-i cemâhirü't-tâifeti'n-Nasrâniyye sevâhib-i ezyâl el-hâşmet ve'l-vakâr sevâhib-i delâili'l-mecd ve'l-i'tibâr Venedik doju ve cumhûru hutumet avâkıbuhum bi'l-hayr ve'r-reşâd tevkî'-i refî' hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki hâzret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'l-misâlün meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmün-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-meâl-i mülûkânemizde bâhir olan istihkâk-ı kâmile-i celiyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-menâl-i hüsvânemizde zâhir olan isti'dâd-ı behiyye-i ezeliyye muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı vüzerâ-yı izâm ve ulemâ-yı i'lâm ve icmâ' u ittîrâd-ı cümle hâss ü âm ile işbu sene hamse aşere ve mi'e ve elf şehr-i Rebî'u'l-ahirenin dokuzuncu günü ki yevm-i cehâr-şenbedir serir saltanat mevrûsemize bi'l-istihkâk-ı devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile cülûs-u hümâyûn-u meymenet me'nûsumuz vâki' olub cümle memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlikinizde mecmu' mü'minîn ve ma'bed-i müslimîn olan cevâmi'-i kuds-i mecâmi'in rû'ûs-ı menâbirinde nâm-ı hümâyûnumuza hutbeler okunup ve dârü'd-darb-ı nukûd-ı nâma'dûd olan mahallerde vücûh-u derâhim ü denânîre ism-i sa'âdet-i resmimize sikkeler urulup ahkâm-ı kazâ-mazâmız cümle-i memâlik-i fesihetü'l-inhâmızda cârî vesia'a-i âfi-tâb-ı adl u dâddan zalâm-ı zulm ü sitem mütevârî olmağla ahbâr-ı cülûs-u hümâyûn şevket-makrûnumuz Devlet-i Aliyyemiz ile sulh ü salâh üzere olan mülûk-ı sûtûde-i

⁵²⁹ Bu nâme başlıksızdır. İçeriğe göre başlık yazılmıştır. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 55-56.

⁵³⁰ Nâmede “مصلحاً” şeklinde yazılmıştır.

sülûka iş'âr âdet-i kadîme-i eslâf sa'âdet [s.56] şî'ârımız olmağın bu deydene-i müstahsene mürââtıyla cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun haber-i meserret-eserin i'lâm ü i'lân için tarafınıza dahi nâme-i hümâyûn-ı mülâtafât-makrunumuz ısdâr ve [boşluk] irsâl olunmuşdur ledie'l-vusûl hânedân-ı şâmihü'l-erkân ve dûdmân-ı râsihü'l-bünyânımız ile mukaddemâ mün'akd olan sulh ü salâh müteekkid ve vesâyık uhûd ü şürût-ı mütemehhid ü müteceddid olmağıçün deydene-i kadîme-i mürâât olunmak üzere memâlik-i mahrûsemizde olan tüccârınızın himâyet ü sıyâneti ve sâir hemcivârlığa lâzım olan umûrun riâyetinde merâsim-i musâfâtın mer'î olması karîn-i müsâade-i mülûkânemiz idüğü ki melhûzun ola Tahriren fî evâsıt Ş sene 1115

Özbek Hânı'na Nâme-i Hümâyûn⁵³¹

Âlî-i cenâb-ı saltanat-meâb ref'et nesâb-ı übbehet iktisâb siyâdet-intisâb-ı câlisi mesned-i iklim-i turâni hâris-i havza-i müslümani adâlet âyîn-i sa'âdet karîn hülâsa-i selâtîn hafîyye-i nakâve-i havâkin-i Özbekiyye müstecmi-i hasâil-i hamîyyede-i velâ küsteri müstetbi'-i şemâil-i pesendîde-i sürûri nizâmenü'l-li'd-devletü'l-hükümetü'l-übhetü'l-şân seccân kavli's-seyyid Muhammed Bahadır Hân lâ-zâlet neyyirâtı devletühu şârikaten min-meşârikü'l-izz ve'l-ikbâl ve şümûse sa'âdetühu tâli'ten min? mesâlihi'l-mecd ve'l-iclâl savb maâlî evbine ta'tîr meşâmm-ı hubb ve vedâd u tahbîr dimâğ-ı hullet ve ittihâd eder ed'îye-i aliyye miskiyyetü'l-nesâyim ve esniye-i celiyye-i verdîyetü'l-şemâyim? merâsim-i tevkir ve tekrîm ile ihdâ olunduktan sonra hâtır-ı âtır mühr-i incilâ' ve zamîr-i münîr-i hurşid-ziyâlarına ki [s.57] merrât-ı hakâyık-nümây-ı eşyâdır nakş-ı dil-keş-i hubb ü velâ bu resme inhâ olunur ki hâzret-i hudâ-yı müteâl-i celle ani's-şebîhi ve'l-mesâlik-i meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-iştîmâl-i mülûkânemizde olan istihkâk-ı kâmile ve isti'dâd-ı şâmile muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı vüzerâ-yi izâm ve ulemâ'-ı kirâm vâcibü'l-ihtirâm ile işbu bin yüz on beş senesi şehir-i Rebîülâhirenin dokuzuncu günü serîr-i saltanat-ı Osmani ve evrank-ı bâ şevket-i cihân-bânîye cülûs-u hümâyûn-ı meymenet-me'nûsumuz vâki' olub memâlik-i vasîkatü'l-mesâlikimizde hutbe ü sikke nâm-ı şerifimiz ile müşerref ü mükerrerrem ve hall ü akd-ı umûr-ı enâm ve kabz ü bast-ı masâlih-i hâss ü âmm menşûr-

⁵³¹ Bu nâme başlıksızdır. İçeriğe göre başlık yazılmıştır. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 56-58.

1 lâmi'ü'n-nûr-ı “inna cealnake halifeten fil-arz” ile yed-i muayyed-i mülûkânemize müfevvez ü müsellemler olub takdâm-i merasim-i tehniyet ve tetmîm-i levâzım vedd ü ülfet için umdetü'l-emâsil ve'l-işbâh korucu başı Küçük Hacı Ali zide mecdühü vesâtiyle firistâde kılınan nâme-i nâmî-i meveddet hitâmınız vürûdu sevk-i takdir hudâ-yı müste'ân ile sabihetü'l-îyd cülûs-ı hümayûnumuz eyyâmına tesâdüf etmekle fâtîha-i muttali'inden hâtîme-i makta'ine varınca mütâla'a ü ız'ân olunub helâl-sutûr-ı sadâkat zuhûrunda mestûr olan mukaddemât ve mevâlât ü musâfât bâis-i inşirâh-i kalb-i sâfî ve müceb-i inbisât hâtır-ı sadâkat-ittisâfımız olmuştur kadîmü'l-eyyâmdan ilâ hezâü'l-hîn? [s.58] çâr-ı bâliş-i saltanat ve hilâfetde sadr-nişîn olan ebâ vü ecdâd-ma'delet-karînimiz dustan-ı Devlet-i Aliyyeleriyle kemâl-i ittihâd-ı âyîn edinüb levâzım-ı mevâlât ü musâfât-ı riâyet edegeldiklerine binâen el-hub be tevaris? musaddâkınca bizim dahi zimmet-i himmetimize ahhâb-ı evvelâü'l-elbâbımızla? hüsn-i muâmele semtinden feth-i bâb ve rûy-ı arûs müddetinden ref'-i nekkâr?-ı irtiyâb eylemek iktizâ etmekle derûn-ı sefâ makrûnumuzda cây-gîr ve mezât-ı kalb-i ihlâs-meşhûnumuzda suret-pezir olan tehâbb ü teellûfün iş'ârı ve bâ-husûs mülûk-ı sûtûde-i sülûk-ı beyinlerinde karâr-dâde olan adet-i hasene ve deydene-i müstahsene muktezâsı üzere cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun ahhârı için nâme-i hümayûn muhâleset-nümûnumuz tahrîr ve sefir-i mûmâ-ileyh bendeleriyle ırsâl-i savb-ı bâ-savâb ve ısdâr-ı cenâb-ı nîamü'l-meâb kılınmıştır inşâllahü Teâlâ ledî şerefü'l-vusûl bir fehvâ-yı sa'âdet-ihtirâ-yı “esre'a el-du'â-i icâbetihi du'â-i el-gâibü'l-gâib da'vât hayriyye-i icabet” âyâtlarıyla tezkâr-ı tarîkesi meslûk-ı kudüm-i himem buyurula bâkî hemîşe eyyâm-ı devlet-i kâm-rânî ü hengâm-ı sa'âdet ü fermân-rânî câvidânî bâd be-Rabbü'l-i'bâd tahrîren fî evâil-i şehri Receb sene hamse aşere ve mi'e ve elf

Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümayûn⁵³²

Sultan-ı mu'azzam ve hakan-ı i'zam mâlik-i rikâbü'l-emm mevlâ mülûkü'l-Arab ve'l-Acem ve Rumeli ve Anadolu ve Mısır ve Şam ve sâir memâlik-i uzmanın mükerrem [s.59] ü muhterem-i şehn-şahi ü şehriyârî şevketlü Sultan Mustafa Hân a'lâllahü Teâlâ şânehû vâid-kadrehû hâzretlerinin âstân-ı izzü kıbellerine bi-avni allâhü'l-mülkü'l-vehhâb Venedik ve tevâbi'nin doju Alvize Moçenigo cânibinden dilâ-gurar tayyibât-ı muhâleset-nizâm ve cevâhir-i zevâhir-i seniyyât-ı musâdikât-intizâm îsâr ü nisâr

⁵³² Bu nâme başlıksızdır. İçeriğe göre başlık yazılmıştır. 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 58-60.

kılındıktan sonra hâliyâ Devlet-i Aliyye ile cumhûrumuz beyninde mün'akd olunan sulh ü salâhın muktezâsınca âstâne-i devletde mukîm olmak içün mu'teber ü mergub beylerimizden İskayno Yustinian nâm kavalieri baylosluk pâyesiyle irsâl olunub ve bundan akdem tarafımızdan elçilik pâyesiyle niçe mülûk-ı nasaraya irsâl olunub ve istihdâm olundukda mûmâ-ileyhin rüşd-i sedâdî ve kemâl-i hüsn tedbir-i şânına mutabık icrâ eylediği müşahid ve mütebeyyin olunmağla inşâllahû Teâlâ işbu me'mûr olduğu hidmet-i mühimmi dahi kezâlik kemâl-i istikâmet ile ve edâsında itimâm ile tekml edeceğinde rayb ü iştibâhımız yokdur ve tarafımızdan Devlet-i Aliyyeye olan kemâl-i musâfât ü mevâlât izdiyâd ü istihkâm olmak üzere cidd ü sa'îi olup ve Devlet-i Aliyye'nin ikbâl ü iclâl ile payidâr ve ber-karâr-ı aksâ-yı merâmımız olduğu müşârün-ileyh paylosumuz dâ'ileri herbâr tasdikine me'mûr olmuştur ve celalet-i pâdişâhiden mütevakkî'dir ki hüsn-i nazar-ı hümâyûnları sezâvar buyurulub me'mûr olduğu hidmetde arz eylediği kelimâtına kendü kelimâtımız gibi itimâd ü itikâd buyurula bâkî hemîşe-i sa'âdet câvidânî der-mend-i [s.60] kâmrânî bâd be-Rabbü'l-i'bâd tahriren fî 9 şehr-i setmire sene 1702 an-tarih-i milâd-ı hâzret-i İsa aleyhi's-selâm be-makam Venedik divan-ı hâs.

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şehriyârî'den Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümâyûn⁵³³

Mefâhir-i ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye merâci-i kübera'il-fihâmü'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih va⁵³⁴ emsâlih-i cemâhirü't-tâifeti'n-Nasrâniyye savâhib ezyâlî'l-hâşmet ve'l-vakâr savâhib delâilî'l-mecd ve'l-i'tibâr Venedik doju ve cumhûru hutumet avâkıbühüm bi'l-hayr ve'r-reşâd tevkî'-i refî' hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki hâzret-i hudâvend-i vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'l-misâlün meyâmin-i te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-meâl-i mülûkânemizde bahir olan istihkâk-ı kâmile-i celiyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-menâl-i hüsrevânemizde zâhir olan isti'dâd-ı behiyye-i ezeliyye muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı vüzerâ-yı izâm ve ulemâ-yı i'lâm ü icmâ'u ittîrâd-ı cemile-i hâss u âm ile işbu sene hams aşre ve mi'e ve elf şehr-i Rebî'u'l-ahirenin dokuzuncu günü ki yevm cihâr-şenbedir. Serir saltanat-mevrûsemuza bi'l-istihkâk devlet ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl ile cülûs-u

⁵³³ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 60-61.

⁵³⁴ Nâmede “مصلحوا” şeklinde yazılmıştır.

hümâyûn-u meymenet-me'nûsemiz vâki' olub cümle-i memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlikimizde mecmu'-ı mü'münîn ve ma'bed-i müslimîn olan cevâmi'-i kuds-i mecâmi'in rû'ûs-ı menâbirinde nâm-ı hümâyûnumuza hutbeler okunup ve dâdü'l-darb-ı nukûd-ı nâ-ma'dûd olan mahallerde vücûh-ı derâhim ü denânîre ism-i sa'âdet-resmimize sikkeler urulup ahkâm-ı kazâ-mazâmız cümle-i memâlik-i fesihetü'l-inhâmızda cârî ü eşî'a-i [s.61] Âfitâb-ı adl u dâddan Devlet-i Aliyyemiz ile sulh ü salâh olan mülûk-ı sûtûde-i sülûke iş'âr-ı âdet-i kadîme-i eslâf sa'âdet şî'ârımız olmağın bu deydene-i müstahsene mürââtıyla cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun haber-i meserret-eserin i'lâm ü i'lân için tarafınıza dahi nâme-i hümâyûn-ı mülâtafât-makrunumuz ısdâr ve [boşluk] irsâl olunmuşdur lediü'l-vusûl hânedân-ı şâmihü'l-erkân ve dûdmân-ı râsihü'l-bünyânımız ile mukaddemâ mün'akd olan sulh ü salâh müteekkid ve vesâyık-ı uhûd u şürût mütemehhid ü müteceddid olmağıçün deydene-i kadîme murâât olunmak üzere memâlik-i mahrûsemizde olan tüccârınızın himâyet ü sıyâneti ve sâir hemcivârlığa lâzım olan umûrun riâyetinde merâsim-i musâfâtın mer'î olması karin-i müsâade-i mülûkânemiz idüğü ki melhûzunuz ola

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-Makrun Tarafından Venedik Doju ve Cumhûru'na Nâme-i Hümâyûn⁵³⁵

Mefâhir-i ümerâi'l-izâmî'l-İseviyye merâci kübera'il-fihâmü'l-Mesîhiyye muslih u emsâlih-i cemâhirü't-tâifeti'n-Nasrâniyye savâhib ezyâlû'l-haşmet ve'l-vakâr savâhib delâilî'l-mecd ve'l-i'tibâr Venedik doju ve cumhûru hatemet avâkıbuhum bi'l-hayr ve'r-reşâd tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki merci'-i selâtîn-i izâm ve melâz-ı havâkîn-i kirâm olan südde-i seniyye-i âli-makam ve atabe-i aliyye-i sipihr-ihtrâmımıza olan sadâkat ü ihlâsınız muktezâsı üzere gönderdiğiniz nâme-i müsâlemet allâmeniz vâsıl olub kâ'ide-i kadîme-i Osmânî ve deydene-i müstedîme-i cihân-bânî üzere tercüme ve hülâsa-i mazmûnu pâye-i serir-i [s.62] sa'âdet-i measir-hüsrevânemize arz olunub mefhumu muhât-ı ilm-i âlem-şümûl-i mülûkânemiz olmuşdur bundan akdem cânibeynde mün'akd olan sulh ü salâh müstede'âsınca âstâne-i sa'âdet âşîyanemizde ikâmet için tarafınızdan ta'yîn ü irsâl olunan Kavalier İskanyö Yüstinyan cânib-i sa'âdet murakib-ı Devlet-i Aliyyemize olan hulûs-ı mersûsunuzun tasdîkine ve dostluğun istihkâm ü tevkîdine me'mûr olmağın arz eyledüğü kelâm ve îrâd eyledüğü merâm karîn-i itimâd-ı

⁵³⁵6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 61-62.

mülûkânemiz olması iltimâs olunmağla mûmâ-ileyh elçiniz âstâne-i sa'âdetimizde mukim olmak üzere kalub bundan akdem mu'teber elçiniz olan Lorenzo Sorenço Kavalyer prokurator merâsim-i sefareti tekmîl ve tarafınıza avdet ü insirafa me'zun u murahhas kılınmağla nâme-i hümâyûn şevket-makrûnumuz ısdâr ü irsâl olunmuşdur ledie'l-vusûl Devlet-i Aliyye ve saltanat seniyyemizle dostluk üzere olan mülûk-ı sûtûde sülûka ebvâb inâyet mülûkânemiz meftûh ü mekşûf olmağın şerâit ü mevâdd ü ahd ü peymân zamân-ı saltanat-ı meymenet-iktiranımızda dahi mütemehhid ve müteşeyyid ve müteceddid ü müteekkid olmağičün dâ'b-ı kâdim ve âdet-i müstedim mürâât olunmak üzere memâlik-i mahrûsemizde olan tüccârınız mahmî ve sâir ahidnâme-i hümâyûna muvâfık olan umûr u husûs mer'î olacağı ma'lûmunuz ola ve's-selâm alâ-min-etba'î'l-Hudâ

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-Makrun Tarafından Leh Kralına Nâme-i Hümâyûn⁵³⁶

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İsevîyye muhtârü'l-küberâ'ü'l-fihâmü'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i [s.63] cemâhiri't-tâ'ifeti'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâlî'l-haşmet ve'l-vakâr sâhib-i delâ'ili'l-mecd ve'l-i'tibâr Leh Kralı ve Litva ve Rusya ve anlara tâbî vilâyetlerin hükümdarı Augustus sâni hutumet avâkıbühu bi'l-hayr ve'r-reşâd velhem sebîlü's-sevâb ve's-sedâd tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lûmunuz ola ki Hâzret-i Hudâvend-i Vâhibü'l-âmâl celle şânühû ani's-şebîhi ve'n-nazîr ve'l-misâlün meyâmin te'yîdât-ı ezeliyye ve teyâmin-i tevfikât-ı lem-yezeliyyesiyle nâsiye-i ahvâl-i sa'âdet-minvâl-i mülûkânemizde olan istihkâk-ı kâmile-i ezeliyye ve cebhe-i ikbâl-i şevket-meâl-i hüsrevânemizde olan kâbiliyyet ü isti'dâd-ı şâmile-i gayr-i mütenâhiye muktezâsı üzere ittifâk-ârâ-yı vüzerâ ve ulemâ-yı izâm ve icmâ' ve ittirâd-ı cümle-i havâss ü avâm ile işbu sene-i hams aşere ve mi'e ve elf şehir-i Rebî'ü'l-ahirenin dokuzuncu günü ki cehâr-şenbedir serir saltanat mevrûsemize bi'l-istihkâk devlet ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile cülûs-ı hümâyûn meymenet-me'nûsemiz müyesser olub memâlik-i vesiyetü'l-mesâlikimizde hutbe ve sikke-i nâm-ı şerifimiz ile müşerref olmağla işbu haber-i meserret-eserin Devlet-i Aliyyemiz ile musâfât üzere olan mülûk-ı sûtûde-i sülûke iş'âr-ı âdet-i kadîme-i eslâf sa'âdet insâfımız olmağın bu deydene-i müstahsene mürââtıyla cülûs-ı sa'âdet-me'nûsumuzun haber-i meserret eserin i'lâm ü i'lân içün

⁵³⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 62-64.

tarafınıza dahi nâme-i hümayûn-ı izzet-makrûnumuz ısdâr [s.64] olunub [boşluk] ile irsâl olunmuştur ledie'l-vusûl bu hânedân-ı şâmiñü'l-erkân ve dûdmân-ı râsiñü'l-bünyânımız ile müstahkem ü pâydâr ve müşeyyed ü üstüvâr olan uhûd-ı sâdika ve şürût-ı vâsika muktezâsınca cülûs-ı hümayûnumuzdan dostluğa lâıyk meserret-i bî-nihâye izhâr ve taht-ı hükûmetinizde olan hükkâm-ı memleket ve â'yân-ı vilâyetinize iş'âr edüb mâbeynde mün'akd ü müstâhkem ve tarafeynden mürtesim olan şerâ'it-i ahd ü peymân ve vesâyık-ı sevgend ü eymân zamân-ı meymenet-evânımızda dahi kemâkân mukarrer ü mu'teber tutulub mâdem ki tarafınızdan sulh ü salâ[h] ri'âyetinde kusûr u zuhûr eylemeye cânib-i hümayûnumuzdan dahi vechen mine'l-vücûh hilâfetihi cevâz gösterilmeyüb mâbeynde mertesi olan musâfât ü mevâlâtın merâsimi gereği gibi ri'âyet olunması emin ü rahat-ı re'âya-yı tarafeyne vesile idüğü bî-iştibâhdır ve's-selâm alâ-min-etba'î'l-Hudâ

Mekke-i Mükerreme Emirine Nâme-i Hümayûn⁵³⁷

Elhamdülillahillezî ce'ale'l-beyte'l-harâme kıyâmen li'n-nâsi ye'tûne ileyhi min külli feccin amîkin li-yûfû nüzûrahüm ve li-yettavvafû bi'l-beyti'l-atîki ve bevve'e li-İbrâhîm aleyhisselâm mekâne'l-beyti vettehazehû halîlen ve Allah âla li'n-nâsi hiccu'l-beyti menistetâ'a ileyhi sebilâ Fe tûbâ li-men dehalehû mülebbiyen bi-kalb selîm. Fîhi âyâtın beyyinâtın mekâm İbrâhîm sümme inne efdale salâtın ve ezkâ selâmin alâ seyyidinâ Muhammed hayru'l-enâm ve alâ âlihî ve ashâbihi'd-dahilîne'l-mescide'l-harâm âminîne muhallikîn ru'ûsehüm ve mukassirîn [s.65] mahallu't-tevkî' ve ba'du fehâzâ kitâbuna's-şerîfi's-sultânî ve hitâbuna'l-münîfi'l-hâkânî ve emrunellezî iddahat bihî ukûdu'l-emâneti muntazamatün ve umûru'l-hilâfeti mülteimetün ve râyâtı'l-bağıyyi ve'l-udvânî mütenekkise ve âyâtı'l-ğayyi ve ve't-tuğyânî munderise lâzâle nâfizen fi'l-etrâfi mutâan fi'l-eknâfi mâ karrarati'l-ardu karârahâ ve dâratı'l-eflâkü medârahâ erselnâhu ilâ cânibi'l-emîri'l-kebîri'l-ekramiyyi'l-emcediyyi'l-efhamiyyi fer'u's-şecerati'z-zekiyyeti'n tırâzi usâbeti'l-ulviyyeti'l-Mustafaviyyeti el-müntesibu ilâ eşrafî nesebin alâ unsurahû ve ahsebe hasebin ğalâ cevherahû zübdetü sülâleti'z-Zehrâi'l-Betûli umdetu âli beyti'l-Rasûli'l-mahfûfi bisunûfi avâtıfi 'l-Malik el-hamd eş-şerif sayidin şerif Sade Emîru'l-Mekketi'l-Mükerreme şerrefehallahu ve hamâhâ ve hafazahâ min külli sûin ve vekâhâ lâzâleti'l-inâyetu'l-ilâhiyyetu mülâhaza ve'l-keletü's-subhâniyye hâfiza nenhâ ileyhi ennellâhe sübhâne ve Teâlâ şerrefenâ bihidmeti'l-beyti'l-harâmi ve ravdatı seyyidi'l-

⁵³⁷ Bu nâme Arapça olup başlıksızdır. İçeriğe göre başlık yazılmıştır. 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 64-67.

enâmi aleyhi efdali's-salâvati ve's-selâmi fe-lâcereme atfunâ einnete azîmetenâ ilâ minhâci mâ vecebe aleynâ men şekere tilke'n-ni'ame'l-celilete ve'l-mevâhibe'l-cezile ve nehedanâ bi-ikdâmi'l-ekdâmi ve'l-ciddi't-tâmm ve'l-hiniham letifined? umûri's-şer'iyyetilletî vecebe aleynâ icrâuhâ ve'n-nazari fi'l-mühtemmâtilletî tahtimu aleynâ edâuhâ lâsiyyemâ masâliha'l-evkâfi'l-meşrûtati lifukarâi'l-haremeyni's-şerîfeyn ve'l-erzâki'l-muayyeneti li's-şürefâi şerrefehumullâhu Teâlâ fi'd-dâreyni ve li'l-ibâdi'l-âkifîne fi'l-makâmi ve civari Rasûlillahi aleyhi efdale't-tahiyyeti ve's-selâmi'd-dâ'in li devâmi devletinâ fi arafât ve'l-müzdelifeti ve'l-makâm ve beasnâ ale'l-carî'l-adahü'l-hayati ve'l-kâideti'l-müstedîmeti'l-hâkâniyyet [s.66] sene-i hams aşre ve mi'e ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyyeti ve alâ muhâcirihâ efdale's-salâti ve ezke't-tahiyyeti mâ efraznâhâ min etyab emvâlinâ ve kâne hakîka en yüktebe fi sahâyîfi a'mâlinâ ve zâlike küllü min'e-zehebi'l-ahmeri ve kadruhû muharrer kemâ hüve'l-mezkûr fi cerîdeti's-sureri ve sellemnâ tilke's-surera ma'a'd-defteri ilâ hâdimi atebetinâ iftihârî'l-emâcid Emîni's-Surre ve ve gudveti erbâbi't-tahrîr kâtibi'd-defter dâme mecduhûmâ ba'demâ kallednâhumâ tilke'l-hidmetu'l-celileti ve fevvadnâ ileyhimâ hâtîke'l-maslahate'l-celîletellet altı hiye iblâğu's-surer ve rî'u'l-evkâf ma'a'd-defteri ve vudî'at tilke's-suraru fi'l-ekyâsi ale'r-resmi'l-kadîmi's-sultânî ve hatemnâhâ bihâtemina's-süleymânî lâzâl madrûbe alâ vücûhi menâşîri'l-emânî felâ bûdde inde vusûlihâ mine'l-ihtimâmi fi sarfihâ ilâ erbâbihâ ve müstehakîhâ mine'l-ulemâi ve'l-fukarâi ve'l-mesâkîni ve'd-du'afâi min sükkâni tilke'l-emâkini's-şerîfet ve'l-meşâhidi'l-mutahharati'l-münîfet min ğayri tebzîrin ve lâ taktîrin amelen bi-kavlihî Teâlâ "innellâhe ye'murukûm en tüeddü'l-emânâti ilâ ehlihâ" ve lâ yefuddu'l-emîru hatme'l-ekyâsi ve lâ yüvezzi'u's-surare'l-mezkûrate li'n-nâsi illâ bihudûri şeyhayî'l-haremeyni'l-muhterameyni ve'l-kâdiyeyni'l-kâdiyeyni'l-mukîmeyni bi'l-makâmeyni's-şerîfeyni ve aleyke binnazarati't-tâmmeti ale'l-hâssati ve'l-âmmeti fi edâi'l-emânati ilâ ehlihâ ve îsâli'l-hukûki alâ mâ eyyene liashâbihâ ve mahâllihâ ve in ğâbe şahsun ev fukide feliyu'lem aleyhi fi'd-defteri ve li-tuhfaz hıssatuhû ve lâ tühmel kadiyyetuhû hâzâ ve kad ethafnâ ilâ cenâbikumü'l-âlî muğrisu semerâti'l-meâlî bi-hil'atin seniyyetin [s.67] min hila'ina's-sultâniyyeti felâbûdde en telbese bi-envâi't-ta'zîmi ve'l-ikrâmi ve esnâfi't-tevkîmi ve'l-ihtirami ve en tebzele'l-kudre kâmile fi ri'âyeti'r-raiyyeti ve hıfzihim ve sıyânetihim min ehli's-şekâveti ve'l-ġâviyye ve ifâdatu'l-emni bi harâsati tilke'l-memâliki ale'z-züvvârî'l-mücâvirîn ve ifâdeti'r-râhati ve'r-refâhiy-yeti'l-huccâci ve'l-musâfirîne. Ve'l-me'mûlu minke ve mine'l-ulemâi'l-âmilîn ve'l-kurrâi ve's-sâdâti'l-hâdîne'l-mühteddîn en yed'û avâ

mutadarri'îne ilâ âlimi's-sirri ve'n-necvâ ve kâşifi'd-durri ve'l-belvâ bi-devâmi devletune'l-aliyyeti ve kıyâm erkânî saltanatuna's-seniyyeti ve teysîri'l-fereci ve'l-ibtihâci bi'l-fethi'l-mübin ve'l-izzu ve'n-nasru ve't-temkînu ve yerğabûne ileyhi Sübhânehû fi en yukirra bi-nusratinâ uyûne'l-islâmi ve yessira li-saîdi eyyâmine'l-hâssi ve'l-âmmi fe innehû Sübhânehû ve Teâlâ ve hüve hayru mes'ûlin ve ekram me'mûlin kâfin limen bi-cenâbihi li-ezvâkin limen ileyhi iltecâ ve bihî iste'âze ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedunillezî nasara bi'r-ru'bi ale'l-a'dâi ve alâ âlihî ve ashâbihî nucûmu'l-ihtidâi ve ale't-tâbi'îne ve tabi'ihim ilâ yevmi'd-dini ridvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîne

Tahriren fi evâil Şehr-i Recep sene-i hams aşre ve mi'e ve elf

Be-makam Konstantiniyyetü'l Mahruse

Özbek Pâdişâhı Olan Sübhan Kulu El-Seyyid Muhammed Bahadır Hân'dan Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-Makrûn'a Gelen Nâmenin Tercümesidir ⁵³⁸

Le'âlî-i mütelâlî-i hamd ve sipâs becd? cevâhir-i zevâhir-i şükür ve sitayiş lahisu ve lâyuad pâdişâhânemizle layık u sezâvardır ki cevâhir-i mahiyyât mümküneyi kunne-i kenzen imhazıyyen fecibet [s.68] ân a'raf mazmunu ile hızânesinden ibdâ' ve nüshâ-i câmiâ-i insâniyyeyi “Lekad halaknel insâne fi ahseni takvîm.” muktezâsınca insâ ve ihtirâ kılub intizâm-ı ahvâl beni adem ve intisak-ı umûr-ı kârhane-i âlem için hulefa-i bâ câh ve miknet ve şehriyârân-ı zî-şevkete nişân-ı âli-şan “innâ cealnâke halîfeten fil arz” virüb teveddüd ve ittihâdlarına tergib ve tahris kılub i'tibâr-ı sahife ve nâme-i ihtiyâr-ı resûl ve hameyi âdât-ı marziyyeleri kılıcıdır ve i'nâdil nağme-i saray-ı salavât ve hezar-hoş elhân-ı zemzeme-i pirâ-yı tahiyyat ol vird-i gülşen sümme deni kandilli? ve ol kül zîbende çemen “Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ.” müsellemdir ki cümle mahlûkat ânın vücûd-ı fayizü'l-cüdu için mevcûd olub enbiyâ serveri ve halâyıkın rehberidir “Aleyhi mine's-salavâti etemmühâ ve minet-tahiyyâti ekmelühâ ve derârî durudnâ? madûd âl ve ashâb ve Hulefâ-i Râşidîn Rızvânullahi Teâlâ Aleyhim Ecmaîn” üzerlerine olsunki cümlesi “bieyyihim ekteydtüm ehtedeytüm” ile mümtâz ve ser-efrâz olmuşlardır amma bâd âlî-cenâb meâli-meâb cami-i ayât-ı nısfet ve dindârî rafî rayât-ı haşmet ve kâmkârî câmi-i havzâ-i sünnet ve cemâat mâhi-i asâr-ı bed'at ve dalâlet zübde-i hânedân-ı fiyâsire umde-i dudmân-ı ekâsire hadimü'l-haremeynü's-şerifeyn zâbit-i makameynü'l-mahmudeyn feridun mineş sekender danîş firûzende-i çerâğ-ı hânî firâzende-i livâ-i sultanî hilâfet-

⁵³⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 67-71.

penâh adalet-intimâ el-mü'eyyed biteyidü'l-melikü'l-alâ Sultan-ı Rum dâme izzehû ve ikbâlehu savb bâ-savab ve evb-i felek cenâblarına sıdk-ı musâfat [s.69] ve hüsn-i ittihâd ve muvâlatdan envâ-ı da'vât-i sâmiyât-ı meveddet-füzûn ve bedayi'-i revabi' tahiyyât-ı zakiyât muhâleset meşhun ki sıdk u safası rûşenger merâyayı kılub ruhâniyât ve asâr-ı behcet ve bahası ziyâ-bahş-ı zevayayı uyun-ı kudsiyandır ithâf u ihdâ kılındıktan sonra inhâ vü i'lâm olunur ki elhamdülillâh ve'l-minhu abâ ünâ evvelün ahdinden sonra tûti'l-mülk münteşa-i feyzi ile nevbet-i raiyyet- perveri ve fırsat-ı dâd-küsteri bu niyazmend dergâh-ı ilahi'ye muvaffâz oldu ahsin kemâ ahsenellâhü ileyke ta'viz-i bazuyı himmet ve temime-i kerden-i mutaba'ât kılınur hemvâre te'bid-i din-i mübin ve te'yid-i sünnet-i seniyye fahrü'l-mürselin ve kam'-ı mazarrat-ı müşrikin ve ihmâd-ı nevair-i şerr ü fesâd-ı muharribin matma'-ı nazâr-ı hayriyyet-eser olub cahidü'l-küffâr ve ağlez aleyhim fermân-ı vacibü'l-iz'aneyn farz-ı ayn ve ayn-ı farz bilüb bu hudud-ı islâmiyyede amme-i halkullâh ve kaffe-i ibâdullah nemarik masfûfe ve zerâbi-i mebsusede şükr-i ilâhi ileistirâhet üzeredirler lâ yetemma Allahu Teâlînin inâyetinden kafir-i bed-kiş kılmak hâz lehmullâh ve rud-ı semm merâkıb-ı mevâkıb asakir-i zafer mesirden menkub ve meslub olub ve kadîmi yurd ve menzilinden geçüb sergeşte-i bevâd-ı gayr-i zi zer' olıcıdır elminnetullâh ve tekâddes her vakide ki cuyûş-ı islâmiyye ve esnâf-ı muhalif ile mukabil olıcıdır feth ü nusret alî sebilillahü'l-isticâl istikbal olunmuşdur cümle ehl-i bidât ü dalâlet miskin-i mekmen ve muvattan-ı ehl-i hâk u imân ve kenayis-i me'âbid-i küffâr ü eşrâr mahall-i ikamet-i cum'a ve cemâat oldu lâ uhsiy senâ'en aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike bu esnada öyle ma'lûm oldu ki hazret-i vahibül-ataya ve halikül-berâyâ teşrif-i şerif-i taazzüz men teşa ile o şevket ü haşmet-i penâhi mümtâz ü ser-firâz ve [s.70] ol-hudûdda hükümân ve sultan kılub bu kerametın şükrânesi içün sâlik-i mesâlik câhid vâ fî sebilulAllah olub revâc-ı islâm ve revnâk-ı millet-i seyyid-enâm-ı aliyye el-tahîyyete ve's-selâm ve cihâd-ı küffâr mülaini nasb'ül-ayn kılınmışlar ittihâd yüzünden mucib-i meserret-i tamam ve behcet-i mâlâ kelâm oldu ricâ-yı vasıkdır ki eser-i nuhuset-i küfr ü şirk ol hudûddan dahi münkaşı' ü münhali' olub nûr-ı islâm vü iman ve neyyir-i iz'an vü ikan alâ sebilü'd-devam tali' vü lâmi' ola pes bi-müeddâyü'l-müminun ke-nefs-i vâhide cümle-i ehl-i islâm husûsan selâtin-i zaviyyü'l-ihtirâma vâcib belki farzdır ki her nerede olsa zâhir ü batın ile birbirine mümidd ve muavin olub nitekim ol-tarafda kâfir-i bî-din husûsan kâfir-i Freng bizim teveccühümüzden madûm ve münhedim olur hâlâ çün tevafık-ı dini ve tevasık-ı yekciheti muktezâsına lahık eyyâm-ı hayriyyet-i ihtitâm

masrufnâme ve peygam olmak lazım ve elzemdir binâenaleyh bendelerimizden ihlâs ve iradet- nihâd rasihü'l-i'tikâd Korici-başı Küçük Hacı Ali'yi serir-i sultanîye cülûs ve mesâid-i evreng-i hânîye suûdları tehniyesiçün taraf-ı kesirü'l-şereflerine irsâl kıldık ki esas-ı zevâbıt-ı muvafâkat ve bünyad ve revâbıt-ı musahabet te'kîd ve teşyîd bulub avaze-i ittifâk ve vifak-ı etraf ü cevânibde ma'rûf u meşhûr olub ânın netayicinden i'lâm-ı islâm mürtefi ve rûus-ı ehl-i bid'ât-ı zalâm menkub ve menhuz? ola ve muhakkaktır her kaçan ki ehl-i islâmın birbiri ile ülfet ve muvafıkını olsa din-i mübin ve âyin-i şer'-i metin revaç ü revnak bulur ve elçi-i mezkûre edâ-yı adâb-ı sefâret ve takdîm [s.71] kavâid irsâlinden sonra ruhsat virilüb mürâcaât buyurulmak cây-gîr-i hatırımızdır hem-vâre serir-i devlet ü ikbâl ve mesned-i hâşmet vü iclâl-i âlî vü mürtefi' bâd be-Rabbü'l-i'bâd

Kırım Hânı El-Hac Selim Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûn ⁵³⁹

Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb zuyü'l-kadri'l-etem ve'l-fahrü'l-eşmm ilm-efrâz hıttâ-i şehâmet fûrûğ efrûz âsar kiyâset sülâle-i hânî nekâve-i dûdmân-ı İlhanî bi'l-fi'l Kırım Hânı olan el-Hâc Selîm Giray Hân daâmet ma'âlîhü tahhiyât-ı anber-bâr ve teslîmât-ı abher-nisâr ki mahz-ı inâyet-i şâhânedan sâdır ve hüsn-i teveccüh-i pâdişâhânedan mütebadir olunur mütalaa kılındıktan sonra ma'lûm ola ki sedd-i sülûm ve sınır ve hıfz-ı müdahale sügûr ile Kırım ahâlîsinin temin-i kulûbu ve ol-havalinin def'-i müsted'ayat-ı hutûbu için Kırım Adası'nda Akıntı Burnu dimekle ma'rûf mahalde sene-i sâbıkada müceddeden binasına mübâşeret olunan kal'a ve dökündü üzerine tarhı tahmin olunan sânisin istikmâl ve ihtitâmı taraf-ı âlî-i hanlarından i'lâm olunduğu üzere nef'an el-müslimîn müsaade-i aliyye-i inâyet zamînimize karin olmağla bina nazırı ta'yin olunan Mustafa ve mi'mâr olan lağımcı başı Mehmed bu tarafa getürdilüb ebniye-i mezburenin keyfiyyeti su'âl olundukda bir senede itmâm ve ikmâlî hayyiz-i imkânda olmamağla deryâ yalısında dökündü üzerine tarh olunmak üzere musammem olan sânisin bi-avnihi Teâlâ bu sene içinde tekmîl ve tetmîmi ehemmi [s.72] ü akdem ve suya beraber büyük şayka topları vaz'ıyla sefine mürurundan boğazın insidâdına suret verilmesi temşît-i maslahata evfak ve elzem olduğun haber vermeleriyle be-tevfikihi Teâlâ vech-i meşrûh üzere deryâ yalısında dökündü üzerine binâ olunacak sânis iktizâ eden temennisiyle bu sene-i mübârekede itmâm olunmak üzere binâ nâzırı

⁵³⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 71-74.

Mustafa ve Lağımcıbaşı Mehmed yine ol-tarafa iâde ve düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham-ı nizâmü'l-âlem bil-fiil kuyûd-ı etem olan vezirim Osman Paşa edâ mellâhü teâlî-i iclâle dahi bu husûs için me'mûr olmakla donanmay-ı hümâyûn sefineleri ve iktizâ eden amele ve benna vesâir âlat ve eşyâ ile karîben teveccüh ü azîmet üzere olup ve halefî's-selâtîni'l-izâm hâlen nuruddin olan Kaplan Giray Sultan dâme ulüvvehûnun geçen sene Çerkes yakasından kereste kat'ında ve naklinde mesâî-yi cemilesi nümâyân olmakla bu sene dahi kemâfi'l-evvel me'mûr ve Emîru'l-Ümerâi'l-Kirâm sâbıkâ Kefe beylerbeyisi olan Murtazâ dâme ikbâlühû'ya dahi avâtıf-ı seniyye-i mülûkânemizden yine Kefe Beylerbeyliği inâyet ve ihsânımız olmakla mûmâileyh muaccelen sânis binâ olunacak mahalle varup şimdiden kireç harfı ve hendek hafrı ve taş nakli gibi iktizâ eden hıdemâta mübâderet ve donanma-yı hümâyûmuz dahi vardıkta yine Kefe Beylerbeyisi mîrimîrân-ı mûmâileyh ol-tarafta hizmette olmak üzere emr-i şerifimiz ile tenbîh-i hümâyûnunuz olup bu husûsların küllîsi mukârenet-i himmet-i hânîleri ile suret bulan umûrdan olmağla nâme-i hümâyûn mulâtefet-makrûnunuz ısdâr ü irsâl olunmuştur ledie'l-vusûl [s.73] fitrat-ı hamîyyet-perver ve cibillet-asâlet küsterlerinden merkûz ü mezmur olan eser-i sadâkat ve cevher-i kifâyet muktezâsı üzere bu bâbta himmet-i kavviyü'l-kuvvet-hânîleri masruf ve inân-ı azîmet ilhânîleri semt-i temşît-i maslahata ma'tûf kılınıp ez cümle Kefe Beylerbeyi'si mûmâ ileyh bir gün mukaddem mahall-i me'mûra varıp anda meks ve binâ nâzırı olan Mustafa'nın vech-i münâsîp gördüğü üzere eğer kireç harkı ve taş nakli ve eğer sâir iktizâ eden husûslara bezl-i sâ'i ve kudret edip ve Kaplan Giray Sultan dahi sene-i sâbıkada olduğu üzere varıp Çerkes Yakasından kereste kat'ında takayyüd-i tâm ile kıyam etmek üzere taraf-ı hânîlerinden ta'yîn ve gereği gibi tavsiye ü tenbîh buyrulup inşaAllâhü Teâlâ Donanmay-ı Hümâyûnunuz vardıkta ol-taraflardan tedârik ü ihzâr olunacak mühimmattan bir nesnenin kusuruyla işin geri kalmasına bâis olur bir nesne zuhur etmemek üzere her husûsa nezâret ü îsâr-ı âsâr kifâyet olunup ve Bucaklar Tâifesi ve Halil Paşa yurduna nakl ü iskân olunan Nogaylı Kabaili ale'l-umûm kadimden Kırım Hânları'nın zîr-i hukûmetlerinde ve zapt ü raptları uhde-i kifâyetlerinde olmağla kemâfi'l-evvel yine zapt u raptları ve her ahvâllerinin nizamı ve iktizâ eden hıdemât-ı aliyyemde istihdâmı de'b-i kadîm ve âdât-ı müstedîm üzere yine uhde-i hânîlerine ilzâm ü ilcâm olunmağla bu husûsa dahi takayyüd-i tâmm ile kıyam ve bundan akdem Nogaylı yedlerine verilen [s.74] nişân-ı hümâyûnda mestur olan şurût ü kuyûdu riâyet ile her husûslarına intisâk ü intizâm verip ve mukaddema taraf-ı devlet-i

aliyymeden üzerlerine ta'yîn olunan kadı ref' olunmağla kadimden evlâ geldiği üzere cânib-i isâbet merâkıblarından umûr-ı şer'îyyelerin dahi icrâ ettirüp hâsılı tevâif-i mezbûrenin eger zapt ü raptları ve eger iktizâsına göre istihdâmları ve lâzım gelen te'dîb ve terhîbleri ve bil-cümle kâffe-i umûrlarının tanzim ü tensiki husûslarına muktezâ-i ârây-ı sâibreleri üzere bezl-i celli himmet olunup el-hâsıl ol-taraflara dâir kâffe-i umûrda dîn ü Devlet-i Aliyyemize ve âmme-i müminîne nâfi' measir-i serpesendîde zuhura getirilmekle isticlâb-ı rızâ-i yümn-i iktizâ-yı mülûkânemizde sa'-i-i cezilleri me'mûldür Fî evâhir-i Za sene 1115

Emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerif Saîd Bin Şerif Sa'de Nâme-i Hümâyûn⁵⁴⁰

Cenâb-ı emâret meâb eyalet-i nisâb sa'âdet-i iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hisabü'z-zâhir müstecmi cemi'ül-menâkıb ve'l-mefâhir kâbiren an kâbir cemâlû's-s- sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü's-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyye umdetü'r-resûl kurreti aynü'z-Zehrâ-i el-Betûl el-muhtassa bi-mezîd inâyet-i men Lâ yuhlifi'l-va'd Emir-i Mekke-i Mükerreme şerifi Saîd bin şerif Sa'd dâme sa'dehû tevkî-i refi'-i cihân mutâ'ımız vusûlünde ma'lûmları ola ki bâ emrüllahi Allah Teâlâ Mekke-i Mükerreme'de zuhûr iden ahvâl ve şürefâ' ile beyninizde vakı'a olan ihtilâf ve ihtilâli hâvi arz ve mahzûrunuz ile [s.75] mashuben irsâl olunan mektûbunuz gelüb atabe-i aliyye-i hüsvânemize vâsıl olub mefhumu bil-cümle muhât-ı ilm-i âlem-şümûl-i mülûkânemiz olmuşdur fitrat-ı zekiyyenizde muzmer ve seciyye-i behiyyenizde muhammer olan asar-ı necâbet muktezâsı üzere sıyânet-i emvâl-i tüccâr ve tanzim-i ahvâl-i fittan ve züvvârda muktezâ-yı diyanete riayet edüb şürefânın makâsıd-ı fâsidelerine adm-ı müsadenizden nâşî ikâ-yı denâire fitne ve fesada şürû etmeleriyle cenâb-ı nîamü'l-meâbınız muktezâ-yı hâle göre âkılâne etvar-ı ihtiyâr edüb mahruse-i Mısır-ı Kahire'den bin nefer müntehâb asker iltimâsıyla fermân-ı hümâyûnumuza intizâr üzere olduğunuzu mektûbunuzda iş'âr eylemişsiz bu hareket-i mergubeniz hakkınızda olan hüsn-i i'tikâdımızın te'kîd ve izdiyâdına bâis olub duâ-yı hayr-ı icâbet-eser-i mülûkânemize mazhar olmuşsuzdur haliyâ emrinize sib-i? takviyyet ve şanınıza muris-refet olmağışün Mekke-i Mükerreme emaretinin kemâkân takrîrini müştemil bera-ıt âlî-şân mevhibet feşânımız ile işbu nâme-i hümâyûn inâyet nişânımız şeref-yâfte-i sudûr olub degâh-ı muallâımız kapucu başlılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Yusuf dâme

⁵⁴⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 74-76.

mecdühû ile irsâl ve cânib-i Mısır'dan matlubunuz olan bin nefer asker yedi ocakdan gayet güzîde ve müntehâb olmak üzere bir gün evvel i'dâd ü ihzâr ve ümerâ-yı Mısır'ın emekdâr ve kâr-güzârlarından uzuv-ı dâm-ı eizze üzerlerine serdâr nasb olunub bervech-i müsâre't? tarafınıza gönderilmek üzere [s.76] Mısır valisine ve ümerâ-yı Mısır ve yedi ocak zâbitlerine tenbih ü te'kîdi müştemil emr-i şerifimiz kapucu başı-yı mûmâ-ileyh ile irsâl olunmağla inşâllahû Teâlâ tarafınıza vusûllerinde cenâb-ı şerâfet-meâbınız emaret-i Mekke-i Mükerreme hidmetine hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrunûmuz ile mansub-ı hakîmleri olub tarafınıza itâat edenler makbul ve adem-i inkıyâd ve niyyet-i fesâd ile hurûc edüb sa'i-ibi'l-fesad üzere olanlar hüsn-i tedbir ile inkıyâd ve salâh semtine da'vet olunub kabul edenlerin cürmleri ma'fuvv olub kabul etmeyüb sa'i-i bi'l-fesâdda ısrar edenler şer'en mebgûz olduğuna ol-tarafda mezâhib-i erba' müftilerinden verilen fetâvâ-yı şerife mucebince bu tarafda dahi şeyhü'l-islâm ve müftiü'l-enâm olan a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn efzalü'l-füzelali'l-münevver-ayn Mevlana es-Seyyid Ali ademallahû Teâlâ-nezâile taraflarından dahi fetvâ-yı münife virmekle adem-i inkıyâd üzere olanlar niyyet-i fesâddan ric'at ve tarafınıza avdet için vehâmet-âkîbetinden tahzîr ve nush u pendî müştemîl hüsn-i ta'yir ile davet etdirüb bundan sonra dahi mütenebbih ve münzecir olmayub adem-i inkıyâd ile saibi'l-fesâdda ısrar ederler ise her ne tarik ile olur ise def' ü ref'ileri husûsuna ihtimâm ve bu ihtilâf ü ihtilâlin indifâ'ile eger belde-i harem ve eğer etraf-ı inhasatın tekâmül esbâb nizamına bezl-i cidd-tâm eyleyüb ve Mekke-i Mükerreme'de gılâl-i haremeynin rebiü'l-yakınılub? ashâbına verilmediği istima' olunmağla muceb-i rızâ-yı masem olan bu emr-i nâ mülaimden dahi ziyân-ı hazer olunub gılâl-i haremeynden bir nesne alınmayub bi't-tamam ashâbına îsâl ile devam ömr ü devlet ve ikbâl ü kıyam-ı ferr ü şevket ve iclâlimiz için ahâlî-i haremeynden isticlâb-ı duâ-ya sa'i-i cemileniz memûldür şöyle bilesiz tahriren fî evâil Cemâziyelâhir sene sitte aşere ve mi'ete ve elf

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn'a Harezmi Hânı Bahâdır Hân Şâdbaht'ın Elçisi Muhammed Rızâyî'nin Vesâtetiyle Gönderdiği Nâmedir⁵⁴¹

[s.77] Kavâfil-i hamd u senâ pâdişâhî râ sezâvâr-est ki irsâl-ı rusûl ve ihdâ-yı subûl be-fehvâ-yı 'ersele resûluhû bi'l-hüdâ ve dîni'l-hakki li-yüzahirahû 'ale'd-dîni küllihî' be-temâm-ı halkillâh ve heme-i 'ibâdillâh kerâmet u iclâl-ı üst ve revâhil ü temcîd-i

⁵⁴¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 77-79.

sultânî râ müsellemin est ki ‘‘le-hû mülkü’s-semâvâtî ve’l-ard ve hüve ‘alâ-küllî şey’in kadîr’’ ‘alâmet-i saltanat-ı ber-kemâl u memleket-i bî-zevâl-ı üst.

Sübhanê min-tahayyürin fî-zâtihî sivâh

Fehm ü hîred be-künh-i kemâleş ne-burde râh

Ve durûd-i ba‘îd ü intihâ be-hazret-i hâtemi’l-enbiyâ ‘aleyhî mine’s-salavâtî efdalihâ ve mine’t-tahiyâtî ekmeliyâ ki be-‘inâyet-i ‘‘lev-lâ-ke le-mâ halaktü’l-eflâk’’ şefî-i halâyik ve sürûr-i enbiyâst ve ber-âl u ashâb-ı ü ki be-mazmûn-i sıdk-ı maşhûn-i ‘‘ashâbî ke’n-nücûmî bi-eyyihim iktedeytum ihtedeytum’’ her yek ez-îşân necm-i sipihr-i iktidâ vü kevkeb-i semâ’-ı iktidâst. Tahiyat bâd pîş ez-sed hezârân zi-mâ ber-Mustafâ ve âl u yârân husûsen çâr-yâr-ı pâk-gevhâr Ebû Bekr, ‘Ömer u ‘Osmân u Haydar.

Ba’dü’l-hamdi ve’s-salveleti, ulûf-i ‘akâyid-i medhet ü senâ ki çün ‘akd-ı süreyyâ sihr-tırâzân-ı ‘âlem-i kudus ber-kef-i ihlâs nihâde-end ve sünûf-i kavâ’id-i ‘ubûdiyet ve du‘â ki müsebbihân-ı serâ-bûstân-ı üns ber-sahîfe-i ihtisâs be-‘izz-i ‘arz-ı ân zebân güşâde tuhfe-i meclis-i eşref-i ‘âli-hazret-i sâmi menkıbet-i bercîs-menzilet ma‘delet ü nisfet-i destgâh-ı şevket ü haşmet-intibâh memalik-medâr-ı gerdûn-iktidâr râfî-i me‘âlim-i câh u celâl câmi-i mekârim-i saltanat u ikbâl ferâzende-i a‘lâm-i dîn u devlet fûrûzende-i ruhsâr-ı mülk ü millet [s.78] gevhâr-derc-i cihân-bânî-i ahter-burc-i sâhib-kırânı zübde-i hândân-ı kayâsire ‘umde-i dûdemân-ı ekâsire hâmî-i şerî‘at-ı Mustafaviyye hâvî-i millet-i Hanefiyye zillullâhi fî’l-arzeyn kahramânü’l-mâ‘î ve’t-tîn bâsit-i bisâtî’l-emni ve’l-emân nâşir-i sahâyifi’l-‘adli ve’l-ihsân sultânü’l-berreyn hâkânü’l-bahreyn zâbit-i makâmeyni’l-mes‘ûdeyn hâdimü’l-hameyni’s-şerîfeyn el-muhtas bi-‘avâtifi’l-mülki’s-settâr, muzafferü’d-dîn hazret-i pâdişâh-i hüdâvendgâr lâ-zâlet neyyirâtu devletihî şârikaten min-meşâriki’l-‘izzî ve’l-ikbâl ve şümûsu sa‘âdetihî masûneten ‘ani’l-küsûfî ve’z-zevâl mî-gerdâned ki hemvâre ba’d ez-edâ-yı sünnet ü fârz-ı ü hazret-i bedî‘ü’s-semâvâtî ve’l-ard devâm-ı ‘uhûd-i saltanat u cihân-bânî ve kavâm-i hudûd-i hilâfet ü kişver-sitânî mes‘elet mî-nümâyed be-‘izz-i icâbet li-ehakk bâd hafî ne-mâned ki çün âferîdgâr ber-hakk-ı cevher-i erzende-i benî-âdem râ ki neşv ü nemâ-yâftegân hitâb-ı ‘‘ve le-kad kerramnâ benî âdeme’’ ez deryâ-yı nîstî be-sâhil-i hestî resânîde ve durreyn-i cem‘î râ be-mevârid-i ‘‘haleka’l-insâne min-tefâvütin’’ be-‘inâyet-i hud mahsûs gerdânîde, tâc-ı devlet ü efser-i sa‘âdet ber-ser-i himmet-i şâh nihâde husûsen durreyn-i vilâ ân niyyer-i a‘zâm-ı üc-i devlet ü kemâl ve hurşîd-i cihân-tâb-ı sipihr-i câh u celâl râ kâmet bâ

istikâmet be-hil'at-i "ve ce'alnâküm sultânen mübeyyinen mübâreken" mütarrez ü mümtâz ve ser-devlet be-esfer-i "ve ce'alnâküm halâ'ife'l-ardi" mu'azzez ü ser-efrâz sâhte evreng-i hilâfet-i cihân-bânî râ rûnek-i tâze ve râyât-ı kışver-sitânî râ fûrûğ-i bî-endâze 'inâyet fermûde ez-în nevîd-i hayriyyet ümîd ez-rûy-i ittihâd-ı dîn-i İslâm ve muvâfakat-ı şerî'at-ı seyyid-i enâm-ı musirret-tamâm ve be-hüccet-i lâ-keîâm hâsıl gerded pes mü'eddây-ı "e'l-mü'minûn ke-nefsin vâhidin" irsâl-i rusûl ve peygâm-ı sahîfeî ki muharrik-i silsile-i dûstî vü muhabbet, müfettîl-i rişte-i yek-cihetî ve mevedd est [s.79] fi-mâ beyne ma'zam gerdide ebvâb-ı husûl-i mülâkât-ı ma'nevî râ guşûde tarîk-i ümîd şud be-zuhûr âyed zâhîr est ki mütemekkinân-i harzem şâhî kıyâs be-zât-ı akdes, emced ve erfa', eşref-i hümayûn-i eslâf-ı 'izâm ve âbâ'-ı kirâm-ı ân dâdemân-ı hilâfet be-'izz-i 'arz u izhâr-ı tarîk-i muhâleset ve keşf-i nikâb-ı 'akîdet rusûlân-ı fasîh-keîâm irsâl fermûde-end be-hükm-i "e'l-veledü's-reşîd yektedî bi-âbâ'ihî'l-hamîd" imâret-ma'âb-ı sa'âdet-iyâb vezâret-penâh def'at-destgâh-ı Muhammed Rızâ Bey râ cihet-i merâtib tehniyet-i cülûs, meymenet-i me'nûs ber-serîr-i 'Osmânî ve su'ûd-i mes'ûd ber mesâ'id-i evreng-i hâkânî irsâl numûde şod. Ba'd ez-'atabe-bûsî-i dergâh-i vâlâ-çâh-ı ruhsat insirâf hâhed fermûd çün itnâb itâle-i müvehhem-i tasdî' ve mutanne-i tazyî' est be-du'â'-ı muhlisâne iktifâ ve ihtisâr numûde şud hemvâre samsâm-ı intikâm ve hisâm-ı hûn-âşâm ez-şiryân-ı 'aduvvî-i dîn-i İslâm gül-fâm bâd. Yek Kur'ân-ı 'azîmü's-şân cild ü evrâk-ı mütellâ be-tarîk-i tuhfe irsâl numûde şud makbûl bâd buzurgân râ be-bâyed tuhfe-yi buzurg.

Sa'âdetlü Vezîr-i A'zam Hazretlerine Harezmi Hânı Şadbaht'ın Elçisi Muhammed Rıza Bek Vesâletiyle Gönderdiği Mektûbdur⁵⁴²

Ziyâ'-ı kudret ve verrâk-ı hikmet ve meşîyyet-i erdîçün (?) nukûş-i gûnâgûn-i in 'âlem-i bûkalemûn râ be-âyîn-i mevzûn ke-emsâli'l-lu'lu'î'l-meknûn ez-perde-i hakikat Verîtûn Bey (?) irtibât-ı kâf u nûn der-nigâr-hâne-i ezel bî-halel ü bî-nikâb melek u nehl be-destyârî-i hâme-i mu'ciz-şâme-i ibdâ' ve kilik-i güher-silk-i ihtirâ' be-cilve-gerî âverde durer-i 'izz ü cevâhir-i zevâhir-i meknûnât-i ezeliyye râ bâ-hem rişte-i inzibâtî's-sirâc be-çeşîde lâ-şek sahâyif-i latâyif-i evrâk-ı itbâk ve ecrâm-ı in seb'-i semâvî ki âyât-ı seb'ü'l-mesânî est be-besmele-i iltiyâm ve fâtiha-yı intizâm nakş beste ümmü'l-kitâb-ı heft [s.80] cüz'-i 'ulviyyât ra ki hâvî-i erkân-ı ma'mûre-i müseddes-i şiş-der-îst kâtibân-

⁵⁴² 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 79-81.

1 ta'alluk ve ta'lik ve dâru'l-kütüb-i tevfiķ u tahkîk est be-şîrâze-i mü'essir der-silk-i müsellek-i tekvîn çün 'akd-i pervîn keşide ki "zâlike'l-kitâbu lâ raybe fihî" işâret be-ân kinâyet ez-ân tevâned bûd ve müberhen-i 'ukûl-i hîred-mendân-ı vâlâ-nejâd ki te'yîd-yâftegân-ı 'avâtif-i ilâhî-end celle celâlu kuddisehû hâhed bûd ki yezdân-ı dâdâr-ı âryâ-kemâl râ ki nakş-ı ta'tîl u ihmâl râ der-nigâristân-ı kudreteş râh nîst der-şehristân-ı bedî'ü'l-bünyân-ı ittihâd u yek-rengî mukârenet-i ervâh-ı manzûr u mu'teber est ne mukâriyet-i işbâh li-hâzâ zi-râh-ı ittisâl-ı rûh bâ-rûh dürrî ez-âşinâyî hest meftûh belî eger çî tarîka-yı mücâvib zebânî berkâlend (?) ve 'ârife-i mü'âlefet ü müsadeket-i mekânî ber-heykel-i heyûlânî maksûr est ammâ

Garaz çün âşinâyî-hâ-yı cân est

Çi gam ger sed biyâbân der-miyân est

ve çün in-ma'nî der-secencel-i zamîr ki mir'ât-ı beyyinât suver-i me'ârif-i hakîkat est cilve kuned mekşûf-i hâtir-i ziyâ-pezîr vezâret-i şî'âr-nisfet dūsâr sa'âdet-ı âsâr-ı memleket-medâr-ı Fârs mizmâr-ı şehâmet ü şecâ'at mürtekî-i medâric-i emânet ü 'adâlet müşeyyid-i erkân-ı devlet ve besâlet me'essis-i bünyâd-ı hamîyyet ü celâlet nâhic-i menâhic-i saltanat u kâm-gârî 'âric-i me'âric-i nisfet ü memleket-medârî muhabbet-penâh-ı meveddet-i destgâh-ı uhuvvet nişân-ı ân ki (...) (?) lâ-yesma' rızâ resîd ki zînet-i fezâ-yı evreng-i saltanat u haşmet-i zulmet-zudâ-yı âyîne-i dîn u millet sultânü'l-berreyn hâkânü'l-bahreyn hâdimu'l-hameynî's-şerîfeyn zâbit-i makâmeyni'l-mes'ûdeyn e'l-muhtass bi-'avâtifi'l-mülki's-settâr be-hil'at-i "ve ce'alnâküm sultânen mübeyyinen mübâreken" evreng-i hilâfet ü cihân-bânî râ rûnek-i tâze ve râyât-i kişver-sitânî râ fûrûg-i bî-endâze 'inâyet fermûde-end ez-în haber-i hayriyyet-eser ez-rûy-ı ittihâd-ı dîn-i İslâm ve muvâfakat-ı seyyid-i enâm müsirret-i tamâm ve be-hüccet-i lâ-keîâm hâsıl gerdîd zâhir est ki mütemekkinân mesned-i Harzem şahı kıyâs be-zât-ı akdes-i emced-i arfa'-i eşref-i hümâyûn eslâf-ı 'izâm ve âbâ'-ı kirâm ân-zill-i ilâhî be-'arz u izhâr-ı tarîk-i muhâleset ve keşf-i nikâb-ı 'akîdet rasûlen fasîh-i kelâm [s.81] irsâl fermûde-end be-hükm-i "e'l-veledü'r-reşîd yetesaddâ bi-âbâ'ihî'l-hamîd" imâret-penâh-ı vezâret-i destgâh-ı Muhammed Rızâ Bey ki be-mansib-i celîlü'l-mürâyet enâkî ki ma'zam-ı mühimmât-ı bulend est mümtâz bûd cihet-i merâtib-i tehniyet-i cülûs meymenet-i me'nûs ber-serîr 'Osmânî ve su'ûd-i mes'ûd ber-mesâ'id-i evreng-i hâkânî irsâl numûde şud. Her gâh ki müşârün-ileyhî be-şeref-i mülâzemet-i ân 'adudu'd-devle müşerref gerded be-tarîk-i

sutûde ve revîş-i pesendîde hulûs u ihlâs ve itâ'at-i ğâyibâne-i îñ muhlis râ be-huzûr-i mevfûr eşref-âli ta'yîn mî-numûde bâşend itâ'at-ı heme vâcib cevâmâtân (?) be-kesî be-âstâne-i kâyim makâm-ı peygamber eyyâm-ı saltanat ve şevket müstedâm bâd.

Harezmi Hânı Bahadır Şadbaht Nâme-i Hümayun Şevket-makrun Kî⁵⁴³

Âli-tebâr me'âlî-disâr memleket-medâr şecâ'at-şî'âr meliki'z-zât meliki's-sıfât hâris-i sağrı'l-İslâm fâris-i mizmâri'l-iktihâm hâmî-i aktâri'l-bilâd mâhî-i âsâri'l-bağyi ve'l-fesâd e'l-mahfûf bi-sunûf-i 'avâtifi'l-meliki'l-mennân Hârzem Hânı Bahâdır şadbaht Hân dâme mahrûsen bi-'inâyetillâhi'l-müste'ân fi-küllî hîni ve ân savvabe bi-asvâb-ı 'izzet-i iktirânlarına ferâyid-i kalâyid-i tahiyyât-ı mülâtefet-encâm ki ârâyîş-i tâc-ı tefhîm ü ikrâm olmağa sezâ ve le'âlî-i mütelâlî-i teslîmât mevân-est fercâm ki efser-i bâ-zîver ihtirâma zînet-bahşâ vu fûrûğ-efzâ ola kavâfil-i teveccühât-ı bî-intihâ ve vesâ'il-i telattüfât-ı safâ-peymâ ile iblâğ u ihdâ' olunduktan sonra zamîr-i safvet-nümây-ı mihr-i incilâlarına mâ-verâ-yı perde-i hifâda olmaya ki meşîyyet-i bî-'illet-i îzed-i müte'âl ve irâdet-i bâ-kudret-i kâdir-i ber-kemâl ile menşûr-i âmâl-ı hilâfet-me'âl mülûkânemize dîvân-hâne-i "tû'tî'l-mülke men teşâ"da hâme-i "yehtassu bi-rahmetihî men yeşâ" ile tuğrâ-yı garrâ-yı "innâ ce'alnâke halîfeten fi'l-ard" keşîde kılınmağla el-hâletü hâzihî olfeyz-i ezeli ve fazl-ı celî-i lem yezeli hayyiz kemûndan ma'raz-ı zuhûra ve mükmin-i butûndan cümle sūdûra gelub şân-ı şevket-fişân-ı şâhânemizde müzmir ve zât-ı hüceste-sıfât-ı pâdişâhânemizde mühtemir olan isti'dâd-ı hüdâd-dâd ve istihkâk u istihâl-ı sa'âdet-mi'âd muktezâsı üzere 'alâ-vechi'l-istiklâl ve'l-istibdâd ittifâk-ârây-ı vüzerâ-yı 'izâm ve ittihâd-ı ecellâ-yı 'ulemâ-yı fihâm ve icmâ' vu etrâd-ı hâss u 'âm ile vâsıtatü'l-'akd-i eyyâm ve a'vâm olan bir vakt-i şeref-encâm sa'd-ı irtisâmda tâc u taht-ı ferruh-baht cihân-bânî-i fark-ı firkad-sâ ve kadem-i meymenet tuv'em bâhiru'l-behâmız ile şeref-yâfte ve neyyir-i meyâmin-i cülûs-i sa'âdet-me'nûsumuz levâiyh-i ahvâl-ı âlemiyâne tâfte olub ebvâb-ı emn ü ârâmiş kâffe-i enâma güşâde ve esbâb-ı âsûdegî ve âsâyîş-i cümle-i hâss u 'âma âmâde memleket ü kişver-şümûl-i insâf zühûk-i i'tisâf ile ma'mûr ve ra'iyet ü leşker nüşûr-i adl u vüfûr-i bezl ile mahbûr ve mecbûr olmağla bu 'atiyye-i behiyye-i sübhânî [s.82] ve bu mevhibe-i 'adîmü'l-medânî-i samedânî sâmi'e zîb-i akâsî ve edânî oldukda icrâ-yı merâsim-i tehânî içün cânib-i 'izzet-i mürâkıblarından irsâl olunan nâme-i ihlâs- 'alâmeleri imâret-me'âb mefâhîret-iktisâb Muhammed Rızâ Bey zîde mecduhû ile

⁵⁴³ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 81-82.

bir vakt-i ferruh fâl-ı yümn-i iştîmâlde âstâne-i sâ'âdet-i âşîyânemize vâsıl olmağla vüzerâ-yı 'izâm ve vükelâ-yı fihâm-ı zevî'l-ihtirâmımız vesâtetiyle makarr-ı devlet ü ikbâl ve mevrîd-i 'azamet ü iclâl olan dergâh-ı ma'delet-penâh-ı saltanat-destgâhımıza 'arz olunub mebâdî ve gâ-yât-ı sadâkat âyâtı meşmûl nazar-ı meymenet-eser-i şâhâne ve misâk u misdâk-ı vifâk-ı ittisâkı makrûn mülâhaza-ı aliyye-i pâdişâhânemiz oldukda cânib-i cenâb-ı ni'amü'l-me'âblarına tevcîh-i fu'âd u dâd ve ta'lîk-i süveydâ-yı yek-cihetî ve ittihâd olunub taraf-ı hümâyûnumuzdan nâme-i sa'âdet-makrûn mülâtefet-meşhûnumuz tahrîr ü tersîm ve sefir-i mûmâ-ileyhe teslîm olunduktan sonra taraf-ı bâ-şereflerine 'avd u insirâfa mûrahhas u me'zûn kılınmışdır. İnşâ'allâh te'âlâ ledeyyi'l-vüsûl melhûz ve me'mûldur ki bu mukaddime-i vedâd ve kazîyye-i müselleme-i tehâbb u tevâdd netîce-bahş-ı te'ekküdü imtidâd olub bu matla'-ı mü'âlefetden tülü' iden hilâl-ı teveddüd-i rûhânî nûr-i te'yîd-i samedânî ile bedr-i rahşân ve bu meşrik-i müvânesetden sûtü' iden neyyir-i ufuk-fürûz-i tevâfuk-i vicdânî mukantara-ı vasatü'n-nehâr ve te'bîd-i yezdâniyede tâbân u nûr-efşân olmak müyesser ola.

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şehriyârî'ye Leh Kralından Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵⁴⁴

[s.83] Şevketlü, kudretlü ve azemetlü şehnşâh-ı muazzam ve maşrik ve mağrib ve Rumeli cevanibinde vâki' Konstantiniyye ve Arab ve Acem ve İran ve Mısır ve Kıbrıs maliki pâdişâh hâzretlerinin huzûr-ı alilerine layınate? Allah Teâlâ Leh Kralı ve Litve Hâkimi ve Rusiyye ve Prusiyye ve Mazoviyye ve Samokiçiyye ve Kiyeviyye ve Valoniyye ve Podoliyye ve Podolakiyye ve Liyoveniyye ve İsmolinkov? ve Severiyye ve Çarnokoviyye hükümdarı ve Saks Herseki Agustos-ı sâni tarafından dostluk ve hüsn-i civara layık ed'îye-i sıhhat ve sa'âdet ve esniye-i izdiyâd-ı mehr ü muhabbet ve devam-ı ülfet hem-civârı ithâfından sonra izâz ü ikrâm ve tevkîr ü ihtirâm-ı birle arz ü i'lâm olunan oldur ki sâbıkâ tersâne-i âmirelerinin emini olub hısâil-i hâmide ile muayyen olan elçileri İbrahim ağanın yediyle nâme-i şevket-makrûnları varid olub mefhum sa'âdet meşhûnunda Tevfik-i rabbânî ile taht-ı celil âli-şân Osmaniyye'ye cülûs buyurdıkları ve zir-i sâye-i alilerinde olan bunca memâlik izzet ve menfa'ati ile umûr-ı memleket ve ahvâl devletleri nizam ve intizâm bulduğı ve Devlet-i Aliyyeleriyle dostluk ü ittifak üzere olan sâir mülûk ile ve bizim ile dahi akd olunan mevadd ü şerâit-i sulh ü salâhı bilâ tekyir ve

⁵⁴⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 83-84.

tebdil hıfz ü hiraset eylemek murâd-ı mülûkâneleri olduğı haberi haliyâ Leh vilayetlerine müstevli olan velvele ve dağdağanın izâlesinde hayli tesliyet ve meserrete sebep olmuştur bu muarrah? haberi ve dostluğa meyl ü teveccüh hümâyûnlarının işaretini hulûs-ı kalb ile eyleyüb sıdk-ı derun ile duâ ederiz ki eyyâm-ı saltanat-ı aliyyeleri mübarek ve mütemeyyin ola ve bundan akdem Karlovice nâm mahalde Devlet-i Aliyyeleriyle bizim ve Leh Cumhûru'nun beyninde mün'akd olub sonra tarafından müeyyid ü müekked olan işbu hayırlu sulh ü salâh bilâ-tebdîl ve bilâ-tağyir payidâr ü üstüvâr olmak üzere aksa-yı muradımız idüğüne ilm-i mülûkânelerinin lâhak olmasını arzu ederiz ancak âmm-i cumhûrun cânibinden [boşluk] tehî' ve nef'i olunan bazı hâin reâyamızın sa'âdetlü Kırım Hânı hâzretleyile sû-i zannına bais olur muâmele eyledikleri hân-ı müşâr-ileyhin ve Karakoviyyeye Kastılanı Baronu Marobi? bu Herseki'nin âhz olunan mektûblarından mütehakkik olmağla derunumuzda ziyade inkısar? ve elem hasıl olduğı sebebdan gelen elçilerine zikr olunan mektûbların mazmunu tefim⁵⁴⁵ olunub bu husûsda haberleri olmasın isteriz ki taraf-ı mülûkânelerinden [s.84] sa'âdetlü Kırım Hânı'na âcilen tenbih buyurulmağla bu makule bizim ve cumhûrumuzun hasım u aduları olan kimesnelerin ülfet ve muâmelelerinden hazer eyleyüb anlara imdad ve iânet eylemeye ve dahi rica ederiz ki cânib-i mülûkânelerinden tarafımıza muavenet buyurulub mâbeynde olan sulh ü meveddetin siyanet ve kemâline vech-i eslem üzere ihtimâm olunmağla atik ve cedid mevad-ı musâlaha muktezâsınca mürâcaâtımız olduğı vakitte cümle düşmanımızın ve bâhusûs bizim cumhûrun şimdi adûv-yı ekberi olan İsveç Kralının aleyhine bize ve cumhûra imdâd ve yardım oluna ve dahi taraf-ı şehriyârîlerinden istidâ' ederiz ki akd sulh ü salâhdan sonra Tatar taifesinin vilayetlerimizden esîr ahz eyledikleri hüzn ve inkisârımızın izdiyâdına sebep olmağla musâlaha-i dâimenin istikrârına binâen alınan esîrlerimize ve cumhûra gerü red olunan bakî cenâb-ı bârî-i Teâlâ imtidâdı sıhhat-i afiyet ve devâm-ı meymenet ü sa'âdet ahsân eyleyüb cümle işlerini âsân ile

Yaroslov nâm şehrin kurbunda olan taburumuzda tarih-i velâdet-i hâzret-i Îsânın bin yedi yüz dördüncü senesinde mâh-ı Ağustos'un dördüncü gününde krallığımızın sekizinci senesinde tahrîr olunmuştur

⁵⁴⁵ Bu kelime "anlamak" manasına gelmektedir.

Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Leh Kralından Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁴⁶

Elkâb-ı mu'tâdeden sonra ta'zîm ü tekrîm-i birle dostâne inhâ olunan oldur ki şevketlü ve kudretlü pâdişâh-ı i'zam Sultan Ahmed Hân hâzretleri taraf-ı hakdan meymenet ve sa'âdetle taht-ı celile-i âlî-şân Osmaniyeye cülûs buyurduklarında der-akab mülûk hem-civârlarıyla cülûs üzere cârî olan dostluğun ve cânibeynin emniyyetini mutazammin mevadd ü şerâitin hıfz ve hırâsetini sâir umûr-ı muazzamanın edâsında ihtimâm eyleyüb sabıka tersâne-i amirelerinin emniyeti olub muayyen elçileri olan İbrahim ağanın yediyle irsâl buyurdukları nâme-i hümayûnlarının mazmun-ı sa'âdet-makrûnenin Devlet-i Aliyyeriyle bizim ve cumhûrumuzun mâbeyninde dahi karâr-dâde olan sulh-ı müeyyidin siyânetinin atıfet mülûkânelerine binâen mahsusâ te'kîdini terk buyurmadukları tarafımıza dahi sebep meserret olmuştur ve sulh ü salâhın cümle şürût u kuyuduyla hıfz olunmasının şerefîyyeti yeryüzünde sa'âdet-uzmâ âdd olunub alemin emniyyet ve meymeneti irâs itmekle bu husûsu tasrih için tahrîr ve irsâl buyrulan nâme-i hümayûn ve mektûb-ı şeriflerini sürûr-ı kalb ile kabul eylemişizdir ancak elçi-i mumâ-ileyh tarafımızdan [s.85] âgâh ve habîr olduğu minvâl üzere sa'âdetlü Kırım Hânı hâzretleriyle bazı hain reâyâmızın sû-i zannına sebep olacak mertebe eyledikleri muâmeleden hak üzere şikâyetimiz olub şevketlü ve kudretlü pâdişâh hâzretlerine irsâl eyledüğümüz mektûb-ı meveddet- mashunumuzda ricâ idüb cânib-i şeriflerinden dahi derûn-ı kalbden iltimâs ederiz ki cümle memâlik-i mahrusenin umûrunu tanzim buyurdukları rey-i isâbet-pezirleriyle sa'î ve te'kîd buyurub hân-ı müşarûnileyh hazretleri bu mekule âvzâ' ve ülfetden hazır itmek için teşvik ü terğib buyurula şöyle ki tarafeynin asayiş ve istirahati ve sa'âdet ü meymeneti emniyyet-i külli ile müstekırr ola ki belki atik ve cedid musâlaha mevâddının muktezâsınca düşmanlarımızın hücumunu ve bâhusûs bizim ve cumhûrumuzun şimdi hısım ve adûyyu ekberi olan İsveç kralı istilasını def' için tarafımıza kavî imdâd olunmak üzere cânib-i şehriyârîye hamîyyet mürâcâât eyledüğünüzde tavassut-ı aliyyeniz ile bu emrin husûlüne dikkat ile ikdâm ederiz ve bu esnâda işbu sonra mâbeyninde mün'akd olan sulh müeyyedin istihkâm ve istikrarına binâen akd-i sulhden sonra Tatar taifesinin hilâf-ı me'mûl vilayetlerimizden gasb ve esîr eyledikleri reâyâmızı bi'l-cümle âcilen red eylemeleri bâbında fermân-ı âlîlerinin iltimâs

⁵⁴⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 84-85.

ederiz bâkî hemîşe sa'âdet ve meymenet ve sıhhat ve âfiyet daim bâd
tarih-i mezmur

fi't-

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Nemçe Çâsârı'ndan Gelen Nâme Tercümesidir⁵⁴⁷

Şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı Âl-i Osmân ve pâdişâh-ı Anadolu ve Rumeli muazzez ve mükerrem konşumuz ve dostumuz Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin taraf-ı sa'âdetlerine binâyetullah-ı Teâlâ müntehab Roma İmparatoru [boşluk] ve Nemçe ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya ve Hırvat ve İslavat? Kralı ve Avusturya Arçedukası ve Burgondiye ve Virebançe ve İstirye ve Karoniyye ve Karnebule dukası ve Moraviye Markinizi ve Locimiv Reki? ve Yukarı ki ve Aşağı ki Silezya ve birtemur? Kivetki? Dukası ve Asuviyye? Feraseti? ve İbsiverki? ve Teverli? ve Fırati? ve Kiverki? ve Goriciyye Guruka? ve Elsaciyye? Landuravi? ve Roma İmparatorluğunun Borgonyesi ve Yukaruki ve Aşağıki Losaçaye Markinizi ve Markiyye ve İslavovin ve Bortonavun? ve Saline Hakimi Leopoldus cânibinden izdiyâd-ı sıhhat ü afiyet [s.86] ve sa'âdet esniyyesi? ithâfından sonra iğzaz ü ikrâm birle i'lâm olunan budur ki muazzez ü mükerrem konşumuz ve dostumuz hâzretlerinin bi-tevfikihi Teâlâ yümn ü ikbâl ile taht-ı âlî-i baht-ı Osmaniye cülûs buyurdukları haberi bu cânibe irsâl olunan mirâlem izzetlü İbrahim Ağa'nın yedi ile vâsıl olan nâme-i şehn-şâhileri mazmuninde ma'lûm oldukda bais-i meserret-i azime olub yolların zahmeti sebebiyle İbrahim Ağa'nın avdeti belki gec olur mülâhazasıyla nâme-i hümâyûnlarına cevab için kendüye teslim olunan nâmemizde tasrîh olunan sürûrumuzu ve Devlet-i Aliyyeriyle mün'akd olan sulh ü salâhın hıfz u hırâsetine sıdk u hulûs ve sebat rağbetimizi tasdike ve mâbeynde hasıl olan dostluğa dahi münasib olmağla işbu nâme Mihal Talman nâm sadâkatlü ve mehabbetlü âdemimizin vesatetiyle huzûr-ı aliyyelerine tebliğ olunmak üzere mahsusen ve acilen ulağımızla irsâl olunmuştur ve tebrik merasimini vechen layık üzere edâ ve bizim hüsn-i niyyetimizi dahi tebyîn ve şerait ü mevadd sulh ü salâha ve dostluk u meveddetin vechen kavi ile istikrârına muvafık olub bade'l-yevm sınır ve ticarete müteallik ve iki devlete menfaatlü olan bi'l-cümle umûru tarafımızdan ifade ve icrâ ile der-i Devlet-i Aliyyede düşen işleri vechen kemâl ile tetmîm eylemeye liyâkat tahsil eylemek için mezburu der-sa'âdetlerinde kapu kethüdalığımız ile mümtâz eylemişizdir bu takdirce huzur-ı âlîlerinde hüsn-i nazar ile kabul ve luzumi oldukça tenhibimiz ile cüzvi vü külli arz ü i'lâm eylediği ahvâle itimâd

⁵⁴⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 85-86.

buyurulmak iltimâs olunur inşâallahû Teâlâ cânibimizden dahi kezâlik meveddet kâmile ve sulh ü konşuluk levâzımına muvaffakat olunmak mugarrerdir bâkî imtidâd-ı sa'âdet ve saltanat ile muammer olub cümle işlerinizi arzumuz hak subhâne ve Teâlâ âsân ve meymenettü eyleye Beç kal'asında tarih-i velâdet-i hazret-i İsâ'nın bin yediyüz dördüncü Roma Krallığımızın kırk yedinci ve Macar Krallığımızın ellinci ve Çeh Krallığımızın kırk sekizinci senesinde mâh-ı Ağustos'un dokuzuncu gününde yazılmışdır.

Cenâb vâlâlarının hâlis

konşusu Leopoldus

Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârı'ndan Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁴⁸

[s.87] Elkâb-ı mu'tâdeden sonra ta'zîm ü tekrîm-i birle muhlisâne inhâ olunur ki zîr-i himaye-i aliyyelerinde olan cümle milelin serûr-ı ibtihâcın kâmileleri birle şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı Âl-i Osmân muazzez ü mükerrerrem dostumuz ve konşumuz saltanat Ahmed Hân hâzretlerinin sa'âdet ü iclâl ile taht-ı celîlü's-şân-ı Osmaniyyeye cülûs buyurdıkları haberi bu cânibe irsâl olunan mirâlem izzetlü İbrahim Ağa lisanından ve yediyle vusûl bulub ağız ve ikrâm layığıyla kabul olunan nâme-i hümayûnları ve mektûbunuz mefhûmundan ma'lûmumuz oldukda derunumuzda bu haber-i meymenet-eserden sürûr-ı bî-nihâye hasıl olduğunu mumâ-ileyh İbrahim Ağaya lisanen tasdik ve nâme-i hümayûna cevab için ma'ân yazılan nâmemizin mazmununda tahkik olunub mâbeynde akd olunan hayırlı sulh ü salâhın ve hasıl olan dostluk ve hüsn-i civârın muktezâsınca vech-i meşrûh üzere merâsim-i tebrik ve tehniye terk olunamamışiken ancak yolların ba'dîy vazihati sebebiyle mumâ-ileyh İbrahim Ağanın avdeti vusûlü gec olmak mülâhazasıyla hulûsumuzun izhârı tehir olunmamak üzere kadimden böyle vakitlerde vech-i meşruh üzere câri olan âdet-i hasene muktezâsınca huzûr-ı âlîlerine nâmemimizi tebliğ ve merâsim-i tebriki tekmile der-i Devlet-i Aliyyede hazır olan mu'temed ve mahabbetlü âdemimiz Minhal Talman me'mûr olub eger bu resmî vechen lâayık ü ahsen üzere edâ ve eger bundan sonra iki devletin menfa'tine müteâllik kendüye sipariş olunan işleri şerâit-i sulh ü salâha muvaffâkat ile arz ü i'lâm ve teşvik ü terğib ve ifade eylemek için der-sa'âdetde ikâmet ile kapu kethüdâlığımız hidmetiyle mümtâz olmağla şevketlü ve kudretlü muazzez ü mükerrerrem dostumuz pâdişâh hazretlerine mumâ-

⁵⁴⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 87.

ileyh kapu kethüdâmız buluşdurulub iki devletin mâbeyninde câri olan dostluğa muvafık ahvâli tarafımızdan me'mûr olduğu üzere hidmet-i hâsebiyle arz ü i'lâm eyledik de itimâd külli buyurulmasına sa'i ve takayyünüz memulümüzdür bâkî müverret ve mahabbet dâim bâd

Beç kal'asında tarih vilâdet hazret-i alisinin bin yediyüz dördüncü ve Roma Krallığımızın kırk altıncı ve Macar Krallığımızın ellinci ve Çeh Krallığımızın kırk sekizinci senesinde mâh-ı Agustos'un dokuzuncu gününde tahrîr olunmuşdur.

Leopoldus

Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârı'nın Baş Vekili Olan Piriñ Ogniyus'un Disavya'dan Gelen Mektûbun Mefhûmudur⁵⁴⁹

[s.88] Elkâb-ı mu'tâdeden sonra merâsim-i sıdk ü ihlâs ve levâzım-ı mahabbet takdiminizden sonra arz-ı meveddet ile inhâ olunan oldur ki mâbeynde mün'âkd olan haberler sulh ü salâhın mevadd ü şeriâtini hıfz ü hırâsete sa'i vü takayyüd olunmak sizin ve bizim rütbemizin muktezâsı olmağla hıdemat-ı aliyyede olan istihkâk-ı sâbikanız ve şimdiki hükümet-i mergubeniz sebebiyle tarafeynin emniyyet ü selâmetini te'kide ihtimâmıminız mertebesinde cânibimizden dahi husûs-ı merkume için sarf-ı makdur mukarrerdir ve bu emirde Çâsâr hâzretlerinin himmetleri kemâlde olmağla der-i devlet medârda elçi kethüdası nâmıyla meks üzere olan Minhâl Talman nâm âdemisini kapu kethüdalığı hizmet ve rütbesiyle kamaz? bu vechen kâvi ile dahi sulhun hıfzına rağbetini izhâr itmekle merbuz sipariş olunduğu üzere vakit ü hale ve hizmetine münasib ve sulh ü salâha dair ahvâli der-sa'âdetde taraflarından i'lâm ve müzâkere vü mukamele eylemeğe izn ü ruhsat vermişlerdir bu takdirce işbu mektûbumuzu tebliğ edildikde bundan sonra düşen umûrda tarafımızdan ahvâl ifadesiçün huzûr-ı âlîlerine vardukça sözlerini hüsn-i istimâ' ve takrîrine itimâd-ı külli buyurmaları matlubumuzdur bâkî sıhhat ü afiyet daim bâd

Beç kal'asında tarih vilâdet hazret-i İsa bin yediyüz dördüncü senesinde kânûn-i saninin dokuzuncu gününde tahrir olunmuşdur

⁵⁴⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 88.

**Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Çâsâr'ın Kortesinde
Başvekîlin Yerinde Olan Gurûf Dapah? Farolu? Ernesto Tarafından Gelen
Mektûbun Tercümesidir⁵⁵⁰**

Elkâb-ı mu'tâdeden sonra izâz ü ikrâm-ı birle inhâ olunan oldur ki elçi kethüdası nâmıyla bu âna değin der-sa'âdetde meks üzere olan sinyör Minhâl Talman nâm âdemisini fimâ ba'd veçhe layık üzere hizmetini çâsâr hâzretleri kapu kethüdalığı mertebesiyle mümtaz eylediği sebebden henüz şevketlü ve kudretlü pâdişâh Âl-i Osmân Sultan Ahmed Hân hazretlerinin taht-ı celîlü'ş-şânlarını cülûs buyurdıkları [s.89] haberi bu cânibe vâsıl olmadan çâsârın cenk umûrunun müşaveresinde baş vekili olan Piriñç Ognitus Disaviye bunda iken itimâd mektûbunu mezbure irsâl eylemiş idi lakin sonra mir alem izzetlü İbrahim Ağa cülûs-ı hümayûn haberini verdikde bu cânibde umûm üzere bais-i sürûr ve sebep-i şâdimânî oldukda mumâ-ileyh baş vekil Françe Kralının aleyhinde Zayin suyunda olan Nemçe askerine baş ve buğ olmağla bu dostunuz çâsâr-ı navakâr hâzretlerinin kapu kethüdalığı hizmetini tahkik için çâsârın itimâd-nâmesini alub mezbur kapu kethüdasına mezbur kapu kethüdasına⁵⁵¹ irsâl eylemiştir mezbur kapu kethüdalık hizmetine müstahak ve müstaid olduğu ecelden mu'tâd üzere hizmetini edâ ve dostluk ve hüsn-i civara lâzım ü müktezi olan umûru mukamele vü müzakere ve temşit ile tekmil için vakit-i hacetde varub buluşdukca sözlerini hüsn-i istimâ' ve her emirde külli i'timâd buyurmaları iltimâs olunur bâkî sıhhat ü afiyet ve sa'âdet ü devlet dâim bâd

**Rikâb-ı Hümayûn-ı Şevket-makrun'a Hâlâ Kalmak Hânı Olan Eyüge'den
Gelen Ubudiyyet-Nâmenin Tercümesidir⁵⁵²**

Fürûzende-i ahter-i burc-ı übbehet ü kâm-kârî-i kirâmi gevher-i derç şevket ve bahtiyârî şem'-i eyvân-ı haşmet ü iclâl-i mâh-ı tâbân celâlet ü ikbâl-nihnin deryâ-yı şehâmet-i gevher-sedef-i saltanat sultanü'l-berreyn hakanü'l-bahreyn hâdim elharin elşerifin şehn-şâh izâm ve pâdişâh muazzam hâzretlerinin rikâb-ı hümayûn-ı şevket-makrunlarına tebliğ-i dâvât ve afiyat-ı bendegâne ve terzil-i teslimiyet zâkîyyat-ı çakerânedan sonra meşhur ve re'y-i isabet iktizâ ve meşkûf-ı zamir-i mihir tesîr âlem-ârâları buyurula ki biz ol-hândan-i celîlü'l-bünyânın kâdim'ül-eyyamdan berü kurb u civarlarına iltica ve cennet mekan olan valid-i macid ve birader-i vâlâ gevherleri

⁵⁵⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 88-89.

⁵⁵¹ Bu nâmede "mezbur kapu kethüdasına" kısmı iki kere yazılmıştır.

⁵⁵² 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 89-90.

rahmetullah-ı aleyhima zaman-ı sa'âdet-iktiranlarında hizmet-i ubûdiyetlerinde taksirat etmemek üzere ahd ü peyman etmişidik bu esnâda mesmûhumuz oldu ki cenâb-ı hilâfet meablarının devlet ü iclâl ve sa'âdet ü ilbâl ile taht-ı firûz-ı baht-ı Osmani ve serir-i saltanat-ı Osmani üzere cûlûs-ı sa'âdet-me'nusları vâki' olmuş biz dahi memâlik-i mahrusenin bir köşesi kurbunda za'nub eslâf-sa'âdet ittisâfları olan [s.90] pâdişâhân-ı kerimü's-şânın bu âna dek dostlarına dost ve düşmanlarına düşmanlık etmekte taksir etmez vâki' olmamışdır inşâallahû Teâlâ hazretleri taht-ı sa'âdet nişan ve vavizin? devlet-aşıyanların vücud-ı mesudlarına mübarek edüb dâimâ hıfz ü emanda mahnuz eyleye amin ya rabb'ül-alemin pâdişâh-ı alem penaha kadimden olan rabıta-yı ahdi tutub ve her vech ile emrinize mutî vü mün'akd olub ve gayibâne-i hayır-hâhlık ve bendelik edüb dururum kadim-i sâdık kulunuzum eğer beni yine bendeliğe kabul buyursanız evvelki ahdim ahd ve kasmim kasemdir düşmanınıza düşman ve dostunuza dost olub sizin zaman-ı sa'âdetinizde evvelkinden ziyade çaluşub elden geldiği kadar hizmetinizde kusur olunmaz ecdâdı izâmınıza olan hizmetlerimiz malûm-ı âlileridir bu sözlerimizin hakikatini ve bizim itikâd ü ihlâsımızı rikâb-ı hümâyûnlarına i'lâm içün kendü âdemlarımızdan ülkemizde Müslümanlar ağası ve indimizde i'tibarlı ve ma'kul ü mu'temed olan iş Muhammed ağaya güvencemiz kalmağı koşub bir nice âdemlariyle dergâh cihân-penâha elçilik resmi ile gönderdik i'tikâdımızın sıhhatini ve kusur kalan sözlerimizi mezkur kulları dahi lisanen ifade eder avatıf-ı aliyye-i hüsrevânelerinden ricâ ve temennâmız budur ki hâtır-ı şeriflerinin hâhiş ve müddeâsı üzere her ne emirleri olur ise i'lâm buyuralar ki ve vüs'amız mertebesi hizmet-i ubûdiyyetlerin zuhûra getürüb elden gelen diriğ olunmaya bâkî eyyâm-ı devlet ü haşmetleri ilâ inkırâz eldevran payidâr ve ber-karar olsun

Kalmak Hânı Eyüğe Hân'a Mektûb ki Fî 10 B Sene 1116 Sa'âdetlü Devletlü Sadr-ı A'zam Hazretleri Tarafından Yazılmışdır⁵⁵³

Kıdvat-i ümerâ-i tâife Kalmak zide-i kübera-i Deşt-i Kıpçak olan Ayuka Hân kıbeline dostluğuna layık ve merasim-i ahd ve muhabbete muvafık peyam-ı meveddet-encâm ve kelâm-ı müsâlemet-irtisâm ithaf ve ihdâsıyla dostane inhâ olunan budur ki melcahi salâtin-i cihân ve melâz-ı havâkin-i devrân olan atabe-i aliyye-i cihân-bâni ve südde-i seniyye-i hüsrevâneye ülkenizde olan Müslümanların ruelasından kıdve ala

⁵⁵³ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 90-91.

mesel ve'l-karin? elçiniz iş Muhammed Ağa vesâtetiyle irsâl olunan ubûdiyyet nâmeniz ve tarafımıza gönderilen mektûbeniz gelüb vâsıl olub merhumuna ıttılâa hâsıl olmuştur saye-endâz-ı alem ve kehf'ül-ıman ümem olan dergâh-ı şevket penâh-ı şehriyârîye hulûs-ı fuad ile itaât ü inkıyâd gösterüb Devlet-i Aliyye'nin dostuna dost ve düşmanına düşman olmak üzere akd niyyet olduğunu iş'âr ü sadâkat [s.91] ve ubûdiyyet arz ü izhâr eylemişsiz teyidât-ı yezdâni ve tevfikât-ı samdâni ile kudret-i kahiresi alem-gîr ve satvet-i bâhiresi müstâğnin-i inne'l-ta'bîr olan bu âstan-ı sa'âdet-i aşîyâne-i kemerbeste-i ubûdiyyet olub dostluk ve kulluk arz edenlerden bir ferdin inâyet-i âlem-şümûl-ı hüsrevânenen mahrum kalmadığı âmme-i alemiyanec meczûm olmağla siz dahi cadde-i ubûdiyyetin ne mertebe said-kadim olursanız iz'âf-ı mezaif-i mükafatın ve tevcihât inâyet âyât pâdişâhâne ile mecazatın müşâhâde edersiz hak subhâne ve Teâlâ tarik ubûdiyyetde sıdk-ı niyyetinizi ve şahrah-ı sadâkate sülûk ve âzimetinizi zamir aşîkâr eder harekât-i pendide ve etvâr hâmideye muvaffak ide haliyâ ubûdiyyet nâmeniz pâye-i serir sa'âdet mesir-i şehriyârîye arz olub ve elçiniz atabe-i aliyye-i cihândarîye yüz sürüb edâ-yı hizmet eyledikten sonra avd ü insirafa me'zun olmağla tarafımızdan mektûb tahrîr ü irsâl olunmuştur ledie'l-vusûl me'm'uldürki fîmâ ba'd dahi Devlet-i Aliyye'nin dostuna dost ve düşmanına düşman olmağla arz eylediğiniz azm ü cezmi kuvvetden fiile getürmekle himmet ve Müslümanlar ile barışıklığa ve dostluğa muvafık ve Devlet-i Aliyyeye sadk-ı ubûdiyyeti musaddak hareket bezl-i kudret bâhusûs serhâd-i mensureden Kırım vilâyetinin ülkenize fî'l-cümle kurb mesâfesi olmağla babalarınız ve dedelerinizden zuhûr eden hüsn-i etvârı Devlet-i Aliyye tarafına Kırım Hânları arz ü i'lâm edegeldiklerinden maâdâ haliyâ Kırım Hân'ı olan sa'âdetlü şehâmetlü El-Hac Selim Giray Hân hâzretlerinin müddet-i medid ve ahd-i baîdden berü vufûr-ı hâmiyyet ve kemâl-i revîyyet ile eger umûr-ı serhâd-i mansûr ve eger iktizâ eden cihâd ü gazalarda mesâ'î-i cemiliyeleri zahîr olmağla kehf'ül-enâm zahîr'ül-islâm şevketlü şecâatlü âzimetlü mahabbetlü efendim pâdişâh-ı alem-şâh ebâdullâh saltana ve kuvvah? hâzretlerinin anlara i'timâd-ı hümayûn ve teveccüh-i hâtır-ı sa'âdet-makrûnları kemâlde olmağın hân-ı müşâr-ileyh hâzretleriyle ve Kırım halkıyla tarafınızdan ve kabail ü âşâirinizden levâzım-ı hüsn-i civâre müteallik zuhûr eden etvâr dahi hakkınızda hüsn-i itikâd-ı şehriyârîye bâis olmağla hân-ı âlî-şân hâzretlerinin taraf-ı şeriflerinden dahi âdemleriniz eksik etmeyüb günden güne dostluk ezdiyadına ve sıdk ve sedâd izhârına sa'y ve ihtimâm eyleyesiz ve büyük oğlunuza mektûbunda dahi sıdk niyyet ile arz-ı

ubûdiyyet olunmağla hatt olunmuşdur hak Teâlâ Devlet-i Aliyye kulluğundan tevfik-i ihsân eyleye

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şehriyârî'ye Venedik Doju'ndan Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵⁵⁴

Şevketlü âzemetlü kudretlü şehn-şâh-ı muzaffer ü muazzam ve Anadolu ve Rumelinin iki yakasının ve Arab ve Acem ve İran ve Mısır ve nice memâlikin pâdişâhı Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin huzûr-u âlîlerine binâyetullah Teâlâ Venedik ve ana tâbî yerlerin doju Elvizyuz Mocenigo tarafından sıhhat-i kâmile ve izdiyâd-ı şâmile-i sa'âdet ve meymenet ed'iyesi [s.92] takdiminden sonra i'zâz-ı ü ikrâm ve tevkîr u ihtirâm birle arz ve i'lâm olunan oldur ki irsâl buyurulan nâme-i hümâyûnlarının mefhûmundan ve izzetlü Mustafa Ağa'nın takrîrinden taht-ı âlî nejât üzere cûlûs buyurdıkları haberi ma'lûm oldukda derunumuzda kat kat sürûr hâsıl olub cumhûrumuz tarafına olan inâyet ü âtîfet-i şehriyârîlerinin ve Devlet-i Aliyyeleriyle mâbeynde hâsıl olan dostluk ü hüsn-i muâmelenin ve reâyâmız olan tüccarımıza himâye-i aliyyelerinin izhârı bâis izdiyâdı şadımanî olmuşdur ve bu zuhûr eden a'lâim-i inâyet mülûkânelerine cumhûrumuz kemâl-i rağbet ile muvâfakat eyleyüb eger cûlûs-ı meymenet me'nuslarının ve eger fîmâ ba'd me'mûlümüz olan nice hayırlı işlerden kemâl-i mertebe mesrûr olub taraf-ı hümâyûn şehriyârîlerinden sulh ü salâhı te'kîd ve dostluğu te'bîd ile bizi tanzim ü tekrim buyurdıkları hüsn-i teveccüh-i mülûkânelerine kemâl-i i'tibâr ile Devlet-i Aliyye ile ahd olunan mevâdd-ı musâlahayı hıfz ü hırâset eylememiz muhakkaktır ve levâzım-ı tehiyeyi vech-i ahsen üzere tekmlil içün ma'nûn? ü muayyen elçimiz cânib-i şevket-makrûnlarına ta'yîn olunmağla Devlet-i Aliyyeleriyle cumhûrumuz beyninde cârî olan hüsn-i muvâlafe ü muâmelenin tarafeynin reâyâsına ale's-seviyye menfa'atlü vech ile müstâhkem ve mustakarr olması malûmumuzdur Allah Teâlâ hâzretleri cenâb'ül-vâlâlarının ahd u devletlerin imtidâd sıhhat ve sa'âdet ile mesûd ve mütemeyyin eyleye hükûmhânemizde milâd-ı hâzret-i İsa'nın bin yedi yüz dördüncü senesinde mâh-ı Temmuzun on ikinci gününde tahrir olunmuşdur

Devletlü Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Venedik Doju'ndan Gelen Mektûbun Mefhûmudur⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 91-92.

⁵⁵⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 92-93.

Elkâb-ı mu'tâdeden sonra izâz ü ikrâm-ı birle dostane inhâ olunan oldur ki mektûb-ı mülâtafat mashubları izzetlü Mustafa Ağa'nın birle vusûl bulub mefhûmunda şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı muazzam Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin ecdâd-ı sa'âdet-ittisâflarının taht-ı âlî nejat-ı şehriyârîlerine cülûs buyurdukları ahabâr ve Devlet-i Aliyye ile mün'âkd olunan sulh ü salâha ve cârî olan dostluk ve hüsn-i muâmelenin hıfz ü hırâsetini müekked olan meyl ü hüsn-i teveccüh-i aliyyeleriyle işaret olunmağla cumhûrumuz mesrûr olub ve taraf-ı sa'âdetlerine olan i'tibârını [s.93] tasdik ü tahkik eyleyüb bu zâhir ü nümâyân olan hüsn-i niyyeti pâdişâhiye gereği gibi muvâfakat ve tarafeynin reâyâsını hayurlu ve menfâatlü vechile akd olunan sulh ü salâhın istikrârına kemâl-i reâbet ederiz ve cânib şehriyârîye ta'yîn olunan muayyen elçimiz bâis-i izâz ü ikrâm olan bu risâletin teşekkürüne ve derunumuzda mezkur olan sıdk ve ihlâsımızın tasdikine vech-i ekmel üzere me'mûr olub akd olunan sulh ü salâhı te'kîd ve teşyîd eylemek niyyeti ile şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı muazzam hâzretlerine ed'îye-i hâlisanimizi arz edecektir inşaallahü Teâlâ hâzretleri ömr ü devletlerin sıhhat ü sa'âdet ile mümtedd eyleye

Hükûmhânemizde milâd-ı hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz dördüncü senesinde mâh-ı Temmuzun on ikinci gününde tahrîr olunmuşdur

Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Françe Kralı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵⁵⁶

Şevketlü ve azemetlü ve kudretlü dâimâ muzaffer şehn-şâh-ı muazzam ve mecmu' hasâil-i hamide olan muazzez ü mükerrerem dostumuz Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin Allahû Teâlâ Devlet-i Aliyyelerini mezid ü âsâr-ı hayr ile mesud ve müteyemmin eyleye ecdâd-ı sa'âdet-ittisâflarının taht-ı celîlü's-şânlarına cülûs buyurdukları haberi bâis-i meserret olmuşdur bâ-husûs ki bu haberi müş'ir olan nâme-i sa'âdet-makrûnlarından sinîn-i kesireden berü mâbeynde mestur olan ittifâk ve hüsn-i ülfetin hıfz ü siyânetine meyl ü râğbetleri ma'lûmumuz olmuşdur ve cülûs-ı meymemet-mashublarından bizde hâsıl olan mertebesi mâbeynde ma'mûlbih mevâddın hıfz ü hırâsetine muvâfık arzunun alâim-i muayyene ile izhârına müteveccih olan bu müttefiklerinin isti'dâdı derecesiyle beraber olduğu bî-iştibâhdır ve taraf-ı şâh-ânelerinden dahi zikr olunan mevâddın tekmîli için sâdır olan kelâmları murâdlarını te'kîd ü teşyîd etmekle sinyor de Ferriol nâm

⁵⁵⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 93.

elçimizin birkaç seneden berü kemâl-i ikdâm ile matlûbu olan Kudüs-i şerifde vâki' ziyaretgâhların tamir ü termîmi ve Sakız ceziresinde vâki' bazı Latin kilîselerinin istirdâdına muvafâkat olunmayub şimdi bilâ zahmet elçimiz merkumun nâil-i merâm olması melhuzumuzdur ve kendüye olan tenbihlerimizin icrâsına müteâllik husûsların tafsili elçi-i merkuma havale olunmağla reâyâ-yı tarikeynin fîmâ ba'd müddet-i medide müreffehü'l-hâl olmasına sa'î vü takayyud ile mâbeynde hâsıl olan ülfet-i kâmilenin ale't-tevâli hıfz ü hırâseti içün basiret ve intibâh üzere hareket etmege elçi-i mezbûre te'kîd olduğu cenâb-ı mülûkânelerinin tahkîk ile malûmları ola eyyâm-ı Devlet-i Aliyyelerinin imtidâdını ve imtidâdını ve asar-ı hayr ile işlerinizi Allahı Teâlâdan ricâ ederiz milâd hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz dördüncü senesinde yazılmışdır mâh-ı muhlis Luiz

Taraf-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Nemçe Çâsârı'ndan Gelen Nâme Tercümesidir⁵⁵⁷

[s.94] Anadolu ve Rumeli vesâir memâlikin pâdişâh-ı muazzez ü mükerrerrem dostumuz ve konşumuz şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı Âl-î Osman Sultan Ahmed Hân hâzretlerine binâyetullah müntehâb Roma İmparatoru [boşluk] ve niçe vesâir Nemçe vilayetlerinin maliki Leopoldos cânibinden muhabbet-i kâmile ve sa'âdet-i şamile-i izdiyadına ed'iyyesi layıka ittihâfdan sonra i'zâz ü ikrâm ve tevkir ü ihtirâm birle dostane inhâ olunan oldur ki mîralem payesiyle mümtâz olub mahsûsen bu cânibe tayîn ve irsâl olunan izzetlü İbrahim Ağa ile nâme-i şevket-mâkrunları vâsıl olub mefhûmunda vehhâb-ı tac ü mülk olan cenâb-ı bârî-i Teâlâ hâzretlerinin inâyet-i ezeliyyesiyle Devlet-i Aliyye-i Osmani'nin taht-ı celilü's-şânlarına ana tabi cümle milelin behcet ü sürûryla vâki' olan sulh ü salâhın [üzeri çizilmiş dipnota yaz] cülûs-ı meymenet-me'nûsları ve mâbeynde karar-dâde olub büyük elçiler ile müteekked ve müteşeyyid olan mevâdd-ı sulh ü salâhın vech-i ekmel üzere hıfz ü hırâsetinde kemâl-i teşyite rağbet ve hüsn-i teveccüh-i mülûkâneleri kadimden iki devlet arasında câri olan adet-i hasene mûktezâsınca işâret olunmağla bu hayurlu haber i'yân ve millete ve cümle bu devlete bâis-i meserret olmuştur bâ-husûs ki hüsn-i niyyet-i mülûkâneleri İbrahim Ağa'nın lisanından sâdır olan kelime-i tayyibeleri ile müntehak? olmuştur hâliyâ mumâ-ileyh İbrahim Ağa me'mûr olduğu hizmeti edâ ve Devlet-i Aliyye-i avdet üzere olmağla vech-i meşrûh üzere dostluğa

⁵⁵⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 94.

muvafık olan hüsn-i meyl-i şehriyârîlerin kabul ve tarafınızdan kezâlik muvaffakata râğbet olduğunu huzûr-ı âlilerine tafsîl üzere i'âm edecek ve bu hayr-hâhları şevket ü iclâl ile taht-ı şehn-şâhiye vâki' olan cülûs-u hümâyûnların an-samimü'l-kalb tebrik eyleyüb dilhâh-ı şâhâneleri üzere niçe niçenin sinin-i eyyâmda sıhhat-i kâmile ile muammer olub zîr-i himâyelerinde olan milel ve memâlik eyyâm-ı saltânat sa'âdet encâmalarında müsterih ve asude hâl ve şerâit-i sulh ü salâhın istimrâr ü itimdâd ü istikrarıyla müreffehü'l-bâl olunmağla zikr-i cemillerini kemâl-i mertebe arzu eyledüğümüz muhakkaktır biz dahi bu hayurlu niyyet üzere olub ve Devlet-i Aliyyeleriyle ve sulh ü salâhı ihtirâm-ı layıka ile hıfz edüb mâbeynde câri olan bu dostluğa muvafık tarafımızdan dahi her vakitte nice fâidelü âsârın izhârı kalbimizde câygır olduğuna ilm-i mülûkâneleri lahâk ola bâkî Allahû Teâlânın hıfz ü emânında olalar

Avusturya vilayetinde vâki' Beç şehrimizde milâd-ı hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz dördüncü ve Roma Krallığımızın kırk yedinci ve Macar Krallığımızın ellinci ve Çeh Krallığımızın kırk sekizinci senesinde vâki' mâh-ı Ağustos'un otuzuncu gününde yazılmışdır.

Muslis konşunuz

Leopoldus

Devletlü Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çasârı'ndan Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁵⁸

[s.95] Elkâb-ı mu'tâdeden sonra muhlisâne inhâ olunan oldur ki miralem izzetlü İbrahim Ağa ile irsâl olunan mektûbları vâsıl olub mefhûmunda muazzez ü mükerrerrem dostumuz şehn-şâh-ı Âl-î Osman şevketlü ve kudretlü Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin ikbâl ü iclâl ve cümle ile kendülere tâbî milelin behcet ü sürûr ile taht-ı mevrûs-ı aliye cülûs buyurdıkları haberi kadîmü'l-eyyâmdan iki dost arasında cârî olan âdet-i hasene üzere cânibimizde i'âm ve mâ'an mâbeynde mün'âkd olan sulh ü salâhın istikrâr üzere hıfz ü hırâsetine hüsn-i teveccüh-i mülûkâneleri ve Macar memleketinde isyân eden bâgilerin tûğyânından naşı serhâdlerde vâkî kal'aların muhafazasına ziyâde cenkçi ile takviyyetleri ancak zarar isâbetinden ihtirâza binâen murad olub sulh ü salâha muhâlif bir dürlü vaz' ve hâlet zuhûr etmemek üzere ihtimâm olduğu ifhâm ve mumâ-ileyh İbrahim

⁵⁵⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 95-96.

Ağa'nın dahi esâsen ifâdesi irâd olunmuş tarafımızdan dahi merâsim-i lâyika takdim olunub cânib-i şehriyârî mumâ-ileyh İbrahim Ağa'nın yedi ile irsâl eylediğimiz nâmemizde mâbeynde mün'âkd olan hayurlu sulh ü salâha muvafık ve hâsıl hayurlu dostluğa lâyık ve adet-i kâdîmeye mutâbık vech üzere cülûs-ı hümâyûnlarının tebrik merâsimi tekâmül olunmağla bu hayurlu haber bâis-i meserret olduğu tasdîk olunur bâ-husûs ki iki devlete tâbî taifelerin selâmeti müekked olan hayurlu sulh ü salâhın istimrâr ü istikrârına takayyüd ü ihtimâmınız indallâhû Teâlâ sevâb-ı âzime kâsdıyla derkâr olduğu tâhkik olunmuşdur biz dahi bize düşen ahvâlde muvaffâkat eyleyüb kezâlik sinurumuzda olan zâbitlere ve cenkçilere ve sâir taifelere sulh ü salâh şerâitine zerre kadar mugâyir işlerden hazer eylesünler deyü tarafımızdan tenbih ü te'kîd olduğu indinizde muhakkak ola [s.96] ve Macar memleketimizde sakın bazı reâyâmızın eyledikleri tûğyân husûsunda cenâb-ı Allahû Teâlânın keremiyle haklarından gelinüb hıyanetlerini def' ve yine ankarîb mezburları itâ'atimize götürmek için kuvvet ve münâsib olan levâzıma tedârikimiz eksik olmayub bu esnada imdâd ü i'ânet olunmak değil ahidnâme-i hümâyûna muhalif mezburları kabul ve himâye eylememeleri için serhâdlerde olan Devlet-i Aliyye'nin zabî ve hakimlerine te'kîd ile tenbih olunmakda kemâl-i mertebe tekayyüd ü ihtimâmınız me'mûldür mezbur bâgilerin bu günâ harekete cesaretleri yeryüzünde olan mülûke kemâl-i mertebe muzırr olduğundan naşı sâir tâifelere ibret olmak için iktizâ eden ihtimâma müteâllik husûsları hâlâ tarafımızdan i'zâz ü ikrâm ile avdet eden mumâ-ileyh İbrahim Ağa ol-tarafa vâsıl oldukda tafsîl edecektir bâkî hulûs ü muhabbet daim bâd

Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârı'nın Baş Vekili Yerinde Olan Carlo Ernesto Arahak Tarafından Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁵⁹

Elkâb-ı mu'tâdeden sonra i'zâz ve ikrâm-ı birle dostane inhâ olunan oldur ki Çâsâr hâzretlerinin başvekili olan Piriñ Oynoyos Lisfoye nâm Hersek'e hitâben İbrahim Ağa'nın yediyle irsâl olunan mektûbları vâsıl olub lakin mumâ-ileyh Hersek Rain suyunun cânibinde olan askerin üzerine baş ceneral olub Françe seferinde olmağla izniyle tarafımızdan cevap verilmek iktizâ eyledi gönderilen mektûblarının mefhûmu ve İbrahim Ağa'nın takrîri bi'l-cümle ma'lûm olub şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı Âl-î Osman Sultan Ahmed Hân taht-ı şehn-şâhiye cümle tâbî' olan milletlerin behcet ü sürûr ile cülûs

⁵⁵⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 96-98.

buyurdıkları haberi ve iki devlet mâbeyninde karâr-dâde olan sulh ü salâhın râğbet ü ihtirâm ile ali vechü'l-kâmil hıfz ü hırâsetine hüsn-i teveccühleri ve Macar memleketinde tûğyân eden bâgilerin tarafından serhâd-i Osmaniye'ye bir dürlü mazarrat erişmemek için [s.97] serhâdlere takviyyet verilmeğe ziyâde muhafızı tâyin olunmağla bu sebep ile emniyyet-i muhammel bir iş olmamak için ihtimâm eyledikleri i'lâm olunmuş Nemçe Çasârı'nın başvekili yerinde olduğumuz ecilden cenâb-ı sa'âdetlerinin mektûbuna cevab eyleyüb evvela cülûs-ı şehriyârînin haberinden cümlemiz mesrûr olub tebrik merâsimini edâ ve hak Teâlâ hâzretlerinin keremi ile eyyâm-ı saltanatları mes'ud ve mütayemmin olmaları hak dergâhından ricâ ü niyâz ederiz badehû iki devlet arasında karâr-dâde olan sulh ü salâh ve dostluk u meveddet-i amme-i nâsın selâmetini müekket olmağla hizmetimiz mûktezâsınca musâlaha ve hüsn-i civâra muvafık olan ahvâli gereği gibi râğbet ü hürmet ile hıfz u hırâset edeceğimiz mukarrer olmağla reâyâ-yı cânibeyninistirâhatine sebep olan şevketlü ve kudretlü efendimizin dostluğu ve muhabbeti cenâb-ı sa'âdetlerinden dahi mura'ât olunması bî iştibâhdır ve Çasâr askerleri gayri yere meşgul oldukda Macar memleketinde zuhûr eden bazı bâgilerin fesâdı inşâallahû Teâlâ ânda olan Nemçe askerlerinin zor ü kuvvet ile an-karîb men'ü def' olunub ol-mekule reâyâmız yine evvelki itâ'atine getirülüb ve bu fesâdları külliyet ile def' olunur ancak taraf-ı sa'âdetinizden dahi ümid ederiz ki serhâd hâkimlerine tenbih buyurulmağla imdâd ü i'ânet eylemek değil mezbur bâgileri kabul eylemeyüb bervecchile sahib çıkmayalar mumâ-ileyh İbrahim Ağa medh ü senâ ile hizmetini tekmilden sonra hüsn-i rızâmız ile bu taraftan avdet eylemekle der-i devlet-medâra vâsıl oldukda bu cümle ahvâli tafsîl eylediğinden mâ'dâ Devlet-i Aliyyede mukîm olan Mihal Talman nâm Çasâr kapu kethüdâsı dahi iktizâsına göre ifadeye me'mûrdur bâkî sıhhât ü selâmet dâim bâd

Mekke-i Mûkerreme Emirine Nâme-i Hümâyûn⁵⁶⁰

[s.98] Elhamdülillahillezî ce'ale'l-beyte'l-harâme kıyâmen li'n-nâsi ye'tûne ileyhi min külli feccin amîkin li-yûfû nüzûrahüm ve li-yettavvafû bi'l-beyti'l-atîki ve bevve'e li-İbrâhîm aleyhisselâm mekâne'l-beyti vettehazehû halîlen ve Allah âla li'n-nâsi hiccu'l-beyti menistetâ'a ileyhi sebilâ Fe tûbâ li-men dehalehû mülebbiyen bi-kalb selîm. Fîhi âyâtin beyyinâtin mekâm İbrâhîm sümme inne efdale salâtin ve ezkâ selâmin alâ seyyidînâ Muhammed hayru'l-enâm ve alâ âlihî ve ashâbihi'd-dahilîne'l-mescide'l-harâm

⁵⁶⁰ Arapça yazılan bu nâme başlıksızdır. İçeriğe göre başlık yazılmıştır. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 98-99.

âminîne muhallikîn ru'ûsehüm ve mukassirîn [boşluk] ve ba'du fehâzâ kitâbuna's-şerîfi's-sultânî ve hitâbuna'l-münîfi'l-hâkânî ve emrunellezî iddahat sıhhat ukûdu'l-emâneti muntazamatün ve umûru'l-hilâfeti mülteime ve râyâtu'l-bağıyyi ve'l-udvânî mütenekkise ve âyâtu'l-ğayyi ve ve't-tuğyân munderise lâzâle nâfizen fi'l-etrâfi mutâan fi'l-eknâf mâ karruti'l-ard karârahâ ve dâratî'l-eflâkü medârahâ erselnâhu ilâ cânibi'l-emîri'l-kebîri'l-ekramiyyi'l-emcediyyi'l-efhamiyyi fer'u's-şecerati'z-zekiyyeti'l-Mustafaviyye tırâzi'l-usâbeti'l-ulviyyeti'l-müntesib ilâ eşraf nesebin alâ unsurahû ve ahsebe hasebin ğalâ cevherahû zübdetü sülâleti'z-Zehrâi'l-Betûli umdetu âli beyti'r-Rasûli'l-mahfûfi bisunûfi avâtîfi mine'l-halideü'l-vad el-şerif Said ibnü'l-şerif Sade Emîru'l-Mekketi'l-Mükerreme şerrefehallahû ve hamâhâ ve hafazahâ min külli sûin ve vekâhâ lâ-zâleti'l-inâyetu'l-ilâhiyyetu mülâhaza ve'l-kelâtü's-subhâniyye hâfıza nenhâ ileyhi ennellâhe sübhâne ve Teâlâ şerrefenâ bihidmeti'l-beyti'l-harâm ve ravdati seyyidi'l-enâmi aleyhi efdali's-salâvat ve's-selâmi fe-lâcereme atfunâ einnete azîmetenâ ilâ minhâci mâ vecebe aleynâ men şekere tilke'n-ni'ame'l-celilet ve'l-mevâhibe'l-cezile cezile ve nehedanâ bi-ikdâmi'l-ekdâmi ve'l-ciddi't-tâmm ve'l-ihtimâm letifeneze'l-umûri's-şer'iyyetilleti vecebe aleynâ icrâuhâ ve'n-nazari fi'l-mühtemmâtilleti tahtimu aleynâ edâuhâ lâsiyyemâ masâliha'l-evkâfi'l-meşrûtati lifukarâi'l-haremeyni's-şerîfeyn ve'l-erzâki'l-muayyeneti li's-şürefâi şerrefehumullâhu Teâlâ fi'd-dâreyni ve li'l-ibâdi'l-âkifîne fi'l-makâmi ve civari Rasûlillahi aleyhi efdale't-tahiyyeti ve's-selâmi'd-dâ'in li devâmi devletinâ fi arafât ve'l-müzdelifeti ve'l-makâm ve beasnâ adadetü'l-Osmaniyye ve'l-kâideti'l-müstedîmeti'l-hâkâniyyet sene-i sitt aşre ve mi'e ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyyeti alâ muhâcirihâ efdale's-salâti ve ezke't-tahiyyeti mâ efraznâhâ min etyab emvâlinâ ve kâne hakîka en yüktebe fi sahâyifi a'mâlinâ ve zâlike küllü min'e-zehebi'l-ahmeri ve kadruhû muharrer kemâ hüve'l-mezkûr fi cerîdeti's-sururi ve sellemnâ tilke's-surera ma'a'd-defteri ilâ hâdimi atebetinâ iftîhârî'l-emâcid Emîni's-Surre ve gudveti erbâbi't-tahrîr kâtibi'd-defter dâme mecduhûmâ ba'demâ kallednâhumâ tilke'l-hidmetu'l-celîleti ve fevvadnâ ileyhimâ hâtîke'l-maslahate'l-celîletellet hiye iblâğu's-surur ve rebi'u'l-evkâf ma'a'd-defteri ve vudi'at tilke's-suraru fi'l-ekyâsi ale'r-resmi'l-kadîmi's-sultânî ve hatemnâhâ bihâtemina's-süleymânî lâzâl madrûben alâ vücûhi menâşîri'l-emânî felâ bûdde inde vusûlihâ mine'l-ihtimâmi fi sarfihâ ilâ erbâhâ ve müstehakîhâ mine'l-ulemâi [s.99] ve'l-fukarâi ve'l-mesâkîni ve'd-du'afâi min sükkânî tilke'l-emâkini's-şerifet ve'l-meşâhidi'l-mutahharati'l-münîfe min ğayri tebzîrin ve lâ taktîrin amelen bi-kavlihî Teâlâ "innellâhe ye'muruküm en tüeddü'l-emânâti ilâ

ehlihâ" ve lâ yefuddu'l-emîr hatme'l-ekyâsi ve lâ yüvezzi'u's-surare'l-mezkûrate li'n-nâsi illâ bihudûri şeyhayi'l-harameyni'l-muhterameyni ve'l-kâdiyeyni'l-mukîmeyni bi'l-makâmeyni's-şerîfeyni ve aleyke binnazarati't-tâmmeti ale'l-hâssati ve'l-âmmeti fi edâi'l-emâneti ilâ ehlihâ ve îsâli'l-hukûki alâ mâ eyyene liashâbihâ ve mahâllihâ ve in ğâbe şahsun ev fukide feliyu'lem aleyhi fi'd-defteri ve li-tuhfaz hissâtuhû ve lâ tühmel kadiyyetuhû hâzâ ve kad ethafnâ ilâ cenâbikumü'l-âlî muğrisu semerâti'l-meâlî bi-hil'atin seniyyetin min hila'ina's-sultâniyye felâbüdde en telbese bi-envâi't-ta'zîm ve'l-ikrâm ve esnâ(f)'t-tevkîm ve'l-ihtiram ve en tebzal kudre'l-kâmile fi ri'âyeti'r-raiyyeti ve hıfzihim ve sıyânetihim min ehli's-şekâveti ve'l-ğâviyye ve ifâdatu'l-emni hırâsati tilke'l-memâliki ale'z-züvvâri'l-mücâvirîn ve ifâdeti'r-râhati ve'r-refâhiy-yeti'l-huccâci ve'l-musâfirîne ve'l-me'mûlu minke ve mine'l-ulemâi'l-âmilîn ve'l-kurrâi ve's-sâdâti'l-hâdîne'l-mühtettîn en yed'û avâ mutadarri'îne ilâ âlimi's-sirri ve'n-necvâ ve kâşifi'd-durri ve'l-belvâ bi-devâmi devletune'l-alıyyeti ve kıyâm erkânî saltanatuna's-seniyyeti ve teysîri'l-fereci ve'l-ibtihâci bi'l-fethi'l-mübin ve'l-izzu ve'n-nasru ve't-temkînu ve yerğabûne ileyhi Sübhaânehû fi en yukirra bi-nusratinâ uyûne'l-islâmi ve yessira li-saâdi eyyâmine'l-hâssi ve'l-âmmi fanihû sübhânehû ve Teâlâ hayru mes'ûl ve ekram me'mûl kâf limen bi-cenâbihi li-ezvâkin limen ileyhi iltecâ ve bihî iste'âze ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedunillezî nasara bi'r-ru'bi ale'l-a'dâi ve alâ âlihî ve ashâbihî nucûmu'l-ihtidâi ve ale't-tâbi'îne ve tabi'ihim ilâ yevmi'd-dini ridvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîn.

Fî evâsıt Recep sene 1116

Kırım Hân'ı Gazi Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn⁵⁶¹

Cenâb-ı emâret meâb eyalet nisâb sa'âdet-i iktisâb devlet intisâb zü'l-kadri'l-etemm ve'l-fahrül'eşm ilm efrâz hıttâ-i şehâmet yeke-tâz arsa-i celâdet selale-i hândân hânî nakâve-i dûdmân-ı İlhanî bi'l-fi'l Kırım hânı olan Gazi Giray Hân dâmet ma'âlî tahhiyât-ı behiyyât-ı şâhâne ve teslimât-ı selemât-ı pâdişâhâne ki teveccühât-ı bekir-âne-i hüsvâneden fâyiğ ve lâyiğ ola mütâlaa kılındıktan sonra ma'lûmları ola ki işbu mesâdır-ı hayr u şer ve mevadd-ı fezâ ve kadr olan kârhâne-i pür aberde beni nev'-i beşer her ne kadar tûl ömr ile muammer olsa elbette âkıbeti fenaya müneccer ve ber mucebi muhabbet külli men aleyhima fani ecnâs insana dünyada devam ve bekâ gayr-ı mütesavver idüğü dîde erbâb-ı basirete cilvekârdır pes bu mukaddemât [s.100] muktezâsı

⁵⁶¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 99-101.

üzere bundan akdem Kırım Hânı olan peder ve alâ güherinin el-Hâc Selim Giray Hân emr-i Mülükü'l-zil celâl ile dar-ı ukbâya irtihâl idüb ve siz kırmîde mevcut olan evvelâ dinin ekberi ve selâtinin eşci' vü erşedi olduğunuz hasebiyle sadır olan hatt-ı hümayûn şevket-makrûnumuz mucebince berât-ı âlîşân-ı muhabbet-feşânımız ile avâtıf-ı seniyye mülûkânemizden Kırım Hânlığı cenâb-ı nîamü'l-meâbınıza ve kağılgaylığa halefi'l-selâtini'l-i'zâm hâlâ nureddin olan birâder-i gühteriniz Kaplan Giray Sultan dâme uluvvehûye tevcîhe ve taklîd ve Nureddinlik hizmetine dahi selâtinden her kangısı sezâ ise re'y-i isâbet etmenize ihâle ve ilcâm ve biavni'l-Allahü'l-meliki'l-i'lâm eger vilâyet-i Kırım ve eger enhâ vü ercâsının tertib-i esbâb nizâmı ahidde ihtimâmınıza ilzâm olunmağla nâme-i hümayûn-I mülâtafat-i allâmemiz şeref-yâfte-i südür ve hakkınızda nevazeş ü iltifât-ı şâhânemiz cilveger-i münessa? zuhûr olub avâtıf-ı aliyye-i hüsvâne ve avâtıf-ı celiyye-i mülûkânemizden sizin için semmûr fâizü'l-servere kaplu bir sob kabaniçe bahirü'l-behiyye bir kalpak ve iki mücevher otâga-i hümayûn-ı sâye-i hâkanî ve bir kabza murassa' gılaf-ı şimşir ve adüvv-i tedmîr-i sâhibkarânî ve bu murassa' tirkeş ve kağılgay olan Kaplan Giray Sultan için dahi bir savb hil'ât mûrisü'l-behçet-i inâyet ü ihsânımız olmağla tebliğ ve isâle hizmetiyle emirü'l-ümeraü'l-kirâm Rumili beylerbeyiliği pâyesiyle dergâh-ı muallamızda kapucular kethüdâsı olan Veli paşa damet maalihû ta'yîn ve irsâl olunmuşdur ledie'l-vusûl astâne-i sa'âdet-i aşıyanemize gelen sadâkat-i kâmiliniz mûktezâsınca şerâit-i tâ'zim ü tekrîm ve merâsim-i tevkir ü tefhimi mûra'ât ile kabaniçe bahrü'l-behiyyeyi dûş-ı gayret pûşunuza zîyûr ve semmûr kalpak ile mücevher otağa-i übbehet-eseri bir serv ü tirkeş-i çöz ipiniz ile? tîğ-i süreyya-cevheri ta'lîk-i kemer-i hâmiyyet küster edüb ve kağılgay olan müşârunileyh Kaplan Giray Sultana dahi itâ' olunan hil'ât bahire-i ferihü'l-bâs ve iksa eyledikten sonra asâr-ı âbâ vü ecdâd nihâdınıza iktizâ ile Kırım ve ol havalinin tanzim-i umûr ve tensik-i mesâlih-i cumhûrunda bezl-i cidd-i evfâ eyleyüb bâ-husûs vilâyet-i Kırım'a musâkıb olan Moskov ve Leh ve anlara tâbi' [s.101] tevaif ile levâzım-ı hüsn-i car ve şerâit sulh ü salâh gereği gibi riâyet ve kabâil-i Tatar'dan ahidnâme-i hümayûnumuza muhalif bir dürlü hareket zuhûrundan her tarafı vekâyit edüb ve sene-i sâbıkada Akındı Burnu nâm mahalde binâ olunan kale için tob ve tobhâne vesâir iktizâ iden mühimmat ve cebehâne ne ise inşâllahû Teâlâ evvel baharda donanma-yı hümayûnumuz sefineleriyle irsâli ve kusur kalan ebniyyesinin itmâm ü ikmâli musammem olub ancak kerestesi ve şarabnuluk için lâzım gelen eşcâr-ı mekulesinin Çerkes dağlarından kat' ve nakline Eflak ve Boğdan'dan ihrâc

olunacak ikiyüz nefer amele varduğu gibi Çerkes tarafına geçirülüb bu husûsun itmâmına ihtimâm eylemek üzere bundan akdem Kaplan Giray Sultan Nureddin iken me'mûr olmuşdu hâlâ kağılgaylık hizmeti sebebi ile müşârunileyhin Kırım'dan infikakı münâsib görülmediği halde minvâl-i meşrûh üzere Çerkes dağlarından kereste kat'ine selâtinden bir münâsib olan ta'yin ve vaktiyle keresteyi kat' ve mahalline erışdirmek üzere gereği gibi tavsiye ve sipariş eyleyüb hâsılı eger vilâyet-i Kırım ve eger etraf ü eknâfının âmme-i umûru uhde-i kifâyet-i hânîlerine vedi'a kılınmağla be Tefvik-i Teâlâ her husûsda ebbar-ı islâflarından ziyade mesa'i-i hamide ve measir-i pesendide zuhura getürmeğe sarf-ı makdur ve cedd-i bî-kusur edüb ve zuhûra gelen ahvâl ve asârı peyderpey der-i devlet-medârimıza arz ü i'lâma bezl-i cell-i himmetleri me'mûldür şöyle bilesiz Fî evâil-i N sene 116

Kırım Hân'ı Gazi Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn⁵⁶²

Cenâb-ı emâret meâb eyalet nisâb sa'âdet iktisâb devlet intisâb zü'l-kadri'l-etemm ve'l-fahrül'eşem ilm efrâz hıttâ-i şehâmet yeke-tâz arsa-i celâdet selâle-i hândân hânı nakâve-i dûdmân-ı İlhanî bi'l-fi'l Kırım hânı olan Gazi Giray Hân dâmet ma'âlî tahhiyât zekiyyat şâhâne ki mahz-ı taltifât-ı pâdişâhânenen sadır ve teslimât-ı samiyat-ı mülûkâne ki ayn-ı teveccühat bî-girânenen mütebâdir ola mütâla'a kılındıktan sonra ma'lûmunuz ola ki siz dûdmân-ı İlhaninin necâbet ve celâdet ve asalet ü kıyaset ile müşârunileyh-i bi'l-benâni ve Devlet-i Aliyye ve saltanat-ı seniyyemizin abâ ân cedd hayır-hâh-ı hâlisi'l-cinâni olduğunuz hasebiyle bundan akdem şân-ı şehâmet nişânınız Kırım Hânlığı ile terfî' [s.102] ve dâire-i iktidâr-ı hamiiyet-medâr menşur-ı muhabbet-nüşûrumuz ile tevsî' olunup tanzim-i umûr-ı cumhûr ve sedd-i sülûm ve sügûr ve celb-i nef' ü cedvâ ve selb-i zarr ü belvâ misillü tedbir-i ahvâl-i belâviyyede? size îânet ve dâimâ rey'inize mütâba'at ile dîn ü Devlet-i Aliyyemize ve kâffe-i müslimîne nâfi' hizmetlerde cerây-i merâsim-i sadâkat ve îfâ-yı levâzım-ı muhâdenet etmek için “vec'al lî vezîran min ehli, Hârûne ahî, üşdüd bihî ezrî ve eşrikhü fî emrî” mensâk-ı vifâk ittisâkı üzere birâderân-ı besâlet-nişânınızdan helefü's-salâtîni'l-i'zâm sâbikan Nureddîn olan Kaplan Giray Sultana Kalğaylık inâyet ve i'tâ ve nûreddînin hizmeti dahî selâtinden kimi ihtiyâr ederseniz istihdâm eylemek üzere rey'-i rezîninize ihâle ve ilcâm olunup hâsılı Kırım cânibinin kâffe-i umûrunun nizam ü intizâmı ve Kırım Hânlığı'na müterettib ü müteferri' olan

⁵⁶² 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 101-103.

masâlih ü mehâmın vech-i mergûb üzere ikmâl ü itmâmı âl-i vechi'l-istiklâl uhde-i kifayetinize vedî'a kılınıp islâf-ı sadâkat-ittisâfınızdan ziyâde sizden maâsır-ı hamide ve mesâ'î-i sa'îde me'mûl ve muntâzır olmakla işbu nâme-i hümâyun mûlatefet eserimiz şerefyafta-i sudûr olup sâbıkân başbakı olan iftihâru'l-emâcid ve'l-ekârim Ali dâme mecudühû ile irsâl olunmuştur ledie'l-vusûl tarafınızdan melhuz ü me'mûl olduğu üzere uhde-i ihtimâmınıza lâzım gelen mesâlih ve mehâmın tekmîl esbâb-ı nizâmına kemâl-i gayret ve muktezâ-i hamiyyet ve hüsn-i ruyyet ile mekkeb-i emcedd? ve emrinizde müstâkil ve müstebed olup ol-tarafta eğer selâtinden ve eger sâir maslahat ricâlinden olanlardan rey'inize muvâfakat ile Devlet-i Aliyyeme nâfi' hizmetlerde bezl-i vüs' ve kudret edenler avâtıf-ı seniyye-i pâdişâhânem ile mesrûr ve tarafınıza muhâlefet ve muktezâ-i sadâkatten mücânebet üzere olanlar her kim olursa olsun inâyet-i mülûkânemden dûr ve mahcûr olmak mukarrer ü muhakkak olmağın cenâb-ı nîâmü'l-meâbınız dahi bu vech üzere hareket ve tarafınıza serkeşlik edenleri bilâ tavakkuf azl ve sadâkat nihâd olup tarafınıza mutî' vü münkâd [s.103] olan kimesneleri yerlerine nasb ve iktizâ eden hidemât-ı aliyyemde istihdâm edüb hâsıl-ı kelâm cemî' emrinizde nizâm-ı tamm ile hitâm vermeğe dikka[t] ü ihtimâm eyleyüb ve sene-i sabıkada Akındı Burnu demekle ma'rûf mahalde binâ olunan kal'anın kusur kalan ebniyesinin biavni'l-Teâlâ tekмили musammem olmağla kerestesi ve şarabanuluk için lâzım gelen işcar makulesi Çerkes dağlarından kat' ve nakl olunmak üzere Eflak ve Boğdan'dan ihrâc olunacak iki yüz nefer amele varduğu gibi Çerkes tarafına geçirülüb bu husûsa ihtimâm eylemek üzere bundan akdem Kaplan Giray Sultan Nureddin iken me'mûr ol[u]b ve badehu kereste kat'ı husûsu dahi selâtinden bir münâsib olan ta'yîn olmak üzere rey'inize havale ve ta'lîk olunmuşidi inşâllahû Teâlâ zikr olunan keresteyi vech-i meşrûh üzere Çerkes dağlarından kat' ve vakt ü zamanıyla mahalline erişdirmek üzere selâtinden her kimi münasib görürseniz ta'yin ve gereği gibi tavsiye ve tenbih ve inşâllahû Teâlâ herhalde ve her husûsda vech-i layık üzere hidemât-ı pesendide vücûda getürmeğe bezl-i maktûr ve cedd-i bî-kusûr edüb ve zuhûra gelen ahvâl ve âsârı müteakıben der-i devlet-medârıma i'lâma himmet-i hânîleri me'mûldür

Fî evasıt-ı Zilhicce sene 1116

Cânib-i Şehriyârî'ye Leh Vilâyetinin Kralı Atiki Tarafından Gelen Nâme'nin Tercümesidir⁵⁶³

[s.104] Konstantiniyye ve Anadolu ve Afrikiyye Rumili ve Irak-ı Arab ve Mısır-ı pâdişâhı şehn-şâh i'zam dostumuz ve konşumuz şevketlü ve kudretlü Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin huzûr-âlîlerine binâyetullah Teâlâ Leh Kralı ve Litve ve Rusiyye ve PrusiyYe ve Semuviyye ve Samodiçiyve ve Kiyeviyye ve Valoniyye ve Podoliyye ve Podolakiyye ve Liyoveniyye İsmolnićkov ve Severiyye ve Çarnokoviyye büyük dukası ve Saks memleketinin ırs ile Hâkimi Hersek Agustus-ı sâni tarafından i'zâz ü ikrâm ve tevkîr ve ihtirâm birle mukaddemât-ı hükümet ve hayurlu dostluk izdiyâdı ve sa'âdet ve meymenet ve muvafakât kılûb ed'iyesi takdiminden sonra dostluğa ve konşuluğa layık vech üzere muhlisâne inhâ olunan oldur ki mukaddemâ Karlovice nâm mahalde Devlet-i Aliyyeleriyle bizim ve Leh Cumhûru'nun arasında mün'akd olan mübarek sulh ü salâhın uhûd-ı ukudu tarafımızdan mer'î vü hürmet ile mahfûz olduğuna bundan akdem muayyen elçileri olub avdet eden İbrahim Ağa'nın taktir ve irsâl olunan nâmemizin mefhûmundan ilm-i mülûkâneleri lâhak olduğundan maâda bu def'a dahi mâbeynde karar-dâde musalahânın mevadd ü şerâitinin bilâ tebdil ve lâ tağyir mürâât olunmasında istikrârımızı kemâl-i mertebe te'kîd eyleyüb cânib-i şehriyârîlerine bu husâuda hulûs ve hüsn-i niyyetimizi dahi arz eylememiz bundan neş'et eylediği mâbeynde cârî olan asâyîş ve istirahatê işkada? ve hasud olan düşmanımız İsvec taifesiyle haliyâ zuhûr eden cengden nâşi ittifâk eden bazı Lehlü nifâk edüb dürlü dürlü hile vü mekr ile tarafeynden bir kaç seneden berü müşeyyed olan muhabbet ü meveddeti muhattal ve müşevveş eylemek murad ederler bu suretde bizim sıdk ü ihlâsımızın istihkâmı zâmir-i münir-i şehriyârîlerinde makbul olduğu indimizde muhakkak olmağla taraf-ı sa'âdetlerinden dahi hüsn-i teveccüh-i hümayûnlarıyla kezâlik muvafakât buyurulmak me'mûlümüz olub inşâallahü Teâlâ bizim ve cumhûrun aleyhine derkâr olunan mekr ü hileleri istimâ' buyurulmayub hayurlu dostlukda temkîn ü tesebbüt-i şâh-âneleri vech-i meşrûh üzere karar-dâde olan şürût ü kuyudun hıfz ü hırâsetini sa'âdetlü Kırım Hânına dahi vâki' olan hânlığı ünvanında sevk ve tenbih buyurmaları matlubumuzdur sulhlerin riâyetini saltanat-ı aliyyenin umûr-ı muazzamasından add [s.105] eylemek Cenâb-ı Alîlerine ırs ile intikâl etmiş hasletleri olmağla tahrîr olunan husûs için dahi sadır olacak âsâr-ı cemîle-i pâdişâhâneleri bîr iştibâhdır ve bu eyyâm-ı vahşet-engîz dostunuz ve konşunuz ve muhlis

⁵⁶³ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 104-105.

dâinizin ümid eylediği hal ve keyfiyyet üzere levâzım-ı meveddet ve mülûkâneleri zâhir olur bâkî Allahü Teâlâ hâzretlerinden tûl ömr-i devlet ile Ale't-Tevâlî âsâr-ı hayr müteaddide ihsân eyleye milâd hâzret-i İsâ'nın bin yediyüz beşinci senesinde vâki' Mart ayının on dördüncü gününde ve krallığımızın sekizinci senesinde Saksonya memleketinde vâki' derzde nâm kal'ada yazılmışdır

Devletlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Kral-ı Mezkûreden Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁶⁴

Elkâb-ı mu'tâdeden sonra i'zâz ü ikrâm ve dostluk-ı birle inhâ olunan oldur ki Devlet-i Aliyye ile bizim ve cumhûr arasında mün'akd olub hâliya kavî ve dâimâ rûşen olan muhabbet ü meveddet bundan böyle mahfûz ve mer'i olması kalbimizde caygîr olduğu nümâyân olub tarafeyden hüsn-i muâmele ve muvâffakâtın levâzım ve revâbıtı bundan akdem avdet eden elçi İbrahim Ağa ile te'kîd ü teşyîd olduğundan maâda hâlâ yine merâsim-i muhabbet ve ihlâsı tecdîd ü tekrîr olunub siz dostumuzdan iltimâs ederiz ki dostluk te'kîdine medâr olan sa'i ü ihtimâmınızı şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı muazzam hâzretlerinin huzûr-ı hümayûnlarında eksik eylemeyüb sa'âdetlü Kırım Hânına dahi hânlığı unvânında mevadd-ı şerâit-i sulh ü salâhın hıfz ü hırâsetini teşvik ü terğib eylemede takayyüd eylesiz bu husûsda zuhûr eden sa'i beliğînz bizim muhabbetimizi te'kîd etdüğünden maâda tarafeynin rahatına ve âmme-i nâsın refâhiyyetine sebep olmağla zikr-i cemîliniz daim olur bâkî imtidâd-ı ömr-i devlet ve meymenet ü sa'âdet daim bâd.

Cânib-i Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Moskov Çarı Tarafından Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵⁶⁵

İftihâr-ı selâtîn-i izâm ve ekrem-i havâkîn-i kirâm Mekke ve Medine pâdişahı ve Kudüs-ü Şerif hâmisi ve Rumili ve Anadolu cevanibinden nice memâlik ve sebkhü'l-mesâlikin ve Akdeniz ve Karadeniz şehn-şâhı [s.106] şevketlü ve kudretlü şehn-şâh muazzam sultan ibn-i sultan ve hakan ibn-i hakan sultan Ahmed Hân bin sultan Muhammed Hân hâzretlerinin huzûr-u âlîlerine binâyetullahı Teâlâ cümle Sevk ve Kerc ve Ak Rus vilâyetlerinin müstakil hükümdârı ve Moskov ve Kiyeviyye ve Vilatemireyye ve Novogardiyye memâlik ve Kazan ve Ejderhan Çarı ve Şibiriyye ve Peskoviyye ve

⁵⁶⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 105.

⁵⁶⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 105-107.

Esmolensekov ve Toveriyye Buguriye ve Perniyye Viyanike Bulgariyye büyük Dukası ve aşağıki Novagorodye Çernifoviyye ve Rozaniye ve Rostoviye ve Yaroslaviye ve Beluseriye ve Avdoriye ve Avidraviye ve Kondiniyye ve cümle ülke-i şimâlin hükümdarı ve İberiyye ve Kartalaniyye ve Gurisniyye Çarı ve Kabardiniyye ve Çarkas ve dağdaki niçe dukaşuk ve şark ve garb ve şimâlde olan yerlerin ata ve dededen vârisi ve memâlikî haşmetlü ve kudretlü ulu çar ve ulu bek Petrus Aleksiyeviçus tarafından dostluğa layık i'zâz ü ikrâm ile i'lâm olunan oldur ki müteferrikamıza sendenden elçi itibarlu Mustafa Ağa nâme-i muhabbet meshûblarıyla gelüb ve kabul olunub vusûlu sefer ve hareketimiz esnâsına musâdîf olmuş iken cânib_i şehriyârîyelerine olan konşuluk ve sadıkâne dostluğumuzun muktezâsınca bilâ-tâvîk huzûrumuza getürdülüb ve nâme-i mülûkâneleri ikrâm yedinden alınub mazmunu mâlum oldukda mumâ-ileyh elçinize sipariş olunan umûr ve ahvâlî fortamızda kendüden istimâ' vü i'lâmı içiün baş vekilimize tenbih olundukda mumâ-ileyh baş vekilimiz ile ne fortamızda mükâlemeye ve ne tarafeyne ziyârete râzı olub ancak vekilimize haber gönderüb nâme-i mülûkânedan taşra bir dürlü cevaba murahhas olmaduğunu bildirmiş bu umûr ise niçe levâzım ve dekâyık ile muhât olduğı ve kendimüz sefere çıkmak iktizâ eylediğı ecilden müzâkere ümidiyle tekrar ve tekrar elçiniz mektûb ile dâvet olundukda bu vech dahi mukayyed olmayub ğalebe ile avdetimiz vukû buluncaya değin eğlendirülüb bâdehû kılıcımız(kaliçemiz) ile ahz eylediğimiz Narve kal'asına gönderülüb ve cevap ile nâmemiz teslim olmağla avdet etdirilmişdir cümleden evvel taht-ı mevrûs-u Osmâniyye'ye cülûs buyurduklarını ân samimü'l-kalb tebrik ve sa'âdet ü meymenet ed'iyyesiyle unvân-ı hükümet-i mülûkânelerin tehniyye ve otuz sene müddeti ile Devlet-i Aliyyeleriyle mün'âkd olan sulh ü salâhın hıfzını bilâ tağyir ü tebdil murâd eylediğimizi te'kîd ü teşyîd ve karar-dâde olan mevâd ü şerâit temessükünü müstâhkem ü mukarrer idüb tarafımızdan mevâd-ı sulha [s.107] mugayyir bir dürlü hâlel zuhûr erişmeyeceğini ve ettirmeyeceğinizi ve reâyâmız cânibden reâyâlarına hilâf-ı sulh bir dürlü vâz'ü ü hareket olunmayacağını tasdik ü tahkik edeler ve ümid ederiz ki cânib-i şehriyârîlerinden dahi sulh ü salâhı fesh eder bir dürlü destene? zuhûr etmeye ve bir vecihle sınırlarda sâkin olan tevâif ü milele ihtilâl verilmeye ve sû-i zân bi'l-küllîye ref'oluna ve der-i sa'âdetlerinde meks eden elçimiz taraf-ı şehriyârîlerinden memûr olana bu ahvâlî tâfsil üzere beyân edecektir milâd-ı hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz dördüncü senesinde vâkî' mâh-ı teşrin-i sanînin yirmi beşinci gününde ve çarlığımızın yirmi üçüncü senesinde Narve kal'asında tahrîr olunmuşdur

**Şerif [boşluk] Dâme Sa'de'ye Emaret-i Mekke-i Mükەرreme Tevcîh
Olunduğın Mutazammın Nâme-i Hümâyûn⁵⁶⁶**

Ba'de'l-elkâb Mekke-i Mükەرreme zâhid Allah şürefâ ve tazimede sabıka emir olan şerîf Said ile şürefâ beyninde vâkî' olan hilâd ü şikâk ve irâdetullahı Teâlâ hüsn-i vifâka mütehavvil olmayub hayli zamandan berü ol-buk'a-i mübârekde keyfiyyât mükeddere ve şüû nât-ı müfettine zuhûru mündef' olunduğundan gayrı müşârun-ileyhin vâlidî şerîf Sa'd ile ve vukû'a gelen cidâl ü kıtâl husumet-i daime ve adâvet-i gayr-ı nâimeyi müstedi'î olmağla Şerîf Sa'id makam-ı emâretde müstakır olur ise cümle eşrâf ü sâdâtın itminân-ı kulûbleri meslûb ve ahvâlleri muhtell ve emirleri mekrûb olur deyü der-i devlet-medârıma muhzırla inhâ olunmağla müşârunileyh emâretinden azl olunub ve siz eşrâf-ı necâbet-iktisâb beyninde hüsn-i siret ve kemâl-i rüşd ü reviiyyet ile ma'ruf olub mahmudû'l-halika ve memdûhü'l-selika olduğunuz sem'-i hümâyûnumuza lâhık ve hakkınızda nizzât-ı iltifât-ı şâh-ânemiz şarik olmağla emâret-i Mekke-i Mükەرreme size tevcih ü taklîd olunub esire-i ahvâl necâbet istimâlinizde merkûz olan asâr-ı asâlet ve envâr-ı necâbet muktezâsı üzere beled-i emin ve ol-havâlîde olan bilâd ü emsâr ve ıktâ' ü aktârdan ihtiyâr-ı hüsn-i etvâr ve istimsak-ı [s.108] şeriat-ı seyyidü'l-ebrar ile def'-i asâr evzâr ve terfihi-i ahvâr-ı huccac ve züvvârda vesâir emâret-i Mekke-i Mükەرreme'ye müterettib olan umûr-ı husûslarda sizden her vechile müesser-i cemîle melhûz-ı hümâyûnumuz olmağla hâliyâ hassa-i hil'a fahire-i mülûkânemizden semmûr fâizü'l-servere dühte bir sevb hil'at mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet ü ihsânumuz olmağla işbu nâme-i hümâyûn mülâtafât-meşhûnumuz dahi ısdâr [boşluk] ile ırsâl olunmuşdur inşâallahü Teâlâ inde'l-vusûl inâyet ü ihsânımız olan hil'at-i fâhire ve kisve-i bâhiremizi envâ'a tâ'zim ve ikrâm ve esnâf-ı tebcil ü ihtirâm ile iktisâ ve izhâr-ı mübâhât-ı evfâ ettikten sonra cibilliyetinizde muzammir ve tıynetinizde muhammer olan rüşd ü sedâd muktezâsı üzere harekât-ı mergube ile ol-emâkin-i müteberrekeden def'-i hatveye bezl-i mechûd edüb betevfikihî Teâlâ bu eser-i ihtilâl ü ihtilâfı vech-i cemîl ile izâha ve ahâlî-i harem-i muteremi levâzım-ı hüsn-i kifâyeti tekâmîl ile ırahe eyleyüb hasseten huccâc-ı zûyü'l-ibtihâcın zehâb ü eyyâblarında urbân eşkıyâsı mazarratından emn ü selâmetleri için medâyin-i sâliheden müşâyî'at ü istikbâllerine mübâderet ve hîn-i iktizâda müntehâ-

⁵⁶⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 107-108.

yı derekemiz? budur demeyüb müşâyî'at ü istikbâl ve himâyet-i huccâc-ı hidâyet istimâl husûsunda muktezâ-yı gayret-i Hâşîmiyye'yi riâyet ile islâfınızdan ziyâde himmet edüb her husûsda rızâ-yı yümn-i muktezâ-yı mülûkânemize muvafık hareket edüb cezbe-i hâtır-ı sa'âdet-müzâhir-i pâdişâhânemizde sarf-ı miknet eyleyesiz şöyle bilesiz Fî evâhir- Rebû'l-âhir sene 1117

Sâbıkâ-i Mekke-i Mükerrreme Emiri Olan Şerîf Sa'id Dâme Sa'de'ye Nâme-i Hümâyûn ⁵⁶⁷

Vâlâ-nisâb meâlî-meâb sa'âdet-iktisâb siyâdet-iktisâb ilâ âhere ba'de'l-elkâb bundan akdem şürefâ-i Mekke-i Mükerrreme ile beyninizde hilâf ü şikâk vâki' oldukda iltimâsınız üzere [s.109] emrinize takviyyet için mahruse-i Mısır-ı Kahire'den bin nefer müntehâb asker ta'yîn ve ümerâ-yı Mısır'ın emekdârlarından kıdvetü'l-ümerâi'l-kirâm İvaz dâme izzehû üzerlerine serdâr nasb olunub Yenbû'a'da tarafınıza vusullerinden sonra Mekke-i Mükerrreme'ye varıldıkda egerçe behasibü'l-zâhir makâm-ı emâretde ikâmetiniz müyesser olub lakin bemrullahı Teâlâ validiniz merkûm şerîf Sa'd ile şürefâ beyninde vukû'a gelen cidâl ü kıtal-i husumet-i daime ve fitne-i gayr-ı nâime-yi müstedi'î olduğundan umûmen eşrâf ü sâdâtın kulûblerinden tarafınızdan emniyyet meslûb olduğun arz ü mahzar-ı birle der-i devlet-medârımıza arz ü inhâ etmeleriyle ve men dehalehu kâne âminen fehvasına mâ-sadık olan beled-i emniyede hilâf-ı rızâ-yı ilâhî sūfün dimâ'-i ü temadi? bagza? ve şahna? gibi keyfiyyâtdan ittikâ ü dünyada ve ukbâda lâzime-i zimmet-i diyânet olan umûrdan olduğuna binâen mücerred bu yafte-i kaimeyi itâme için emâret-i Mekke-i Mükerrreme Şerîf [boşluk] bin [boşluk] tefvîz ü taklid olunub sizin tevsî'-i erzâk ve terfiye-i alvâliniz için hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz mucebince Mısır valisine emr-i şerif ile tenbih-i hümâyûnumuz olmağla inşâllahû Teâlâ nâme-i hümâyûn-ı mülâtefet meşhûnumuz vusûlünde bu emirde bir vechile tereddüd ü tavakkuf ve televvün ü tesevvüf? etmeyüb fitne-i nâime-yi ikâz babında müşekkere? bünüvvetden sudûr eden asâr-ı mültezimü'l-inzihâr ile itti'âz edüb zinhâr hevâcis-i nefsâniyyeye meyelân ve takazâ-yı münâfeset bâherü'l-butlân ile tarik-i sedâddan inhirâfdan tevekkî eyleyüb nasihat-i mülûkânemiz üzere Mısır cânibine tevcih-i veçhe-i azimet ve vefk-i rızâ-yı yümn-i iktizâ-yı pâdişâhânemiz üzere hareket eyleyesiz şöyle bilesiz Fî evâhir-i Rebû'l-âhir sene 1117

⁵⁶⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 108-109.

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn'a Şah-ı Acem'den Gelen Nâmedir⁵⁶⁸

Bismillâhirrahmânirrahîm

[s.110] Tezyîn-i eklîl-i vücûd ve tersî'-i deyhîm-i hestîyy u bûd, ez-le'âlî-i mütelâlî-i sitâyîş-i nâ-mahdûd ve cevâhir-i zevâhir niyâyîş-i nâ-ma'dûd, ma'bûd-i vedûdî tevâned bûd ki ez-mir'ât-ı zamâyir-i enâm ve manzâr-ı havâtir-i havâss u 'avâm, gubâr-ı nikâr u teşvîş ve zeng-i melâl-ı pîş ez-pîş be-perdâz, nigah-bânî-i selâtîn-i 'adâlet-kîş ve miskal-ı fermân-rânîy-i havâkîn-i dûr-endîş zidûde sülme-i suğûr u rahne-i mevfûr râ ki der kilâ'-ı rasîn-i dîn-i mahsûr ez-futûr-i rây ve 'adem-i pervâ-yı bî-muhâyâ-ı bî-i'tinâyî, der-ri'âyet-i nevâmîs-i kübrâ-yı kibriyâ-yı tevânâ ve i'ânet-i millet-i zehrâ ve himâyet-i şerî'at-i beyzâ-yı yektâ-yı bî-hemtâ ve kusûr-i bünyân kusûr-i sūdûrân-i peyrev-i heves u hevâ, ez-fıkdân-ı sūkûn-i tevellâyî ber-güzidegân-ı dūdemân-ı istifâ vu irtizâ be-sebeb-i irtikâb be-ihânet-i mensûbân-ı hândân-i âl-i 'abâ be-zuhûr âyed, be-zerb-i hişt-i rezm-ârâyî-i cihân-güşâyî ihlâs-nümâyî teşyîd nümâyed ki cihet-i sed ye'cûc-i muhâlifîn-i 'anîd be-hükm-i muhkem-i âtûnî züberü'l-hadîd ez-kar-fermâyî-i eslehe-i cünûd-i nusret-i nevîd ki mefâd-ı siyâk-ı 'enzelnâ el-hadîde fî-hî be'sün şedîdün'' est, beyne's-sedefîn ân hasûn-i husîn râ sedd-i sedîd fermâyed, 'zâlike fadlullâhi yû'tîhî men yeşâ' vallâhu zü'l-fadli'l-'azîm''

Ey heme hestî ze-tu peydâ şude

Hâk-ı ze'îf ez-tu tevânâ şude

Zîr-nişîn-i 'ilmet-i kâ'inât

Mâ be-tu kâyim çü tu kâyim be-zât

Tuyûr-i 'ukûl fuhûl-i erbâb-ı intizâr der-hevâ-yı bî-dâdî nâ-peydâ-yı idrâk-ı künh-i zât-ı bî-zevâleş bâl-ı pervâz-ı resâ bâhte, ve lüyûs-i re'sü'n-nâsi uli'l-ebşâr ... (?) çengâl-i ihsâs asâr-ı sıfât-ı bî-misâleş pençe-i hevâss-ı nâ-resâ endâhte

İ'tisâmü'l-verâ bi-mağfiretik

'Aceze'l-vâsifûn 'an-sıfatik

Teb 'aleynâ fe-innenâ beşerun

⁵⁶⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 110-117.

Mâ 'arafnâke hakka ma'rifetik

[s.111] Der-în feyfâ-yı pür-pehnây-ı hül-efzâ pâ-yı çûpîn-i tuvsen hâme-i pîçân-ı bî-cân râ kocâ yârây-ı yâverî ve lisân-ı nâme-i hayrân-ı bî-zebân râ çe-sân tevân-ı zebân âverîst hemân bih ki ez-în beyâbân-ı bî-pâyân şitâbân revân geşte der-makâm-ı nu'ût-i ümmî-lakab-ı hâşimî-haseb muhtâr-ı 'arab müctebây-ı rabb mühtass be-hitâb-ı müstetâb-ı "inneke 'ale'l-hakki'l-mübîn" negîn-i hâtem-i sa'âdet-intisâb-ı "ve lâkinne rasûlallâh ve hâtemu'n-nebiyyîn" gonçe-i dehân-ı mu'ciz-beyâneş mantûk-i "ve mâ yentiku 'ani'l-hevâ" matla'-ı zât-ı kesîrû'l-imtinâneş masdûk-i "ve hüve bi'l-ufuki'l-a'lâ"

Muhammed kabza-dâr-ı kâb-ı kavseyn

Şud ez-tîr-i du'âyeş nazm-ı kevneyn

ve menâkıb-ı emîr-i birre, kâtil-i kefere, kâşif-i hicâb-ı "lev keşefe'l-gitâ'u mâ ezdedtu yakînen" bâb-ı melâ'ik-me'âb-ı "'ene medînetü'l-'ilmi ve 'aliyyün bâbuhâ" esedullâhi'l-kâhiri'l-gâlib vesîfehü'l-be'âtiri's-sâlib muzahherü'l-'acâ'ib ve müferrikü'l-ketâ'ib 'Alî b. Ebî Tâlib ve vedâyi'-i 'eimme-i yâzdeh-gâne-i pâk ve dürrer-i yegâne-i tâbnâk derc-i sülbi-ân nâm-âver-i hitte-i hâk 'aleyhim salavâtullâhi'l-meliki'l-gaffâr midâd-ı evrâki'l-eşcâr mâ ta'âkabe'l-leylü ve'n-nahâr ki bi-emr-i lâzimi'l-etmâr-i "yâ eyyühe'l-lezîne âmenû atî'ullâhe ve atî'u'r-rasûl ve uli'l-emri min-kum" mutâ'-ı halk-ı her rûzgâr ve bi-mazmûn-i vâcibü'l-iz'ân-ı "innemâ yürîdullâh li-yezhebe 'ankumu'r-ricse ehle'l-beyti ve yütahhirakum tathîrâ" tayyibîn-i athâr ve tâhirîn-i ebrâr-end livâ'-ı ser-ferâzî ve iftihâr efrâzîm ve hud râ ez-în vâdî-yi hayret u heyemân be-kenâr endâzîm.

Ammâ ba'dü

Ez-ancâ ki fezâyîş-i zîb-i mahfil-i vifâk ve nümâyîş-i tırâz-ı kâh-ı ittifâk bâ hâyüzân-ı ahlâk-ı hallâk-pesend ve ber-güzîdegân-ı hâlik-i bî-şibh ü mânend ez-safâyâ-yı hazâyün-i zamâyir ve tehâyif-i defâ'in-i havâtir ü bihîn şîve-i deryâ-keşân hum-hâne-i kadr-dânî ve güzîn-şîme-i cür'e-nûşân meykede-i eltâf-i samedânî est rayâhîn-i reyyân letâyif-i da'vet-i sâlihât [s.112] ve yâsemîn-elvân-ı tarâyif-i tahiyyât-ı hâlisât ki der-serâ-bostân-ı vedd ü vefâ ve sünbülîstân-ı sıdk u safâ be-ihizâz-ı nesîm-i i'ânet müsebbihân-ı 'âlem-i melekût ve tâbiş-i hurşîd 'inâyet-i mu'tekifân-ı cihân-ı ceberrût ve rîziş-i neysân-ı ihsân-ı mülk-i mennân ve bâriş-i bârân-rîzân-ı icâbet-i rahîm-i rahmân çün ezhâr-ı gülzâr-ı huld-ı berrîn-i müşkîn ve be-sân-i gîsû-yi hoş-bûy-ı hûr-i 'în-i 'anberîn geşte fezâyîş-i her gûne surûr ve gûşâyîş-i sudûr-i pur-nûr râ şâyed ve ber-revh-i mahfil-i

müvâlefet-i cinân ve ‘azûbet-i münhel-i ‘ahd ü peymân efzâyed tahiyyatî ki buved ez - elâlu’ -i elfâz misâl-ı hâtır-ı rûşen-dilân-ı sâf-sıfât tahiyyatî ki buved ez-terâvet u hûbî çü gülbenî ki demed ez-kenâr-ı âb-ı hayât be-ter dûstî-yi nükte-dânî be-tırâz-ı nakş-ı orjeng u mânî ve pîrâye-i firdevs-i câvidânî deste beste ve be-rişte-i sutûr be-hem peyveste bâ berîd-i nîkû-nevîd-i vilâ ve kâsid-i huceste mekâsîd-ı tevellâ be-mevkif-i a ‘lâ ve mahzer-i dil-güşây-ı a ‘lî-hazret sikender-suvlet dârâ-şükûh mu‘allâ-rûtbet cemşîd-haşmet-i encüm-gürûh, hüsrev ü behrâm-heybet firûz-baht hadîv-i müşterî-sa‘âdet firûze-taht dârâ-yı dârû’l-emn-i dâverî ‘adl-endûz-i rûz-i yâverî bânî-i mebânî-i kişver-sitânî râkî-i merâkî-i hüküm-rânî der-derc-i ‘azâmet ü ikbâl mihr-i sipihr-i devlet ü iclâl semere-i şecere-i necdet ü iftihâr bâr-i şâh-sâr-ı celâlet ü iktidâr şehriyâr-ı vâlâ-tebâr hurşîd-efser kâmkâr-ı nâmdâr-ı dâd-guster ve rehşân-mehî ez-sipihr-i cûd firûzende-dürri zi-deryâ-yı cûd bulend-ahter-i âsimân-pâye girâmîyy u cûd-i girân-mâye zîbende-i serîr-i ‘Osmânî muzahher-i ‘avârif-i yezdânî sultânü’l-berreyn ve’l-bahreyn [s.113] sânî-i iskender-i zî’l-karneyn, hâdimü’l-hameyni’ş-şerîfeyn, şemsen li’s-saltanati ve’l-celâleti ve’l-übühheti ve’l-besâlet-i ve’l-‘azameti ve’l-‘adâleti ve’l-haşmeti ve’l-fehâmeti ve’l-hubrati ve’ş-şehâmeti ve’l-‘izzî ve’l-imtinân Sultân Muhammed Hân b. Sultân Muhammed Hân nevvarallâhû misbâhe devletihî’s-seniyyeti mine’l-envârî’l-celîyyeti ve zeyyene sahâyife milketihî’l-‘aliyyeti bi-âyâtî’l-mekârimi’l-behiyyihî mathaf ü mehdî dâşte ve der-mukâbil-i mir’ât-ı beyzâ ziyâ-ı rây-ı ‘âlem-ârâ ve hizâ-ı âyîne-i gîtî-nümâ-yı zamîr-i münîr-i isâbet-i intimâ ki ez cilâ-kârî-i celâyil-i ‘atâyâ-yı bî-müntehâ-yı cenâb-ı kibriyâ-yı musaffâ ve be-saykal-gerî-i ihtimâm-ı kâr-kunân-i kâr-gâh-ı kazâ cilve-gâh-ı hakâyık dakâyık-ı eşyâst bedîn terâz âgâz-ı pîrâye-sâzî-i şâhid-i tennâz-ı râz mî-şevved ki gülşen-ârâ-yı gülîstân-ı cûd ve çemen-pîrâ-yı bûstân u cûd cellet hikmetuhû çün hâhed ki pûşendegân-ı hilâ’-ı ibdâ’-ı yezdânî ve nûşendegân-ı mâ’-ı hoş-güvâr-ı hayât u zindegânî ez-gülgeşt-i gül-zâr-ı kudret-i ezelî ve te‘arrüc-i ezhâr-ı hadîka-ı hikmet-i lem-yezâlî ki be-gülben-i nev-sâhte-i ‘‘fî-hâ mâ teştehîhi’l-enfûs ve telezzü’l-a ‘yün’’ âraste est misdâk-ı ‘‘ferihîne bi-mâ âtâhumullâh’’ râ manzûr-i nazar-ı intî‘âş nümâyend ve der-mihrâb-ı istînâs be-mazmûn-i ‘‘eşkurû lillâhî in küntüm iyyâhû ta‘budûn’’ zebân-ı sipâs-ı bî-kıyâs be-dergâh-ı takaddüs esâs-ı ‘‘innallâhe le-zû fadlun ‘ale’n-nâs’’ güşâyend emr-i midrâr-ı feyz-bâr-ı ifdâl râ erkân-ı bürûmendî-zâdegân-ı izâde-i gülşen-i ikbâl gümâşte ve sâhet-i emniyet hârisân-ı câdde-i güşâde-i dîn-i müsettibîn-i zi’l-celâl ra matrah eşha-ı eltâf-ı bî-misâl dâşte be-efrâhten-i şâh u bâl nihâl-ı âmâl-ı şân mezâk-ı bâl-ı [s.114] hemginân râ

umûr-i ismâr-ı şâdî ve meşâm-ı te'ellüm-i giriftârân-ı dâmü'l-'âm-ı zilâm-ı sitem ü
'udvân ra 'atr-endûd-i ezhâr-ı ezâdî sâzed subh-ı zafer ez-matla'-ı ikbâl ber-âyed gam-
hâ-yı cihân-ı şeb-i sevdâ be-ser âyed subhânâllâh in beyân-ı âyân çe-sân şâyân-ı şân-ı ân
hadîv-i 'âlî-mekân est ki der-în evân-ı meymenet-iktirân behremend-i ümmîd-i e'l-
lillezîne ahsenü bi'l-hüsnâ ve sa'âdet-mend-i nevîd-i ''inne'l-arde lillâhî yûrisuhâ men
yeşâ'' geşte intişâr-ı ahbâr-ı inkisâr-ı takvîyet-i küffâr u nâ-bekâr ve kâhiş-i zulmet-i
dîcûr zulm u cûd der-rûzgâr-ı âferîdegân-ı âferidgâr tahsis-i mensûbân-ı hândân-ı surûr-i
ahyâr ve âl-ı kibâr-ı vilâyet-medâr ve fezâyîş-tırâz-ı çâr bâriş-i saltanat-ı niyâkânı sâmi-
mekân ez-inkâr-ı ân şer'-perver-i nâm-dâr ve izdiyâd-ı fûrûg-ı çerâğ-ı devlet-i kavî-
bünyâd-ı âl-i 'Osmân ez-envâr-ı recâ'-ı bî-şumâr-ı ân şehriyâr-ı bahtiyâr be-bî-siperî-i
tarik-i enîk-i rusûl-i muhtâr zîr-i in günbed-i pür-nûr râ pür ez-gulgul-âvâyî serv ü sürûr
sâht ve zevâl-ı fîten-i ü futûr ve ref'-i mihen ü şurûr sayt-ı hoş-dilî ve cûr bâ-etraf-ı dâru'l-
mülk-i vücûd endâht

Çe pertev est ki ikbâr der-cihân efkend

Çe gulgul est ki devlet der-âsümân efkend

Çe minnet-îst ber-gerden-i zemîn u zamân

Tülû'-i râyet der-verâ-yı cihân-sitân efkend

Ve ez-ibtisâm-ı gonçe-i in neşât ve gül-rîzî-yi nesîm-i 'abher-i şemîm-inbisât
'anâdil-i emânî ve tâyirân-ı havâ-yı cinânî bâ-fişânden-i bâl-ı ibtihâc-cânî ve kûbîden-i
pây-ı 'ıyş ü kâm-sitânî tırâzende-i gülşen-i hestî ve es-sedâ-yı ferruh-fezâ-yı ''yâ
eyyühe'n-nâsu üzkurû ni'metallâhî'' [s.115] be-elhân-ı dil-rübâ-yı sipâs-dârî ve
terennümât-ı gam-züdüâyî-i şükr-güzârî-i fûrûzende-i gülzâr-ı hak-perestî ve feyzâ-yı
hâtır-ı hatîr-i hâkânî ez-şâ'sa'a-zâyî-i mihr-i sipihr-i şâdmânî, sâni-i firdevs-i câvidânî
geşte, tûtî-mekâl der-tehniyyet-i in sa'âdet-i bî-misâl ve mübârek bâd in devlet-i bî-zevâl
şîrîn-zebânî âgâz nümûd.

Kâr-ı 'âlem ze-nû girift nevâ

Ber-nefeshâ güşâde geşt hevâ

Ez-ser-i fitne burd mestîhâ

Geşt kûteh dirâz-destîhâ

Gerdiş-i ahter u harâm sipihr

Hem bedîn ferruhî numûdî çihir

‘‘Fe-lillâhi’l-hamdü rabbü’s-semâvâti ve’l-’ardi rabbi’l-‘âlemîn ve lehü’l-kibriyâ’u fi’s-semâvâti ve’l-’ardi ve hüve’l-‘azîzü’l-hakîm’’

Şükr-i hüda ki râyet-i İslâm şud bulend

Ez-zerb-i tîg-i tîz-i tu vu baht-i ercümend

Ve çün ez-miyân-ı hüsn-i niyyet ve mehâsin-i sıdk-ı taviyyet der-bast-ı bisât-ı ‘adl ü ihsân ber-pîşgâh-ı âmâl ü vedâyî’ bedâyî’-i mübdi’-i mu‘ayyen ve sedd-i ebvâb-i zulm u tuğyân ber-çehre-i ahvâl-i kâffe-i müslimîn ve müntesibîn-i hândân-ı Taha Veys ve tekmîl-i şerâyit-i ‘ahd ü vefâ bâ-ihyâ-yı dîrîn ve tecdîd-i âdâb-ı sulh ü safâ bâ-ihlâ-yı hakikat-güzîn ez-secencil-i hâtır-ı ‘âtir-i hûrşîd-misâl gubâr-ı her gûne melâl züdûde ve ebvâb-ı devlet ber-çehre-i emniyyet-i ân şehriyâr-ı sikender-haşmet be-mevcib-i şükrâne-i ‘‘elhamdulillâhi’l-lezî sadakanâ va‘dehû ve evrasnâ’l-’ard’’ guşûde est. Be-berekât-ı in ma‘nâ müdâm refik-i tevfik-i yezdânî ve hemdûş-i şâhir-i kâm-rânî ve bâ-dûstân-ı muzahher edâ-yı sıdk-ı intimâ-yı ‘‘se-yec‘alü lehümü’r-rahmânu vüdden’’ ve derberâber-i ehl-i ‘üdvân-ı kâm-revâyî du‘â-yı icâbet-ârâyî [s.116] ‘‘İc‘al lî min-ledünke sultânen nasîrâ’’ hâhend gerdîd.

Hired ber-vefâ reh-nümâyet şeved

Selâh-ı cihân der-vefâyet şeved

Hüdâyet be-her kâr yârî dehed

Ze-çeşm-i bedân restegârî dehed

Ve ez-ancâ ki binâ-yı dûstiyy ü vilâ ez-zamân-ı bâstân ber-mestyârî-i himmet-i vâlây-ı serverân-ı in du hândân-ı ‘azz ü ‘alâ pâ ber-câst ber-nevâb-ı hümayûn-i mâ der-çünîn hengâm-ı ferhunde-fercâm ki ez-în nevîd-i behcet be-dîd-i hâtır-ı hatîr-i ercümend hursend gerdîd lâzım nümûd ki behcet-i teşyîd-i bünyân-ı vedd-i ekîd ve temhîd-i âdâb-ı hubb-i şedîd yekî ez-mu‘teberterîn dergâh-ı sedd-i râh-i üsârâ revâne-i ân savb-i savâb intimâ fermâyîm. Li-hâzâ der-în eyyâm-ı ferhunde-encâm eyâlet ü şevket-penâh ‘âlî-câh Murtezâ Kulî Hân Ustâclû hâkim-i tûmân-ı Nahcivân râ ki ez-bendegân-ı âdâb-dân-ı dîrîn-i ustân-ı imâmet-nişân ve şâyeste-i sefâret-i selâtîn-i bâ-temkîn mu‘allâ-mekân est

irsâl numûdîm ki der-harîm-i ta'zîm ve pîş-gâh-ı tekrîm be-tersîm-i şerâyit mübârek bâd. Saltanat-ı hüda-dâd ve takdîm-i levâzim-i muhabbet u ittihâd ve tersîs-i erkân-ı sulh-i kavî-bünyâd perdâzed ve meşreb-i muhabbet ü vifâk ü menhel-i azb-ı yegâneğî ve ittifâk râ ez-şevâyib-i bigâneğî ve iftirâk musaffâ sâzed nâmûl-i (?) ân ki der-kabûl-i sühenân-ı dûstî-nişân ki mûmâ-ileyhî bâ-'alân-ı ân me'mûr ve i'timâd ân hâdîv-i dârâ-şân bâ-kavvâl-ı muvâlefet-beyân-ı û menzûr est. İzhar-ı âsâr-ı ahlâk-ı dil-pesend ve müşârûn-ileyhî râ ba'd ez-ikdâm-ı 'eber-ism-i risâlet ve itmâm-ı hidmet-i sefâret [s.117] bezûdterîn hengâmî ez-husûl-i recâyî-i ruhsat 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet be-în sede-i 'arş-ı menzilet ser-bend ve ân niyâzmend-dergâh-ı îzed-i bî-mânend râ ez-beşâret-i hazret-i nihâl-i burûmend-zât-ı sa'âdet-peyvend ve nûzhet-i bahâristân-tab'-ı hûrşîd-mânend behre-mend fermûde hemîşe ez-gül-rîzî-i hâme-i bedâyi'-nigâr ve gül-pâşî-i kilik-i i'câz-ı tîrâz-ı müşkin-bâr ve ihtirâz-ı nesîm-i mevâlât be-tahrîk-i sabâ-yı musâfât be-tervîh-i dimâğ-ı yektâ-dilî perdâzend ve bâ-şî'âr-ı her-gûne merâm ez-reh-güzer-i zuhûr mevân-est ve iltiyâm-ı cemâl-ı dil-ârâyî-i şâhir-i zîbâyî ve dâd râ ez-cümle hafâ ve halvet-kedeyi ihtifâ be-hezârân zîb ü behâ nûmû-dâr sâzed müdâm be-destyârî-i kâr-kunân-ı melâ'-ı a'lâ ve pây-merdî-i kâr-güzârân-ı âlem-i bâlâ bisât-ı 'azamet ü ikbâl der-harîm-i emânîyy ü âmâl endâhte ve şâd-revân-eltâf-ı müheymin-i lâ-yezâl ber-fîrâz-ı bârgâh-ı devlet ü iclâl efrâhte bâd.

Rikab-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrun'a Özbek Hânı Ubeydullah Hân'dan Gelen Nâme Suretidir⁵⁶⁹

Bismillâhirrahmânirrahîm

El-muğâyyid bî-tayidil mülk es-sâmed Sultan Ahmed ebedd ikbâlehu

Leâli metâli hamdu sıfas bihed ve cevâhir zevâhir şükrü sitâyîş layehse vela bed ulul mâlik el mülk ü teala ve tegaddes le yakder kimahiyat mümküneyi künt künza mahfiyâ fâcit en araf hazânesinden ne ve nevil enva insânî ahsen ve vücuh ile “legad halagnet insâne fî ahseni tagvîm” muktezâsınca inşâ ve ihtirâ kılub cemî' esmâ vü sıfât-ı kemâl ile mevsûbdur ve şerîk ve şebîh cümle simât-ı noksân ü zevâlden münezzeh ü müberrâdır hükmü nâfizî du? külli kâinât ve cemîi mahlûkâtı şehristân-ı edmeden çıkarub sahrâ-yı vesî'ü'l-fezâ'yı vucûda cem' kıldı ve hükmet-i bâligası anların [s.118] muvaffakât-ı muhâlefetini birbiriyle “vel kıid aleyk muhabbete minni” mefhûmu şîrâze-i

⁵⁶⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 117-120.

irtibât ve i'tilâf-ı eczâ ve evrâk-ı nüshâ-i câmi'a-i insânî kılub her vakit meymenet-i iktiranda kerem-i mu'tadlarından bir bende-i sa'âdet-ahterini imtiyâz buyurub nişân-ı zişân “innî câilûke linnâsi imâmen ve tübraye? ğurra? innâ cealnâke halîfeten fil arz” mezmûniyle fermân-ı revâyalık mertebesine erişdirub hulâsa mevcûdât ve gayet icâd-ı mükevvenât-ı efdal-ı enbiyâ ve resûlün ümmeti kılub “küntüm hayra ümmetin uhricetli'n-nâsi” hitabı ile ihtisâs u imtiyâz buyurub tevîk-i mutâba't-ı şer'iyet-garra ve şeref-i himâyet-i millet-i zehrâ-yı refik etdi Telallah zehi kayyum dana tevanayı diher na tevana ve ğurur der rusulat ve tahiyyat aval ve varid mutrayi gülestan “vemâ erselneke ille rahmetellil âlemin” zi bende gülşen li meallah vakt ki sezâvârdır ki mertebe-i hilâfet ânın atebe-i sedre mertebesi vusûlünden artıklık kesb edüb askşüva min el ihvan vel mahabin fiallah kelimeyi câmi'alarına tufire ihba ve teksire esdeka ısdâr eyledi resul-ı Arab şah-ı ummi lakab delil-i Acem rehnemâ-yı Arab ve vurûd-ı nâ-ma'dûd ol serverin âl ve ashâbına kim anların ihtirâmi muceb-ş vusul-ı sa'âdet ve muhabbetleri sefine-i Nuh necâd bulub mezmûn-ı sıdk-ı meşhûn elsayukun? ve rahnemâ-yı mesâlik ba-yümm akdetim ahdedim ile ser-efzâr ve mümtâz olunmuştur husûsen hulefâ-i Râşidîn mühreyyin? kim erkân-ı kkvime-i şer'-i mübîn ve 'anâsır-ı erba'a-i âlem-i din ve yârân muvâfık “seyyidi'l-mürselin ve i'vân ve ensâr hatemü'l-nebiyyin” derler” radiyelllahû Teâlâ ennehûm ecma'in” amma ba'dehû alî-hazret samîyyi rutbet mülk haslet-sütude menkıbet-i hurşid izâfet-i neyyir emâret-i feridun münş-i İskender dâniş-i keyhüsrev ve hikmet-i nûşirvân-fitrât-ı basitü'l-emân nâşirü'l-adl ve'l-ihsân umde-i dûdmân akese zübde-i hanedân kıyasare “hâmi-i havza-i sünnet ve cemâ'at mâhi-i âsâr bi'dat-ı delâlet” hadimü'l-Haremeyn eş-şerifeyn zabîtü'l- mükamîn el-mes'udîn el muhtes bi evatib el mülkü'l-mennân [boşluk] savb-ı bâ-sevâb-ı saâdet-karin ve evb-i mustetâb-felek cenâblarına ed'iyye-i aliyye-i verde eş-şemâyim ki mu'attar-sâz-ı mecâmi'-i icâbet ve lahlaha fersâ-yı müctemi'ân-ı muhâfil-i muhâlesatdır bedâyi'-ş ta'zîm ü tekrîm ve kavâid-i tevķîr ü tefhim-birle tuhfe-i bezm-i irem kılınmakda arayis âmâl bu vechile irâdet olunur ki bu sa'ât-i meymenet-iktiranda kim kısmet-i hâne ezelden zât-ı bahtiyârımız “ve cealeküm halaif fi'l-arz niame celile-i el-hiyyeden” hissedâr ve sehâm-ı mukaddere-i anî'l-arzullahû yerseha ibadi'l-salihundan müstehak sehm-i âlâ olub ittîfâk-ı ulemâ vü meşâyih [s.119] ve eşrâf ü umerâ-i i'zâm ve fudalâ vü reâyâ ile serîr-i hilâfet kubbetü'l-İslam buhari hamîyyet inne'l-âfât ve'l-belâya bize meffus oldu dâiyye-i icrâ-yı ahkâm-ı şeri'at mutahhara-i resulü's-sakaleyn ve revnâk ü revâc millet-i bâhire-i burhanü'l-

hâfikîn-i enver gönlümüzde merkûz olub bu barkiran-ı emâret-uzmânın ve effuze emri lillah innallah recil bi'l-i'bâd tazarru'ı ile ziyur kerden kabul kılınmışdır Cenâb-ı bâri-i garrâ sima? Dergâh-ı icâbet penâhından me'sûldür kim adl sâ'at cenermen ibade sebin sene mezmûnuna mazhar olub şeri'at-ı Muhammedî aleyhis-senâ es-salavât idmedha ve mine'l-tahiyyât ekmelhâ bizim eyyâm devletimizde özge revac bulsun elhamdülillah ve'l-minne sıpâs nusret-i intibâhımız ki fitrât emtârdan artıkdurlar fermân-ı vâcibi'l- iz'ân ve ağılaz-ı aleyhim farz-ı ayn ve ayn-ı farz bilub itfâ-yı şerâre-i küffâr-ı etrâf ve intifâ-yı eşrâr müteveccih olub hem-vâre kal' u kam' mazarrat-ı müşrikîn ve ihmad-ı nevâir-i şer' u fesâd-ı küffâr-ı muharribîn için hamiyyetü'l-islam ve'l müslimîn vâsıgaten billâh rabbü'l-âlemin teşhîz ve i'dâd-ı esbâb-ı cihâd ü içtima' ve ihtişâd-ı ecnâd-ı zafer - i'tiyâdde evkad-ı şerifimiz masrûf u ma'tûfdur Sutu'-ı nûr-u islâm ve inkışâ'-ı küfr ü zılam ve isti'amâd-ı bilâd ve asâyiş-i i'bâd-ı müddeâ üzere hâsıl olmuştur ale'l-husûs Allahû Teâlâ'nın inâyetinden bedkiş olan Kalmak keferesi haz lehüm Allah idarül bevat verudesen merakib mevakib asâkir-i zafer-meâsirden menkûb ü maslûb olub kadimî yurdundan ve menzilinden göçüb sergeşte-i bevâd-ı gayr-ı zer' olmuştur ve me zalike agtedelü el müşriki hays ve ceddetü hem imtisâliyle ta'âkib edüb cümle müşrikîni nar-ı cahîme göndermişiz ve dahi Harezmi vâlisi kim bundan evvel bu yurda tâbî' değildi şimdiki âfitâb-ı devletimiz adâlet ufkundan çukubdur kabâil u karasî asâkir-i Nusret-meâsire mutî' vü munkâd ve bende-i fermân-ı berdâr olmuştur ve dahi salâtîn-i Kazak ve Karakalpak ve Deşt-i Kıpçak vesâir askerleri halka-i itâ'timizi guş-u huşlarına küpe kılub hizmetimizde hazır u müheyya dururlar ve biraz tenbekî ve hıtarle-i Kazak kim fitne vü fesâda baş olub cümle Müslümanlara zararları isâbet ederdi 'arza-i süyûf-ı kavâtî'-ı mücâhidîn ve ta'me-i merhefat savârim-ı guzât-ı Müslimîn oldu. eş-şükrAllah her vakide kim asâkir-i İslâm esnâf-ı muhâlifîn ile mukabil olurlar feth ü nusret ale's-sebîlül-isti'mâl-i istikbâl olmuştur kılan-ı ehl-i bid'ad u zelâlet mesken-i mevtın-ı ehl-i hakk u iman oldu kenâyıs ve ma'âbed-i küffâr mahal-i ikamet cum'a ve cemâ'ât oldu dâimü'levkat mezmun-u sıdk-ı meşhûn velin şükretün lezidenküm nasbü'l- aynımız olub secedât-ı şükrü takdîm ederiz bubeyden? öyle ma'lûm oldu ki [s.120] hâzret-i hâlikül-berâyâ ve vâhibül-a'tâyâ kim sultanü's-selâtin ve burhanü'l-havâkîn teşrif-i şerif tutelmülk men teşe ve teezzi men teşa ile evvel şevket ü haşmet-penâhî-i mümtâz ü serefrâz edüb Kostantiniyye-i hümaha Allah enil afat ve beliyye vilâyetinde sultan ve ol-hudûda hükürân kılmış ittihâd yüzünden "innemel mü'minün ihvetün" muktezâsınca

muceb-i meserret-i tamm ve behcet-i mâlâ kelâm oldu cemî'-i ehl-i islâm husûsen salatîn zûyü'l-ihtirâma vâcbi bile farzdır kim ta'assub-ı dinî yüzünden her nerde olurlarsa birbiri ile muvâfık olub mabeynlerinde dostluk ve aşınalık kapusu açılson şöyleki ol-tarafda kâfir-i bî-din olsa bizim ittifâkımızdan ve samsâm-ı imtikanımızdan mâ'dûn u munhedim ola tâ sagîr ü kebir kim ehli âlemden a'zimet-i hicaz kıla muhalifden sâlim vegânim geçüb ol-makâm-ı mahmûd ve mekan-ı mes'ûde kim ve men dehale kane âminen ânın şânında vâki' olmuştur vâsıl olalar şimdi tevâfuk-ı dinî ve tevâsık-ı yek cihetî mûktezâsınca gelecek eyyâm-ı hayr-encâmî nâme ve peygame masrûf olmasın lâzım ü elzem görüb fezâil-i âsâr-ı kemâlât desâr-ı efdali'l-mukakkikîn-i eddekü'l-müdekkikîn riyâset-penâh-ı ifâdet-destgâh-ı sa'âdet-kârîn Hâce Muhammed Emin kim â'yan u eşrâfin zeylinde görünüş âlemimizde oturub ma'zâlik muharrem-i bezm-i hâs u halis cümle-i ihtisâsımızdır sefâret-i resmile taraf-ı kesîrî'l-şereflerine irsâl kıldık kim esas ve muvâfaka-bünyâd-ı musâhebet fîmâbeyn te'kid ü teşyîd olub avâze-i vifâk u ittifâk ehl-i islâm-ı afâkda meşhû uma'rûf olub ânın netâyicinden etraf u cevânib belki akarıb u ecânibde i'lâm-ı islâ mürtefi' ve ru'ûs-ı ehl-i bi'dâ u zılâm menkûb u menhûz ola evvel ne kim elçiler varmışlar müşarûnileyhin mertebesin anlardan çok yukarı bilüb isti'nâ'ât-ı padişâhâne ve tefakkurat-ı mülûkâneden mümtâz kılub edâ-yı a'dâb-ı sefâret takdim-i kavâid-i risaletden sonra ruhsat verüb mürâca't buyurulmağa hâtır-ı enverimiz muteveccihdir eyyam-ı hılâfet ve ikbâl-i ebeddi el-ittisâl ve tayid- hâlik-i zü'l-celâli'l-yezâl nasîb-i rûzgâr-ı ferhûnde-asâr bâd bi'l-yeni ve âle'l-mecad

Fî 23 Zilhicce sene 1117

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn'a Venedik Doju'ndan Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵⁷⁰

[s.121] Şevketlü ve âzemetlü şehriyâr-ı a'zam ve Anadolu ve Rumili ve Arab vü Acem ve İran ve Mısır ve gayr-i nice memâlikin pâdişâhı şehn-şâh-ı dâim muzaffer Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin huzûr-ı mülûkânelerine beinâyetullahû Teâlâ Venedik Doju Elvizyuz Mocenigo tarafından izâz ü ikrâm ile devâm-ı sa'âdet ü meymenet ve izdîyâd-ı şân ü şevket duâları ittihâfından sonra tevkir ü ihtirâm-ı birle arz ü i'lâm olunan oldur ki devlet-i i'zâmın taht-ı âlî-baht-ı minnet-makrûnuna yümn ü sa'âdet ile cülûs buyurdukları haberi bu hayr-hâhlarına bâis-i meserret olduğu delâil-i mütea'idde ile zahir ü nümâyân

⁵⁷⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 121.

olub bundan akdem bu cânibe irsâl buyurulan elçi Mustafa Ağa kullarının takririnden dahi malûm-ı hümâyûnları olduğundan gayri Devlet-i Aliyyeleriyle karâr-dâde olan hayurlu sulh ü salâh ve dostluğun devâmına külli rağbetimiz olmağla mumâ-ileyh Mustafa Ağa kullarının vesâtetiyle bu hayurlu sulhun imtidâd ü istikrârı murad-ı mülûkâneleri olduğu haberinden derunlarımızda hâsıl olan sürûrumuzu vech-i ekmele ile tahkîk ü tasdik içün muayyen ve mu'teber elçilik ile beylerimizden meveddetlü Karlo Roçini südde-i aliyye-i şehriyârilere irsâl olunmuşdur vusûlünde kendü kelâmınız gibi kelâmına itimâd-ı hümâyûnların ricâ ederiz Allahü Teâlâ imtidâd-ı ömr ve sa'âdet ihsân eyleye

Hükûmethânemizde Temmuz ayının on dördüncü gününde yazılmışdır Fî 29

C sene 1117

Mekke-i Mükerreme Emirine Nâme-i Hümâyûn⁵⁷¹

[s.122] Elhamdülillahillezî ce'ale'l-beyte'l-harâme kıyâmen li'n-nâsi ye'tûne ileyhi min külli feccin amîkin li-yûfû nüzûrahüm ve li-yettavvafû bi'l-beyti'l-atîki ve bevve'e li-İbrâhîm aleyhisselâm mekâne'l-beyti vettehazehû halîlen ve Allah âla li'n-nâsi hiccu'l-beyti menistetâ'a ileyhi sebilân Fe tûbâ li-men dehalehû mülebbiyen bi-kalbi's-selîm. Fîhi âyâtin beyyinâtin makâm-ı İbrâhîm sümme inne efdale salâtin ve ezkâ selâmin alâ seyyidînâ Muhammed hayru'l-enâm ve alâ âlihî ve ashâbihi'd-dahilîne'l-mescide'l-harâm âminîne muhallikîn ru'ûsehüm ve mukassirîn [boşluk] ve ba'dü fehâzâ kitâbuna's-şerîfi's-sultânî ve hitâbuna'l-münîfi'l-hâkânî ve emrunellezî issahat bihi ufûdu'l-emâneti muntazamatün ve umûru'l-hilâfeti mülteime ve râyâtu'l-bağiyi ve'l-udvânî mütenekkise ve âyâtu'l-ğayyi ve't-tuğyân munderise lâzâle nâfizen fi'l-etrâfi mutâan fi'l-eknâf mâ karruti'l-ard karârahâ ve dâratil-eflâkü medârahâ erselnâhu ilâ cânibi'l-emîri'l-kebîri'l-ekramiyyi'l-emcediyyi'l-efhamiyyi fer'u's-şecerati'z-zekiyye tırâzi'l-usâbeti'l-ulviyyeti'l-Mustafaviyyei'l-müntesib ilâ eşraf nesebin alâ unsurahû ve ahsebe hasebin ğalâ cevhera zübdetü sülâleti'l-Betûl umdetu'l-beyti'r-Rasûli'l-mahfûfi bisunûfi avâtı[f]ı [boşluk] (...) Emir-i Mekke-i Mükerreme şerrefehallahû ve hamâhâ ve hafazahâ min külli sûin ve vekâhâ lâ-râleti'l-inâyetu'l-ilâhiyye mülâhaza el-cânibe hâfiza tenhâ ileyhi innellâhe sübhâne ve Teâlâ şerrefenâ bihidmeti'l-beyti'l-harâm ve ravdati seyyidi'l-enâmi aleyhi

⁵⁷¹ Arapça olan bu nâme başlıksızdır. İçeriğe göre başlık yazılmıştır. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 122-123.

efdali's-salâvat ve's-selâmi fe-lâcereme atfunâ einnete azîmetenâ ilâ minhâci mâ vecebe aleynâ men şekere tilke'n-ni'ame'l-celilet ve'l-mevâhibe'l-cezile ve nehedanâ bi-ikdâmi'l-ekdâmi ve'l-ciddi't-tâmm ve'l-ihtimâm letifeneze'l-umûri's-şer'iyyetilleti vecebe aleynâ icrâuhâ ve'n-nazari fi'l-mühtemmâtilleti tahtimu aleynâ edâuhâ lâsiyyemâ masâliha'l-evkâfi'l-meşrûtati lifukarâi'l-haremeyni's-şerîfeyn ve'l-erzâki'l-muayyeneti li's-şürefâi şerrefehumullâhu Teâlâ fi'd-dâreyni ve li'l-ibâdi'l-âkîfine fi'l-makâmi ve civari Rasûlillahi aleyhi efdale't-tahiyyeti ve's-selâmi'd-dâ'in li devâmi devletinâ fi arafât ve'l-müzdelifeti ve'l-makâm ve beasnâ ale'l-cârî adadetü'l-Osmaniyye ve'l-kâideti'l-müntedîmeti'l-hâkkâniyyet sene-i seb'a (...) mine'l-hicreti'n-nebeviyye alâ muhârahâ efdale's-salâti ve ezke't-tahiyyeti mâ efraznâhâ min etyab emvâlinâ ve kâne hakîka en yüktebe fi sahâyifi a'mâlinâ ve zâlike küllü min'e-zehebi'l-ahmeri ve kadruhû muharrer kemâ hüve'l-mezkûr fi cerîdeti's-sururi ve sellemnâ tilke's-surera ma'a'd-defteri ilâ hâdimi atebetinâ iftihârî'l-emâcid Emîni's-Surre ve gudveti erbâbi't-tahrîr kâtibi'd-defter [boşluk] dâme mecduhûmâ ba'demâ kallednâhumâ tilke'l-hidmetu'l-celîleti ve fevvadnâ ileyhimâ hâtîke'l-maslahate'l-cemîletelleti hiye iblâğu's-surur ve rebi'u'l-evkâf ma'a'd-defteri ve rudi'at tilke's-suraru fi'l-ekyâsi ale'r-resmî'l-kadîmî's-sultânî ve hatemnâhâ hâteminaha necatimite'l-lemiyani? madrûben alâ vücûhi menâşîri'l-emânî felâ bûdde inde vusûlihâ mine'l-ihtimâmi fi sarfihâ ilâ erbâhâ ve müstehakîhâ mine'l-ulemâi ve'l-fukarâi [s.123] ve'l-mesâkîni ve'd-du'afâi min sükkâni tilke'l-emâkini's-şerîfet ve'l-meşâhidi'l-mutahharati'l-münîfe min ğayri tebzîrin velâ taktîrin velâ tağyir amelen bi-kavlihî Teâlâ "innellâhe ye'murukûm en tüeddü'l-emânâti ilâ ehlihâ" velâ yefuddu'l-emîr hatme'l-ekyâsi velâ yüvezzi'u's-surare'l-mezkûrate li'n-nâsi illâ bihudûri şeyhayi'l-haremeyni'l-muhterameyni ve'l-kâdiyeyni'l-mukîmeyni bi'l-makâmeyni's-şerîfeyni ve aleyke binnazarati't-tâmmeti ale'l-hâssati ve'l-âmmeti fi edâi'l-emâneti ilâ ehlihâ ve îsâli'l-hukûki alâ mâ eyyene liashâbihâ ve mahâllihâ ve in ğâb şahsun ev gaz feliyu'lem aleyhi fi'd-defteri ve li-tuhfaz hissa tühmel kabzad hâzâ ve kad ethafnâ ilâ cenâbikumü'l-âlî muğrisu semerâti'l-meâlî bi-hil'atin seniyyetin min hila'ina's-sultâniyye felâbûdde en telbese bi-envâi't-ta'zîm ve'l-ikrâm ve esnâfi't-tekrîm ve'l-ihtirâm ve en tezel kudre'l-kâmile fi ri'âyeti'r-raiyyeti ve hıfzihim ve sıyânetihim min ehli's-şekâveti ve'l-ğâviyye ve ifâdatu'l-emni hırâsati tilke'l-memâliki ale'z-züvvârî'l-mücâvirîn ve ifâdeti'r-râhati ve'r-refâhiyyeti'l-huccâci ve'l-musâfirîne ve'l-me'mûlu minke ve mine'l-ulemâi'l-âmilîn ve'l-kurrâi ve's-sâdâti'l-hâdîne'l-mühtettîn en ted'û avâ mutadarri'îne ilâ âlimi's-sirri ve'n-necvâ ve

kâşifi'd-durri ve'l-belvâ bi-devâmi devletune'l-aliyyeti ve kıyâm erkânî saltanatuna's-seniyyeti ve teysîri'l-fereci ve'l-ibtihâci bi'l-fethi'l-mübin ve'l-izzu ve'n-nasru ve't-temkînu ve yerğabûne ileyhi Sübhânehû fî en yuhirra bi-nusratinâ uyûne'l-islâmî ve yessira li-saîdi eyyâmine'l-hâssi ve'l-âmmi fanihû sübhânehû ve Teâlâ hayru mes'ûl ve ekram me'mûl kâf limen bi-cenâbihi li-ezvâfîn limen ileyhi iltecâ ve bihî iste'âze ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedunillezî nasara bi'r-ru'bi ale'l-a'dâi ve alâ âlihî ve ashâbihî nucûmu'l-ihtidâi ve ale't-tâbi'îne ve tabi'ihim ilâ yevmi'd-dini ridvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîn.

Fî evâil sene S 117

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrûn'dan Özbek Hânı Es-Seyyid Ubeydullah Hân'a Gönderilen Nâme-i Hümâyûn Suretidir⁵⁷²

[s.124] Âlî-cenâb me'âlî-me'âb ref'et-menaf haşmet-nesâb siyâdet-intisâb celâdet-iktisâb camiî âyât nisbet ve dindari rafî'-râyât übühheth ü kâmkârî zahab müzahib ni'amani hami-i huzza-i müselmani müstecime-i hîâil-i hamide daveri mustekmel şemâil-i seaide-i dat-küsteri nekave-i dudman-ı salatin-i turan el müstefni şâne inne'l-tevsib ve'l-bünyân-ı celalet nişân necdet-iktirân celâleni'l-devletihi ve'l-hukûmetihi ve'l-şevketihi ve'ş-şân es-seyyid Ubeydullah Hân dâme müeyyiden beavatıfû'l-mülkü'l-mustahan savb-ı bâ-savâb ve cânib felek cenâblarına ve regayib-i gıraib? tahiyyat-ı aliyyât ve bedâyi'-i revâ'yi teslimat-i galiyat ki el-ervâhı cünûd-ı mecennede taaruf minhe e teleb mazmun-ı bahirü'ş-şerefi üzere ta'ârif-i ezeli ve tevâfûg lemyezelliden mebnî ve meyelân-ı müstedimü'l-feyzân-ı manevîyye mürtebid ve mebni ola kavafil-i tevcihât habbani ve vesâili taltifâd-ı sultanî ile ithâf-ı vâhidâ olunduktan sonra hatır-ı hatîr mühr-incila ve zâmir-i münîr-i beziyâlarına ki muraât-ı sûrnümâ-yı hakayık-eşyadır nakş-ı dil-pezir vifâk ve şekl- meveddet-i semir-visâk bu vechile iraât olunur ki es-sultan-ı zillullah-ı fî'l-arz yavi ileyhi külli mazlum-ı mefhumu hükümet mersûmî üzere te'siz esâsı dîn-i mübîn ve teşyîd-i da'yim-i şeriat seyyidü'l-mürselin tanzîm umûr-ı âlem ve tensik-i ahvali benî âdem sedd-i sülme-i sugûr ve def'-i âmme-i şürûr hedm-i bünyân-ı tuğyân kahr-ı ashâb-ı udvân ve tezlil ü tenkil-i zulûm ve gaşûm idâme-i enâme-i melhûf ve mazlum-ı tenfis-i evâmir ve nevâhî ve icra-yı ahkâm-ı lâzımü'l-ihkâm-ı ileyhi içün cenâb-ı vehhâb-ı mâlikü'l-rekkâb havâs-ı ibâd nasvet-i mu'tâdetden birini istifâ vü intihâb "innî

⁵⁷² 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 124-127.

câilûke linnâsi imâmen” nidâ-yı beşâret intimâsıyla mazhâr-ı hitâb-ı müstetâb edüb ber-fehvâ-yı “ve rafe’nâhü mekânen aliyyen” serîr-i saltânattada ser-efrâz envâ’-ı mefâhir ve esnâf-ı münâkıb sayyidü’l-meâsir ile mümtâz eylemek âdet-i kadîme-i rabbanî [s.125] ve sünnet-i seniyye-i samed enisinden ve ber-fehvâ-yı “innâ kulle şey’in halaknâhu bi kader” me’şer? şebrik? sûr-ı mukaddere-i ammâlleri al-î kaderü’l-isti’dât ve’l-istihâl izâlede “nahnu kasemnâ beynehum maîşetehum” kısmethânesinden mukarrer oldukda takdir-i bî-tağyîr “biyedihil mülk vehüve ale külli şey’in kadîr” ile zamîr-i şevket-semir-i şâhânemizde muzmir ve zaât hüceste-sıfat-ı pâdişâhânemizde muhammer olan istidat-ı hidâdât ve rüş ü sedât sa’âdet me’âd muktezâsı üzere “ve ennel fadle bi yedillâhi yu’tîhi men yeşâu” âlâ-yı vâlâsından sehm-i esnâ ve “mâ yeftehıllâhu linnâsi mir rahmetin felâ mumsike lehâ” ne’may? bî-intihâsından kadeh-i muallâ müyesser olmağla ol-feyz-i ezeli ve fazl-ı celli lem yezeli muarız-ı şuhutta cilveger olub taht-ı ferruh-bahd-ı Osmani kudüm-ı şeref-lüzûmumuz ile felek-i temkîn ve evreng-i bâ-ferheng-i cihânbanî cülûs-ı meymenet me’nûsumuz ile musaddık ve zeyyinehânnazırın oldukda “innellâhe ye’muru bi’l-adli ve’l-ihsân” maşrıkından neyyir-i adl ü dâd-ı hürevânemiz durukşân ü asumân mea’daletinden enhâ ve ıktâr-ı cihâne nur-efşân olub ve “vahfız cenâhake li menittebeake minel mu’minîn” emr-i şerîfine i’timâr ve basd-ı cenâh-ı ra’fet ve hasm-ı mevadd-ı muhafete ibtidâr olunmağla ve da’yî-i halikü’l-berâyâ olan âmme-i reâyâ lâsiyemâ mübtelâ-yı belvâ-yı rehn olan acize ve zu’efâ zılâl-ı sefkat ve âtufet ve mehâd-ı emn ü rahatta müsterih ü mütebessüm ve beavnillâhü’l-mülkü’l-mennân-ı bünyân-ı beağy ü tüğyan rişe-i zulm ü udvân-ı tevâri’ satvet ü kavâtı’ hüsn-i eyalet-i siyaset ile münhedem ve münhasım olub el-hâsıl “vali adl hayr emin meturabil”? musaddâkınca cülûs-ı hümâyûnumuz meyamin âsârî memâlik-i nesihetü’l-ercâmızın ıktâr ü enhâsına cârî vü sârî ve aliü’l-vechü’l-etemm ve ekmel nizâmi külli hasıl ve fuyûzâtı rabbanî mütevârid ve mütevâsıl olub şumûlü adl ve zühûg-ı i’tisaf ile memleket ü kişver-i ma’mûr ve vüfûr-ı bezl ü neşr-insaf ile riayet ve leşkeri mesrur-ı delâili ikbâl her muhabbetten tezâ’ifde ve ve te’yidât hüceste-âyât cenâb-ı lâ-yezâl her halde tevârüd-i ve terâdüfde iken miftâh gencine-i inşirâh-ı sudûr ve misvâh-ı keşâne-i irtiyâh-ı mevhûr olan nâme-i dilgüşâ ve mufâvvaze-i behçet-nümâ-yı sefâ-peymâları vasıtaü’l-akd eyyâm-ı derretü’l-vişâh-ı şuhûr vü a’vâm olan birvakt-i sa’d-encâm-ı şeref-irtisâmda umde-i mutehassısât-ı lâzımü’l-ihtirâmlarından riyâset-medar-ı mefâhiret-şi’âr hoca Mehmed emin dâme mecduhû vesateti ile izz-i vusûle karîn olub mebâdî ü âyât-ı musâdikat intâc ve misâk ü

musaddak-ı muvâfakat indirâc-ı makrûn-ı mülâhaza-i aliyye-i şâhâne ve meşmûl-i nazar-ı hüceste-eser-i pâdişâhânemiz oldukda meyâmin tevfikât-ı [s.126] ileyh ile dibace-i şu'inât-ı sa'ide-i künniye olan cülûs-ı hümayunumuz merâsim-i tehniyesini üslûb-mergûb üzere edâ ile âyîn-i pişin islâf-ı güzîne iktifâ olunduğundan mâa'dâ betevfikAllahü Teâlâ cenâb-ı vâlâlarına dahi rütbe-i esnâ-yı hâniyete i'tilâ müyesser olmağla darü'l-mefâhire-i necârada zîb-efzâ-yı menet-i hükümranî oldukları vaktinden berü teşekküren "alâ celail neamellah unan"? azimeti şahrah ve câhrevâ fisebilullâh savbına ma'tuf ve şerâyif-i evkâtı ihrâz-ı müsevvebât-ı gazaya masrûf kılub ol-tarafda vâki' memâlik-i İslâmiyyeye mücâver ü müsâkib olan ashâb-ı küfr-i hızlân ve erbâb-ı beağy ü udvân üzerine savlet-i dilirâne ikdâm olundukda bi-avnihi Teâlâ mansûrül-levva? ve zafirân? alâül'l-i'da? fayizül-ni'met fevz-i nusret oldukları ve bağzı bilâd ve bekâa'-ı inzimâ ve iltihâkı ile memâlik-i me'mûnetihi'l-mesâliklerinin inşâa'-ı netâkı emlâ vü ebnâ olunub ve bi'l-cümle mütezammin-ı muhâleset-i tamme olan nâmi-i miskûl-hitâmeleri mümeht-i ta'ahhüt-i tereddüt-i rûhânî ve müekked-i zevâbıt ü revâbıt-ı vicdânî ve müeyyid-i mühr-i muhabbet-i câvîdânî olmağla bâ'is-i tevarüd-i fütûhât-ı kutsîyye ve sebeb-i tea'âkıb-ı sânihât-ı ünsiyye olub cânib-i cenâb-ı ni'amül-meablarına tevcîh-i veçhe-i vedât ve ta'lîg-i süveydâ-yı hevât kılınmışdır bu mukaddime-i benîyyeti'l-intâc-ı musâfât ve münteceheti'l-ibtihâc-ı muvâlât tevfik ü inâyet hâzret-i Rabbül'l-i'bâd ile netice-bahş-ı istimrât ü imtidât ü tehâbb ü tevâdd olub el-hub? savariz? mefhûmunca eslâf-ı sa'âdet-i ittisâf ahdinden berü mütevârız olan valâ-yı samimî vü hubb-ı kadimî ve "innemâül'l-mü'minûn uhuvve" nazm-ı kerîmi ile sâbit olan uhuvvet-i dînî vü ittihâd-ı i'tikâd-ı yakînî müktezâsı üzere el-hâletü hâzihî muttalî'-i müvâlefetten tulû' eden hilâl-i taâ'rif-i rûhânî-i nur-ı te'yîd-i rabbânî ile bedr-i rahşân ve maşrık-ı muvânesetten sütu' eden neyyir-i âlem-i efrûz-ı teveddüt-i cenânî mukantara-ı nısfül-nehâr-ı te'bîd-i semedânide tâbân olub ittihâd-ı kulûb-i selâtîn-i İslâm mediül-dühûrül-avâm sebeb-i teşettüt-i şeml-i küffâr-ı liâm ve bâis-i hızlân-ı abede-i evsân ü esnâm olmak müyesser ola ve kasd-ı hüceste makasıdları hidmet-i risâlet ve levâzım-ı sefâreti vech-i cemîl ile edâ vü tekmîl edüb iktisâ-yı hil'at izn-i muâvedet-i teşrifât-ı fâhire-i ruhsât-ı mürâcâât ile hâiz-i mübâhât-i mukaheret olub nâme-i hümayûn mülâtefet mukrunumuz ile savb-ıb sadâkat nümûnlarına teveccüh ü azimet eylemişdir bâkî hemîşe eyyâm-ı sa'âdet ve ikbâli ebedîyyül-ittisâl ve te'yîd-i halik-i zül-celâl berdevâm velâyezâl bâd.

**Taraf-ı Hümâyûn-ı Şehriârî'den Hâla Acem Şahı Olan Şah Hüseyin'e
Gönderilen Nâme-i Hümâyûn Suretidir⁵⁷³**

[s.127] Elhamdulillâhi'l-'aliyyi'l-kebîr e's-semî'u'l-basîr e'l-latîfu'l-habîr e'l-'âdilu hükmühû e's-şâmilu 'ilmuhû e'l-kâhîru sultânühû e'l-bâhîru bürhânühû hâfîzu evliyâ'ihî ve 'âsimuhum ve kâmi'u a'dâ'ihî ve kâsimuhum e'l-lezî feteha ebvâbe'r-rahmeti 'alâ-vücûhi'l-'ibâd ve ellefe beyne kulûbihim bi-teşyîdi mebnâni's-sadâka ve'l-ittihâd ve sarrafe me'âlîyi himemihim ilâ-te'kîdi me'âkidi kavâ'idi'l-muhabbeti ve'l-vedâd. Ve's-salâtü ve's-selâmü'l-etemmânü'l-ekmelân 'alâ-men be'asehû islâhe ahvâl-i halikatihî fi'l-mebdâ'i ve'l-mi'âd ve 'alâ-âlihî'l-müneccibîne'l-ebrâr ve ashâbihî'l-müntehibîne'l-ahyâr ve zerârîhî ve a'kâbihî ve tâbi'î sünenihî ve âdâbihî ve etbâ'ihimi'l-mütemessikîn bi-emyâiyihî (?) ve eşyâ'ihim e'n-nâhicîne menhece'r-reşâd e's-sâlikîne mesleke's-sedâd salâten zâkiyeten ve selâmen nâmiyeten ilâ yevmi'l-ba'si ve't-tennâd.

Her gevher-i şâh-vâr hamd ü sipâs-i bî-hadd- u kıyâs ve sitâyîş ü niyâyîş-i gerdûn esâs-i mihr-i iktibâs ki âvîze-i gûş-i hûş-i sürûş ve mengûş-i mesâmi'-i beşâret-niyûş mukaddesât-ı melâ'-i a'lâ ve her ahter-i ezher-i feyrûz eser-i sâti'î'l-envâr şükr-i bî-pâyân u bî-şumâr ki şem'-i mahfil-efrûz-i müsebbihân-i savâmi'-i melekût ve mühellilân-ı cevâmi'-i 'âlem-i bâlâ olmağa hakîk ve sezâ ola ol dâna-yı râz ve yek-tây-ı bî-hemâl u bî-enbâz hâlik-i bî-istirşâd ve râzik-i bî-istimdâd ki sevâbiğ-âlây-ı bî-intihâsı sâfi ve zâfi ve sevâyîğ-i ne'mâ-yı bî-inkitâ'ı vâfi ve kâfi devlihi'l-minneti ve't-tavli ve bihi'l-minnetü ve'l-havlu celle şânuhû 'an-derki'l-vehmi ve'l-hiyâl ve 'azze sultânühû 'an-tasavvuri't-tağayyüri ve'l-intikâli ma'rûd-i bârgâh-i refi'-i kibriyâ ve celâl ve merfû-i dergâh-ı vesî' 'azamet ü iclâl kılınmak evlâ vü ehakk u ahrâ vü elyak u erğab u ehabb bel elzem ü evcebdır ki zimâm-ı bast u kabz-ı mehâm-ı hâss u 'âm ve 'inân-ı ibrâm ve nakz-ı ahkâm-ı mesâlih-i cemâhîr-i enâm kabze-i kudretine müfevvez ü müselleme ve esrâr-ı ef'âl ve halk-ı mâl-ı hikmet-i istişmâli irâdet ve meşîyyet ezeliyyesinde müzmir ü mudğemdir.

Nazm

Cihân müttefik ber-ilâhiyyeteş

Fürû-mânde der-küh-i mâhiyyeteş

Beşer mâ-verâ-yı celâleş neyâft

⁵⁷³ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 127-135.

Basar müntehâ-yı kemâleş neyâft

Ne ber-ûc-i zâteş pered morg-i fehm

Ne ber-zeyl-i vasfeş resed dest-i dehm

Ne idrâk der-kûnh-i zâteş resed

Ne fikret be-kûnh-i sıfâteş resed

Lâ cerem fevz ü felâh-i ‘âmme-i ümem ve necât-ı neccâh-ı zümre-i benî- âdem ve tensîk ü tanzîm-i mehâm-ı enâm ve salâh-ı hâl-i mebdâ’ u me’âl-ı havâss u ‘âvâm için her ‘ahd-ı meymenet-zamîn ve her karn-ı sa’âdet-karînde mantûke-i beşâret-rehîn-i ‘‘Mâ yeftahullâhû li’n-nâsi min-rahmetin fe-lâ mümsike le-hâ’’ ve kanca-ı (?) âsâr-ı kuvvet ü kudret ü celâlet ü ‘azametin izhâr u ibrâz ve ebvâb-ı ‘inâyet ü ra’fet ve lütf ü merhamet-i bî-zinnet ü gâyetin rûy-i ‘âlemyâne bâz ve ‘ilm-i ezel ü irâdet-i lem yezelisinde hengâm-ı inşâ’ ü ibdâ’ ve tasvîr ü ihtirâ’-ı ‘‘hüve’l-lezî savveraküm fe-ahsene suvereküm’’ kalem-i takdîr ve hâme-i takvîm ü tasvîr masûnun ‘ani’t-tahrîf ve’t-tağyîr ile nâsibe-i hâl ve cebîn-i mübîn-i menşe’ ve me’âline rakam-ı sa’âdet ü ikbâl keşîde ve kârgâh-ı îcâd ü hilkatinde bâlâ-yı vâlâ ve kâmet-i kâbiliyyetine hil’at-ı bâhirü’l-behcet isti’dâd ve ehliyyet burîde olan ma’şer-i beşerden ki kâbil-i mazhariyyet-i hayr ü şerr ve berzah-ı câmi’iyyet-i nef’ ü zarrdır be-hükm-i kerîme-i mecîd-i ‘‘yehtârü mâ yeşâ’ ve yühkemü mâ yürîd’’ nizâm-ı silsile-i ‘âlem ve intizâm ü ittisâk-ı umûr-i benî-âdem için birr ü cûd-i mahmûdü’l-‘avâkib [s.128] mes’ûdü’l-menâkibi teşrîf-i latîf mesned-i şerîf hilâfet-i mevrûsü’l-i-‘zâze lâyük u sezâvâr u muhtâr u mümtâz idüb ‘‘inne’l-arde lillâhî yûrisuhâ men yeşâ’ min-‘ibâdihî’’ culûs-i şevket-me’nûs-i meymenet-semîr serîr-i-lâzîmü’t-tevkîr sa’âdet-masîr-i saltanat ü cihân-bânî ve taht-ı ferruh-baht-ı fermân-revâyî ve kâmrânî ve erîke-i ‘izz ü nâz-ı hüsrevânî zât-ı me’âlî simâtine ‘inâyet ü erzânî kılub ser-efrâz ü ercümend ve pâye-i rif’atin ‘ulüvv-kadr ü sümüvv-mekân ile ûc-i âsümâna peyvend itmeğe irâdet-i ‘aliyye ve meşîyyet-i ezeliyyesi ta’allûk ittiğinde ‘‘lâ radde li-kadâ’ihî ve lâ mu’akkibe li-hükmihi’’ erbâb-ı keyd ü hasedden bir ahad ebvâbü’l-metâf-ı kâmile ve i’tâf-ı şâmilesin i’mâl-ı dakâyik-i desâyis ü ihtiyâl ve ilkâ’-ı vesâvis ü idlâl ü tevhîn ü ihtilâl ile hacr ü sedd ü def’ ü redd idemez ‘‘lillâhi’l-emrû min-kablu ve min-ba’dü’’ ‘‘subhâne’l-lezî bi-yedihî melekûtü külli şey’in’’ ve bi-kadiyyeti kudretihi nâsiyeten külli hayy ‘‘ve hüve’l-lezî ce’aleküm halâ’ife’l-ardi ve rafe’a ba’daküm fevka ba’din’’ yerfa’ü bi-celâl-i zâtihi derecâtî men yeşâ’ü ve yukaddirü bi-kemâli sıfâtihi mekâdiri cemi’i’l-

eşyâ'î te'âla şânihi ve 'azze sultânihi ve behere bürhânihi ve tevâlî fazlihî ve tevâtüre birrihi ve ihsânihi ve her 'ukûd-i derârî-i durûd muttasiletü'l-vurûd nâ-mahsûr-i nâ-ma'dûd ve sümût-i cevâhir-i zevâhir-i mehâmid ü me'essir ü medâyih ü mefâhir-i nâ-mahdûd ki vâsîtatü'l-'allâde-i ukûdi'l-cümân hayrât-i hisân ve dürretü'l-vîşâhi sudûr u nühûr-i hûr-i cinân ve ferîdetü'l-'akdi şâhidân-ı kusûr-i bî-kusûr riyâz-ı rıdvân ola ol ferâzende-i livâ'-i ma'kûd ve râkî-i medâric-i mak'ad-ı sıdk ve 'âric-i me'âric-i makâm-ı mahmûd ve sâki-i mâ'-i ma'în-i kevser ü havz-i mevrûd ve 'illet-i gâ'iyye-i îcâd ü tekvîn-i her mevcûd ve sebeb-i ibdâ' ü ihtirâ'-ı 'âlem-i mülk ü şuhûd ü bâ'is-i nazd ü tertîb ve âmîzeş ü terkîb-i besâyit ü ecrâm ü imtizâc ü tevâfuk u tenâsüb ü ta'alluk-i ervâh ü ecsâm ve maksad-ı teşâbük ü teşârük ü te'ânük ü telâsük ü ihtilât u irtibât u iltikâf u inzibât-ı 'ulviyyât u süfliyyât ve izdivâc-ı âbâ' vu ümmühât

Ger ne-bûdî zât-i pâkeş âferineş râ sebeb

Tâ ebed hevvâ seterven bûdî-yu âdem 'azeb

Hülâsa-yı 'anâsır u eflâk müşerref-i hitâb-ı müstetâb-ı lev-lâk hâdî-i evzah-ı subûl bâdî-i âferîniş-i cüz' ü küll mühbit-i cibrîl-i emîn hâmil-i vahy ü tenzîl-i mübîn kâ'idü'l-'izzü'l-müheccelîn rusûl-i rabbi'l-'âlemîn şefî'ü'l-'asâti'l-müzeyyinîn beşîran li'l-mü'minîn nezîran li'l-muhâlifîn rahmeten li'l-'âlemîn kâ'il-i "küntü nebiyyen ve âdem beyne'l-mâ'i ve't-tîn" e'l-lezî ükmile bi-hî bünyânü'n-nübüvveti ve hütime bi-hî dîvânü'r-risâle ve ünzile 'aleyhî nûren hüdiye bi-hî mine'd-dalâle ve ünkiza bi-hî mine'l-cehâle e'l-meb'ûsü bi'l-hanefiyyeti'l-beyzâ'i ve'd-dîni'l-kavîmi [s.129] el-men'ûtu fi'z-zikri'l-kadîm bi-'inneke le-'alâ hulukin 'azîm" selîl-i eltaf-i bid'ihî karî'-i eşref-i buk'ihî melâz u melcâ'-ı umem kâşif-i kurûb u gumem e'l-mürselu ile'l-'arab ve'l-'acem meşrûhu's-sadr "e-lem neşrah le-ke sadrak" merfû'ü'z-zikr "ve rafa'nâ le-ke zikrak" mevdû'ü'l-vizr "ve vada'nâ 'an-ke vizrak" gül-i gülzâr-ı bulâğ tûtî-i şeker-hây-ı kafes-i mâ-zâg.

Nazm

Çırâğ-efrûz-i çeşm-i ehl-i bîniş

Tırâz-ı kâr-gâh-ı âferîniş

Seyyidü'l-enbiyâ ve senedü'l-esfiyâ habîb-i cenâb-ı kibriyâ şefî'ü'l-verâ hâce-i ba's ü neşr imâmü'l-hüdâ sadr-ı dîvân-ı haşr-ı mu'allâ ve müctebâ hazret-i ebi'l-Kâsım

Muhammed e'l-Mustafâ 'aleyhî mine's-salavâtî etemmühâ ve efdaluhâ ve e'ammuhâ ve eşmeluhâ ve mine't-teslîmâtî a'lâhâ ve ekmelühâ ve esnâhâ ve ecmeluhâ ravza-ı mutahhara-ı fâ'izü'l-envâr ve türbe-i münevvere-i bihişt-i âsâr ve zarîh-i akdes ve meşhed-i mukaddeslerine şâd ü îsâr olunmak hakîk ü sezâvârdır ki bir misdâk-ı kerîme-i rahmet-i vifâk-ı "ud'u ilâ-sebîli rabbike bi'l-hikmeti ve'l-mev'izati'l-hasaneti" ve fehvâ-yı ra'fet-i ihtivâ-yı "bu'istu li-etemme mekârime'l-ahlâk" peyâm-ı müsirret-encâm sa'âdet-insicâm ve da'vet-i âmm-ı fevz ü fercâmı 'ale'l-itlâk tenîn-endâz-ı kâh-ı simâh-i sükkân-ı âfâk ve katre-i gûş-i hûş-i sıdk-niyûş kâffe-i ins ü cân ve kattân-ı seb'-tibâk-ı âsümân olub sülûk-i menâhic-i tehzîb-i ahlâk ve tarîke-i mevsiletü'l-mebâhic tathîr-i a'râk ki netîce-i behîce-i ictinâ ve iktinâ-ı simâr-ı vefâ ve vifâk u ictinâb u ihtimâ'-ı me'âsim ve irtikâb-ı cerâyir ü cerâ'im ve imtitâ-yı zirve'-i senâm-ı şikâk u nifâk ve bermü'eddâ-yı "Va'tasimû bi-hablillâhi cemî'an ve lâ teferrakû" ve muktezâ-yı "Vezkurû ni'metallâhî 'aleykum iz küntüm a'dâ'en fe-ellefe beyne kulûbikum ve asbahtum bi-ni'matallâhî ihvâne" vesîle-yi istîfâ-yı mu'âhid-i hüsn-i vâ'd ve zerî'e-yi istibkâ-yı me'âkid-i mîsâk ü 'ahd ve bâ'is-i mürâât-ı merâsim-i sıdk-ı niyyet ve mevcib-i musâfât-ı hulûss u taviyyet ve safâ-yı mevârid-i sıdk-ı 'akîdet ve murâkabet-i levâzim-i kemâl-i ercehiyyet ve lütf-i seciyyet ü muvâzebet-i edkâr-ı hüsn-i sîret ve nikâ'-ı serîret ile terğîb ve sülûk-i mehâme ve mesâlik-i müfezzü'l-mehâlik ve feyâfî-i va'rû'l-mesâlik nifâk ü mu'âdât u şikâk ü münâvât ü şâmit ü sâmit ü hâmit-i 'âkıbet şehnâ' ve buğzâdan terhîb buyurub mahz-ı lütf ü rahmet-i âmûrgâr ve 'ayn-ı inâyet ü râ'fet-i perverdegâr celle cenâbu kudsihî min-en yulhikahû dakâyikü'l-efkâr ve en yehûme havle serâdekâtî ulûhiyyetihî dakâyik-i inzâr-ı ûlî'l-ebsâr olan âğâz-ı bi'set ve fâtîha-yı risâletten tâ bu dâr-ı nâ-pâyidâr veşîkü'l-bevâr serî'ü'z-zevâlden ârâmgâh-ı gülşen-serâ-yı nûrun 'alâ-nûr behcet-i vücûda irtihâl [s.130] ve bu mahz-ı zûr u gurûr ve dâru'l-mihen-i pür şerr ü şûrdan nûzhet-gâh-ı salvât u sürûra intikâl buyurunca ber-mevcib-i emr-i 'yâ eyyühe'r-rasûl belliğ mâ ünzile ileyke" ve hitâb-i müstetâb-i "innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiran ve nezîran ve dâ'iyen illallâhî bi-iznihî ve sirâcen münîrâ" gum-geşteğân-ı tîh-i küfr ü dalâlet ve hayret-zedegân-ı hâviye-i gavâyit ve cehâleti nûr-i irşâd ü hidâyet ile tarîke-i müsellâ-yı dîn-i hanîf ve mühacce-i beyzâ-yı şer'-i şerîfe delâlet-i vâzîha ve hidâyet-i nâsiha ile delâlet ve hidâyet itmekle cenâb-ı vâcibü'l-vücûd ü vehhâb-ı mefizü'l-hayri ve'l-cûd 'ammet âlâ'uhû ve 'azamet ne'mâuhû mübeşşiruhû "e'l-yevme ekmeltü le-küm dîneküm ve etemmet 'aleyküm ni'metî" şeref-i vurûd-i sa'âdet-mevrûdi

ile isbâğ ü itmâm-ı ni‘met ve ikmâl u îfâ’-ı fazl u mevhîbet ve esnâ-yı istînâb-ı ‘küntüm hayra ümmetin uhrice li’n-nâsi’’ ile tebşîr-i ümmet kerâmet-i menkıbet buyurmuştur ve fevâ-yih-i fevâtih nühebât-ı tahiyyât müsekkîyetü’n-nefehât ‘anber-i şemîm ve erâyic-i revâyih teslîmât-i merendiyyeti’l-fevehât ‘abher-i nesîm ve rûh ve reyhân-ı bî-kerân ve rıdvân u gufrân-ı bî-hadd ü pâyân ki şemâyim-i ‘atrî’n-nessâmîyi meşâm-i rûhânîyyâtı mu‘attar u mesâm-ı kerr ü beyânî pür müşk-i ezferiyle kevâkib-i bâhire-i âsümân-ı hidâyet ve nücûm-i zâhire-i imâmet olup tadv-ı fazlleri şâmih ve şeref-i tavlleri bâzih ve kadem-i sıdk tuv’emleri ‘üc-i ‘alâda râsih ve ‘‘ashâbî ke’n-nücûmi bi-eyyihim iktedaytüm ihtedeytüm’’ haber-i celîlü’l-eseriyle ulüvv-şân ve sümüvv-mekânları ke’s-şemsi fi-vasati’n-nehâr vâzih u pedîdâr u zâhir ü âşikâr olan âl-i sa‘âdet-me’âl ve ashâb-ı münî‘ü’l-cenâb husûsen cenâb-ı sadâket-me’âb-ı sadîk-i ‘atîk ve fârûkun ‘ala’t-tahkîk ve zü’n-nûreyn ve ebü’l-hasaneyn ve bakiyye-i ‘aşere-i mübeşşere e’l-bâyi‘îne tahte’s-şecere

Nazm

Ânân ki nişestend be-zill-i ‘ilmeş

Bestend tırâz-ı dîn zi-zeyl-i keremeş

Bûdend mukîm-i ustân-ı haremeş

Reftend reh-i sıdk kadem be-kademeş

Ce‘alallâhû serâhim etayyibe min-nesîmi’l-eshâr ve revâyihî’r-riyâd ğibbe’l-kıtâr ü evlâd-ı emcâd u zerârî vü ehfâd ve muhadderât-ı hacrât-ı ‘iffet ve hecelât-ı ‘ismet ve ümmehât-ı mü’minîn ve mü’minât olan ezvâc-ı mutahherât ve bakiyye-i nakîyye-i ensâr u muhâcirîn ve tâbî‘în ü tebe‘-i tâbî‘în ü erkân ve esâtîn-i dîn ve e’imme-yi müçtehidîn ve pîş-vâyân-ı râh-ı yakîn ve ahhâb ü etbâ‘ ü ahrâb ü eşyâ‘ rıdvânullâhi ‘aleyhim ecma‘în merâkid-i tayyibe-i şerîfe ve zarâyih-i müteberrike-i münîfelerin mu‘attar eyleye ki her biri mihr-i enver-i ‘üc-i sa‘âdet ve ihtirâz her burc-i şerâfet ve dürr-i dürc-i siyâdet ve muktedâ-yı sâlikân-ı tarîkat-i şerî‘at ve hakîkattır ammâ ba‘dü a’lî-hazret-i mu‘allâ-bârgâh-ı refi‘-menzilet cemşîd-destgâh-ı bolend-himmet celîlü’l-i‘tibâr sâmi-rütbet ve’l-etbâr [s.131] sipîhr-rif‘et-i keyvân-gulâm me‘âlî-menkıbet ferîdûn-ihtişâm rûnek-efzâ-yı evreng-i cem fermân-fermâ-yı memâlik-i ‘acem şehriyâr-ı nısfet-şu‘âr tâcdâr-ı ma‘delet-düsâr cevân-baht-ı necâbet-nejâd feyrûz-taht-ı şehâmet-fu‘âd nekâve-i dûdemân-ı Safeviyye tırâz-ı ‘asâbe-i semti’l-mekân-ı ‘aleviyye neyyer-i âsümân-ı kadr ü şeref hayrû’l-halef-i hândân-ı şâh-ı Necef avnen li’s-şevketi ve’l-mecdi ve’l-ikbâli ve’s-sa‘di

ve'ş-şerefi ve'l-iclâli gavsên li'n-nisfeti ve'l-'adâleti ve'l-übühheti ve'l-celâleti ve'r-rif'ati ve sümüvve'l-mekân ve 'uluvvi'ş-şân Şâh Hüseyin ibn-i Şâh Süleymân sebbetallâhu kavâ'ime serîri devletihî makrûneten bi'l-bekâ'i ve'd-devâm bi-künhi'l-lezî lâ yürâm ve şeyyede de'âyime mülkihi ve ma'deletihî mahrûseten bi-'aynihî'l-letî lâ tenâm hazretlerinin makâm-ı refi' ve cenâb-ı münî'lerine ki mülteka'l-buhâr mecedd ü haşmet ü vakâr ve matla'ü'l-envâr-ı dîn ü devlet-i pâydâr ve menât-ı kâlâ'idi'l-'ukyân me'âlî-i âsâr u mehâsin-i etvâr gâyet-i temhîd-i şâhânedan mu'tazib ve nihâyet-i meyl ü muhabbet-i hüsrevânen muntekâ ve muntehib ahlâk-ı hamîdeleri gibi mühezzeb ve evsâf-ı pesendîdeleri gibi mahallî ve müzehheb şerâyif-i letâyif de'avât-ı müstecâbe-i ferruh-fezâ ve revâyi'-i bedâyi'-i tahiyyat-ı müstetâbe-i tereh-züdâ ve cevâhir-i zevâhir teslîmât-ı müsâdekat-nümâ-yı muhâdenet-i intimâ ki feyzân-ı behhâr-ı zehhâr-ı "ve ce'ale beyneküm meveddeten ve rahmeten" ve emtâr-ı midrâr-ı mütevâliyete'l-kıtâr ve ülfîyyet 'aleyke muhabbetihî ebr-i gevher-bâr ve râdî-i nisârından nâzil ü ber-misdâk-ı "ve lâ tec'al fi-kulûbinâ gallen li'l-lezîne âmenû" gubâr u ekdâr-ı gıll ü gişden mürevvek ü sâf ve perveriş-yâfte-i esdâf-ı dil-i insâf-ı ittisâf ve süveydâ-yı fu'âd-ı mihr-i i'tilâfdan hâsıl ve mütevâlî ve mütevâsıldır vüfûd-i mesûdi'l-vürûd vüfûr-i âgrâz u ikrâm u sefîr-i meymenet semîr-i tevfir-i tevkîr ü ihtirâm ile ihdâ ve ithâf olunduktan sonra mir'ât'ü-s-safâ-yı zamîr-i münîr-i mihr-i tenvîr ve secenceli'l-ervâh hâtır-ı hatîr-i me'âlî semîr ü 'avâlî'-i ârâ'-i 'âlem-ârâlarına ki mânend-i câm-ı cihân-nümâ dâfi'-i nikâb-ı suver-i eşyâ ve câmi'-i fûnûn-i 'uyûn-i enbâdır. Bu ve cümle ruhsâre-i şâhid merâmdan imâte-i lisâm-ı peyâm be-hüccet-i irtisâm ve keşf-i hicâb müdde'â olunur ki bi-hamdillâhi'l-meliki's-selâmi'l-müheymini'l-'azîzi'l-'allâm efser ü serîr-i cihân-bânî ve deyhîm ü evreng-i kâmrânî fark-ı fırkad-fersâ vü cülûs-i meymenet-me'nûs-i hümâyûn behcet-fezâ-yı hüsrevânîmiz ile şeref-bahşâ ve pür ferr ü bahâ olub "ve tilke'l-eyyâm nudâviluhâ beyne'n-nâsi" nizâm-ı umûr-i 'âlem ve tensîk-i mehâm-ı benî-âdem ve tertîb-i tabakât-ı cumhûr ve muhâfazat-ı hudûd u sügûr ve imâta-ı mevâdd-ı zulm ü fesâd ve neşr ü bast-i bisât-ı 'adl ü dâd ve mekka'-ı mebânî-i küfr ü ilhâd ve himâyet ü siyânet-i beyza-ı İslâm ve tervîc ü ikâmet-i şerî'at-ı garrâ-yı Rasûl-i ekrem [s.132] 'aleyhi's-salavâtü ve's-selâma akdâm-ı ikdâm ile kıyâm ve bezl-i himmet ü hüsn-i ihtimâm olunmağla 'ukûd-i saltanat-ı kâhire müttelik ve mülte'im ve umûr-i devlet-i zâhire müttasık ve müntazam ve bukâ' ü rubâ' ve vihâd-ı vîfâ' tilâ ü zavâhî ve iskâ' ü iğvâr ü encâd-ı nevâhî ve bilâd-ı memâlik-i mahrûse lâ zâlet bi-envâ'-i'l-meyâmin me'nûseten ilâ yevmi't-tennâd işrâf-ı inzâr

şümûl-i 'adl ü insâf ve keff-i eyâdî'-i tetâvül ü i'tisâf ü ref'-i tevârî ve nevâzil-i şikâk ü hilâf ve def'-i ta'arruz-ı irzâl ü iclâf ile ma'mûr ve sükkân ü kuttân-ı havâşî ve etrâf-ı zill-i zelîl devlet-i bî-'adîl-i rûz-efzûnumuzda âremîde ve haşm-nişînân-ı havâlî ve eknâf-ı feyzân-ı zevârif-i fazl ü ihsân ve ta'ahhüd ü nevâziş-i 'avârif-i vâlâ'-i a'tâf ü eltâf ile ma'mûr ve efâzil ü 'ulemâ ve emâsil ü sulehâ ve zümre-i erbâb-ı kulûb ve müstekşifân-ı estâr-ı güyûb ve zehhâd ü 'ibâd-ı takvâ-itiyâd ve havâss-ı erbâb-ı seyf ü kalem ve hayl ü haşm ü havl ü hadm bi-haseb-i tabakâtihim ve 'alâ-kadri merâtibihim ve tefâvut-i derecâtihim şüyû'-i bezl-i ni'am ve sübûğ-i fazl ü kerem ile mesrûr u mahbûr ve 'umûmen erkân-ı dîn ü devlet ü a'yân-ı mülk ü millet ve vezîrân-ı asaff-ı rây-sâ'ib-i tedbîr ve emîrân-ı saf-ârâ-yı cenk-âzmâ-yı sâhib-i şemşîr ve serdârân-ı leşker-i zafer rehber ü sipeh-sâlârân-ı cünûd-i mansûratü'l-bünûd nusret-eser ve nihângân-ı bahr-ı harb ve şerze-şîrân-ı meydân kırâ' ve darb u ibtâl u ibsâl be-iyâl u bâl ve ricâl-i iftihâm hûmme-i kitâl u cidâl-ı sağır ü kebîr ve cevân ü pîr fûnûn-i in'âm-ı 'âm-ı cârî 'ale'd-devâm me'mûnu'l-infisâm ile ferhunde ve fahûr ve 'âmme-i re'âyâ ve berâyâ ve erâmil ü îtyâm ve kâtibe-i havâss ü 'âvâm ki vedâyi'-i rabbi'l-enâmdır. Zilâl-ı vârif-i emn ü râhatda olub refâğ-ı hâl ü ferâğ bâl ile âsûde ve kenef-i merâhim ü işfâk u îsâr-ı erzâk ü idrâr u infâkda müfezzi'l-merâm ü muhassalî'l-'âmâl ve müreffehi'l-hâl bester-i âsâyış ü ârâmide günûde.

Nazm

Ârâm yâft der-harem-i emn ü vahş ü tayr

Vâsûde geşt der-kenef-i adl-i ins ü cân

Bâlîd ez-în neşât ten-i taht ber-zemîn

Bugzeşt ez-în-nevîd ser-tâc ez-âsümân

Ez-girye hûn girift çü mey zulm râ ciger

Vez hande bâz mând çü gül adl râ dehân

Fe-hamden le-hû sümme hamden le-hû 'alâ-mâ kesâne ridâ'e'l-keremi ve şükran le-hû sümme şükran lehû 'alâ-mâ hedânâ li-şükri'n-ni'am ve bi-havlillâhî veliyyü'l-ihsân zi't-tavli ve'l-imtinân karz ü kat'-i kavâzib-i siyâset ile ki lâzîme-i istidâmet-i mûmâreset-i kelâset (?) ve herâsetdir reg ü rîşe-i 'iys ü fesâd ü 'urûk-i endîşe-i 'utüvv ü 'inâd-ı izdâd ü indâd-ı müte'essil ü münkali' ve ezâfîr ü inyâb-ı tehâriş ü tekâlûb [s.133] ve te'ellüb ü

tehârüb ü taharrûf ü tevârüb a'dâ-yı bed-nihâd u dûzeh-me'âd siyyâc-ı memalik-i me'mûnetü'l-mesâlikden dûr bâş şerâre-pâş-ı kahr ü zecr ile mûnkemiş ü mürtedi' ü esâs u cüdrân-ı me'âkil-i cevri ü 'udvân ve esâtîn ü erkân mebânî-i bağî ve tuğyân 'ubde-i evsâk me'âvil-i tedbir ü tenkîr ile mûnsadi' ve mûnhali' ve i'lâm-ı şevket-i İslâm u şe'âyir-i dîn-i Muhammedî ve şerâyi' -i mutahhara-i Ahmedî 'alâ şâri'ihâ efdali's-salavâtî ve's-selâm mu'telâ ve mürtefi' ve şeml-i ehl-i sünnet ve cemâ'at mülte'im ve müctemi' ve her tarafından zalâm u katâm-ı gubâr-ı vahşet ve nifâr u gümâm-ı ekdâr müşâk-ı esfâr esfâr-ı subh-i yümn ü yûsr ile mûncelî ve mûtekaşşî' ve sûtû'-i envâr-ı 'adl ü dâd ile ırcâ'vü inhâ'-ı 'arâs-ı memleket ve sâha-yı vesî'ü'l-mesâhe-i devlet ve aktâ'-ı imdâd-ı ferh hâsıl u esbâb-ı terh-i zâ'il ve imdâd-ı fazl-ı rabbânî mütevâsıl ve feyz-i nâ-mütenâhî cemî'-i hâlâtı şâmil olmağla mücârî'-i ahvâl muktezâ-ı mezîd-i hamd-i ne'mâ ve mevcib-i devâm-ı şükr-i âlâ'-i mün'im mifzâl-i 'amîmü'l-berri ve'n-nevâl îzed-i mûte'âl olduğu hâl-i yüm-i iştîmâl mes'ûd (...) kible-gâh-ı şevket ü ikbâl ve mukabbel şifâh-ı sanâdîd-akyâl ve muhitt-i rahhâl ve fevd-i ta'zîm ü iclâl ve me'âb u me'âl ashâb-ı câh u celâl ve mevrîd-i 'azb-ı fazl ü ifzâl olan bâbü's-sa'âdet ve'l-ikbâl ve'd-düvel ve medhalü'l-'izz ü ve't-te'yîd fi'l-ezel dergâh-ı gerdûn iştibâh-ı saltanat u cihân-bânî ve bâr-gâh-ı ma'delet dest-gâh-ı hüsrevânîmize mahfûfen bi'l-'avni'r-rabbânî ve mâ-berîha mahfuzen bi'l-ke'lâyeti's-samedânî sebîl-i cemîl-i risâlet ve tarik-i enîk-i sefâret ve tehniyet ü tebrik-i cülûs-i sa'âdet-me'nûs-i erîke-i saltanat u celâlet ile münba'is olan rif'at-penâh-ı eyâlet-i dest-gâh hâyiz-i mehâsin-i rûsum u âdâbı hâkim-i eyâlet-i Tûmân-ı Nahcivân-ı İstâclû Murtazâ Kûlî Hân dâme ikbâluhû ve karane bi'l-hayr âmâluhû

Be-rûzî ki nîk-ahterî yâr bûd

Nümûdâr-ı devlet-i pedîdâr bûd

İmen evkât-ı 'amîmetü'l-hayrât ve es'ad-ı sâ'ât müfizatü'l-berekâtta merce'-i enâm ve müv'el-i hâss ü 'âm olan âstâne-i devlet âşiyâne-i hadîvânemize vürûd u vüsûl ve pây-e-i serîr-i sa'âdet-müsîr-i hüsrevânemizde hüsûl-i kabûl ve ihrâz-ı şeref-i mesul ile tâc-ı iftihâr ve ibtihâcî hemser-i 'ayyûk ve 'ayn-ı 'avâtîf-i 'illîyye ve nevâziş ü iltifât-ı behiyyemiz ile melhuz ve mermûk olub mahz-ı mevâlât u tevâdd u fart-ı yegânegi ve kemâl-ı ittihâdda makrûn ve delâ'il ü imârât-ı dûstî ve hayr-endîşî ve ikbâl-cûyî ve sadâkat-kîşî ile meşhûn ve kilik-i gevher-silk-i münşiyân-eyâdiyi'l-beyân Câhızı't-takrîr [s.134] ve hâme-i 'Abbâsî 'imâme-i debîrân-ı 'imâdiyi't-tahrîr ve midâd-ı 'anber-i ter ve

sevâd-ı meşk-i ezfer ile sahife-i kâfur-ı kaysûr üzere terkim ü tenmîk ü tastîr ü terşîk olunan nâme-i nâmî ve muhataba-i sâmiyye-i kirâmîlerin ki gül-gonçe-i gülşen-i fesâhat u berâ'at ve zülâl-ı kevser rikkat ü letâfet ve neyyir-i âsümân-ı garâbet ü belâgatdır. Pîşgâh-ı mu'allâ dest-gâh-ı 'âlî-penâhımız ve fevr-i tevkîr ü tefhim ü mezîd-i tecyîl ü ta'zîm ile îsâl u teslîm ve zebân-ı fasîh e emel-i fesîh ve sebât-ı cinân ve talâket ü selâset-i lisân ve halâvet ü 'uzûbet-i beyân ile bu hândân-ı 'azîmü's-şân rasînü'l-bünyân metînü'l-erkâna emârât-ı yek-dilî ve muvâfakat ve âyât-ı cemîletü'l-gâyât musâfât ve müsâdekat ve delâ'il-i hülûs-i niyyet ve safâ-yı vilâ-yı sıdk-ı tavîtlerin revîş-i dil-pesend-i hûb ve üslûb-i ercümend-i mergûb üzere levh-i temhîz-i mevâlâta tasvîr ü tersim ü ihdâ vü ithâf olunan turf ü nûtef ü hedâyâ ve tufelerin pîş-gâh-ı şâd-revân eyvân-ı keyvân-rif'at-me'âlî 'unvân-ı hüsrevânemize 'arz u takdim idub meşmûl-i nazar-ı eşref-i enver ve melhuz-i 'ayn-ı 'inâyet eser-i mihr-perver-i mülûkâne oldukda mevkî-i hüsn-i kabule makrûn ve mütezammîn-ı mevâlât-ı gûnâgûn olmagla mevrus-i inbisât-ı tab-ı hümâyûn celâlet-i meşhûnumuz olub bâ'is-i te'kîd ve teşdîd me'âkid-i kavâ'id-i mihr ü vilâ-yı rûz-efzûn olduğu mekşûf-i zamîr-i münîr-i mihr-i incilâ ve hâtir-i hatîr-i me'âlî semîr-i beyzâ-i ziyâ buyuriyle ve kemâl-ı ülfet ve muvâfakat ve safâ-yı mevârid-i muhâdenet ve müsâdakate binâ'en sefir-i belâgat-ı semîr-i Ferhunde mahzar-ı nîkû muhbîr-i makbûlû's-seyyirlerinin takrir ü iş'âr ü tenvîr ü izharına havâle olunub me'mûr olduğu husus ve umûr nezdîkân-ı mevâkîf-i şerîfe ve mukarribân-ı sedde-i münîfemiz vesâtetiyle 'arz olundukda şân-ı devlet-nişân-ı tarafeyn ve mürâât-ı musâfât-ı cânibeyne şâyân-ı vech-i lâyıık ve tavr-ı muvafîk üzere cevâb virilüb edâ-yı merâsim-i sefâret ve kazâ-yı levâzim-i risâlet-i pür-beşâret hitâm-ı hayr-ı encâmında tevakkuf ve ârâm (?) itmeyûb taraf-ı bâhirü's-şereflerine avdet ve vüsûla mersûm ve me'mûr olmagla bir gün mukaddem mashûbü's-selâma savb-ı maksûd ve veche-i me'mûlüne ric'at ve kufûl ü mevâkîf-i şerîfelerine şuhûs ü mesûle izhâr-ı kemâl-ı meyl ü rağbet ve ez-cây-ı mutâyâ-yı şitâb u sür'ate nüyâz-mend sūdûr-i izn ü ruhsat olduğu cihetinden cevâb-ı küttâb-ı müstetâb ve pâsuh-i nâme-i müşkîn-nikâblarıyla rüc'at ü iyâbe me'zûn u ruhsat-yâb olub savb-ı be-esvâb ve cenâb-ı ni'amü'l-mâyillerine câzim ü müteveccih ü 'azim olmuştur. Bu hândân-ı 'azîmü's-şân-ı şâmi hü'l-'imâd ve bu dūdemân-ı mütemmi'l-mekân râsi hü'l-evtâd mekkenallâhū esâse hū ilâ-yevmi'l-me'adık ikbâl-cûy ve hayr-endîş ve devlet-hât ve sadâkat [s.135] olanlara hemvâre mevâyid-i fevâ'id ve revâtib-i 'avâ'id terhîb ü te'hîl ü telattûf ü te'mîl-i cemîli ve nevâziş ü tenvîl-i cezîli mu'add u âmâde ve ebvâb-ı irfâk u

eltâf u işfâk u i'tâfi-i rûy-dânîyy ü kâsiyye güşâde husûsen mülûk u hükkâm-ı vâcibü'l-ihtirâm-ı ehl-i islâm ve etbâ' u imtisâl-ı sünnet-i seniyye-i hayrû'l-enâm 'aleyhî efdalü's-salavâti ve's-selâm ile yek-dil ve yek-cihet olup iltizâm-ı sülûk-i câdde-i mihr ü muhabbet ve izhâr-ı esrâr-ı muvâfakat ve sadâkat idenler hemîşe mu'azzez ü mükerrem ü muvakkar u muhterem olageldikleri "şinşinetün a'rifuhâ min-ahzemin" sünnet-i seniyye-i âbâ'-ı kirâm ve 'âdet-i merziyye-i ecdâd-ı emcâd-ı fihâm u 'izâmımız olmağın fî-mâ ba'dine tarîke-i me'lûfe ve kâ'ide-i ma'rûfe-i mevsûfe üzere bir muktezâ-yı hıfz u te'kîd-i merâyir-i vesîka-yı mu'âhedet ve hüsn-i levâzım-ı mücâveret ve lütf-i mu'âşeret ü mücâmelet ü hasâfet ü rezânet-i re'ây-ı reşîd-i bu devlet-i rûz-efzûn-i makrûn bi's-seddi yedâke lâ-zâle mü'ebbeden ve mü'ebbeden bi-mezîdi't-te'yîd ve't-te'bîd min-e'l-mülki'l-hamîdi'l-mecîd rûkn-i rakîn-i şedîdine ki 'urve-i vüskâ-yı mezîd-i fütûhdur rağbet ü cünûh ile ebvâb-ı müfâvezât ü muhâtebât ü mürâselât ü mükâtebât meftûh ve şîve-i nâ-pesend-i mübâyenet ve mücâbenet metrûk u matrûh buyurulmak bâ'is-i tahsîl-i cemîl izdiyâd ü imtidâd te'ellûf-i yegâneğî ve mevrus-i ilğâ ü itrâh tekellûf ü bîgâneğî idüğü ifsâh u beyân u îzâh u tibyândan muğnî ve müstağnîdir.

Bâkî.

Tâ ez-berâ-yı nazm-ı mesâlih der-în cihân

Kes râ derûn-i perde-i takdîr nîst kâr

Devrân-ı âştî ki nizâm-ı cihân ez-üst

Bâdâ çü fazl-ı hakk-ı ebedü'd-dehr pâydâr

Hemvâre kavâyim ü de'âyim-i bî-ğâyât-ı ilâhî karîn-i rûzgâr ve rusûm u âyîn-i dilâ-cûyî ve nîk-hâhî ber-devâm u ber-karâr bâd bi'n-nebiyyi ve âlihi'l-ethâr ve sahâbetihî'l-ahyâr mine'l-muhâcirîne ve'l-ensâr.

Fî Muharrem Sene 1118

Devletlü Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Venedik Doju'ndan Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁷⁴

Şevketlü âzemetlü şehn-şâh-ı Âl-i Osman hâzretlerinin vezîr-i a'zamı olan mehabbetlü dostumuz devletlü ve sa'âdetlü Mehmed Paşa hâzretlerinin taraf-ı alilerine

⁵⁷⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 135-136.

binâyetullah Teâlâ Venedik Doju Elvirez Mocenigo cânibinden ed'iyiye-i hâlise ve esniyye-i sâdika takdiminden sonra dostâne inhâ olunan oldur ki şevketlü ve azemetlü şehriyâr-ı muazzam hâzretlerinin cülûs-ı hümayûn şevket-makrûnlarını tebrîk ve bundan akdem mâbeynde mün'akd olan sulh ü salâhın te'kîdi içün beyzâdelerimizden meveddetlü Kavalier Roçini nâm beyzâde muayyen elçi ta'yîn ü irsâl olunmağla vusûlünde huzûr-ı âlilerine varub taraf-ı sa'âdetlerine olan kemâl-i meveddetimizi izhâr ve devlet ü sa'âdet ile kâmiyâb oldukları bu hâyırhahlarına bais-i meserret olub umûrumuzun temşîatine [s.136] hüsn-i teveccühleri me'mûlümüz olduğun beyân eylemek üzere kendüye tenbîh olunmuşdur mercûdudur ki mumâ-ileyhin kemâletine kendü cevabımız gibi i'timâd külli buyuralar bâkî ömr-i tavîl ile devlet ü sa'âdet-i temâdî bâd

Milâd hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz beşinci senesinde mâh-ı Temmuzun on altıncı gününde hükûmethânemizde yazılmışdır

Venedik Doju ve Cumhûru'na Rikâb-ı Hümayûn'dan Gönderilen Nâme-i Hümayûndur⁵⁷⁵

Mefâhir-i ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye merâ'ci-i kübera'il-fihâm fi'l-milleti'l-Mesîhiyye muslih va mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-Nasrâniyye savâhib-i ezyâlî'l-haşmet ve'l-vakâr ashâb-ı delâilî'l-mecd ve'l-i'tibâr Venedik Doju ve Cumhûru hutumet avâkıbuhum bi'l-hayr ve'r-reşâd tevki' refi' hümayûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki cenâb-ı kâdir-i müteal ve hudâvend müfizü'n-nevâl vâhibü'l-âmâlik-i inâyet-i ezeliyye ve muhabbet-i celiyye-i lem-yezeliyyesiyle kemâl-i devlet ü ikbâl ve mezîd-i sa'âdet ü iclâl ile taht-ı Âl-i baht-ı Osmânî ve evreng-i bâ ferheng-i cihân-bânî üzere vâki' olan cülûs-ı hümayûn-ı meymenet me'nûsumuzun tehniyye vü tebriki içün Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendimiz ile cumhûrunuz beyinde mün'akd ü mütehakkık olan dostluk muktezâsınca tarafınızdan münbâ's olan mümtâz ü müntehab elçiniz Kavalier prokorator Karlo Roçini melca-yı selâtin-i zaman ve merci'-i hâvakîn-i deverân olan atebe-i aliyye-i felek-temkîn ve südde-i seniyye-i sa'âdet-mekinimize gelüb dea'b-ı kadîm ve âyîn müstedim üzere huzûr-ı lâmi'ün-nûr-ı pâdişâhânemizde teşrifât-ı mülûkânemize mazhar olduktan sonra isâl ve teslim eyledüğü nâmenizin tercüme-i mazmûnu düstûr-ı ekrem müşîr-i efham

⁵⁷⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 136.

nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımı'l-ümem müdebber-i umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhed-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bi-sünûf-i avâtıfı'l- melikü'l-alâ vezîr-i a'zam-ı nakiyye's-şiyem vekîl-i mutlak-ı kaviyyü'l-himem Ali Paşa edâ mellâhû Teâlâ iclâlehû vezâif-i iktidâra vesaletiyle dergâh-şevket penâhımıza arz olundukda bundan akdem mâbeynde kârâr-dâde olan sulh ü salâhın te'kîdi için ahidnâme-i hümayûnumuz tecdîdi iltimâs olunmağla Devlet-i Aliyye-i kâhire ve saltanat-ı seniyye-i zâhiremiz cânibine sıdk-ı fevâd ile izhâr-ı sadâkat ü vedâd edenlere ecdâd-ı emcâd ü eslâf-ı inâyet-i mu'tâdemiz zaman-ı sa'âdet zımanlarından berü olagelen müsâ'ade hâliyâ taraf-ı hümayûnumuzdan dahi hakkınızda cârî olmağla mes'ûlünüz üzere ahidnâme-i inâyet-allâmemiz tecdîd ve elçiniz mumâ-ileyhe teslim olunduktan sonra işbu nâme-i hümayûn-ı mülâtafât-makrunumuz ile cumhûrunuz tarafına avd vü insirâf etdirilmiştir ledie'l-vusûl astân-ı devlet-âşiyânımız ile cumhûrunuz beyninde vâki' olan dostluğun kemâfiü'l-evvel istikrârına itminân-ı kalb hâsıl edüb ahidnâme-i hümayûnumuzda olan mevâdd-ı mûrisetü'l-vedâd tarafınızdan hulûs-ı fevâd ile mürâât olundukça hıfz-ı levâzım-ı ahd ü misâkda şedd ü tâk eden hemcivârlara meşkûf olan ebvâb müsâade-i mülûkânemiz tarafınızdan dahi cereyân-ı merâsim-i musâfâta dâimâ mehtûf idiğü melhûzunuz ola ve's-selâm alâ-min-etba'i'l-Hudâ Fî evâil-i Rebiû'l-evvel sene 1118

Rikâb-ı Hümayûn-ı Şehriyârî'ye Leh kralı Agustus-ı Sâni Cânibinden Gelen Nâmenin Tercümesidir⁵⁷⁶

[s.137] Şevketlü ve azametlü ve kudretlü ve şehn-şâh-ı muazzam pâdişâh-ı Konstantiniyye ve Anadolu ve Mağrib ve Rumili ve İran ve Mısır muazzez dostumuz ve konşumuz Sultan Sultan Ahmed Hân hâzretlerinin huzûr-ı âlilerine binâyetullahû Teâlâ Leh Kralı ve Lidve Büyük Dukası ve Rusiyye ve Prusiyye ve Mozoviyye ve Samokiciyye ve Kiveviyye ve Voliyye ve Podoliyye ve Podolahiyye ve Livaniyye ve İsmolnickov ve Severiyye ve Çernokoviyye Hakimi ve Saksonya memleketinin ırs ile Herseki ve Elektör Agustus-ı sâni cânibinden saltanat-ı âliyyelerinin yümn-i sa'âdet ile izdiyâd-ı devâmına ve mâbeynde hâsıl olan meveddet ü muhabbet-i sâdikanın istikrâr vü istimrârına ed'ıye-i lâyıka takdiminden sonra izâz vü ikrâm ve tevkir ü ihtirâm-ı birle dostâne efhâm vü i'lâm olunan oldur ki bundan akdem cânib-i mülûkânelerinden irsâl olunan İbrahim Ağa

⁵⁷⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 137-138.

kullarıyla izhâr buyurdukları mühr ü vedâd merâsimi elân kalbimizde câygîr olmağla memnuniyyet üzereyiz bizim dahi Devlet-i Aliyyelerine olan kemâl-i i'tibâr ü rağbetimizi bundan akdem dahi ref'etlû Boğdan Voyvodasının tarafıyla tebliğ eylediğimiz muhabbet-nâmemiz ile bildirmişiken hâlâ derûnumuzda mukarrer olan sıdk ü ihlâs ve mâbeynde layenkât' cârî olan hüsn-i mu'âmele ve kemâl-i dostluğun izdiyâdına sa'î vü ihtimâmızı tasdik ü tahkîk niyyetiyle muayyen elçimizi dersi'âdetlerine ta'yîn eyleyüb pişrev ü mukaddemî olmak üzere hâs hüddâmımızdan riâyetlû Françeskos Sperenger nâm ademimiz gönderilmiştir mumâ-ileyh elçimiz tavr-ı yümnümüzde? murahhas olub yola çıkmazdan evvel âlemde elzem ü eşref olub maksûd ü mergubumuz olan hayurlu sulh ü salâhın Devlet-i Aliyyeleriyle cumhûrumuzun arasında vesâyık-ı kaviyye ve hükm-i müebbed ile kârâr-dâde olduğunun sa'âdet ve bereketiyle mes'ûl olacağımızı tekrâr ifâde edüb cânib-i şehriyârîden dahi izhâr-ı alâyim haber ile bizim ve cumhûrumuzun hakkında âtufet-i hümâyûnları derkâr buyurulub nizâm ü intizâmımıza ve bu kadîm-i dostluğa mugayyeret ile bedhâhlarımız tarafından bazı hilâf-ı inhâ vü ahvâllerimizi sû-i te'vîl ile tekdîre sebep olur umûra teşebbüs ve cesâretleri vâki' olur ise ale'd-devâm husûsan şimdiki halde Leh vilâyetinde zuhûr eden teşevvüş ü ihtilâl ve fetret ü fitnenin esnasında istimâ' ve kabul olunmamasını teşvîk ü tergîb ve niyâz-ı mükerrer ile istidâ' ederiz zirâ bütün Leh cumhûru ve askeri ve â'yân ü kibârı bizim tarafdarlarımızdır [s.138] ve eger bizim ve cumhûrumuzun bedhâhları tarafından ol-cânibde ayende ve revendeleri bulunur ise memâlik-i mahrûselerinin her kangı mahallinde olurlar ise tecessüs-i tefahhus olunub ve ele getirilüb ehl-i fesâd ve istirâhat-ı âmmeye muzır oldukları ecilden alıkoyulması ve hakkından gelinmesi içün dostluğa binâen ikdâm ederiz ve bu husûs içün mahsûsen sa'âdetlû Kırım Hânı hâzretlerine ve refetlû Boğdan Voyvodasına hitâben te'kîd ile tenbîh-i âlileri iltimâs olunur inşaallahû Teâlâ Devlet-i Aliyyeleriyle akd ü kârâr-dâde olan mübârek sulh-i müebbedin mevâdî derûnumuzda istikrâr olub sıdk ü ihlâs ile dâimâ hıfz ü siyânet olunmak üzere huzûr-ı âlîlerinde va'd edüb bu bâbda cânib-i şâhânelerinden zuhûr edecek muhabbet ü muvâfakatın mukabelesinde tarafımızdan dahi âsâr-ı memnûniyyetin izhârına meyl ü rağbet mukarrerdir cenâb-ı bârî-i Teâlâ hazretlerinden niyâz ederiz ki imtidâd-ı devlet ü sa'âdet ile eyyâm-ı saltanat-ı aliyyelerinde matlûb-ı hümâyûnları olan niçe niçe âsâr-ı celîle zuhûrunu ihsân eyleye

Grodnov Kal'asının kurbunda olan taburumuzda milâd-ı hâzret-i İsâ'nın bin yediyüz beşinci senesinde mâh-ı kânûn evvelin otuzuncu gününde ve krallığımızın dokuzuncu senesinde yazılmışdır

Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Leh Kralından Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁷⁷

Şevketlü ve kudretlü şehn-şâh Âl-i Osman hâzretlerinin vekil-i mutlakı devletlü ve sa'âdetlü vezîr-i a'zam hâzretlerine binâyetullah Teâlâ Leh Kralı ve Litve ve Rusiyye ve Mozoviyye ve Samoniciyye ve Kivoyye ve Valoniyye ve Podoliyye ve Podolakiyye ve Liyoniyye ve İsmolnisiyye ve Severiyye ve Çernikoviyye ve Büyük Dukası ve Saksoniyye memleketinin ırs ile Hakimi ve Herseki Elektör Agustus sâni tarafından ta'zîm ü tekrîm-i birle ed'iye-i sıhhat ve merâsim-i muhabbet ve meveddet takdîminden sonra dostane inhâ olunan oldur ki devletlü muazzez hâzretleri müteaddid muhabbet-nâmelerimiz ile kemâl-i sıdk ü hulûsumuzun peyderpey ızhârı mu'tâdımız olduğundan Devlet-i Aliyye ile muhabbet-i hâliseye ve mütevaliyyen hüsn-i muâmeleye olan meyl ü râğbetimiz nümâyân ve hüveydâdır binâenala zalik tekrar bu makûle ihlâsımızı tasdîk ve lâyenkat' olan ülfet ü hüsn-i muâmeleyi tahkîk eylemek için der-i devlet-medâra varmak üzere mu'teber elçimiz ta'yîn olunub hüdâımızdan riâyetlü Françeskus İespernekir elçilik pişrevî olmak üzere [s.139] ilerü irsâl olunmuşdur mühimmimiz olun huzûr-ı şehriyârîye irsâl olunan nâmemizden ziyâde tefsil ile i'lâm eyledüğümüz ahvâle vekâlet mutlakaları hasebiyle sâ'i-i belîğ eyleyüb ankarib vukû' bulacak elçiliğimizin mezbûr pişrevî huzûr-ı sa'âdetlerine tarafımızdan i'lâma me'mûr olan umûru hüsn-i istimâ' buyurmaları bâbında müebbed olan sulh ü salâh ve ittihâdın hürmeti için cenâb-ı sa'âdetlerinden kemâl-i dikkat ile matlûbumuzdur ve edegeldikleri hüsn-i teveccühlerinden bu husûs me'mûlumuz olub bu sebebden dahi cenâb-ı sa'âdetlerine memnûniyyet ve ihtisâs ile mevedded ü muhabbetimiz mukarrerdir inşâllahû Teâlâ hâzretleri sıhhat-i kâmile ihsân eyleye

Leh Kralına Mektûb Ki⁵⁷⁸

Ba'de'l-elkâb [boşluk] mugîsül-İslâm ve'l-Müslimîn zahîrül-huzât-mücâhidîn zıllullahû fî'l-arzin şevketlü kudretlü kerametlü azametlü efendim pâdîşâh-ı alem-penâh

⁵⁷⁷ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 138-139.

⁵⁷⁸ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 139.

ebbedullah saltanatı ve vekavah (vakvâh)? hâzretlerinin atabe-i aliyye-i felek-temkîn ve südde-i seniyye-i sa'âdet-mekînlerine kıdvet-i ayanü'l-milleti'l-Mesîhiyye Françeskus İşpernekir nâm adamınız vesâtetiyle nâme-i sadâkat allâmeniz ve bu dostunuza dahi mektûbunuz gelüb nâmeniz tercüme ve dergâh-ı şevket penâh-ı şehriyârîye arz olundukda mefmûmunda memleketinizde zuhûr eden ihtilâl esnasında bedhâhlarınız tarafından bu Devlet-i Aliyye-i ebedullâhû bi'l-avâtıfı'l-celiyye cânibine hilâf vâki' bazı kelâm irâd olunursa i'tibâr olunmayub mâbeynde müstakır olan dostluğun riâyeti için Kırım cânibine ve Boğdan Voyvodasına tenbih olunması iltimâs olunub nâme-i hümayûn-ı şevket-makrûn ile cevâbı müstedi' olunur bir emr-i külli olmayub bâ-husûs der-i devlet-medâr-ı cihândâriye diyârinızdan muayyen elçi ihrâcî musammem idüğü dahi i'lâm olunmağla nâme-i hümayûn ile mukabele merasimi elçiniz vürûduna mevkûf kalub şimdi elçi-i pişrevi nâmıyla gelen ademiniz bu dostunuzdan mektûb-ı mevedded mashûb ile tarafınıza iâde olunmuşdur ve cânibinizden istidâ' olunduğu üzere mâbeynde olan dostluk merasimi ve sulh ü salâh levâzımının hıfz ü hırâsetinde ihtimâm olunmak üzere tenbîhi iktizâ eden mahallere gereği gibi tenbih olunub ale'l-husûs muktezâ-yı vedâd ve müstedâ-yı vifâk ü ittihâdî riâyet ile izhâr-ı sadakât eden hemcivârlar için bu Devlet-i Aliyye'nin ebvâb-ı hüsn-i muâmelesi dâimâ mekşûf idüğü aşikâr ve ahd-i ba'iddan berü meşhûd-ı evveliü'l-ebsâr olmağla musammem olan elçiniz geldikde vech-i layık üzere levâzım musâfât-ı mürâât olunur.

Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârı Yuzekos'dan Gelen Mektûbun Tercümesidir⁵⁷⁹

[s.140] Benâyetullahû Teâlâ müntehâb Roma İmparatoru [boşluk] cânibinden elkâb-ı mu'tâdeden sonra ta'zîm ü tekrîmi birle meccâne inhâ olunur ki şevketlü ve kudretlü şehn-şâh-ı Anadolu ve Rumili pâdîşâh-ı Âl-i Osmân Sultan Ahmed Hân hâzretlerine bundan akdem binâyetullah şevketlü ve kudretlü müntehâb Roma İmparatoru [boşluk] ve Nemçe ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya Karaviçiyiye ve İslavine? Kralı ve Avusturya Arçedukası ve Burgondiyiye ve Beraneciyye ve İstirye ve Karnine ve Kadınule Dukası ve Moraviye Markizi ve Lucebenorci? yukarı ki ve aşağı ki Silezya ve Verseriçiyiye? ve Teke? Dukası ve Soveviyye? Herseki Cesiveriğ? ve Petrol? ve Farini? ve Keyboruğ? ve Gurveçiyiye? Gorofi? ve Elsaçiyiye? Landuğravi? ve Roma

⁵⁷⁹ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 140.

İmparatorluğunun ve Borgoniyye? ve Yukariki ve Aşağıki Lozaçaye Markizi ve İstiklaviniyye? Markinin Navek ve Sâyis Limanlarının maliki pederimiz Leopoldus hâzretleri bu dünyâ-yı fâniden dar-ı bekâyâ irtihâl edüb veliü'l-ahdi olduğumuz ecilden on yedi sene mukaddem kemâl-i şevkât ile cem'iân Elektörlerin ve Nemçe Herseklerinin ittifâk ü ittihâdı ile Roma Krallığına intihâb olunub tac giymekle devletleri bize intikâl eylediğini ve bu takdirce gerek Roma İmparatorluğuna ve gerek Macar ve Çeh ve gayr krallıklara ve memâlik-i mevruslara ve sa'âdetlü pederimiz mâlik olduğu bi'l-cümle tac ve asker ve mülklere el-hâletü hâzihî ırs ile mustâkilen nâil olduğumuzu bu iki devlet beyninde müsta'mel olan âdet-i kâdime-i müstahsene üzere merâsim-i lâyık ile ifâde eylemek için kortemizda umûr-ı cengde müşavereci ve Roma İmparatorluğunun ve Macar Krallığının kavalieri olub tecrübe sahibi ve umûr-dide ve bundan akdem dahi umûr-ı mühimme için elçiliklere ta'yîn olan sadâkatlü meveddetlü Horstoforus İnaçyos Ağvenent Veral nâm beyzâde der sa'âdet-medâra irsal olunmuşdur mezbur bundan akdem Serem yakasında Karloviçe nâm mahalde Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye ile mâbeynde akd olunub tarafeynden büyük elçiler vesâtetiyle te'kîd bulan mübârek sulh ü salâhın kemâ-yenbagî istikrâr ü siyânetine bilâ tebdîl ü tağyîr hıfz ü hırâset ve te'kîdine olan âzimetimizi ve niyyet-i hâlisanemizi beyân ve iki kutlu devlet arasında ruşen olan dostluğa bir mikdar hâlel verüb serhadlerde zuhûr eden bazı mahzûrâtın def' ü ref'ini iltimâs ve hüsn-i civâra lâyık ve reâyâ-yı tarafeynin menfââtini müstetbi' ticâret maslahatına ve gayr-i umûra müteallik bazı husûsları i'lâm eyledikte mu'tâd-ı kadim ve veçh-i lâyık üzere kabul ve huzûr-ı şehriyârîye duhûlüne himmet ve tarafımızdan arz eylediği umûrda itimâd-ı külli ve tekâmîl-i hizmetden sonra muvâffık cevâb ile avdet etdilmesi bâbında rütbe-i aliyyeniz ve himmet-i şerifinizin ve mâbeynde cârî olan dostluğun muktezâsınca dostâne iltimâs olunur bâkî meveddet ü muhabbet dâim bâd

Avusturya memleketinde vâki' Beç Kal'asında milâd-ı hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz ellinci senesinde mâh-ı Şubat'ın yirmi beşinci gününde ve Roma Krallığımızın on yedinci ve Macar Krallığımızın on dokuzuncu ve Çeh Krallığımızın evvelki senesinde yazılmışdır

Ulus-ı Rasavivye

Yuzekoz

**Devletlü ve Sa'âdetlü Sadr-ı A'zam Hâzretlerine Nemçe Çâsârının Baş Vekili
Olan Perenc Oynoyos Disaveya'dan? Gelen Mektûbun⁵⁸⁰**

[s.141] Elkâb-ı mu'tâdeden sonra merâsim-i sıdk ve ihlâs ithafıyla inhâ olunan oldur ki bundan akdem çâsâr hâzretlerinin kapu kethüdâsı tarafından i'lâm olunduğundan maâda el-hâletü hâzihi çâsâr fortasında ceng-i umûrunda müşâvereci ve Roma İmparatorluğunun Kavalieri Senyör Horstofu İncayos Ağverent Veral nâm beyzade der-i devlet medâr muayyen orta elçilik ile ta'yîn ve irsâl olunub tekrar i'lâm olunur ki binâyetullah Teâlâ bundan akdem müntehâb imparatoru ve Nemçe ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya Karaviçiiye ve İslavine? Kralı ve Avusturya Arçedukası ve Burgondiiye ve Beraneciyye ve İstirye ve Karnine ve Kadınule Dukası ve Moraviye Markizi ve Lucebenorci? Yukarı ki ve Aşağı ki Silezya ve Verseriçiiye? ve Teke? Dukası ve Soveviyye? Herseki Cesiveriğ? ve Petrol? ve Farini? ve Keyboruğ? ve Gurveçiiye? Gorofi? ve Elsaçiiye? Landuğravi? ve Roma İmparatorluğunun ve Borgoniyye? ve Yukarıki ve Aşağıki Lozaçaye Markizi ve İstiklaviniyye? Markinin Navek ve Sâysis Limanlarının maliki mürüvvetlü efendim Leopoldus Çâsâr hazretleri geçen senede Mayıs ayının beşinci gününde takdîr-i yâri ile beşeriyyet hali muktezâsınca vefât edüb lakin büyük oğlu olan şevketlü Roma ve Macar ve Çeh Kralı Yuzekoz hâzretlerini Roma İmparatorluğunun ve cemîan mile'l-Nasrânın başı ve bi'l-cümle krallıklarında ve memâlikinde varis-i muhakkakını bize tesliyet külli için kemâl-i şevkât ve merhamet ile mâteni bildirüb aynı olmak üzere dünyada komuşdur ve müşâr-ileyh çâsâr hâzretleri mürüvvetlü efendim olan sa'âdetlü krallık sürüb adet-i kâdime-i müstahseneye riâyeten iki devlet arasında rûşen olan dostluk ve ittihâd muktezâsınca der-i devlet medâr Osmaniiye irsâl eyledüğü mumâ-ileyh orta elçisi vesâtetiyle bu mutâd olan i'tibâr ve meveddet merasimini bundan akdem Devlet-i Aliyye cânibinden vukû' bulduğu üzere istifâ ve mübarek sulh ü salâhın ve hüsn-i civârın istimvâd ve devâmına hulûs üzere olan niyyet ve teveccühünü tefsîl üzere bildirmeğe kemâl-i ihlâs ile karar vermişdir ve bu hayurlu niyyete muvâfık olan husûsları arz eyleyüb serhâdlerde vâki' bazı mahruzât def'ini iltimâs ve reâyâ-yı tarafeynin menfâatine aid ticâret maslahatına müteallik ve serhâdlülerin hüsn-i muâmeleleriçün lâzım olan bazı maslahatları sevk ve ilka eylemek üzere mumâ-ileyh elçiye tenbîh ve sipâriş olunmuşdur ona binâen cenâb-ı sa'âdetlerinden mercûdur ki elçi-i mezbûru hüsn-i istimâ' buyurub Devlet-i Aliyye'de olan rütbe-i

⁵⁸⁰ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 141.

aliyyeleri ve vekâlet mutallekâları hasebiyle bais-i istirahat-ı reâyâ olub tarafından arz olunan husûslara ahidnâme-i hümâyûn mücebince layık ve münâsib vech üzere muvaffâk cevab ve hüsn-i hitâm verilmekle çâsâr hâzretlerinin mezbûr muayyen orta elçisi ikrâm-ı layıka ile kabul ve riâyet olunub kemâ-yenbagî tekmil-i hizmet etdüğündensonra avdet etdirilmesi memûlümüzdür bâkî-i sıhhât ve afiyet ve sa'âdet ve devlet dâim bâd

Bac Kal'asında Milâd-ı hâzret-i İsâ'nın bin yedi yüz altıncı senesinde mâh-ı Şubat'ın beşinci gününde yazılmışdır

Mine'l-muhlis çâsârın baş vekili Oynoyos Disaveviyye?

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrun'dan Emir Mekke-i Mükerreme Şerifi Abdü'l-Kerim'e Nâme-i Hümâyûn ⁵⁸¹

[s.142] Cenâb-ı emâret meâb eyalet-i nisâb sa'âdet-i iktisâb siyâdet-intisâb zü'n-nesebü't-tâhir ve'l-hisabü'z-zâhir müstecmi'ül-menâkıb ve'l-mefâhir kâbiren an kâbir cemâlü's- sülâleti'l-Hâşimiyye fer'ü's-şecereti'z-zekiyyetü'n-Nebeviyye tırâzü'l-asâbeti'l-ulviyyetü'l-Mustafaviyye umdetü'r-resûl ferre-i aynü'z-zehrâil-betûlü'l-hufuf bî-sunûf-i avâtıfı'l-meliki'l-samed Şerif Abdü'l-Kerim bin Muhammed dâme şürefâ tevki'i ref'i cihân mutâ' ve misal bî-misal vâcibü'l-ittibâ'mız vusûlünde malûmunuz ola ki bundan akdem Mekke-i Mükerreme ahâlisi tarafından irsâl olunan huccet ve mahzarlar ve badehû tarafınızdan gelen mektûb sadâkat mashûb ve arzlar bi'l-cümle der-i devlet medârımıza vâsıl olub hülâsa-i mefhûmları pâye-i serir sa'âdet-mesîr hüsrevânemize arz olundukda sizin esr-i siret pâkîze-i tiynetinizde münderic olan eser-i asâlet ve hânedân râsihü'l-erkân şâmihi'l-bünyânımıza olan hulûs-ı taviyyet vüfûr sadâkatiniz muktezâsı üzere tâifein beytü'l-haram ve ziyaremin ravza-ı mutahhâra-i hâzret-i seyyid âlâ nâm olan huccac zeviyyü'l-ibtihâcın ferağ-bâl ve refâh-ı hâl ile edâ-yı menâsik hac edüb emnin ve salimin avd ve kufüllerinde husûsa eşref bika' rev-i zemîn ve refâh-hâl ile edâ-yı menâsik-i hacc edüb âminin ve sâlimîn avd kufüllerinde bâ-husûs eşref-i bukâ'-i rûy-i zemîn ve mehbit-i rahmet-i Rabbi'l-âlemîn olan beled-i Emîninin ve sâir vedîa-i uhde-i emâretleri olan mesâi-i meymenet-karînin tensik ve tanzîminde ve Harameyn-i Muhteremeyn ahâlisine beher sâl mu'tadü'l-irsâl olan Surre'nin ber-müceb defter ashâbına tevzi' ve taksîminde nezâret-i tâmmе ile ihtimâmınız muhât ilm-i âlem-şümûl-ı hüsrevânemiz olmağla hüsn-i teveccüh-i mülûkâne ve duâ-yı icâbet-peymâ-yı pâdişâhânemize mazhar olmuşsuzdur

⁵⁸¹ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 142-143.

fimâ-ba'd dahi sizden meâsir-i cemîle-i memûl ve müntezer olmağla hâliya hakkınızda neyyir-i ziyâ-efrûz-i şâhânemiz metâli'-i mevâhibetden lâmi' ve envâr-ı behcet endûz pâdişâhânemiz müşârif-i atûfetden şark ve sâtı' olub hâssa-i hilâ'-i fâhire-i mülûkânemizden bir sob hil'at mûrisü'l-behcet-i sultânî inâyet erzânî kılınub tebliğî hizmetine sabıka-i astâne-i sa'âdetimde hâssa bu sitâncı başı olan iftiharü'l-emacid ve'l-ekârim Muhammed dâme mecdühûma me'mûr ve işbu nâme-i hümayûn fâizü'l-nûrumuz dahi şeref-yafte-i sūdûr olmuştur inşaallahû Teâlâ vusûlünde inâyet ve ihsânımız olan hil'at-i fâhire-i kisve-i zâhiremizi ta'zîm-i evfâ ve tebcîl-i ekmel ve esnâ ile istikbâl ü iktisâya mübâderet ve nâme-i hümayûn şeref efzûnumuzu muhazer şürefâ ve mücamî' ulemâ ve sülehâda keşif ve kûrat ve izhâr mübahât ve mefâhiret etdükden sonra tarafınızdan gelen arzda isti'tâf ve istidâ' olunduğu üzere bundan akdem vefât eden Şerif Sa'de Cidde mutasarrıflarından olmak üzere havale olunan senevî kırk kise akçe ile yine müşâr-ileyhin itbâ'ından Cevâhir nâm kimesneye bender Cidde'ye gelen sefâin hindiye? öşüründen ta'yîn olunan beş kise akçe ki men haysü'l-mecmû' kırk beş kise olur mesârifinize iânnet ve emrinize tekviyet içün avâtıf-ı seniyye-i pâdişâhânemizden size inâyet ve ihsânımız olub [s.143] Mekke-i Mükerrreme Mescidi'l-haramlığı Cidde sancağibeyi olan kıdvetü'l-emirü'l-kirâm arz dâme izzeye emr-i şerifimiz ile tenbih-i hümayunumuz olmağla meblağ merkumu sene bisene Cidde sancağı mutasarrıflarından olub mesârifinize sarf edüb umdehû emâret ve zimmet kifâyetinize lâzım geldiği üzere bîtevfikâ Teâlâ havl-i haram muhterem ve huzze-i mahfûza Mekke-i Mükerrreme'de dahil hümay-yı ve min dahle kân ümenâ olan zümre-i sadât ve şerifâ ve fırka-i ulemâ ve sulha ve cümle-i fukarâ ve zuafâ'nın terfiye hallerine ve umûmen aktâr-ı Hicâziyenin ref'-i âsâr ihtilâline gayret-i sadıka-i Haşimiyyeniz muktezâsınca hulûs-ı taviyyet ile bezl-i kudret ve berât emârenizde münderic olan şurût muktezâsınca her sâl Şam'dan giden huccâc-ı Müslîmîni medâyîn-i salihde meşâiyet ve istikbâl edüb iyâben ve zehâben hıfz ve hırâsetlerinde vesâir lâzımü'l-ihtimâm olan mehâmın kemâ-yenbagî ikmâl ve ihtimâmında ihtimâm-ı tamm ile peyderpey mesâi-i cemîle vücûda getürüb istihsâl-i rızâya min iktizâ-yı pâdişâhânemize bezl-i cell himmet eylemeniz memûldür şöyle bilesiz Fî evâhir Ca sene 118

**Rikâb-ı Hümâyûn Şevket-mâkrûndan Emîr-i Mekke-i Mükەرreme Şerif
Abdülkerim'e Nâme-i Hümâyûn Ki⁵⁸²**

Elhamdülillahillezî ce'ale'l-beyte'l-harâme kıyâmen li'n-nâsi ye'tûne ileyhi min külli feccin amîkin li-yûfû nüzûrahûm ve li-yettavvafû bi'l-beyti'l-atîki ve bevve'e li-İbrâhîm aleyhisselâm mekâne'l-beyti vettehazehû halîlen ve Allah âla li'n-nâsi hiccu'l-beyti menistetâ'a ileyhi sebilân fe tûbâ li-men dehalehû mülebbiyen bi-kalbi's-selîm. Fîhi âyâtın beyyinâtın makâm-ı İbrâhîm sümme inne efdale salâtin ve ezkâ selâmin alâ seyyidinâ Muhammed hayru'l-enâm ve alâ âlihî ve ashâbihi'd-dahilîne'l-mescide'l-harâm âminîne muhallikîn ru'ûsehûm ve mukassirîn [boşluk] ve ba'du fehâzâ kitâbuna's-şerîfi's-sultânî ve hitâbuna'l-münîfi'l-hâkânî ve emrunellezî iddahat sıhhat ukûdu'l-emâneti muntazamatûn ve umûru'l-hilâfeti mülteime ve râyâtu'l-bağıyyi ve'l-udvânî mütenekkise ve âyâtu'l-ğayyi ve't-tuğyân münderise lâzâle nâfizen fi'l-etrâfi mutâan fi'l-eknâf mâ karruti'l-ard karârahâ ve dâratil-eflâkü medârahâ erselnâhu ilâ cânibi'l-emîri'l-kebîri'l-ekramiyyi'l-emcediyyi'l-efhamiyyi fer'u's-şecerati'z- zekiyye tırâzi'l-usâbeti'l-ulviyyeti'l-Mustafaviyyei'l-müntesib ilâ eşraf nesebin alâ unsurahû ve ahsebe hasebin ğalâ cevhera zübdetü sülâleti'l-Betûl umdetu'l-beyti'r-Rasûli'l-mahfûfi bisunûfi avâtıfı'l-meliki's-sâmed el-şerif Abdülkerim bin Muhammed Emîr Mekke-i Mükەرreme şerrefehallahü Teâlâ ve hamâhâ ve hafazahâ min külli sûin ve vekâhâ lâ-zâleti'l-inâyetu'l-ilâhiyyetu mülâhaza ve'l-keletü's-subhâniyye hâfıza nenhâ ileyhi ennellâhe sübhâne ve Teâlâ şerrefenâ bihidmeti'l-beyti'l-harâm ve ravdati seyyidi'l-enâmi aleyhi efdali's-salâvat ve's-selâmi fe-lâcereme atfunâ einnete azîmetenâ ilâ minhâci mâ vecebe aleynâ men şekere tilke'n-ni'ame'l-celilet ve'l-mevâhibe'l-cezile ve nehedanâ bi-ikdâmi'l-ekdâmi ve'l-ciddi't-tâmm ve'l-ihtimâm letifeneze'l-umûri's-şer'iyyetilleti [s.144] vecebe aleynâ icrâuhâ ve'n-nazari fi'l-mühtemmâtilleti tahtimu aleynâ edâuhâ lâsiyyemâ masâliha'l-evkâfi'l-meşrûtati lifukarâi'l-haremeyni's-şerîfeyn ve'l-erzâki'l-muayyeneti li's-şürefâi şerrefehumullâhu Teâlâ fi'd-dâreyni ve li'l-ibâdi'l-âkifine fi'l-makâmi ve civari Rasûlillahi aleyhi efdale't-tahiyyeti ve's-selâmi'd-dâ'in li devâmi devletinâ fî arafât ve'l-müzdelifeti ve'l-makâm ve beasnâ ale'l-câri adadetü'l-Osmâniyye ve'l-kâidetil-müstedîmeti'l-hâkâniyyet fî sene-i seman aşre ve mi'e ve elf mine'l-hicreti'n-nebeviyyeti alâ muhâcirihâ efdale's-salâti ve ezke't-tahiyyeti mâ efrasnâhâ min etyab emvâlinâ ve kâne hakîka en yüktebe fî sahâyifi a'mâlinâ ve zâlike küllü min'e-zehebi'l-ahmeri ve kadruhû muharrer

⁵⁸² 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 143-144.

kemâ hüve'l-mezkûr fî cerîdeti's-sureri ve sellemnâ tilke's-surera ma'a'd-defteri ilâ hâdimi atebetinâ iftihârî'l-emâcid Emîni's-Surre ve gudveti erbâbi't-tahrîr kâtibi'd-defter dâme mecduhûmâ ba'demâ kallednâhumâ tilke'l-hidmetu'l-celîleti ve fevvadnâ ileyhimâ hâtîke'l-maslahate'l-celîletellet hiye iblâğu's-surer ve rebî'u'l-evkâf ma'a'd-defteri ve vudî'at tilke's-suraru fi'l-ekyâsi ale'r-resmî'l-kadîmî's-sultânî ve hatemnâhâ bihâtemina's-süleymânî lâzâl madrûben alâ vücûhi menâşîrî'l-emânî felâ bûdde inde vusûlihâ mine'l-ihtimâmî fî sarfihâ ilâ erbâhâ ve müstehakihâ mine'l-ulemâi ve'l-fukarâi ve'l-mesâkîni ve'd-du'afâi min sükkânî tilke'l-emâkini's-şerîfet ve'l-meşâhidi'l-mutahharati'l-münîfe min ğayri tebzîrin ve lâ taktîrin velâ tağyir amelen bi-kavlihî Teâlâ "innellâhe ye'murukûm en tüeddü'l-emânâtî ilâ ehlihâ" ve lâ yefuddu'l-emîr hatme'l-ekyâsi ve lâ yüvezzi'u's-surare'l-mezkûrate li'n-nâsi illâ bihudûri şeyhayî'l-harameyni'l-muhterameyni ve'l-kâdiyeyni'l-mukîmeyni bi'l-makâmeyni's-şerîfeyni ve aleyke binnazarati't-tâmmeti ale'l-hâssati ve'l-âmmeti fî edâi'l-emânati ilâ ehlihâ ve îsâli'l-hukûki alâ mâ eyyene liashâbihâ ve mahâllihâ ve in ğâbe şahsun ev nakd feliyu'lem aleyhi fi'd-defteri ve li-tuhfaz hissatushû ve lâ tühmel kadiyyetuhû hâzâ ve kad ethafnâ ilâ cenâbikumü'l-âlî muğrisu semerâti'l-meâlî bi-hil'atin seniyyetin min hila'ina's-sultânîyye felâbûdde en telbese bi-envâi't-ta'zîm ve'l-ikrâm ve esnâfi't-tekrîm ve'l-ihtiram ve en tebzal kudre'l-kâmile fî ri'âyeti'r-raiyyeti ve hıfzihim ve sıyânetihim min ehli's-şekâveti ve'l-ġâviyye ve ifâdatu'l-emni hırâsati tilke'l-memâliki ale'z-züvvârî'l-mücâvirîn ve ifâdeti'r-râhati ve'r-refâhiy-yeti'l-huccâci ve'l-musâfirîne ve'l-me'mûlu minke ve mine'l-ulemâi'l-âmilîn ve'l-kurrâi ve's-sâdâtî'l-hâdîne'l-mühtettîn en ted'û avâ mutadarri'îne ilâ âlimi's-sirri ve'n-necvâ ve kâşifi'd-durri ve'l-belvâ bi-devâmi devletune'l-aliyyeti ve kıyâm erkânî saltanatuna's-seniyyeti ve teysîri'l-fereci ve'l-ibtihâci bi'l-fethi'l-mübin ve'l-izzu ve'n-nasru ve't-temkînu ve yerğabûne ileyhi Sübhânehû fî en yukirra bi-nusratinâ uyûne'l-islâmî ve yessira li-saîdi eyyâmine'l-hâssi ve'l-âmmi fanihü sübhânehû ve Teâlâ hayru mes'ûl ve ekram me'mûl kâf limen bi-cenâbihi li-ezvâfin limen ileyhi iltecâ ve bihî iste'âze ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedunillezî nasara bi'r-ru'bi ale'l-a'dâi ve alâ âlihî ve ashâbihî nucûmu'l-ihtidâi ve ale't-tâbi'îne ve tabi'ihim ilâ yevmi'd-dini ridvânullahi Teâlâ aleyhim ecmaîn hırz fî el-yevm el-semîn min şehr-i Receb lisene semman aşre ve mi'e ve elf

Fî evâil sene 1117

Nemçe Çâsârî'ndan Gelen Nâmenin Suretidir⁵⁸³

[s.145] Şevketlü ve kudretlü pâdişâh-ı Anadolu ve Rumili ve nice nice vilâyetlerin şehriyârî ve muazzez ü mükerrerem konşumuz ve dostumuz şehn-şâh-ı Âl-i Osman Sultan Ahmed Hân Hâzretlerine binâyetullahi Teâlâ Roma İmparatoru [boşluk] Nemçe ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya ve Hırvat ve İslavovine? ve ana tâbi yerlerin kralı ve Avusturya memleketinin Arçedukası ve Burgondiye ve Yerobance? ve İstirye? ve Karoniyye? ve Kadınbul? Dukası ve Moraviye Markinizi ve Lucebenorci? ve Yukarıki ve Aşağıki Silezya ve Vipertemirki? ve Teke? Dukası ve Asuviyye? Feraseti? ve İbsiverki? ve Tebrol? ve Farini? ve Keyboruğ? ve Gurveçiyi? Gorofi? ve Elsaçiyi? Landuğravi? ve Roma İmparatorluğunda bu Borgoviyye ve Yukaruki ve Aşağıki Losaçaye Markizi İslavoniyye vilâyetinde Markinin ve Nâvek ve Saline maliki Yuzekoz cânibinden sıhât-i kâmile ve ezdiyâd-ı sa'âdet ve meymenet ed'iyesi takdiminden sonra i'zâz-ı ü ikrâm ve tevkîr u ihtirâm ile dostane inhâ olunan oldur ki Nemçe ve Macar ve Çeh ve Dalmaçya ve Hırvat ve İslavine? Kralı ve Roma İmparatoru mekremet-lü pederimizle Leopoldus evvel cânib-i yârî Teâlânın takdir-i ezeliyyesi ve emr-i rabbânîsi ile geçen sene Mayıs ayının beşinci gününde dâr-ı fâniden âhirete irtihâl etmekle büyük oğlu ve veliahdı olduğumuz imparatorluğun cem'ian a'yânı ve Elektör Herseklerin ittifâk ve ittihâdı ile Agosto şehrinde on yedi sene mukaddem intihâb olunub tac giymekle devletleri bize intikâl edüb gerek Roma İmparatorluğuna ve gerek Macar ve Çeh ve gayri krallıklara vilâyetlere ve bi'l-cümle tac ve asker ve tahtına muktezâ-yı veraset üzere bîlütüfullah Teâlâ sa'âdet ile nâil ve hâliya müstakile mutasarrıf olduğumuzun i'lâm ve ihbârını mâbeynde karar-dâde olan dostluk ve hüsn-i civâra binâen iki devletin beyninde kadimden mûtaad olan resm-i müstahsene üzere terk etmeyüb bundan akdem meymenet ile taht-ı âlî baht-ı Osmanıyyeye cülûs buyurdukları nâme-i şehriyârîleri ve irsâl olunan kullarının vesâtetiyle dâb-ı kadime-i hasene üzere ihbâr ve muhabbet ve meveddet-i şâhâneleri ifâde sorulmağla eslâfımız beyninde ahd ve yemin ile mün'âkd ve iki taraftan elçilikler ile müteakkid olan sulh ü salâhın cânibimizden dahi kemâl-i tesbit ile ve bilâ tebdîl ve tağyîr-i ma'nûn ahidnâmelerin cümle şürût u kuyûdu pederimiz cânibinden hıfz olunduğu üzere riâyet ve siyânet olunması indimizde mukarrer olduğunu mükerrerem ve muhterem konşu ve dostumuzun tasdîk ve tahkîk ile malûmları olması matlubumuz olub taraf-ı sa'âdetlerinden dahi bu musalahânın hıfz ü hırâseti me'mûlümüzdür binâen-alâ-

⁵⁸³ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 145-146.

zâlik zikr olunan haberin i'lâmıyla iki devletin beyninde câri olan merâsimi veche layık üzere tekmîl için fortamızda [s.146] umûr-ı cengde müşâverecimiz ve Roma İmparatorluğunun ve Macar Krallığının kavalieri olup mertebe sahibi ve umûr-ı dîde ve bundan akdem umûr-ı mütemeh? için elçiliklere ta'yîn olunan sadakâtlü Horstoforus İnacyos Agverend Veral nâm beyzâde der-i sa'âdetlerine irsâl olunub mumâ-ileyh muayyen orta elçimiz varub bu mübârek musalahânın kemâl-i istikrâr ve siyânetine ve bilâ noksan hıfz ü hırâset ve te'kîdine olan hüsniyyet ve âzimetimizi veche layık üzere beyân ve iki devlet arasında hâsıl olan dostluğa bir mikdar hâlel verüb serhâdlerde müceddeden zuhûr eden bazı mevânî' ve mahzurâtın bundan böyle ezdiyâd bulub bir dürlü fesâda mûdî olmamak için men' ve ref'ine sa'i ve ihtimâm ve hüsn-i care layık ve reâya-yı tarafeynin menfaatine muvaffak olan ticâret maslahatına ve dostluğa münâsib husûsları i'lâm eyledikde cenâb-ı şâhânelerinden vech-i münâsib üzere lutf ile kabul olunub irâd eyledüğü mevadd ve ahvâle itimâd külli ve me'mûriyye üzere edâ-yı hizmetden sonra memûle muvaffak cevâb ile tarafımıza avdet için izn-i mülûkâneleri erzâni buyurula şevketlü ve kudretlü mûkerrem ve muhterem azîz dostumuz ve konşumuz hâzretleri sıhât-i kâmile ve sa'âdet-i şâmile ile muammer olalar mine'l-muhlis hem-civâr ve hayr-ı havâhileri Yuzekus

Tahtgâhımız olan Bac Kal'amızda milâd-ı hâzret-i Îsâ'nın bin yedi yüz altıncı senesinde Şubat ayının yirmi beşinci gününde Roma Krallığımızın on yedinci ve Macar Krallığımızın on dokuzuncu ve Çeh Krallığımızın ibtidâki senesinde yazılmıştır

Rikâb-ı Hümâyûn-ı Şevket-makrun'dan Nemçe Çâsârî'na Gönderilen Nâmenin Tercümesidir⁵⁸⁴

İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İsevîyye muhtâr-ı küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri'n-Nasrâniyye sâhib-i ezyâli'l-haşmet ve'l-vekâr sâhib-i delâili'l-mecd ve'l-i'tibâr dostumuz Roma İmparatoru Yuzekus hatemallâhû avâkıbuhü bi'l-hayr ve'r-reşâd ve ahsen-i ileyh sebîlü's-savâb ve's-sedâd tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki cenâb-ı hak feyyâz-ı mutlak celle vü âlânın uluvv-i inâyeti ve iki cihân güneşi peygamberimiz habîb-i hüdâ resûl-i müctebâ şefî'-i rûz-i cezâ pişvây-ı cümle enbiyâ hazret-i Muhammedü'l-Mustafa Aleyh min es-salavât ezgâha ve min et-tahıyyât evfâhânın semmû hidâyeti ile melcâ-i selâtîn-i rûy-ı zemîn ve melâz-ı havâkîn

⁵⁸⁴ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 146-147.

sâhib-i temkîn olan sütte-i seniyye-i sa'âdet-karîn ve atabe-i aliyye-i hilâfet-rehînimize tarafınızdan bâis olunan müşâverecilerinizden kıdvetü'l-a'yânî'l-milleti'l-Mesîhîyye Kavalyer Horstoforus İnacyos Ağverend Veral nâm muayyen orta elçiniz makarr-ı saltanat-ı seniyye-i Osmani ve astâne-i sa'âdet aşiyân-i cihân-bâni olan mahmiye-i Konstantiniyye'ye gelüb vusûl buldukda âdet-i kadîme-i ibâ bülend-evsâf ve deydene-i müstedîme-i eslâf-ı sa'âdet-ittisâfımız üzere düstûr-i ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımı'l-ümem müdebber-i umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmem-i mehâmmi'l-enâm bi'l-re'yi's-sâ'ib mümehhed-i bünyânü'd-devlet-i ve'l-ikbâl [s.147] müşeyyid-i erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl mükemmil-i nâmûsi's-saltanati'l uzma müretteb-i merâtibi'l-hilâfeti'l-kübrâ el-mahfûfu bi-sünûf-i avâtıfı-ı meliki'l-a'lâ vezîr-i a'zam-ı nakıyye's-şiyem ve vekîl-i mutlak-ı kavıyyü'l-himemimiz Ali Paşa ademallahû Teâlâ iclâlehu vezâif iktidâre vesâtatiyle izn ü ruhsat mülûkânemiz sūdûrundan sonra elçiniz mumâ-ileyh pîş-gâh-ı serîr i'lâmımıza cebhe-sâ ve nâme-i muhâlesat-nümâ ve müsâlemet intimâ'nızı resm-i kadîm üzere iblâğ ve teslîm ve evvelki mâbeynde olan dostluk ve hem-civârlık muktezâsıdır üslûb-ı mergub ile edâ ve tetmîm edüb ve dâb-ı me'lûf ve resm-i mersûs ve mevsuf üzere vezîr-i a'zamımız müşârün-ileyh vesâtetiyle nâmenizin tercümesi ve elçiniz mumâ-ileyh dahi takrîri pâye-i serir sa'âdet-mesîr hüsvânemiz arz ve telhiz olunub eğer tahrîr ve eğer tekrîr bir tarîkiyle irâd olunan kelâm ve murâd olunan merâm-ı meveddet fercâm bi'l-cümle muhât ilm-i âlem şümûl hüsvânemiz olmuştur ez-cümle pederiniz Leopoldus evvel bâ-irâdetullahu'l-melikü'l-ecel dünyadan intikâl etmekle Roma İmparatorluğu ve eslâfınız mâlik oldukları memleket ve krallıklar behasbü'l-ırs ve'l-istihkâk müstakilen size müyesser olmağla Devlet-i Aliyye ebed-peyvendimiz ile pederiniz müşârünileyh beyninde mün'âkd olan sulh ü salâhın şerâit ve zevâbıtını siz dahi bi'l-cümle kabul ve mâbeynde hâsıl olan ve vedâd-ı müsâlemet bünyâdın te'kîd ve istikrârı hulûs-ı fevâd ile murâdınız olub ve taraf-ı hümayûnumuzdan dahi musâlahanın hıfz ü hırâseti me'mûlünüz olduğı beyân olunmağla te'kîd vedâd ve teşyîd kavâid ittihâdı müstetbî' ve müstelzim olur dostane peyâmınızdan husûsa eslâfınızın ve merrât-ı memâlikte mâlik olduğunuzdan hâtır-ı hümayûn safa makrûnumuz mahzûz ve tarafınız ile dahi levâzım-ı musâfât mürââtı kemâ-yenbagî melhuz olmuştur ve serhâdlerinizde zuhûr eden bazı ahvâlin i'lâmı elçiniz mumâ-ileyhe havale olmağla der-i devlet-medârimıza arz edüb ancak mâbeynde olan sulh ü salâh ve konşuluk merâsimine mugayyir-i keyfiyyete kat'â rızâ-yı hümayûnumuz olmamağla şimdiye değin

serhâd-i mensûremiz tarfindan ahidnâme-i hümayûn şürûtuna mugayyir evzâ' vü etvâr vâki' olmaduğundan mâadâ mâbeynde olan dostluk kemâl-i tesebbüt ile mer'î ve mahmî olmağışün tenbîhi iktizâ eden vülât ve hükkâma ihtimâmen müceddeden tenbîhi dahi olunur lakin bu sene serhâdlerinin bazı mahallerine cânibinizden ba'de'l-sulh metin ve müstâhkem çardaklar ihdâs olunub ve bu sebep ile dostluğa hâlel verecek niçe dürlü mefâsid zuhûr etdiği elçiniz takrîrinden malûmunuz oldukda tarafınızdan dahi bu makule mefâsidin def'ine ihtimâm-ı mâbeynde olan dostluğun şerâit istihkâmından olduğu müstagnîn ani'l-bâyindir ve'l-hâsıl tarafeynden te'kîd emr-i musâlaha ve temhîd hüsn-i muâmeleye dair her ahvâl elçiniz merkumun malûmu olub ve ticaret husûsu bu tarafda olan kapu kethüdânız ile söyleşmek üzere tehir olunmağla dâb-ı kadim üzere elçiniz mumâ-ileyh teşrifât-ı mülûkânemize zuhûr olduktan sonra nâme-i hümayûn şevket-makrûnumuz ile avd ü insirafa me'zûn ve murahas olunmuşdur ledie'l-vusûl tarafeynden hüsn-i niyyet ve sıdk-ı azîmet ile mün'âkd ve menâkid olan sulh ü salâh şerâiti dostluk ve konşuluk merasimi kemâ-yenbagî tarafınızdan riâyet olundukca cânib-i mülûkânemizden dahi levâzım-ı musâfât murââtına hüsn-i teveccüh mülûkânemiz masruf olmak mukarrerdir

Ve's-selâm alâ-min-etba'î'l-Hudâ

Fî Evâhir-i B Sene 1118

Kırım Hânı Gâzi Giray Hân'a Nâme-i Hümayûn ki⁵⁸⁵

[s.148] Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb zü'l-kadri'l-etemmi ve'l-fahri'l-eşemm âlem-efrâz-i hıttâ-i şehâmet yekke-tâz-i arsa-i celâdet sülâle-i hânedân-ı hânî nakâve-i dûdmân-ı ilhânî bil-fiil Kırım Hânı olan Gazi Giray Hân dâmetmeâlîhi tahiyyât-ı anber-i bâr ve teslîmât-ı abher-i nisâr ki mahz-ı inâyet-i şâhânedan sâdır ve hüsn-i teveccühât-ı pâdişâhânedan mütebâdir olur mütâlaa kılındıktan sonra ma'lûmunuz ola ki sedd-i lûsûm ve sînûr ve hıfz-ı medâhil ve sügûr ile Kırım serhâdi ve ol-havâlî ahâlîsinin te'mîn-i kulûbu ve def-i müsted'iyâtı hutûbu için sene-i sâbıkada Kırım Adası'nda Akındı Burnu demekle ma'rûf mahalde binâ olunan kal'a-i cedîdin bazı mevâziinin el-yevm binâ ve tamiri muktezi olduğun düstûr-ı mükerrerem müşîr-i müfehhim nizâmü'l-âlem kal'a-i mezbûre muhâfazasında olan vezirim Mehmed Paşa edâmellâhû Teâlâ iclâlehû i'lâm ve kal'a-i mezbûrenin bakiyye-i ebniyesinin bi-avnihi Teâlâ bu sene içinde tekmîl ve tetmîm-i ehemmi mehâm lâzımü'l-ihtimâmdan

⁵⁸⁵ 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri, s. 148.

olmakla husûs-ı mezbûr vezir-i müşârün-ileyhin uhde-i ihtimâmına havâle ve taraf-ı Devlet-i Aliyye'mizden mübâşir-i ta'yîn ve halefû's-selâtîni'l-izâm hâlen kağılkây olan Kaplan Giray Sultan dâme uluvvühûnün sene-i sâbıkada Çerkes yakasından kereste kat'ında ve naklinde mesâi-i cemilesi nûmayân olmakla bu sene dahi kal'a-i cedîd ile Temruk Kal'ası için iktizâ eden kereste-i mütenevvianın kat' ve nakline müşârün-ileyh memûr olub ve bu husûs mukâranet-i himmet hânîleri ile suret bulan umûrdan olmakla nâme-i hümâyûn mülâtefet-makrûnumuz ısdâr ve irsâl olunmuştur ledie'l-vusûl fitrat-ı hamîyyet-perver ve cibillet-i asâlet küsterlerinde merkûz ve muzmer olan eser-i sadâkat ve cevher-i kifâyet muktezâsı üzere taraf-ı hânîlerinden müşârün-ileyh Kağılkay Sultânî bu husûs için ta'yîn ve bi-tevfikihi Teâlâ bu sene-i mübârekede dahi varıp Çerkes yakasından iktizâ eden kereste-i mütenevviayı kat' ve Kızıltaş Gölü'nden zikr olunan kal'alara nakil ve vakit ü zamanıyla mahalline eriştirmek üzere gereği gibi tavsiye ve tenbîh olunup inşâallâhü Teâlâ her halde ve her husûsda vech-i lâıykı üzere hidemât-pesendide vücuda getirmeğe himmet-i hânîleri me'mûldür
Fî evâsıt Zilkade sene 118

Hâlâ Kırım Hânı olan Kaplan Giray Hân'a Nâme-i Hümâyûn Ki⁵⁸⁶

[s.149] Cenâb-ı emâret-me'âb eyâlet-nisâb sa'âdet-iktisâb devlet-intisâb zü'l-kadri'l-etemmi ve'l-fahri'l-eşemm alem-efrâz-i hıttâ-i şehâmet yekke-tâz-i arsa-i celâdet sülâle-i hânedân-ı hânî nukâve-i dûdmân-ı ilhânî bil-fiil Kırım Hânı olan Kaplan Giray Hân dâmet meâlîhi tahıyyât-ı behıyyât şâhâne ve teslîmât sâimât-ı pâdişâhâne ki hüsn-i teveccühât-ı peykerâne-i hüsrevânenen fâih ve lâih ola mütâlaa kılındıktan sonra ma'lûmunuz ola ki bundan akdem Kırım Hânı olan Gazi Giray Hân'ın hıfz-ı bilâd ve sedd-i sügûr ve tedbîr-i umûr-ı cumhûrda acz ve kusur zuhûr eylediğinden mâadâ Kırım ahâlîsi ile hüsn-i muâşeret-i olmamakla azl olunup ve siz ârûğ bâ fûrûğ İlhanîyân'dan olan selâtîn-i besâlet nişânın eşca' ve erşedi olduğunuz hasebiyle sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumuz mücebince berât-ı âlişân mevhibet nişânımız ile Kırım Hânlığı cenâb-ı nîamü'l-meâbınıza tevcîh ve taklîd olunub ve kağılkaylık hizmeti için selâtîn-i bâ temkinden her kimi ihtiyâr ederseniz tarafınızdan arz olunmak üzere rey'-i rezîninize ihâle ve ilcâm ve bi-avnillâhi'l-meliki'l-allâm eğer vilâyet-i Kırım ve eğer enhâ ve ercâsının tertîb-i esbâb nizâmı uhde-i ihtimâmıza tevdi' ve ilzâm olunmakla nâme-i

⁵⁸⁶ 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri, s. 149-150.

hümâyûn mülâtefet nûmunemiz dahi şeref-yafte-i sūdûr ve hakkınızda nüvâziş ve iltifât-ı şâhânemiz cilveger menessa-i? zuhûr olub avâtîf-ı seniyye-i mülûkânemizden size semur fâyizi's-sürûra duhte bir sob kabânice-i bâhiru'l-behce ve bir semûr kalpak ve iki mücevher itâfe-i hümâyûn sâye ve bir kabza-i mücevher şimşîr adüvv-i tedmîr ve bir murassa' tîrkeş inâyet ü ihsânımız olmağla teblîğ ve îsâli hidmetiyle rikâb-ı kâmiyâbımda büyük mîrahûrum olan iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Osmân dâme mecduhû ta'yîn ve ırsâl olunmuştur ledie'l-vusûl fitrat bâ fitnatınızda olan cevher-i asâlet [s.150] ve âsîtâne-i sa'âdet âşiyânemize olan vakûr-ı sadâkatiniz mûktezâsınca tekmîl-i levâzım tebcîl ile kabânice-i bâhirü'l-behce'yi dūş-i gayret pūşunuza zūyûr ve semûr kalpak ile mücevher-i itâka-i übühhet eseri bûser ve tîrkeş cevzâ peykev? ile tîğ-ı süreyyâ cevheri ta'lîk-i kemer eyleyip ızhâr-ı mübâhât ve mefâheret eyledikten sonra etvâr-ı âbâ-i sadâkat intimânınıza iktifâ ile vilâyet-i Kırım ve ol-havâlinin kâffe-i umûrunun tedbir-i esbâb nizâmında bezl-i cidd-i evfâ eyleyip ve Kırım Adası'nda Akındı Burnu'nda binâ olunan kal'a-i cedîdin bazı kusûr kalan ebniyesi ve lâzım gelen tamîr ü termîmi bu sene-i mübâreke de tekmîl ve tetmîm olunmak üzere sutûr-ı mûkerrem müşîr-i müfhâm nizâmü'l-âlem kal'a-i cedîd muhâfazasında olan vezirim Mehmed Paşa edâ mellâhû Teâlâ iclâlehûye bundan akdem emr-i şerîfimle tenbîh-i hümâyûnum olub ve baş muhasebden tertîb vezir-i müşârûn-ileyhe ırsâl olunan defter mucebince kal'a-i merkûme için iktizâ eden kereste-i mütenevvianın Çerkes yakasından kat'ı ve Kızıltaş Gölü'nden mahalline nakli mukaddemâ dahi sizin uhde-i ihtimâmınıza havâle olunmuş idi el-hâletü hâzihî kal'a-i cedidin bakiyye-i ebnîyyesinde ve tamîr ü termîminde bir nesne kusûr kalmayıb bi-tevfikillâhî'l-meliki'l-müteâl bu sâl-i meymenet iştimâlde itmâm ve ikmâli murâd-ı hümâyûnum olub ve minvâl-i meşru üzere Çerkes yakasından kat' ve nakil olunacak kerestenin vakit ü zamanıyla mahallinde mevcut bulunması ehemmi-i mehâmdan olmakla inşaallahû Teâlâ kağılkaylık hizmeti için taraf-ı hânîlerinden her kim ihtiyâr olunur ise kereste nakli hizmeti onun uhdesine ilzâm ve bu husûs için mukaddemâ cenâb-ı hamîyyet-meâblarına şeref sūdûr bulan emr-i şerîfimiz mezmûnu üzere birgün evvel Çerkes yakasına geçip kereste-i mezbûreyi kat' ve nakl ve mahalline vaktiyle erişirmek üzere gereği gibi tavsiye ve tenbîh olup ve selefiniz Gâzi Giray Hân dahi gelip Yanbolu Kazasında olan çiftliğinde ikâmet eylemek üzere emr-i şerîfimiz ile tenbîh-i hümâyûnumuz olmağla müşârû-ileyhin dahi mahall-i me'mûra ırsâli husûsuna vech-i vecîh üzere ihtimâm ve sâir levâzime-i uhde-i hânîleri olan umûr ve husûsların küllîsine

basîret-i tâmm ile kıyâm ve lâzımü'l-inhâ olan ahvâl ve âsârı peyderpey arz ü i'lâm
eylemeleri me'mûldür

Fî evâhir Zilhicce sene 118

SONUÇ

Mektuplar özellikle padişah nâme-i hümayunları Osmanlı'nın dış siyasetinin önemli bir parçasıdır. Osmanlı Devleti'nin sınırları genişledikçe ilişkide olduğu devlet sayısı da artmıştır. Bu bakımdan sadece incelenen dönemde bile padişahlar tarafından Müslüman (İran, Özbek Hanlığı, Harezm Hanlığı) ve Hristiyan (Rusya, Fransa, Avusturya, Venedik, İngiltere, Lehistan) olmak üzere yabancı devletler hükümdarlarına ve devlete bağlı Kırım hanlarına Mekke şeriflerine, Dağıstan ve Gürcistan hakimlerine, Erdel kralları, Eflak-Boğdan voyvodaları gibi imtiyazlı yerlerin idarecilerine ve ayrıca Fas hakimlerine ve Türkistan hanlarına name-i hümayunlar gönderilmiştir.

Osmanlı merkez bürokrasisi içerisinde bulunan Divân-ı Hümâyûn Kalemi'nde diplomatik kurallara göre hazırlanan Nâme-i hümâyûnların dili ve üslubu oldukça ağır ve ağırdır. Avrupa devletleri ile olan karşılıklı yazışmalarda gelen mektuplar tercüme edildikten sonra, orijinali değil, tecüme edilen Türkçe metin deftere kaydedilmekteydi. Özellikle Avrupa devletleri ile Osmanlı diplomatikasının farklı özellikleri olduğundan her iki tarafın, muhataptan gelen mektupları kendi usullerine uydurarak tercüme etmeleri hayli zordur. Mesela, Avrupa devletleri hükümdarlarına yazılan nâme-i hümâyûnlarda kullanılan elkâblar muhatap hükümdara göre değişmektedir. Bu durum muhatap devletle olan ilişkinin dostça olup olmaması ya da o devletin gücüyle alakalıdır. Avrupa devleti hükümdarlarına kullanılan elkablar Müslüman devletler için kullanılan elkablara göre oldukça kısadır.

Avrupa devletlerinden Osmanlı Devleti'ne gelen nâmelerde ise elkâb tercümanlar tarafından Osmanlı diplomatik özelliklerine uygun şekilde göre yazılmış ve padişaha sunulmuştur. Bu hitap şekilleri iki ülke hükümdarının birbirleri ile olan şahsi münasebetlerini de ortaya koyması bakımından önemlidir. Hükümdarların birbirlerine hitap şekilleri ikili ilişkilerin seyri hakkında da bilgi vermektedir. Bu hitaplar iki ülke hükümdarının arasındaki dostluk ya da düşmanlık emarelerini göstermektedir. Çünkü elkablarda bulunan “dostumuz” gibi sıfatlar aradaki ilişkinin zaman içinde nasıl değiştiğini göstermektedir. Örneğin Rus çarına 1700'lü yılların başında yazılan elkabda “ulu dostumuz” ifadesi kullanılırken aradan geçen 60 yılı aşkın süreden sonra yazılan nâmenin elkâbında “dostumuz” ifadesi yer almamıştır. Bunun nedeni aradan geçen yıllar içinde Rusya ile yapılan savaşlar ve anlaşmazlıklar olmalıdır.

Osmanlı ve Safevi devletleri birer Müslüman devlet olduklarından yazışmalardaki üslûp da benzerdir. Örneğin mektuplarda birbirleri için kullandıkları elkâblar çok uzundur. Nâmelerde gerek Osmanlı ve gerek Safevi hükümdarları ağır bir dil kullanmışlardır. Mektupların hemen hemen her satırı birkaç ayet/hadis ile bezenmiştir. Aynı şey Türkistan Hanlıkları'yla yapılan yazışmalarda da dikkati çekmektedir. İran'dan gelen Farsça nâmeler tercüme edilmemiş ve orijinal metinleri deftere kayıt edilmişlerdir.

6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde yer alan nâme-i hümâyûnlar birçok araştırma için yol gösterici olmaları bakımından da önem arz ederler. Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkilerini aydınlatmak açısından çok değerli olan defter, nâmenin muhatabı devlet ve hanlıklarla kurulan ilişkiler hakkında bilgi vermekte, dönemin dış siyasetini aydınlatmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin bu devlet ve hanlıklarla ilişkisinin ticari, ekonomik, siyasi, diplomatik yönden değerlendirmesi yapılmıştır. İlişkilerin başlangıcından başlayarak incelediğimiz dönemi, hatta daha sonrasını da ele alarak ikili ilişkilerin seyri ortaya koyulmuştur. Buna göre Karlofça'dan sonra birçok devletle olan ilişkiler sakin bir seyir almış ve III. Ahmed döneminin ilk yıllarında barış ortamı devam etmiştir. Defterde nâme-i hümâyûnlar ve onlara verilen cevaplar değil, aynı zamanda çalışma sınırlarında yer alan kısımda iki adet ek belge ve ocak ağaları ile vezirlere yazılmış hatt-ı şerif suretleri de yer almaktadır. Bunlardan da devrin iç meseleleriyle ilgili detay elde edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Mesela padişahın tahttan indirilmeyle sonuçlanan Edirne Vakası bu döneme denk gelmiş ve Osmanlı tarihine geçmiştir. Bu belgeler sayesinde, isyanın aslında sosyolojik ve ekonomik sebeplerle başladığı, gelişip yayılması ve olaylara karışan taraflarla ilgili detaylara ulaşmak mümkün olabilmiştir. Yine isyancıların İstanbul'a verdiği maddi ve manevi zararların tespit edilmesi açısından verilen bilgiler önemlidir. Sultan II. Mustafa isyancılara karşı tavır ve tutumunda ılımlı davranmış hatta bu asker ocaklarına para ihsan edip, bütün isteklerini yerine getirmiş olmasına rağmen tahttan inidirmekten kurtulamamıştır.

Mektupların yazıldığı 1702-1706 arasındaki dönemde herhangi bir savaş yaşanmamıştır. Zaten çok uzun bir savaştan mağlup ayrılan ve Karlofça gibi şartları ağır bir antlaşma imzalayan Osmanlı idaresi bu barış ortamını korumaya çalışıyordu. III.

Ahmed'in ilk saltanat yıllarındaki diplomatik ilişkiler incelendiğinde karşılıklı yazışmalardan da anlaşıldığı üzere barış ve dostluğun devamının beklendiğine sürekli olarak vurgu yapılmıştır. Aynı şekilde karşı devletlerin, özellikle Lehistan ve Rusya'nın tutumu da aradaki barışın devamlılığını sağlamak yönünde olmuştur. Antlaşma taraflarından Lehistan ile kararlaştırılan yeni sınırların belirlenmesi de yine bu zamanda yapılmış olup, aradaki karşılıklı yazışmaların bazıları bu konularla ilgilidir. Yine Rusya ile 1700 yılında yapılan İstanbul Antlaşması'yla kararlaştırılan sınır düzenlemesi Sultan Ahmed döneminde gerçekleşmiştir. Bununla ilgili olarak, Rusya'nın antlaşmaya aykırı bir şekilde Karadeniz'de kale ve gemi inşa ettirmesine karşılık, Sultan III. Ahmed'in uyarılarını içeren namelerle, Rus Çarı Petrus Aleksiyeviç'den gelen cevap mektupları da defterdeki önemli tarihi belgelerdir.

Bu dönemde Venedik ile daha önce yapılan ticaret antlaşması her padişah döneminde yenilenmesi adet olduğu üzere yenilenmiştir. Karşılıklı mektuplaşmalardan görülüyor ki III. Ahmed'in saltanatının ilk yıllarında yabancı devletler ile her ne kadar ufak tefek sorunlar yaşansa da karşılıklı olarak bu durum çatışmaya ya da savaşa dönüşmeden halledilmeye çalışılmıştır.

Padişah III. Ahmed zamanında devlet ve hanlıklara gönderilen yedi adet elçilik heyeti gönderilirken muhataplardan on üç tane elçilik heyeti de Osmanlı başkentine gelmiştir. Mektuplarda elçilerin geliş nedenleri (antlaşma yenilenmesi, cülûs tebriği vb.), İstanbul'da kalış süreleri ve görevlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönüş zamanları tespit edilmiştir. Ancak bu elçilerin nerede ve nasıl ağırlandıkları hakkında mektuplarda bir bilgiye rastlanamamıştır. Elçiler Osmanlı Devleti'ne gelirken beraberlerinde hediye getiriyorlarsa ilgili devletin hükümdarının yazdığı mektupta hediyelerin ne olduğu da belirtilmiştir. Hediyeler farklı ülkelerin hükümdarlarla yakınlaşmaya aracı olarak görülüyordu. Ayrıca pahalı olmaları nedeniyle ekonomik,-siyasi gücün ve ihtişamın gösterilmesi açısından Osmanlı Devleti için son derece önem verilen bir gelenektir.

Yukarıda detayları verilen konuları içeren tarihi vesika olmalarından dolayı Nâme-i Hümayûn Defterleri Osmanlı tarihi araştırmaları için çok önemlidir. Yazıldıkları dönemin Osmanlı diplomasisi ile iç ve dış siyasete dair verdikleri bilgiler tarihi aydınlatmak açısından da çok değerlidir. Altı yüzyılı aşkın hüküm süren bir devletin münasebette bulunduğu birçok devlet, hanlık olmuştur. Nâme-i Hümayûn Defterleri bu

devletler, hanlıklar ve Osmanlıya tabi bölgelerle olan siyasi, ekonomik, diplomatik ilişkiler hakkında çıkarımlarda bulunmak için mükemmel ve eşsiz kaynaklardır. Nâme-i Hümayûn defterleri sadece Osmanlı Devleti tarihi açısından kaynak değeri taşımamakta münasebette bulunulan diğer devletlerin uluslararası tarihi hakkında da bu defterlerden yararlanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yaptığı barış, ticaret, ittifak antlaşmalarının bu defterlere kayıt edilmiş olması önemini daha da arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri.

9 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri.

Kitaplar

Afyoncu, E. (2016). Sorularla Osmanlı İmparatorluğu. Yeditepe Yayınevi.

Andican, A. (2009). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya (1. Baskı). Doğan Kitap.

Ateş, A. (2012). Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1720-1740) (1. Baskı). Altınpost Yayıncılık

Bilge, M. S. (2005). Osmanlı Devleti ve Kafkasya. Eren Yayınları.

Busbecq, O. G. (çev, Hatice Özkan) (2014). Türk mektupları. İş Bankası Yayınları. (Orijinal yayın tarihi 1555-1560).

Cezar, M. (2011). Mufasssal Osmanlı Tarihi (Cilt 2). Türk Tarih Kurumu.

Demir, U. (2018). Barış Asrı: Karlofça'dan Belgrad'a (1699-1739) Osmanlı-Lehistan Diplomatik Münasebetleri, *Türkiye-Polonya İlişkilerinin 600. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Beykoz Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Devellioğlu, F. (2017), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Aydın Kitabevi.

Gök, İ. (2020). Osmanlı Arşiv Kaynaklarından 1 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri (H.1111-1174/M.1699-1761). İdeal Kültür Yayınları.

Hammer, J. v. (1986). Büyük Osmanlı Tarihi (Cilt 5-13). Üçdal Neşriyat.

İnalcık, H. ve Quataert, D. (Eds.) (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 (1. Baskı) (Cilt 2). Eren Yayıncılık.

İnalcık, H. (1999). Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.

İnalçık, H. (çev. Halil Berktaş) (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1. Baskı) (Cilt 1). Eren Yayıncılık.

Kırzioğlu, M. F. (1976). Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590). Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kireççi M. ve A. Tezcan, S. (2015). Kırım'ın Kısa Tarihi. SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık.

Kurat, A. N. (1993). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar (3. Baskı). Türk Tarih Kurumu.

Kurat, A. N. (1953). Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurtaran, U. ve Çimen. E. (Eds. Ahmet Dönmez) (2019). Nâme-i Hümâyûn Defterlerinin Kaynak Değeri ve Altı Numaralı Defterin Tanıtımı, Yeni ve Yakınçağlarda Osmanlı Diplomasisi. Grafiker Yayınları.

Küpeli, Ö. (9-12.11.2017). III. Ahmed Devri'nde Osmanlı-İran İlişkileri, *Uluslararası Lale Devrinde Osmanlı Devleti ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sempozyumu*, Nevşehir.

Kütükoğlu, B. (1962). Osmanlı-İran Siyâsi Münâsebetleri (Cilt I). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kütükoğlu, M. S. (2018). Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik) (4. Baskı). Türk Tarih Kurumu.

Kütükoğlu, M. S. (2013). Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850), Türk Tarih Kurumu.

Özcan, A. (1995). Defterdar Sarı Mehmed Paşa Zübde-i Vekayiât (1066- 1116/ 1656- 1704). Türk Tarih Kurumu.

Özcan, A. ve Uğur, Y. ve Çakır, B. ve İzgöer, A. Z. (2013). Târîh-i Râşid ve Zeyli (1. Baskı) (Cilt 2), Klasik Yayınları.

Özcan, A. (2000). Anonim Osmanlı Tarihi. Türk Tarih Kurumu.

Pitcher, D. E. (çev. Bahar Tırnakçı) (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası (3. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.

- Sander, O. (2012). Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü (7. Baskı). İmge Kitabevi.
- Shaw, S. J. (çev, Mehmet Harmancı) (2008). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (3. Baskı) (Cilt 1). E Yayınları.
- Saray, M. (1999). Türk-İran İlişkileri. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şahin Allahverdi, R. (2019). İsmiyle Yaşayanlar Siyavuş Paşa ve Vakıfları (1. Baskı). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Şahin Allahverdi, R. (2016). Kafkas Fatih Özdemiroğlu Osman Paşa (1. Baskı). Çamlıca Basım Yayın.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Tarihi (5. Baskı) (Cilt 1). Türk Tarih Kurumu
- Uzunçarşılı, İ. H. (1990). Osmanlı Tarihi (7. Baskı) (Cilt 2). Türk Tarih Kurumu
- Uzunçarşılı, İ. H. (2009). Osmanlı Tarihi (6. Baskı) (Cilt 3/1). Türk Tarih Kurumu
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). Osmanlı Tarihi (7. Baskı) (Cilt 3/2). Türk Tarih Kurumu
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). Osmanlı Tarihi (5. Baskı) (Cilt 4/2). Türk Tarih Kurumu
- Yılmaz, Ö. F. (Eds.) (2016). Osman Gazi'den Sultan Vahîdüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi (Cilt 2). Çamlıca Basın Yayın.
- Yılmaz, Ö. F. (Eds.) (2015). Osman Gazi'den Sultan Vahîdüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi (Cilt 3). Çamlıca Basın Yayın.
- Yılmaz, Ö. F. (Eds.) (2015). Osman Gazi'den Sultan Vahîdüdd'in Han'a Osmanlı Tarihi (Cilt 4). Çamlıca Basın Yayın.
- (1992). Osmanlı Devleti İle Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- (2005). Belgelerle Osmanlı- Türkistan İlişkileri (XVI-XX. Yüzyıllar). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- (2010). Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi (3. baskı). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

(2013. Kırım Hanlarına Nâme-i Humâyûn (2 Numaralı Name Defteri). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

(2014). I. Mahmud-Nadir Şah Mektuplaşmaları (3 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Makaleler

Ahışhalı, R. (2007). Reisülküttab. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, 546-549.

Arıkan, Z. (2005). 1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 11-28.

Berber, O. (2012). Kalmuk Adı Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(2), 47-62.

Bozkurt, A. (2010). Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki Katolikleri Himaye Hakkı ve Bunun Sona Ermesi, *Tarih Dergisi*, (52), 123-150.

Bülbül, İ. (2017). XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kuban Boyunda Siyaset, Etnik Yapı ve İktisat. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 73-114.

Büyükaksoy, A. (2019). İngiltere Kralı II. George'un (1727-1760) Osmanlı Padişah ve Sadrazamlarına Yazdığı Mektupların Tercüme Açısından Değerlendirilmesi, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 3(6), 19-55.

Çiçek, K. (2002). II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703). *Türkler*, 9, 1372-1409.

Emecen, F. M. (1994). Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi ve Ebu Nüme. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (14), 87-120.

Erdoğan, M. K. (2003). 1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 63-76.

Erdoğan, M. A. (Temmuz 2003). Kalmuk Elçileri Üzerine Osmanlı Arşiv Belgeleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 111-118.

Ertuğ Tarım, Z. (2016). Nâme-i Humâyûn. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, 349-350.

- Gözübüyük, S. (2018). Osmanlı-Fransa İlişkilerinde Diplomatik Protokol Unsuru Olarak “İskemle” (XVI.-XVII. Yüzyıllar). *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 98-117.
- Gültekin, H. (2009). İnsâ ve Tarihî Gelişimi. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 317-341.
- İnalcık, H. (2002). Kırım Hanlığı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25, 450-458.
- İnalcık, H. (Ocak 1948). Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569). *Belleten*, 12(45), 349-402.
- Koca, Y. N. (2017). 18. Yüzyılda Karadeniz’de Rus Deniz Ticareti ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (23), 83-106.
- Kurtaran, U. (2015). Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme. *OTAM*, (38), 107-139.
- Kuzucu, S. ve Çıtırık, H. (2016). Osmanlı Tarih Yazımında Önemli Bir Kaynak: Nâme-i Hümayûn Defterleri ve 4 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterinin Belge Özetleri. *OTAM*, (40), 145-166.
- Küçükbaşçı, M. S. (2003). Mekke Emirliği. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28, 572-575.
- İlgürel, M. (1996). Ukrayna Münasebetleri. *Belleten*, 60(227), 155-164.
- Özcan, A. (2004). Merzifonlu Kara Mustafa Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29(246), 246-249.
- Özcan, A. (2007). Pasarofça Antlaşması. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, 177-181.
- Öztürk, Y. (2017). Osmanlı-Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(55), 225-252.
- Pamir, A. (2002). Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(2), 79-119.
- Pedani, M. P. (2013). Venedik. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 43, 44-47.
- Saray, M. (1998). Hîve Hanlığı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 18, 167-170.

- Sarı, H. (2020). Osmanlı Diplomasisinde Bir Kaynak: Nâme-i Hümâyûn Defterleri ve 7 Numaralı Defterin Tanıtımı. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 1-26.
- Soysal, İ. (1996). Türk-Fransız İlişkileri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 13, 181-184.
- Süslü, A. (1983). Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri 1798-1807. *Belleten*, 47(185), 259-179.
- Şahin Allahverdi, R. (Temmuz 2012). XVIII. Yüzyılda Edirne’de Ticaret Yapan Fransız Tüccar ve Hukukî Statüleri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 167-178.
- Şahin Allahverdi, R. (2021). 17. Yüzyılın Sonunda Bir Safevî Elçisinin Osmanlı Devleti’ne Maliyeti. *İran Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 235-269. doi: 10.33201/iranian.982946.
- Şahin, H. (2006). Şark Meselesi Çerçevesinde Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Genel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (29), 213-237.
- Şahin, H. (2009). Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı Fransız İlişkileri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (40), 277-315.
- Tan, B. (2018). Mustafa Rahmi’nin Pallas’ın Eserinden Bir Çevirisi: Kalmuk Türkleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 163-186.
- Topaktaş, H. (2007). XVIII. Yüzyıl Ortalarında Türk-Leh İlişkilerinden Bir Kesit: Kapıcıbaşı Mehmed Ağa’nın Lehistan (Polonya) Elçiliği (1757-1758). *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (29), 203-225.
- Uzuçarşılı, İ. H. (1982). Ondokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk - İngiliz Münâsebatına Dâir Vesikalar. *Belleten*, 13(51), 573-648.
- Ülker, H. (2019). Osmanlı Özbekistan Siyasi İlişkileri (1514-1873). *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8, (4), 3977-4006.
- Yağcı, Z. G. (2002). XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Doğu Karadeniz Politikası. *Türkler*, 12, 905-924.
- (2002). Kırım. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25, 447-450.

Tezler

Aydeniz, T. (2010). *Osmanlı Devleti'nde Mekke'nin Yönetimi (1517-1617)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Baştürk, H. (2016). *9 Numaralı Nâme-i Humâyûn Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.116-237) (H.1186-1218/M.1772-1803)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.

Bediroğlu, S. (2014). *9 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defterinin Transkribi ve Değerlendirmesi (s.1-115), (H.1186-1218/M.1772-1803)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.

Berber, O. (2014). *Kalmuk İstilas ve Türk Dünyasına Etkileri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Bozkır, T. (2009). *Name-i Hümayun Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Özbek Münasebetleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Bozkurt, N. (1994). *1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre 18. Yüzyılın İlk Yarisında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Bozkurt, N. (2000). *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Budak, M. (1987). *Osmanlı-Özbek Siyasi Münasebetleri (1510-1740)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Bülbül, İ. (2007). *Osmanlı Belgelerine Göre Rus Elçisi Tolstoy'un Faaliyetleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi.

Çankara, M. (2021). *Akak Belgeleri (Aktı, Sobranniye Kavkazskoyu Arheografiçeskoyu Kommissiyeyu) Işığında Çarlık Rusyası'nın İtil Kalmuklarını Kolonileştirme Siyaseti (1800-1812)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Çıtırık, H. (2014). *4 Numaralı Name-i Hümâyûn Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1203-1206/ M. 1788-1792)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.

- Düzenci, H. Ö. (2020). *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 151-300)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Güner, H. (2014). *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus İlişkileri*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Karaca, Z. (2019). *1699-1739 Osmanlı Avusturya Antlaşmalarına Göre Sınır Tespit Çalışmaları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Karaçay Türkal, N.. (2012). *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Karakaya, A. (2019). *Osmanlı Devleti İle İran Arasındaki Diplomatik İlişkilerde Görev Yapan Âlim Diplomatlar (XVII. VE XVIII. Yüzyıllar)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kurtaran, U. (2006). *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526- 1791)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Küpeli, Ö. (2009). *Osmanlı-Safevi Siyasi Münasebetleri (1612 – 1639)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Metin, N. (2014). *Viyana Avusturya Kütüphanesi nr. H.O.180D'de Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümayun (Nâme-i Hümayun Suretleri) (Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108 / Kasım 1687-Ocak 1697) (İnceleme-Metin)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Portakal, G. (2019). *6 Numaralı Nâme Defterindeki Kırım Hanlığıyla İlgili Belgelerin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1115-1133/M.1703-1721)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.
- Sevinç, N. (2012). *Osmanlı Devleti'ndeki İran Elçilerinin Gelir Giderleri (1696-1741)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Topaktaş, H. (2005). *Osmanlı Sefâretnâmeleri Işığında 1730-1763 yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Topaktaş, H. (2012). *Dersaadet'te Son Leh Elçisi: Franciszek Piotr Potocki'nin Elçiliği Ekseninde Osmanlı-Leh Diplomatik İlişkileri ve Uluslararası Boyutu (1788-1793)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Ünver, M. (2018). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

Sarınay, Y. (13.12.2021). “Bölge ve Dünya Tarihi Açısından Türk Arşivlerinin Önemi”, <http://www.ayk.gov.tr/icanas38/muzeler-arsivler-kutuphaneler-yayinevleri-telif>

EKLER

EK 1. 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nde Yer Alan Arapça Belge Ek 2/1

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) 12

Ek: 2/1

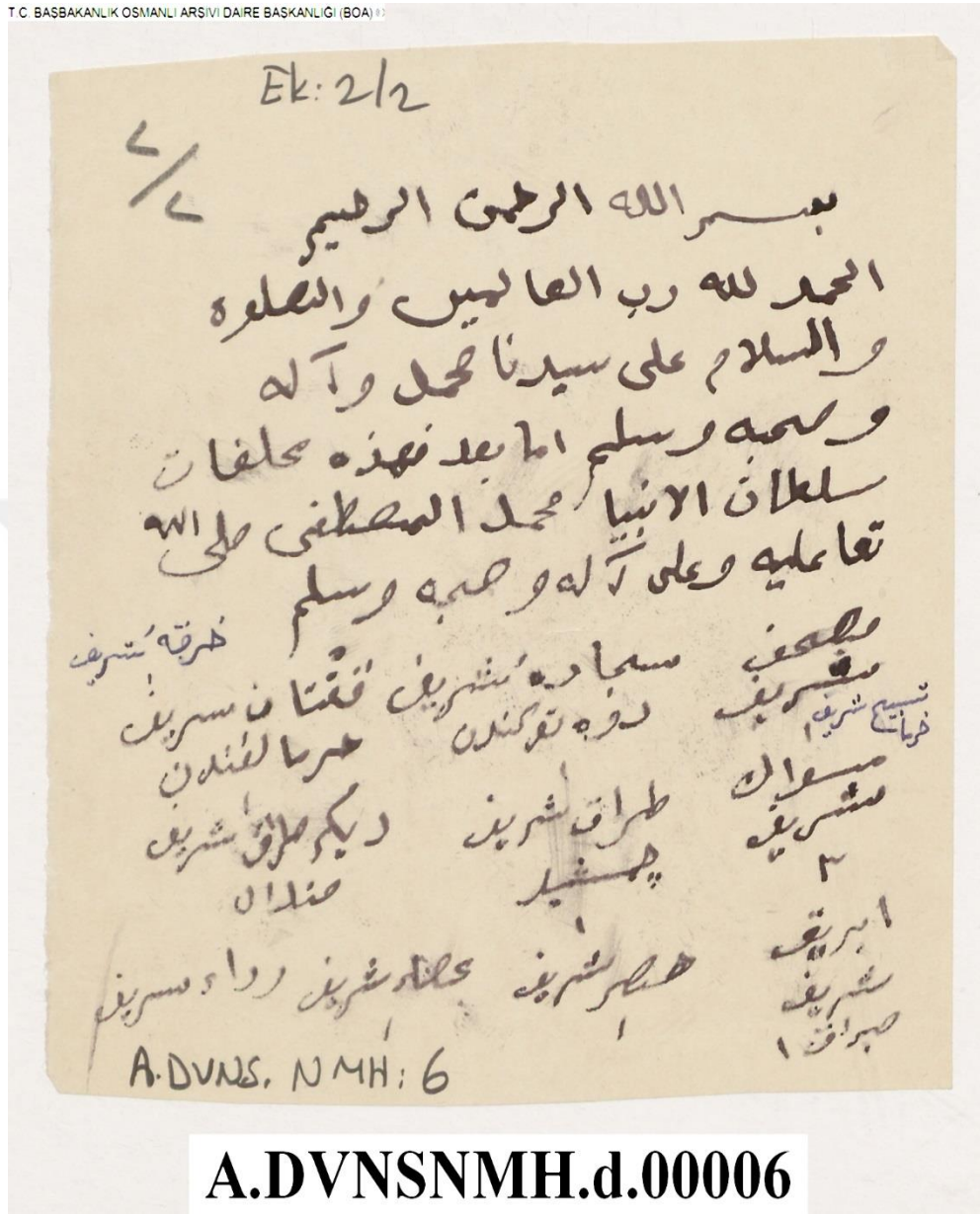
من الحیدر الاصفا ۛ رمضان ۛ
جیب حصص الارض المملوغة عارف افندي راجع الى
بعد هذه المدة من انكسار ورحمة الله ورحمة
كتاب على المانع لحيد وبيع تاريخه استلما من محاسبه طرفنا ما بين محيد
واعطيتهم بمقابلها المقتضى الموزن وايضا سجننا عليه قطعة من محيد
ما بين تحت مائة ليرة احمد مختار بن قهاندن الزائد و بطرفنا ارجو دقها
له وايضا بيع تاريخه بلطف خبر بانه كويس فقد واحد من محاسب
بز سوار كوره ارجو من فضلكم تفوضونها حيث المسموع من فعل
معدود و من محاسب كوره الجمار ان شاء الله و اجمال سجننا كتمقوت
بانه الخاضع لادب الوكيل الصفا راجع الى محاسب
السلطان الذي يبيع ونما منظره و درر من طرفه
وعاز من مع الحامى كوننا اراهم لم قدرنا على الجمل
وصفا الصفا و ارفع محاسبه

A-DVNS-NMH: 6

A.DVNSNMH.d.00006

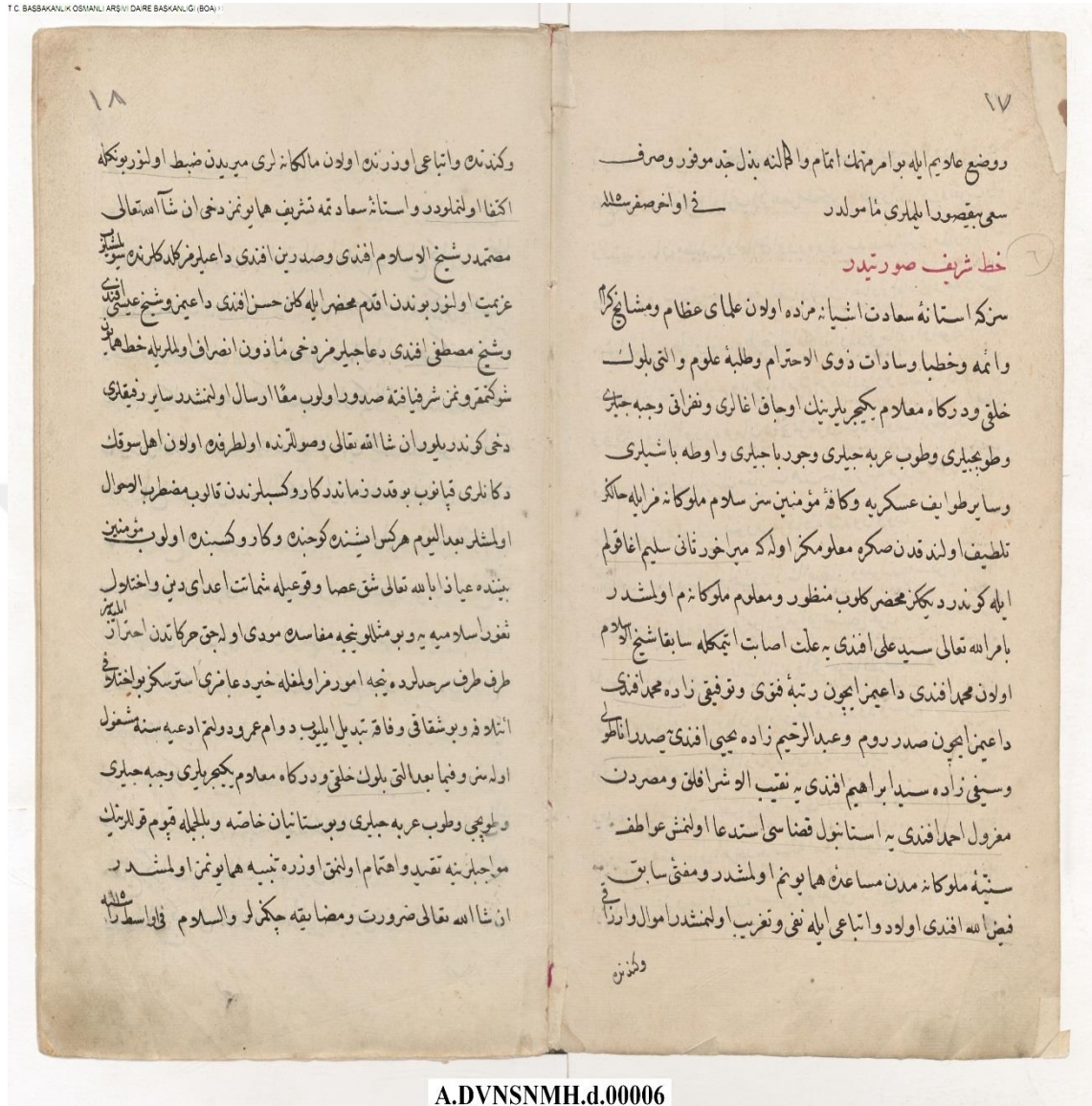
EK 2. 6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defteri'nde Yer Alan Belge Ek 2/2

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) 82

EK 3. 6 Numaralı Nâme-i Hümâyûn Defteri'nde Yer Alan Hatt-ı Şerif Sureti

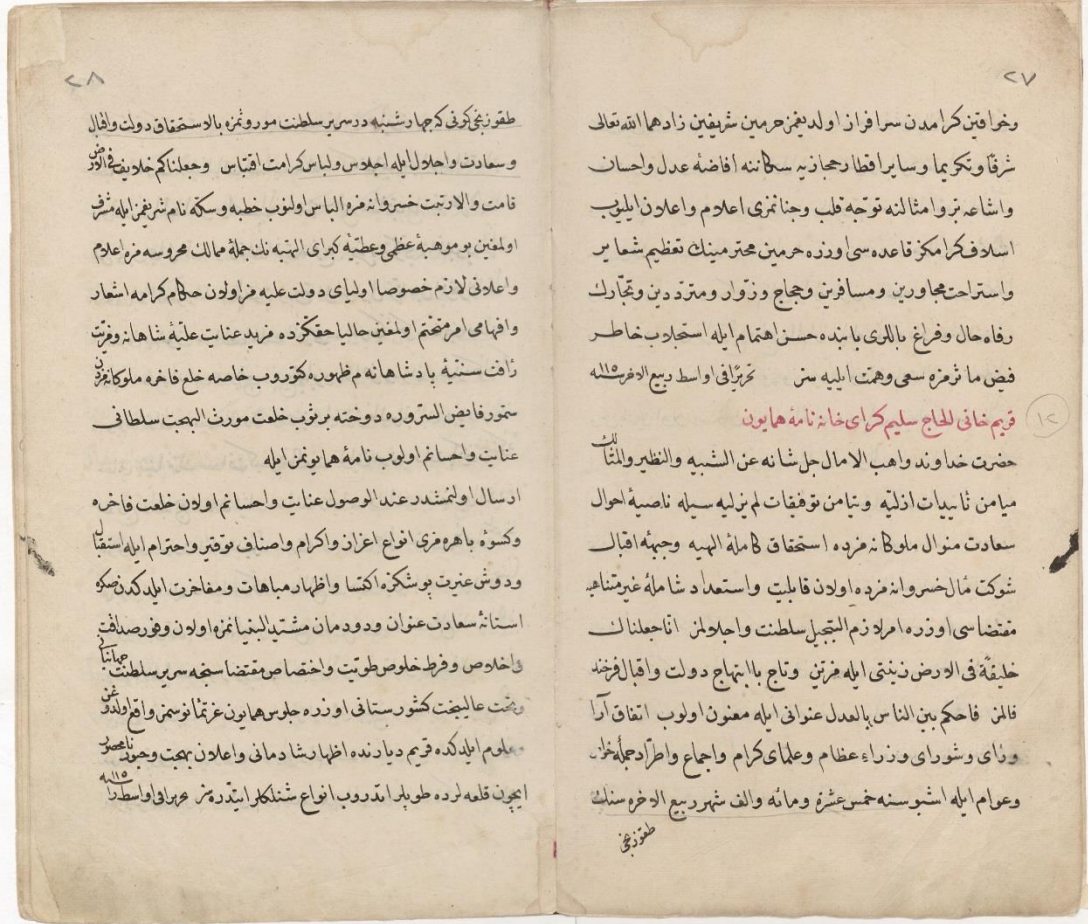
T.C. BAŞBAKANLIK OSİANLI ARŞİVİ DARE BASKINLIĞI (BOA)

A.DVNSNMH.d.00006

EK 4. Kırım Hanı el-Hac Selim Giray Han'a PÂdişah III. Ahmed'in Cülûs Haberi İçin Gönderilen Nâme-i Hümayûn

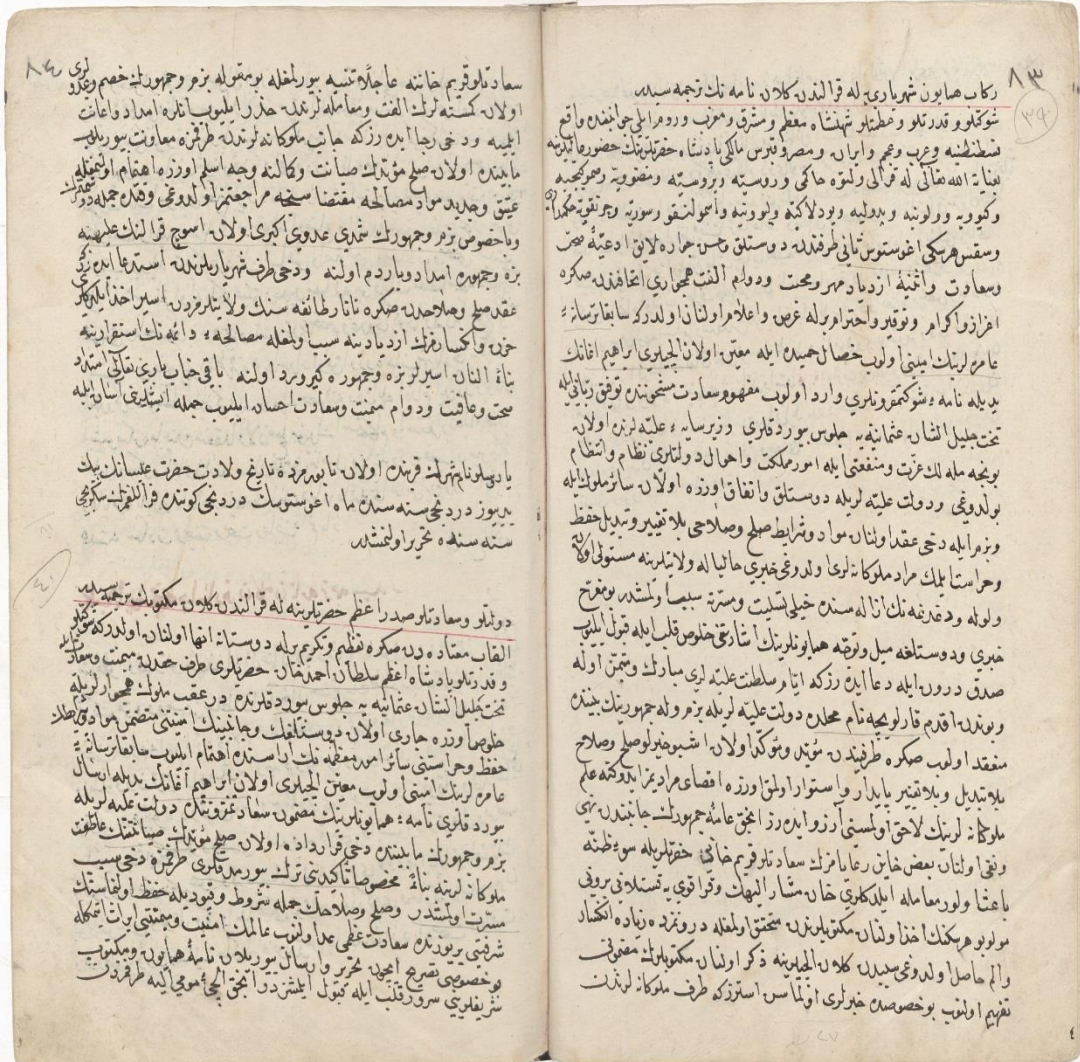
T.C. BASKANLIK OSMANLI ARŞIVI DÂİRE BASKANLIĞI (BOA)

A.DVNSNMH.d.00006

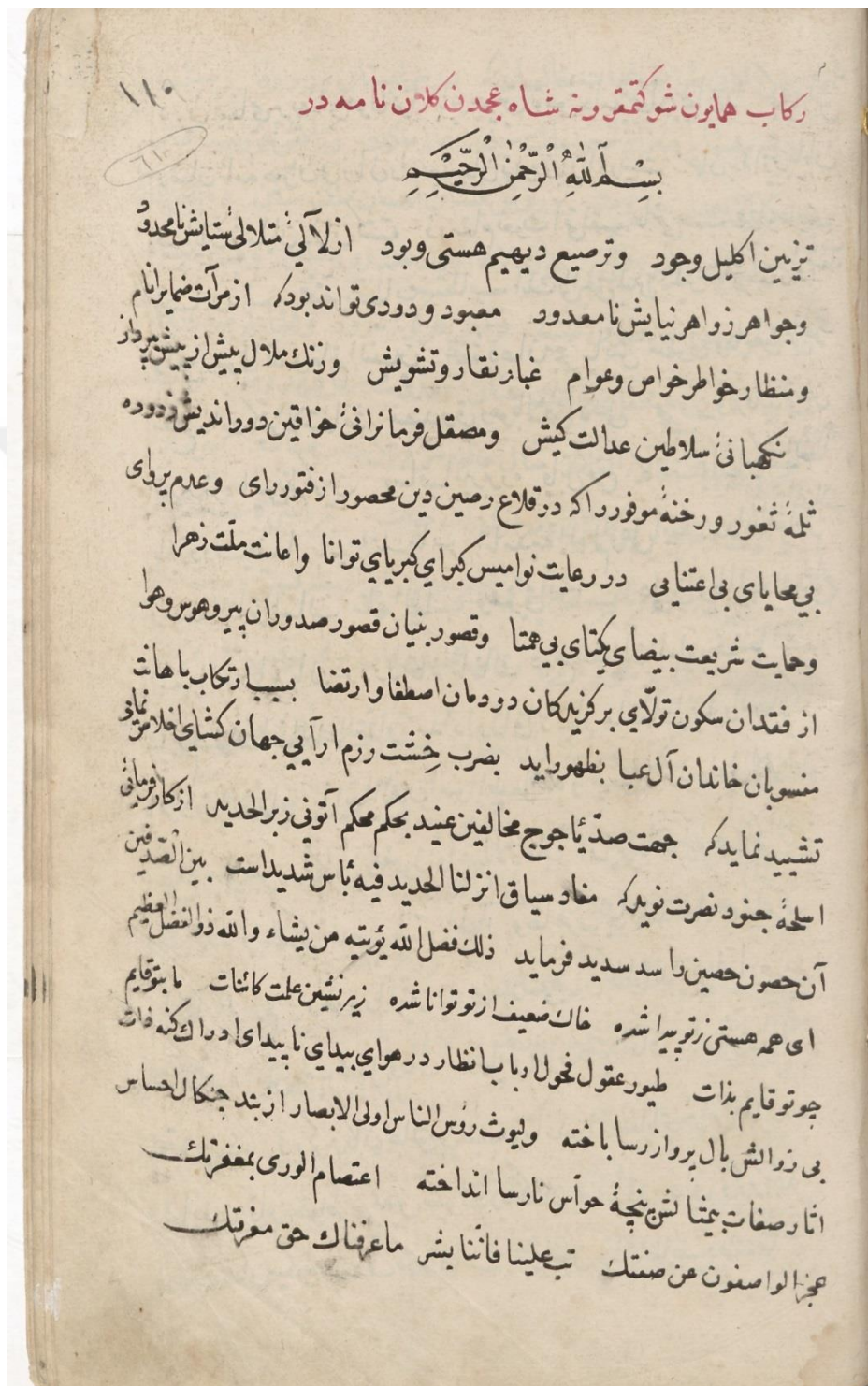
**EK 5. Padişah III. Ahmed'e ve Sadrazam Moralı Damat Hasan Paşa'ya Leh Kralı
II. August Tarafından Gönderilen Nâmeler**

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DARE BASKANLIĞI (BOA)

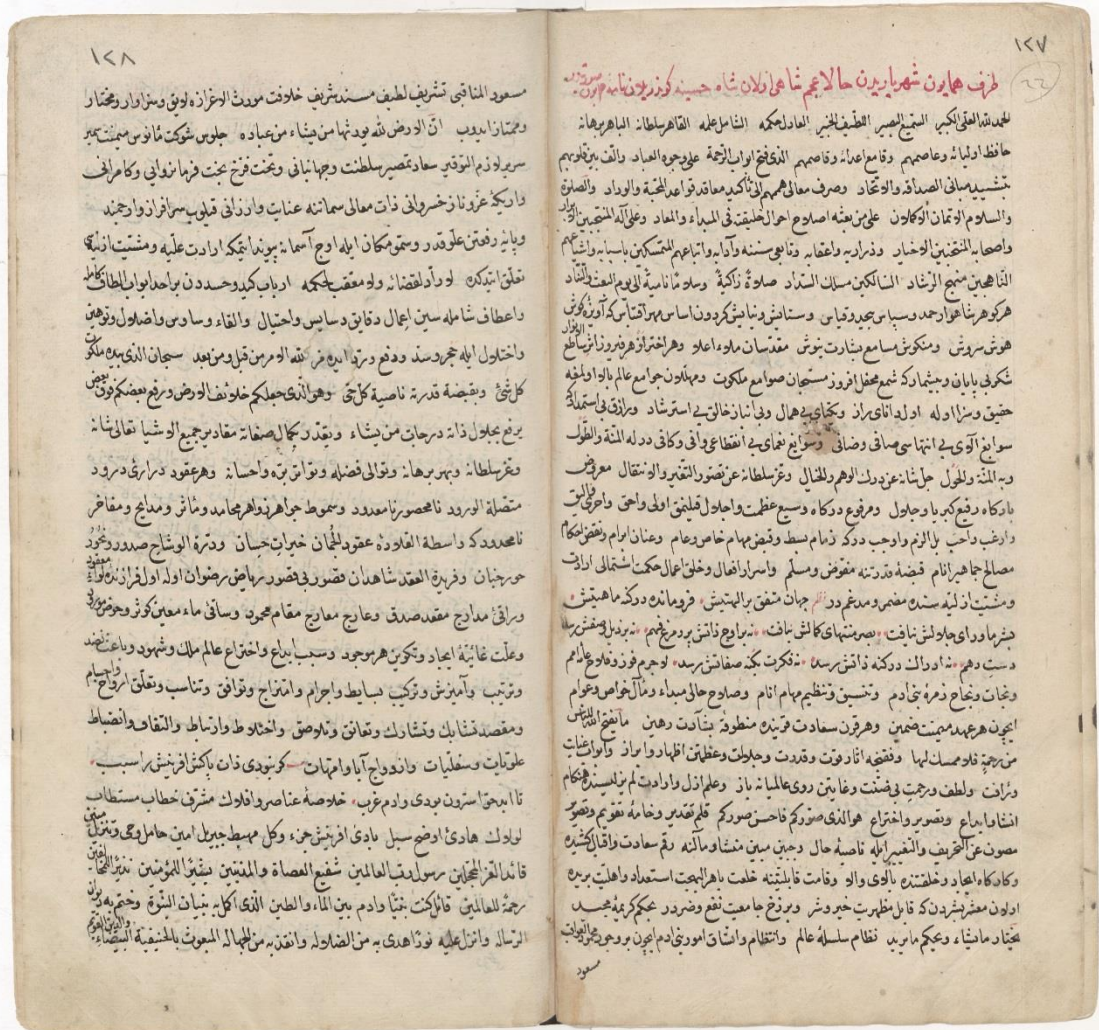
A.DVNSNMH.d.00006

EK 6. Padişah III. Ahmed'e İran Şahı Şah Hüseyin Tarafından Gönderilen Farsça
Nâmenin İlk Sayfası

EK 7. Padişah III. Ahmed Tarafından İran Şahı Şah Hüseyin'e Gönderilen Farsça Nâme-i Hümâyûn

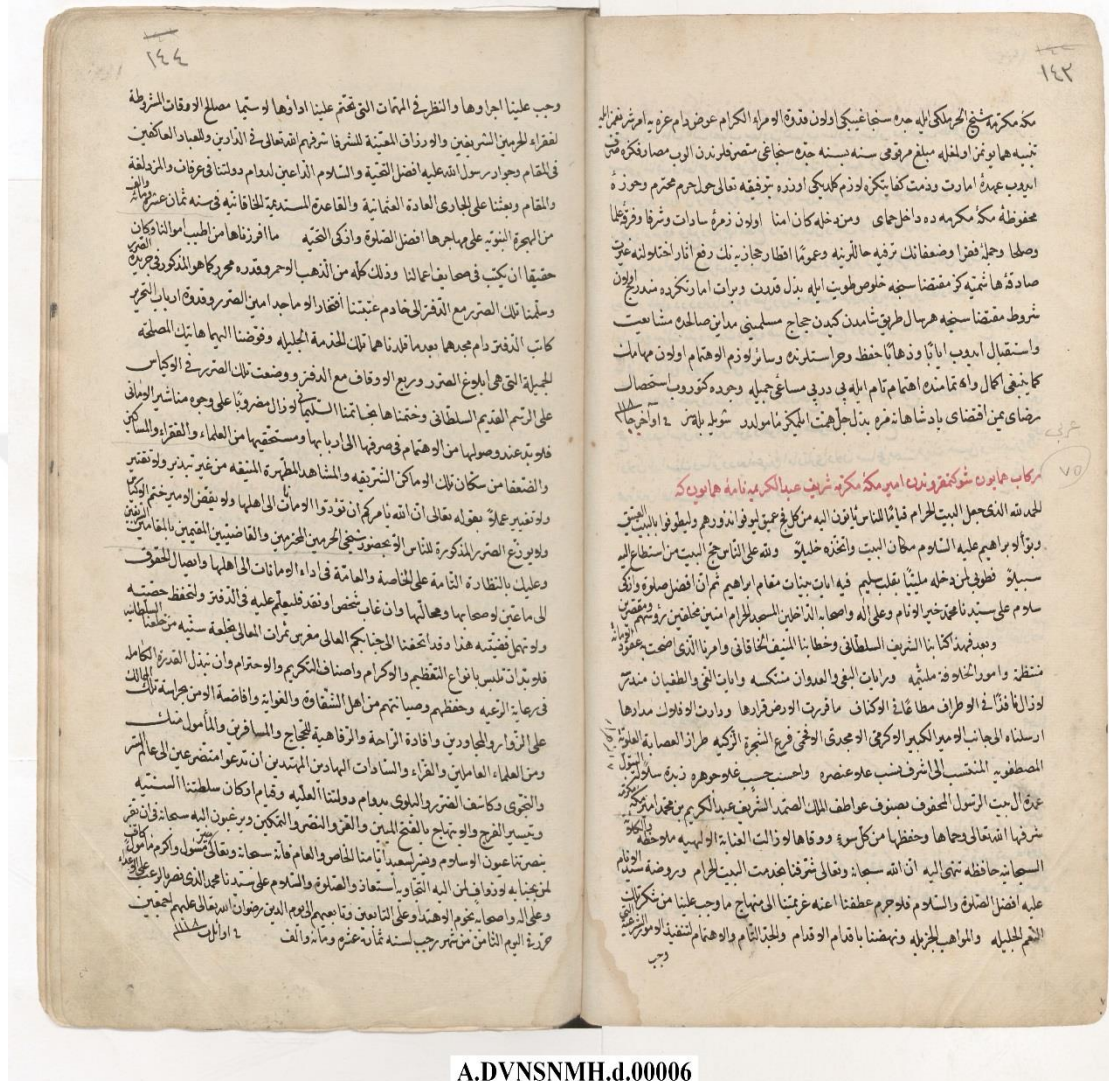
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DARE BASKANLIĞI (BOA)

A.DVNSNMH.d.00006

EK 8. Padişah III. Ahmed Tarafından Mekke-i Mükerrreme Emiri Şerif Aldülkerim'e Gönderilen Arapça Nâme-i Hümâyûn

T.C. BASKAKLIK OSMANLI ARŞIVI DARE BASKAKLIĞI (BOA)

A.DVNSNMH.d.00006

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Şule Altunsoy

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Burdur Mehmet Akif Ersoy
Üniversitesi

Yabancı Dil ve Düzeyi : İngilizce (Orta)

İş Deneyimi :

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :